

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

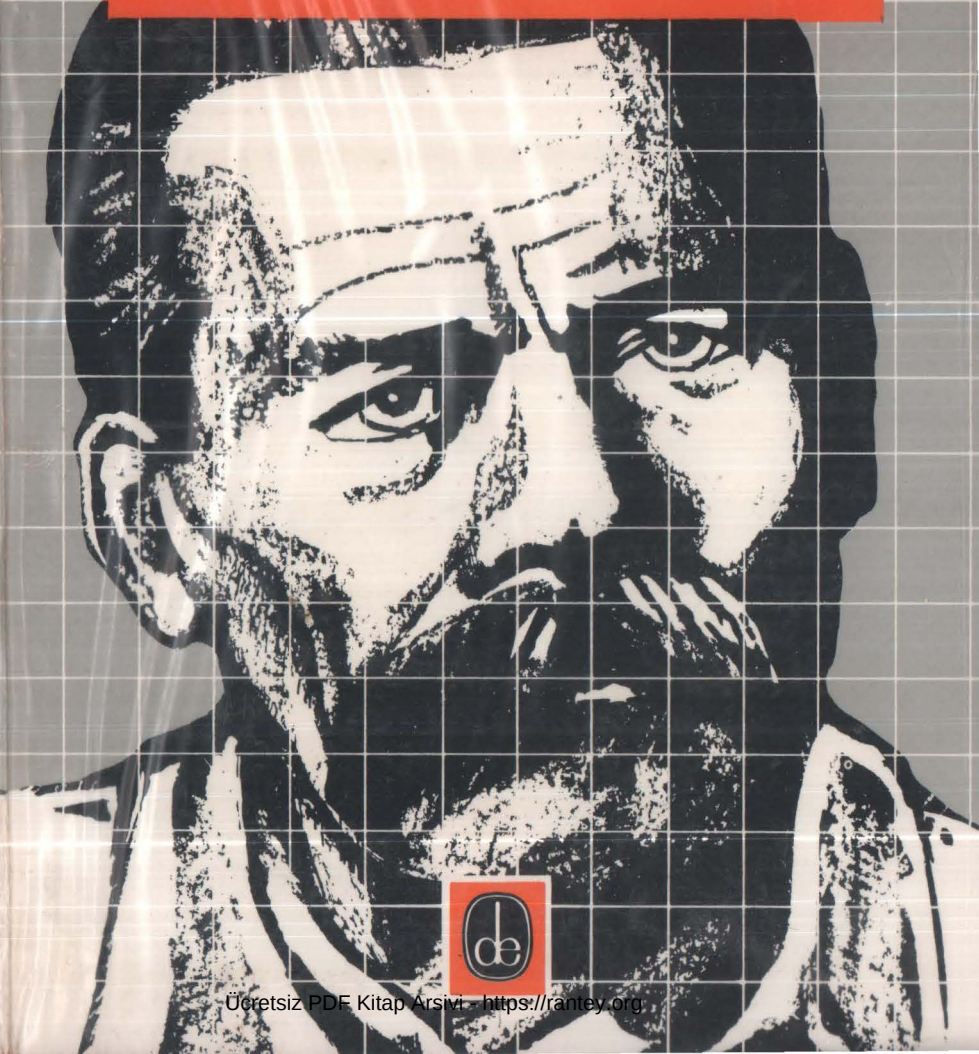
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GORKI ARAMIZDA KONSTANTİN FEDİN

genel dizi : 68
edebiyat sorunları : 10
nisan 1988

Gorki Aramızda, Konstantin Fedin'in *Gorki Parmi Nous/Scènes De La Vie Littéraire* Editions Du Progrès Moscou, 1971/adlı yapıtından Türkçe'ye çevrilmiştir.

88.34.Y.0069.2

de basım yayın dağıtım ltd. şti. : nuruosmaniye cad. atay ap.
no: 5 kat: 3 cağaloğlu - İstanbul, tel: 511 00 25 • dizgi baskı :
finalofset a.ş. • kapak düzeni : sadık karamustafa • kapak
baskısı : kent basımevi 528 08 15 • cilt: dostlar mücellithanesi :
528 59 24

KONSTANTİN FEDİN

GORKİ ARAMIZDA

Çeviren

Hüsen PORTAKAL

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

DE YAYINEVI

YAZARIN KISA YAŞAM ÖYKÜSÜ

Çevresini küçük köylerin sardığı ve tüm çocukluğumun geçtiği Saratov'dur benim vatanım. Sık ağaçlı bahçeler, balıkçı tekneleri ve römorklar. O sıralarda henüz bir öğrenci olan Balmaçov (*), beni alır tekne ile gezdirirdi.

Küçük bir köyün kıyısında, bir dere içinde yabani yemişler yer, kuraldışı yazım örneklerini ezbere öğrenmeye çalışırdım. Bir işkenceydi bu benim için... Bugün yeniden düzenlenen yazım kurallarında artık bu güçlükler yok.

Okul

Kentte keman dersleri alıyor, hangarlarda ya da sundurma altlarında arkadaşım Tolka ile sirk gösterileri düzenliyordum. Bir yandan okulda «Küçük Tavşanın Nişanlısı» operasında şarkı söylüyor, öte yandan da keman çalarak, şiirler okuyarak konserlere katılıyordum. Ayrıca Aziz Mikrofan Kilisesi'nin eşya koruyucularındandım; büyük bayramlarda kilisede papazlarla tur atardım.

Sonra Volga'nın ötesinde bozkırdaki Uralsk'a gittim. Koyu renkli ve vahşice akan Çağan Nehri'nin iki yanında zengin bahçeler, sularında bol balık vardı.

(*) Çar'ın bakanlarından Sipiyagin'i, öldüren sol devrimci.

Saratov'da bir yürüyüşçü grubunun geçişine korkudan titreyerek baktığımı hatırlıyorum: Kara bir bayrak üzerinde beyaz yazılar Sipiyagin'in öldürüldüğünü ve Balmaçov'un asıldığını bildiriyordu. Gece düşümde bu kelimeleri ve beni kayığında gülümseyerek gezdiren o kibar Balmaçov'la yaptığım gezileri gördüm.

Bundan sonra okulda bir boykot örgütledim; Yahudi kıyımı sırasında annemle birlikte, kapısını sicimle bağladığım mahzende saklandık.

Ne korkunç günlerdi. Yangınları, iniltileri, kıyıclardan kurtulmak için ellerinde azizlerin resimleriyle kapılarının önünde bekleyen insanları hiç unutamayacağım. Bir Polonyalı gözlerimin önünde parçalanırken ben ağlıyor, ayaklarımı yere vuruyordum. Müzik öğretmeni Goldman'ı merdivenin altındaki mutfağımızda soğan yığınının içine saklamıştım.

Bu dönemde kendimi bir yetişkin gibi hissettim: On dört yaşındaydım; babamla tartışmalara giriyordum; Birinci Duma'nın üyelerine gara değin eşlik ettim; Marsellerse'i söyleyerek işçileri alkışlıyor; peşime takılan jandarmalardan kurtulmasını da beceriyordum.

Babam benimle alay ediyordu.

Öç almak için öğrenimimi yarıda bıraktım; kemamı rehine koydum ve Moskova'ya kaçtım.

Cebimde yedi kopekle vardım oraya. Ressam bir dostumla karşılaştım; ona modellik yaptım; pis ve aç günler geçirdim.

Bir hafta sonra babam gelip beni buldu; beni Tretyakov Müzesi'ne ve hayvanat bahçesine götürdü. Sonra Saratov'a geri döndük.

Aylık dört rublelik bir gelir bağlandı bana; ağzım tütün kokuyor mu diye kontrol da etmiyordu artık.

Bana bu parayı öderken ve sigara içmek gibi büyük bir günahı bağışlarken, bir mağazaya da çırak olarak vermişti. Böylece ticareti öğrenmeye başladım.

Aradan altı ay geçti; bir gün cebimde beş kopek ve bir avcı bıçağı ile Volga üzerinden kayıkla kaçtım. Ama kısa süre içinde eve geri döndüm. Babamdan öğrenimime geri dönmeme izin vermesini istedim.

Bu isteğim kabul edildi.

Bunun üzerine Koslov'da ortaöğrenimimi tamamladım; bu yumurta, et ve buğday kenti at panayırlarının kokusunu taşırdı.

Yüksek Öğrenim Öğrencisi

Birinci ve hatta İkinci Duma geçmişte kalmıştı; gazeteler yalnızca büyük cinayetleri yazıyorlardı; gizli polis tüm yüksekokulları doldurmuştu. O yılları Moskova'da bir çayevinde geçiriyordum.

Saraybosna'da tüfek patlarken Bavyera'da bulunuyordum. Yoksulca yaşıyor ve Almanca öğreniyordum; işçi ve öğrenci dostlarım vardı.

Stein kasabasında ve Faber fabrikasında keman çalıyordum. Hem orada dans da ediyorduk. Dansçılar gönüllü geliyordu; ben gecede beş mark alıyordum.

Berlin'de bir banka soygunu olmuştu; Nuremberg polisi Ruslar'ı arıyordu ve ilk benimle ilgilendi.

Savaş

Nuremberg'i terkederken, yetkililer garların duvarlarına casusluğa karşı duyurular asıyorlardı. Drest'e gelince tutuklandım. Bu korkunç sıkıntıdan silkinmek için, Rus ressamı Segal'ın evinde kendimi resme verdim.

Çekoslovak sınırında polis beni geri çevirdi; buna hem üzüldüm, hem sevindim. Bu unutulmaz yıllarda

ressam ve sosyalist Almanlar, asker ve romantik Ruslar arasında 52 numaralı sivil tutuklu olarak bulunuyordum.

Şehir tiyatrosu korosuna katıldım. Bir ay sonra «Marthe» operasında, Lord Tristan Micleford rolünde ilk şarkıcıyım.

Ayrıca iki ayrı tiyatroda, hatta Sakson köylerinde oynadım. Anılarım arasında en tuhafı, bilmem nendense en korkuncu, İspanyol gribine yakalandığımda, Gortitz tiyatrosunda Wagner'in «Usta Şarkıcılar»ında benim olmayan bir rolde koroya katılmam oldu.

1917 Devrimi'nden sonra Rusya'ya geri dönmek için yetkililerden boşuna izin istemiş oldum. Sparta-kist dostlarım sayesinde Berlin'deki elçiliğimizde tutukluları koruma bölümünde çalışmaya başladım. Doğuya doğru yola çıkmak için Alman yetkililerine yeterli geldi bu görevim; bana Sovyet pasaportunu severek verdiler. Sakatlar, veremliler ve can çekişenler arasında yola çıktım, bunlara «Rus ordusunun askeri» deniyordu.

Devrim

Orça'da vatan beni havaya ateş ederek karşıladı. Bunda beni şaşırtan bir şey yoktu: Almanya'dayken kondi devrimimi her şeyden önce ateş açma olarak biliyordum.

Moskova'da ilk kavga açlığa karşı oldu. Sonra İlk Eğitimi Komiserliği'nde birinci sekreter oldum. Hergün Kırım Köprüsü'nün üzerinden geçiyordum, üzerinde kargalar uçuyordu. Kargalar tüm Moskova'nın üzerinde uçuşuyor, caddelerde çürümeye başlayan cesetlerin üzerine atılıyorlardı.

Beş ay boyunca böyle bir atmosfer içinde varolma kavgası verdim, sonra Volga'ya kaçtım. Trende

üç gün üç gece uyudum, yanımda da ateşler içinde, tifoya yakalanmış bir adam yatıyordu.

Syzran'a yerleştim. Ben kendi devrimimi orada yaşadım.

Daha önceleri —şimdi de öyle ya— halk önünde konuşamazken, burada gerçek söylevler veriyordum: Proletkult'ta (*), Yürütme Kurulu'nda, tiyatrolarda, balkonlarda insanların kalabalık olduğu yerlerde. Konuşmalarımı Rusça ya da Almanca yapıyordum; mujiklerle dünya devrimi üzerine konuşuyordum; Macarlar'la ve Almanlar'la iş okulunun ilkeleri üzerine. Syzran'ın değirmencilerine Spartakistler'i ve Bela Kun'u anlatıyordum; okul öğrencilerine ise Sovyet Bavyerası'nı ve diğer tüm güzel şeyleri...

Bir dergi bile çıkartmaya başladım; köylülerin de katkısını sağlamak için büyük çabalar harcadım. Bir günlük tutmaya başladım, öğretmenlik yaptım, sayfa düzelticisi oldum, kentin yürütme kurulunda da sekreter.

Kızıl süvari birliklerine katılacak gönüllüler topluyordum. Bu birliklere ben de katıldım; Komünist Parti'ye yazıldım, beni cepheye gönderdiler.

Bu benim için en güzel yıl oldu. Dolu dolu yaşanan bir yıl.

Sonunda Petrograd'da, General Yudenic'in saldırıya geçtiği günlerde, yine açlığa karşı savaşım vermek zorunda kaldım. Orada Başkir'in özel süvari bölüğünde, sekreterliklerde, askerlerin çıkardığı gazete-lerde çalışıyor, toplantılara katılıyordum. Çok insan tanıdım.

Bu kez kaçmadım.

Görünüşte benim devrim sona ermişti. Komü-

(*) Proleter Kültür Derneği

nist Partisi'nden ayrıldım. Bir raf dolusu kitabım vardı. Yazmaya koyuldum.

Yapıtlarımdan söz etmek gerekir mi? Birkaç önemli tarih vermek istiyorum. İlk öyküm 1910'da yayımlandı. İlk dizelerim 1913 yılı güzünde *Yeni Satirimon*'da çıktı.

1920 yılında Gorki ile tanıştım.

1921 yılında Serapyon Kardeşler'le (*) dostluk kurdum.

(*) Devrim'den sonra biraraya gelen birkaç Leningradlı yazar.

Gorki ile 1920'de tanıştım. O unutulmaz şubat gününden bu yana yirmi beş yıl geçti; bunun yazarlık yaşamımda çok önemli bir olay olduğunu şimdi eskisine göre daha kolay söyleyebilirim. Bu ilk karşılaşma yazarın ölümüne değin süren çok içten ilişkilerin başlangıcını belirledi.

Gorki, tüm sevimliliği, tüm sanatsal ve manevi otoritesiyle öykülerimi okuyan ilk kişi oldu çoğu zaman. 1920'lerde genç Sovyet edebiyatının oluşumuna katkısı olağanüstüydü. Kimi edebiyatçının yazgısında oynadığı rolle, onların yeteneklerinin sonraki gelişimini belirledi ve izlemeleri gereken yolu daha da güzelleştirdi. Yaşama karşı ilgilerini uyandırmaktan, bakışlarını gerçeğe yöneltmekten hiçbir zaman usanmadı Gorki.

Gorki Aramızda'yı Haziran 1941'de yazmaya başladım. Birinci bölüm, savaş öncesinde *Novy Mir*'in 6. sayısında yayımlandı. Tasarladığım ve yazdığım sırada kitap gözümde nasıl canlanıyordu? Kendimi ve çalışmaya birlikte başladığım Sovyet yazarlarını örnek vererek Gorki'nin benim ve onların oluşumuna katkısını ortaya koymak istiyordum. Çağdaşım olan az sayıdaki genç yazarın Gorki ile ilişkilerini betimlerken, onun doğmakta olan Sovyet edebiyatı üzerindeki etkisini göstermeyi düşünüyordum.

Gorki'nin koruyuculuğu altındaki genç bir yazarın yaşamını betimlemek istiyordum. Yepyeni bir malzeme oluşturan henüz bitmiş savaşı ve devrimi kavramayı ve yeni bir sanatsal biçim bulmayı arzulayan genç yazarların kendilerini kaptırdıkları, çoğu zaman beceriksiz ve kararsız tartışmaları, araştırmaları gözlemenin ilginç olacağını düşünüyordum. En önemli olanın somut örnekler vermek olduğu kanısındaydım. Bu nedenle hiçbir edebi yapıta başvurmadım. Gördüklerimi ve yaşadıklarımı yazdım yalnızca.

Bence bu, özellikle anılardan oluşmuş bir kitaptır. Bu kitabı belirleyen, belli bir döneme ait olay yeri ve görüşmelerimin sınırı oldu. Bunlar, 1920'li yılların ilk yarısındaki Leningrad'la, o sırada yanlarında bulunduğum ve aşağı yukarı benimle aynı koşullar içinde yaşayan genç yazarlardı: «Serapyon Kardeşler».

Bu kitabı hazırlarken, Sovyet edebiyat tarihini yazmak gibi bir görev üstlenmedim.

Bilim adamlarımızın ve eleştirmenlerimizin yürütmesi gereken çok büyük bir girişimdir bu. Çalışmamın herhangi bir anı kitabı gibi edebiyat tarihimiz için bir ek oluşturabileceğini düşünüyordum yalnızca. Kendimi bu görevle sınırlandırırken, Gorki'yi olabildiğince açık bir biçimde belirginleştirmeye çalışmadım; o dönemde ona nasıl değer verdiğimizizi göstermek için kendi öz deneyimden aldığım olayları aktarmak istedim yalnızca.

O sırada ben de herkes gibi birçok çelişkinin içindeydim. Bu çok çeşitli edebiyat yaşamı içinde, yapıtım da başlıca üç etkiyi aydınlığa kavuşturmak bana önemli göründü.

Birinci etki, Gorki'nindi. Bizi kendine çekerek ve birleştirici görevini yerine getirerek merkezde bulunuyordu, daha doğrusu aramızdaydı. Gorki, Alek-

sandr Blok ve Romain Rolland olumlu etkisi olan yazarlardı. 1920'li yıllardan başlayarak Gorki bana Rolland ve Blok'u örnek gösterdi.

Bana göre ikinci etki, kendilerini ağır bir çalışmaya adayarak yazma sanatını inceleyen gençlerden geliyordu. Bu gençlerin kendileri de çeşitli etkilerin altındaydılar ama herbirinin diğerleri üzerinde, edebiyat dünyasındaki zaferlerinden ya da başarısızlıklarından, başarılarından ya da yanlışlarından gelen bir etkisi vardı. Bana öyle geliyordu ki yanılgılar ve bunlara karşı verilen mücadele, başka bir deyişle Gorki'nin otoritesi üzerinde ısrar ederek sanat alanında doğru ve sağlıklı bir örnek arayışı, tartışmasız bir önem taşıyordu. Çünkü bunlar Sovyet yazarlarının el koydukları ilk silahlardı. Bu nedenle kitabıma Vsevolod İvanov, Nikolay Tikhonov, Mihail Zoşçenko ve diğerlerinin portrelerini almayı yararlı buldum.

O dönemde üçüncü bir etki daha vardı: Giderek geçmişin içine çekilen, ama hâlâ çok yakınımızda bulunan eski edebiyatın etkisi. O sırada durumun nasıl olduğunu şöyle gösterdim: Sanatlar Evi ile sürekli çatışma içinde olan kendini beğenmiş Yazarlar Evi. Fonda Petersburg'un olduğu bu tabloda üç yazarın silueti belirliyordu: Remizov, Sologub ve Volinski.

Bu üçünün portresini, Gorki'nin tam karşıtları olduklarını göstermek için çizdim. Biyografileriyle geriye, geçmişe dönüyorlardı ve Gorki'nin canlandırdığı devrimci ilerleme hareketine göre tutucu kalıyorlardı. Onların yapıtlarıyla Gorki'ninkiler arasında bir koşutluk kurmak istemedim; tersine onun tüm etkinliğini bu kişilerin etkinliklerinin karşısına koydum.

... Oluşum halindeki Sovyet toplumunun, Rusya'nın geleceğini temsil ettiğini düşünüyordu Gorki. Gorki'nin karşıtları bu geleceğe inanmıyorlardı ve bu ne-

denle de doğmakta olan Sovyet sanatı üzerine de pek etkileri olamıyordu.

Gorki'nin genç edebiyat üzerindeki olağanüstü etkisinin kökenindeki nedenlerden ikisine okuyucunun dikkatini özellikle çekmek istedim: Gorki tarihsel bir bakış açısına sahipti ve yeni bir ahlakın yaratıcısıydı. Onu karşıtlarının karşısına koyarken, bu düşünceyi edebiyat alanında dile getirmeye çalıştım. Gorki yaşıyor, Remizov yaşar gibi yapıyordu. Gorki kendini tümüyle yeni Rusya'ya vermişti, Remizov kaçmış, yurtdışına göç etmişti. Remizov'un muskasının içinde birazcık vatan toprağı vardı; ama bu bir yaldız, bir yapmacıktı. Oysa Gorki'nin ülkesinin yararı için gösterdiği yüce çaba bir kahramanlıktı.

Kitabım otobiyografik. Ama bir Sovyet yazarının biyografisinde, bilincinin oluşumunda, elbette bu yapının gösterdiğinden çok fazla değişik etki vardır. Benim ve dostlarımın izlediğı yolu yalnızca Gorki'nin, ya da olumsuz bir tarzda onun edebi karşıtlarının ya da bizim yakın dost çevremizin belirlediğini düşünmek yanlış olur. Genç edebiyatımızın çok sayıda ve çok çeşitli temsilcisi kadar, tüm Sovyet toplumu da bizi etkiliyordu. Çalışmalarımızın çok yönlü niteliğı üzerinde ısrarla durmadım: Biz yalnızca sanatçı değildik, aynı zamanda toplumsal bir yaşantımız vardı, gazetelerde, dergilerde ve Sovyet örgütlerinde de çalışıyorduk. Her ne kadar yazar için sanat hep ilk sırada yer alırsa da, daha geniş bir açıdan tanıtıldığında, yazar mesleğinin dar çerçevesiyle benim kitabımda olduğundan çok daha az sınırlanmış bir insan olarak belirecektir.

Ama ben ayrıntılı bir otobiyografi yazma niyetinde dağıldım. Yalnızca yaşamamın Gorki'nin etkisiyle belirlenen yönünü göstermeye çalıştım. Aslında belki

de pek önemli olmayan araştırmalarımın, okuyucunun ilgisini çekebileceği kanısındaydım. Çünkü Gorki'nin etkisinin onlara nasıl konu değiştirttiğini tam da okur görüp saptayabilirdi.

Gorki'den etkilenen yalnızca benim araştırmalarım değil; benzer bir durum dostlarım için de geçerli. Serapyon Kardeşler'in edebiyat topluluğuna sonradan büyük önem kazanan bir eğilimi, biçim ve içerik birliği eğilimini yerleştiren Gorki oldu. O sırada saf estetığe sıkı sıkıya bağlı ve yanlışlara eğilimli olan bizler arasında Gorki'nin bu etkisi ağır bastı. Gorki yavaş yavaş ve büyük bir ustalıklarla bütün bunları «Serapyon Kardeşler»den ayıklamasını bildi.

Bunu imgelerle, canlı örnekler vererek bir öykü içinde somut bir biçimde göstermek istiyordum. Yine bu nedenle çalışmama Gorki'nin mektuplarını ve kimi belgeleri koymaya karar verdim. Gorki'ye yazdıklarımı ve onun bana nasıl yanıt verdiğini göstermeye kararlıydım. Gorki'nin genç bir yazarla yaptığı günlük çalışmayı göstermek bana önemli göründü. Çünkü bu genç yazarın düşüncesi üzerinde en büyük etkiyi yapan ilişki, Gorki'nin bu mektupları oldu. Mektuplarında polemikler yaratmaya çalışıyordu. Bunları örnek olarak vermek bana çok eğitici geldi. Haksız olduğum mektuplardan ve karşı çıkışları hemen her zaman doğrulananı (bunu itiraf ediyorum) Gorki'nin yanıtlarından alıntılar yaptım.

Bana göre bu kitabın genelde, yaşayan, gerçek ve denebilirse tarihsel bir Gorki göstermesi gerekiyordu.

1944-1966

Yok canım! Gerçektir bu, gerçekten de öteydi: Hem gerçektir hem de anı.

Lev Tolstoy
1920

Nemli bir şubat günü, tam Petersburg havası. Kumlar'ı geride bıraktım ve Grjebin Yayınları'na gitmek için Nevski Caddesi'ni Eniçkov Sarayı yönünde izledim.

İki gündür çok heyecanlıydım: Maksim Gorki'nin benimle tanışmak istediğini bildirmişlerdi. Geçenlerde ona bir mektupla birlikte öykülerimden ikisini vermişlerdi. Benimle olan randevusunu özellikle, başkalarına pek zaman ayırmadığı bir güne verdiğini bildirmişlerdi. Bu nedenle bu konuda aklımdan her şey geçebilirdi. Kâh çok umut verici sonuçlara varıyor, kâh korkuya kapılarak kendimi en kötüsüne hazırlıyordum.

Bekleyişim çok sürmedi.

Gorki geldi, çok sıkı giyinmişti. Başında kenarsız bir kürk şapka vardı. Uzun etekli kürklü paltosunun yakasını iyice yukarı kaldırmıştı. Onu ilk kez görüyordum. Çok iri yapılıydı. O girer girmez içerde kim varsa sanki küçüldü ve herkes sustu. Büyük yakasının çevrelediği solgun yüzünü ve soluğundan nemlenmiş parlayan bıyığını gördüm. Davranışı, yürüyüşü, boyu,

odada bulunanların elini sıkarak birkaç adım atışı, tüm bunlar bana, Volga'dan gelen, biraz kaba saba, neredeyse burjuva, çok güçlü, uyumlu, ama aynı zamanda eski bir yorgunluğun ağırlaştırdığı tanıdık bir şeyi anımsatıyordu.

Çalışma odasına yöneldi. Az sonra gidip kendisini beklediğimi bildirdiler. O zaman elyazmalarımı evde unuttuğu için beni kabul edemeyeceğini öğrendim.

— Çok özür diliyor. Yazılar olmayınca nasıl tartışsın? On günlüğüne Moskova'ya gitmesi gerekiyor, döndüğünde yine uğramanızı istiyor.

Çıkıp gittim.

Yazılarım olmadan tartışmaya olanak yok mu? Demek her şey yazılarımın incelenmesine indirgenecek. Demek belleğinde, bir konuşma yapmaya degecek hiçbir şey kalmamış yazdıklarımдан.

Düş kırıklığından da öteydi bu. Gerçek bir şoktu.

Bir yıldanberi gazetecilik yapıyordum. İlk başta güçlükler içinde çıkan küçük bir dergide, ardından bir bölge gazetesinde, son olarak da 7. Ordu'nun gazetesinde yazarlık yapmışım. Gorki'ye gönderdiğim öykülerden biri Moskova'da bir yarışmada ödül almıştı. İlk öykümü on yıl kadar önce yazmışım. Yazılarım savaş başlamadan önce yayımlanmaya başlamıştı. Savaş, tasarılarımı bozmuş, kendimi edebiyata vermek eğiliminde olduğuma daha da inandırmıştı beni.

Gorki'ye ilk mektubumu büyük bir istek ve sıcak bir umutla yazmışım. Kendimi verdiğim çalışma üzerine görüşünü açıklamasını istemiş ve hiç bana kılavuzluk edecek bir ustamın olmadığından yakınmışım. Ona kendime güvendiğimi, ama kimi zaman güvenin yerini umutsuzluğun aldığını söylemişim. Biraz safça bir gururla doluydu içim. Çalışma coşkumdaki yükseliş ve azalışlar üzerine tumturaklı ve yapmacıklı söz-

cükler arıyor ve iyileşmeyi arzulamadığımı, doktora da gereksinim duymadığımı gururla bildiriyordum. Bununla birlikte mektubum son derece alçakgönüllü bir anlam taşıyordu: Yolumu nerede, hangi yönde ve nasıl aramam gerektiğini öğrenmem kaçınılmaz olmuştu.

Gorki'ye başvurmuş olmam acınası geliyordu bana; ama buna on yıl kıvrandıktan sonra karar verdiğim için de kendimi bağışlıyordum. Hem Gorki artık yazmamamı öğütlesse bile, yazmayı bırakmayacaktım. Böyle bir şeyin başıma gelmesinden haklı olarak korkuyordum ve bir mektupla birlikte Gorki'ye gönderilen öykülerin hiçbir değer taşımadığına kendimi inandırmaya çalışıyordum. Bu yazılarda dikkate değer bir şey bulursa, benim için ne büyük mutluluk olacaktı bu!

Ama buyurun, el yazmaları olmadan tartışmaya olanak yok...

İnat bu ya, yazmayı sürdürmeye karar verdim ve bilhassa uzun bir öykü seçtim. Her şeye katlanıyor ve yazmak için yaşıyordum yalnızca! Yazar olmamak gibi bir düşünce yaşamımın tüm anlamını yitirmeye yettiği için haykırarak kendimi yürüklendirmeliydim. Çok uzak bir gelecekte bile olsa, günün birinde gerçek bir yazar olmak umudu taşıdığım ölçüde değeri vardı sevdiklerimin. Edebiyat dünyasıyla gerçek bir yakınlık kurmak için tüm gençliğimi, tüm yaşamımı adamaya hazırdım. Yalnız başıma kaldığımda kendi kendime konuştuklarım bunlardı: Özveri, gençlik, yaşam.

Utangaç, gizli ama içten bir tutkuydu bu; zamanın sert deneylerinden geçmiş, Moskova'daki öğren-cilik günlerinden, Lusace'dan, Krasne Horniler'den, Si-lezya Ovası'ndan Çagan'ın düş dolu uzak bahçelerinden kalma bir tutku. İç Savaş'ın ortasında, Petrograd

çevresinin hâlâ, bozguna uğrayan Yudenic'in olaylarının arkalarında bıraktıkları barutun ve dumanın kokusunu taşıdığı bir sırada, ben sırtımda Kızıl Ordu askerlerinin paltosuyla/açlık yıllarının yıprattığı bu paltoya çok alıştım, ama ne karnım, ne de bilincim açlığa alışmak istiyordu / geceleyin matbaada *Boyevaya Pravda* için yazılar yazdırıyor, coşkuyla ve tam bir taşralı saflığıyla sanatı düşünüyordum. Genç edebi umutlar kırılırsa insan romantik oluyor. Ya da belki gençlik romantizmi, en heyecan verici, ama o oranda da tehlikeli iş olan kendini edebiyata verme fikrini telkin ediyor.

Saptanan süreye kadar ki, günleri sabırsızlıkla sayarak kendimi çalışmaya zorluyordum; artık bekleyemez olduğum bir gün, gidip Gorki'nin ne zaman döneceğini sordum.

— Gelmekle iyi ettiniz, dediler bana Grjebin Ya-yınevi'nden. Gorki döndü ve sizi görmek istediğini söyledi. Bekleyin, her halde sizi hemen kabul edecektir.

Gorki'nin beni görmek istemiş olması, yeniden çok anlamlı geldi bana ve onunla hazırlanmadan konuşma yapma düşüncesinden çok korktum. Bir ara neredeyse umutsuzluğa düşüyordum ve bir tek düşünceye saplanıp kaldım: Bu görüşmeyi kaçırmamak için her şeyi yapmak.

— Gorki'nin odasına geçebilirsiniz, dediler, sizi bekliyor.

Bir saat sonra buz gibi soğuk havayı ciğerlerime çekerken ve Nevski Caddesi'ni seyrederken birden şaşılacak kadar başka bir Petersburg'un içinde bulunduğumun bilincine vardım. Anitçov Sarayı'nın portakal rengi duvarları, neşeli bir yangın ışığının içinde yıkanıyordu. Kıpırtısız ağaçlar cennete özgü bir güzellik taşıyordu; hepsi üstündeki kırağıdan parlıyor, üze-

rinden tek tük geçenlerin maddesizmiş gibi göründüğü bir akarsu gibi balkıyan görünümü seyretmek için dövme demir parmaklığın üstünden yükseliyordu. Gök ise... ama hayır, onu betimlemeye olanak yok!

Kumlar'a giden yolu durmadan bir solukta katettim. Ruhumda görkemli bir sükûnet vardı. Bununla birlikte, kafamın içindekileri toparlayamıyordum. Gorki'nin ağzından çıkan cümlelerden parçalar, gülümsemesi, bakışı, tüm bunlar iki yönlü ama çok dengeli bir duygudan kaynaklanan coşkunun heyecanıyla silinip gitmişti: Üzerime çöken ağır yük tüm ağırlığına karşın bana hafif geliyordu. Yapmalıyım ve yapabilirim! İşte bu garip duygunun indirgendiği şey: Yapabilirim, yanılmamışım, yazgı aşkımı geri çevirmedi!...

Yirmi dört saat böyle akıp gitti. Sonunda kafam yerine geldi ve çalışma masama oturabildim. Ama o an beklenmedik bir sıkıntı içimi kaplayınca kendime sordum: O kadar sevinecek ne var? Yapıtını sert bir biçimde eleştirmede mi Gorki? Bundan utanmadın mı? Seni heyecanlandıran öylesine doğal olan bu ilgi değil mi? Olanları anımsasana.

Ve anımsamaya başladım.

Gorki elimi kuvvetle sıktı ve bırakmadan kendi masasına oturttu.

— Oturun. Sizden hiçbir şey gizlemememe izin veriyor musunuz?

Kimi hecelerın üzerine basıyor, bu ise konuşmasına daha bir belirginlik kazandırıyor sanki.

Elını yazılarımın üzerinden geçiriyor; kuru, alçak ve boğuk bir sesle konuşuyor, onu çoktandır artık ilgilendirmeyen bir görevi yerine getiriyor gibi: Bol bol ders vermek, yazarlığa yeni başlayan gençlere ise daha bol vermek.

— Biliyorsunuz ideoloji çok önemli bir şey. Ama

ideolojinin kendi başına bir amaç olması kuşku götürür.

Felsefeyi incelemek gerekir. Bizde iyice düşünüp taşınmadan sonuçlardan yola çıkarak bir çırpıda felsefe öğrenileceği sanılıyor. İdeoloji de gelişigüzel öğreniliyor. Ne değeri olabilir bunun?

Öyle sanıyorum ki, şu ünlü «burjuvalar»ın yok olmasına bir son vermek gerekiyor. Yanlış kıyıcılık yaparak hiçbir şey elde edilmez...

Tek bir kelimeyi bile kaçırmamaya ve kelimelerin içinde taşıyabileceği gizli düşüncelerin derinliklerine inmeye çalışıyorum. Aklımda hiçbir şey kalmayacak düşüncesiyle korkuya kapılıyorum. Ve birden, canlıdan çok ölü bir halde, Gorki'nin ne dediğini anlamaya başlıyorum. Kendi yargımı kendim veriyorum: Yandım! Güncellik üstünde ısrar etmekle haklıydım: Bana veba gibi bulaştı, beni öldürecek!

Ve Gorki'nin gülümsediğini görüyorum, yumuşak, belirsiz, düşünceli bir gülümseme.

— Bakın, bu öykü artık o kadar hoşunuza gitmiyor, diyor iri ellerini açık duran yazının üzerine koyarken, biraz kurnaz bir havayla.

— Hiç hoşuma gitmiyor.

— Ya öyle işte. Bir an gelecek, öykülerinizin bir teki bile hoşunuza gitmeyecek.

Bıyığı biraz yukarı kalkıyor, küçümseyen bir gülümsemeyle gözlerini pencereye çeviriyor ve bir an yola bakıyor. Düşüncesinin özünü dile getirmiyor, ama bu gülümsemenin yalnız kendine yönelik olduğu ve şu anlama geldiği açık: «Çünkü benim kendi öykülerim de hoşuma gitmiyor artık.»

— Görme sanatını öğrenmek gerekir, diyor «ö»lerin üzerine basa, basa. Rastlantıya bağlı olandan dışsal olandan vazgeçmek gerekiyor; bakma sanatı tam

da bu işte. Yaşamımızda gereksiz olan ne çok şey var. Bunlardan vazgeçmesini bilmek gerekiyor.

Bir an dik dik bana bakıyor ve birden beni kendine bağlamak istercesine «biz» sözcüğünü kullanıyor:

— Biz ki yazgının özel bir yere yerleştirdiği insanlarız, biz söz sanatçıları, yaratıcılar, kendimizi insanların ve nesnelerin üzerine yerleştirmeliyiz. Kolay değil ama, güçlü olmamız gerekiyor! Güçlü!

Elini masadan kaldırmadan sıkılı parmaklarını çok yavaş bir biçimde yumruk yapıyor. Yüzünün derisi geriliyor, kırışıklıkları yer değiştiriyor. Sanki manevi mirasını yeniden hesaplayıp, yeniden paylaşıyor. Gözleri içten aydınlanıyormuş gibi görünüyor, içine girebileceğinizi sanırsınız. Gözleri açık mavi, cesareti sevecenlikle ve zekâyla birleştiren o açık maviden.

Öksürmeye başlıyor ve dar omuzlarındaki, göğsündeki, öylesine iri ama öylesine zayıf olan tüm bedenindeki güç daha iyi farkediliyor; Bu güç azıtan öksürüğü, küçümseyerek ve sessizce bastırıyor. Elini alnında ve şakaklarında gezdiriyor, renkli işlemeli takkesini geriye itmesiyle iyice traşlı başı, biraz çıkıntılı kafatası açığa çıkıyor, böylece gözler önüne serilen genel çizgileri içinde yuvarlak ve çıkık elmacık kemikleri, çok güzel iri kulakları, iyice açık burun delikleri kalıbı alınmış bir başta olduğu gibi parçalanamaz bir bütünlük seçebiliyorum.

Yeniden gülümsüyor, ama bu kez söyleyeceği hoş olmayan şeyler için kızmamamı istiyor sanki benden:

— Bir olayı olduğu gibi alıyorsunuz; bir başka olayla ya da önemli sayılacak başka birisiyle hiçbir bağlantı kurmadan. Sizde her şey yerle gök arasında bir yerlerde geçiyor gibi. Öykünüzü ayrı bir biçimde ele alıp işleyebildiniz. Yavaş yavaş yok olmakta ola-

nın yerini yeni bir şeyin aldığını söyleyebilirdiniz. Ölüm geliyor ama yeni bir yaşam oluşmuştur bile.

Düşüncesinin vardığı yeri çok iyi anlıyorum ve birden özeleştiri yapma gereğini duyuyorum:

— Beni çevreleyen ortamdan kopmayı bilemedim. Dış görünüşe bağlıyım; yüzeysel olan beni kendine çekiyor.

Gizlemeye gerek duymadığı bir merakla beni inceliyor, cesaret vermesi çok doğru:

— Haydi durmayın, devam edin delikanlı!

— Öyle ya, yanılıyorsunuz, diyor çok yavaşça. Şeylerin derinine inmesini bilmek gerek. Bakın, sizin burjuva betimlemenizde öz eksik. Çünkü sonunda insan kim olursa olsun —ister burjuva, ister köylü, ister işçi, ister aristokrat— her zaman bir amacı, bir düşü, sevgileri vardır. Ona kılavuzluk edenler bunlardır. Gözlenmesi gereken bunlardır.

Giderek daha okşayıcı olan ses tonu, içimi dayanılmaz bir utançla dolduruyor: Sonunda öykümün hiçbir değer taşımadığını ve bende hiç mi hiç yetenek olmadığını söyleyeceği anı beklemek giderek dayanılmaz oluyor. Ama o beni kıvrandırmayı sürdürüyor:

— Aslında konu basit. Bir tüccarın anası, kızının düğününde ölüyor. Çehov bunu altı sayfada yazardı.

Sözünü umutsuzca kesiyorum:

— Ben yalnızca iki sayfa yazmayı düşünüyordum! Ama rastlantısal olan, gereksiz olan işimi güçleştirdi...

İnceden inceye yoklayan meraklı bakışını yeniden görüyorum, ama hemencecik uçup gidiyor, önümde yeniden Gorki ve başka kimseninkine benzemeyen gülümsemesi, yüzünü içerden aydınlatan ve sanki çevresinde ne varsa onları da ışıklandıran gülümsemesi var. Bu ısrarlı sesin dalgalarıyla sürükleniyor ve ra-

hatlatıcı sıcaklığı içinde çok net, çok ciddi sözler ayır-
dediyorum:

— Yazabilirsiniz. Öykülerinizden biri bunu kanıtlı-
yor: *Kissel Amca*. Bizde bu Kisseller'den gereğinden
çok var! Belki de ezici bir çoğunluğa sahipler. Ve siz
bunu çok iyi anlamışsınız: Özgürlükten vazgeçiyor ve
köleliği ona yeğliyor. Bizde kim olsa bunu yapabilir.
Kahramanınız çok canlı. Böyle insanlara sık sık rast-
lanıyor. Ve bu öykü —bu kadar kısa olması yazık—
insanı düşünmeye zorluyor.

Az önce beni o denli rahatsız eden okşayıcı ses to-
nu, şimdi beni bambaşka bir biçimde heyecanlandırıyor.
Şimdiye değin hiçbir erkek sesi bende Gorki'nin-
ki kadar güçlü bir yankı uyandırmamıştı. O ise gide-
rek sakinleşiyor, ciddileşiyor, ısrarcılaşıyor; ve birden,
tepkimi beklercesine bilinçli bir sertlik ve belki de bi-
raz geçici bir alaycılıkla sözlerini sürdürüyor:

— Yazabilirsiniz ve yapabilirsiniz... Bunu size söy-
lemeye çekiniyorum... ama yalnız size bağlı bu...

Bakışıyla düşüncesinin özünü anlatmak istercesi-
ne yeniden gözünü bana diyor ve korkuya kapılıyor-
rum —bana öyle geliyor her halde— mavi gözlerini
yaşların kapladığını gördüğümü sanıyorum. Ama bu,
yanılmış olamayacağım kadar uzun sürüyor ve heye-
canını yenmek için çaba harcadığını hissediyorum. Bu-
nun üzerine —bunu söylemeye utanmıyorum— derin-
den heyecanlanıyor ve coşkuya kapılıyorum.

O anda Grjebin Yayınevi'nde odasına girerken ha-
yal ettiğim Gorki olmaktan çıkıyor. Bundan böyle Alek-
siey Maksimoviç oluyor; gereksiz çekingenlikleri üs-
tünden atmış, ünlü kişi olmanın kendisine yüklediği
rolden zevkle ve kolaylıkla kurtulan bir adam.

Ve bende bu değişikliğin oluşmasını bekliyormuş-

casına uzun zamandır tanıdığı birisinde davranır gibi soruyor bana :

— Çok meşgul olup olmadığınızı da öğrenmek isterdim?

Ona gazetedeki işimden söz edince kaşlarını çatıyor.

— Bakın şöyle bir şey söz konusu. «Dünya Edebiyatı» yayınları, Tarihsel Fresklerin yazılması için bir bölüm oluşturdu. Bir planımız var: Sinema için mizan-senlerle birlikte bir dizi tarihsel tablo yapmak. Bunlar tüm halkların ve tüm zamanların kültürlerinden alınacak. Evet daha az değil. Tarih öncesinden XIX. yüzyıla değin.

Böylesi yükleri taşıyabilecek güçte olup olmadığını görmek için beni inceliyor ve öyle görünüyor ki, henüz soluğumun tükenmemiş olduğu izlenimini ediyor.

— Bakın, size önermek istediğim şu: Tarihten bir kahraman seçin, ister sevdiğiniz, ister nefret ettiğiniz biri olsun ve bir perdelik bir oyun yazın... Daha önce tiyatro için yazdınız mı?

— Hayır.

— Deneyin. Ne çıktığını görün. Kültür tarihini biliyor musunuz?... Peki o zaman. İsteddiğiniz birisini alın: İşinize gelirse Habakuk (*), ya da Napolyon...

Pencereden dışarı bir göz atıyor ve sanki orada bir şeyler okuyormuşcasına:

— Saint-Simon örneğin. Çok ilginç. Çağrı da... Bunu bir düşünün.

Ayığa kalkıyor, masanın çevresini dolanarak iri ve çok dik bedeniyle önümde duruyor.

(*) *Habakuk: Bir Yahudi peygamberi.*

— Bu görevi size ilişkimiz kopmasın diye veriyorum. İlişkimiz kopsun istemezdim. Hayır, gerçekten.

Bu heyecana dayandığımı farkediyor; eğer daha kuşkucu biri olsaydım, sükûnetimi korumanın benim için ne kadar güç olduğunu anladığını da söyleyebilirdim; eğlenerek üsteliyor:

— İsteddiğiniz zaman gelip beni görün. Biraz tartışırız. Size yardıma hazırım ve tümüyle hizmetinizdeyim. Her perşembe buradayım. Gelip beni görün. Ya da evime gelin. Kronverkski Sokağı'nda oturuyorum. Çarşamba, perşembe ve pazar akşamları hep evdeyim.

Uzun uzun elimi sıkıyor. Yüzü tüm çekiciliğiyle karşımda. Sanki kendine yönelttiği gülümsemesi biraz alaycı geliyor bana, bununla birlikte tüm ciddiyetiyle çağrısını yineliyor:

— Girişi bulmak zordur. Girişi geçin, sonra sağa...

— Ama sizi tanıyorlardır, bana gösterirler neredede...

— Evet, beni tanırlar.

Bir an benimle alçakgönüllülük yarışına girmiş gibi geliyor.

— Gelin, diye ekliyor sert bir tonla. İlişkimizin kopmaması gerekir.

Bıyığı giderek daha yukarı kalkıyor, hiçbir alay belirtisi olmadan ve iyi dilekli bir ifadeyle gülüyor, sonra elimi bırakıyor; sıcaklığını daha uzun süre elimde hissediyorum.

Silah altına alındıktan sonra 1919'da Petersburg'a geldiğimde, kent bir kaleydi. Zaten «Berkitilmiş Petersburg Bölgesi» olarak adlandırılıyordu. Genelkurmay, kentin ortasında Piyotr ve Paul Kalesi'nde bulunuyordu. Yudenic'in beyaz muhafızları kent duvarlarının altındaydı. Komutanları dürbünlerle Pulkova Tepele-

ri'nden Moskova Kapısı'nı gözlüyorlardı. Kenti almaya ya da kuşatmaya hazırlanıyorlardı.

O zaman Petrogradlı işçiler ve Kızıl Ordu birçok kişiye çılgınca gelen bir işe giriştiler. Düşmanı durdurdular, geri püskürttüler ve peşine düştüler. Yudeniy'in ordusu yok edildi ve utanca boğuldu.

Petersburg'un her sokağı, her evi, her taşı daha uzun süre bu kahramanca savaşın izlerini taşıdı.

Nüfusun üçte biri kentte kalmıştı. Çoğu son günlerini yaşıyordu. İnsanlar açlıktan ve tifüsten kırılıyor, soğuktan ölüyor, binbir türlü günlük yoksunluğa katlanıyor ve barış zamanında varlığından bile haberdar olmadıkları binbir türlü hastalıkla boğuşuyorlardı.

Gece kent çok büyük bir mağaraya benziyordu. Sabahın dördünde gazeteden çıktığımda, Piati-Uglov'dan Kumlar Mahallesi'nin sonuna değin uzanan yol boyunca tek bir canlıya bile rastlamıyordum. Kimi zaman sessizliğin içinde birden bir devriye belirliyor, geçiş kâğıdına bakıyor, sonra yeniden karanlığın içinde yitip gidiyordu.

Ama aç ve buzlarla kaplı bu kale, düşsel bir geleceğe duyulan sarsılmaz bir inançla canlanmıştı.

Dur durak bilmeyen yorucu bir çalışma, çevremdeki herkes gibi beni de, ölüme bir adım kala yaşamı sürdürmek için savaşmaktan alıkoymuyordu. Bununla birlikte bir an olsun edebiyatı düşünmekten de geri kalmıyordum. Bu koca kentte mutlak bir yalnızlık içindeydim; geçmiş günlerin bu başkenti, yazmayı düşleyen, başarılar kazanmayı ve belki de bir gün üne bile kavuşmayı uman bir delikanlının hâlâ yollarında gezindiğinden kuşku duyamazdı.

Her şeyi anlama gereksinimini duyuyordum ve bu susuzluğu her şeyden daha iyi ve daha çok yalnız ede-

biyatın giderebileceğinden emindim. Savaş sırasında tutuklandıktan sonra beni devrime vardırان en güçlü duygu, vatan duygusuydu. Devrim bu duyguyu yok etmemiş, tersine, her ikisi bir bütün oluşturmuştu. Bolşevikler vatanseverdi. Tüm diğer taraflar bolşeviklere, dolayısıyla da vatana karşıydı. Bolşevikler onları geri püskürtmüştü. Ülkede utanç verici ne varsa, Rusya'nın karşısına dikilmiş devletlerle ve yabancı güçlerle birleşmişti. Devrim onlara kinle yanıt veriyordu.

Benim gibi düşünenler çoktu ve eminim çoğu edebiyatın söyleyecek sözü olduğuna inanıyordu. Bir Rus sanatçısının geleneğe bağlı kalması ve çıkar gözetmeden olaylara katılarak, onların daha iyi değerlendirilmesine ve anlaşılmasına yardımcı olması doğaldı. En tartışılmaz sanılan, küçük ya da büyük ustaların kaçınılmaz bir biçimde yok olmalarından sonra «usta» sözcüğünden kaçmak için her ne kadar çaba gösteriliyor olsa da, yine de o dönemde edebiyat konusunda bir usta aranıyordu.

Edebiyat yaşamı birçok açıdan, kuşatılmış Petersburg'u anımsatıyordu. Kaçarak ya da ülkeden ayrılarak düşmana karışanlar, gerçekten var olmaktan çıkıyordu. İstememelerine karşın ya da iradesizlikleri nedeniyle kalenin içinde kalanlar, yalnızca varlıklarını sürdürmek zorunda oldukları için yaşam belirtisi gösteriyorlardı. Bu yazarları fırtınalardan ve kasırgalardan koruyan inlerin içine girebilenlerin sayısı çok azdı.

Ama bunların susmak zorunda bırakıldıklarını sanmak yanlış olur. Simgecilerin sesi bu görüşü çürütmüştür. Simgeciler düşüncelerini, umut kırıklıklarını dile getiren yayınlar çıkarıyorlardı. Rusya'nın yazgısı üzerine sızlanmalar olarak adlandırılabilir şeyler yayımlıyorlardı. Yüreklarinde taşıdıkları acı Rus-

ya'ydı, devrimdi. Kafasını güncellik konusuyla bozmuş olan Andrey Bieliy, bundan böyle konuşma olanağı kalmadığını söyleyerek sızlanıyor, bir yandan da yığınla basılı kâğıtta, kimi zaman ustalıkla düşüncelerini dile getiriyordu. Edebiyata Rusya, devrim, halk ve aydınlar konusunu sokañ Aleksandr Blok'tur. Trajik şeyler söyledi. Ama bir kez olsun susmak zorunda bırakıldığından söz etmedi. Sesi çok iyi duyuluyordu. Bununla birlikte, edebiyat inlerinden tek bir ses çıkıp da ona yanıt vermedi.

Bu kahramanlık, açlık, salgın hastalıklar ve sessizlik Petersburg'unda özel bir tutumu varmış gibi görünen, ama aslında sonradan giderek büyümeye başlayan bir hareketin çıkış noktası olan bir adam vardı. Bu adam Gorki'ydi. Bu hareket Sovyet aydınlarının çalışmalarının başlangıcıydı.

Gorki'nin sihirli flütü toplanma borusunu çalıyor ve yavaş yavaş, gözüpök insanlar inlerinden ve mağaralarından dışarıya bir göz atma tehlikesini göze alıyorlardı. O zamana kadar can çekismekte olan loncaların gün ışığına çıkışlarında Ortaçağ'a özgü bir şeyler vardı: Edebiyat adamları donmuş mürekkeplerini yeniden ısıtıp dışarı çıkıyorlar, bilim adamları deney kaplarını yeniden ellerine alıyorlardı. Gorki'nin etkilme olanakları çoktu. Ama bunların en önemlisi kişiliğinin kendisiydi. Elbette kimse Gorki'nin niyetlerinin arılığından kuşku duymuyordu. Ayrıca, düşünce kültürüne aydınlar arasında çok sık rastlanıyordu. Gorki'nin aydınlar üzerinde, tümüyle ait olduğu devrim tarihine yaşamı boyunca içtenlikle katılmış olmasından gelen bir üstünlüğü vardı. O kendi yüzyılının gününü gününe yazılmış tarihiydi. Bu nedenle devrimin tam ortasında, barikatların bu yanında bulunması çok olağandı. Yaptığı çağrılar raslantısal ya da çıkarıcı ola-

rak nitelendirilemezdi. Ünü ve sanat üzerindeki etkisi, dolayısıyla da zihinler üzerindeki gücü öylesine büyüktü ki, bunları çoğaltması hiç mi hiç gerekmiyordu.

İroni yapıp Gorki'nin sihirli flütünürl'asında vaad ettiği ekmek tayını olduğu ileri sürülebilir. Ama burada burada hiçbir savaş hilesi olmadığını herkes görüyordu. Evet Gorki bunu da yalnızca kültürün yararı için yapıyordu. O kültürü bütünleyen bir parçaydı ve kültürü yaşamaya zorlamak dışında gizli amaçları olmazdı.

Gorki ile tanıştığımda, kuşkusuz, içimde olup bitenleri ona açıklayamazdım. Durmadan içimden konuşuyordum. Kendimi kurtulmuş hissediyordum. Neredeyse geçilmez denebilecek dar bir boğazdan çıkmış, geniş bir düzlüğe açılmış gibiydim. Geçmişin tüm pürüzlerini unutma ve arınma zamanıydı. Bana öyle geliyordu ki, özellikle yaratma hakkına sahiptim, elbette söz konusu olan gerçek ve arı bir yaratmaydı. Bu hakkı savunmam gerekiyordu. Bu hakkı savunmalıydım ama bunu Gorki bana yardımcı olacağı için başarabilecektim. Evet Gorki'nin bana yardımcı olacağını, benim kurtarıcım olduğunu düşünüyordum.

Öğrenciyken, bir gün Moskova'da bir kitapçıdan *Yeni Satirikon'u* satın aldığımı anımsıyorum. Ordynka'ya giderken henüz kesilmemiş sayfalarını açmış ve içinde yayımlanmış ilk satırlarımı görmüştüm. Sevinçle yerimden fırlamış ve şarkı söylemeye başlamıştım. Oysa şimdi sanki içimde bir şeyler tükenmişti. Bundan böyle tüm dünya önünde sorumlu olduğumu hissettim.

Böylece, günden güne, içimden yaptığım mutluluk dolu konuşmaları yüksek sesle okumaya başladım.

Mart ayında, Proleter Yazarlar Birliği'nden bir çağrı aldım: Gorki ile bir görüşme düzenlenmişti ora-

da. İtalyanlar Sokağı'ndaki küçük bir odada on iki kadar kişi toplanmış, sessizce bekliyordu.

Gorki, girişte Çin vazolarının önünde durdu ve olağanüstü güzellikteki desenlerini incelemeye koyuldu. Hiç kuşkusuz bunlar ev sahipleri için değerli eşyalardı. Gorki'ye büyük bir uzmanmış gibi bakıyorlardı; sanki tüm evin mutluluğu ona bağlıydı.

— Hiçbir değer taşımıyorlar, dedi acımasızca.

Öksürerek ve çevresini saran insanların yüzlerini inceleyerek ciddi ve solgun bir yüzle herkesin elini sıktı.

— Nasıl oluyor da buradasınız? diye mırıldandı bana doğru.

Masanın çevresine yerleştik. Gorki birisi söze başlasın diye bekliyordu, ama kimseden ses çıkmıyordu.

Gündüzdü, pencereye kadar alçalan alçak ve gri gökyüzü, sulu bir kar savuracağa benziyordu. Odanın içindeki gölgeler alacakaranlıktaki gibi silikleşiyordu.

Gorki bir tartışmaya katılacağını sanıyordu, ama çok geçmeden kendisinden beklenenin bir konuşma, bir tür ders olduğunu anladı. Herkes ona çok ünlü, usta bir konferansçı gözüyle bakıyordu. Bunun üzerine konuşmaya başladı.

Söyleyeceklerini dile getirmede güçlük çekiyormuş gibi sesi boğuk, anlatışı yavaştı. Kısa bir cümle söylüyor, sesinin tınlamasına ve hoşla gidip gitmediğine bakıyor, sonra son iki ya da üç sözcüğü yineliyordu.

— Bundan böyle tüm erkin proletaryada olduğunu, elinde birçok olanaklar bulunduğunu bunun sonucu olarak da ondan çok şey isteyebileceğimizi anlamamız çok önemli. Evet, çok önemli. Siz proleterya yazarları, siz proleteryadan ve tüm halktan sorumlu-sunuz. Sorumluluğunuz büyüdü. Yeni görevlerle, güç görevlerle karşı karşıyasınız. Evet, güç görevler...

Başta hiç hoşlanılmadan yapılan, ama sonra çekici bulunan ve içine dalınan bir işi yaparkenki gibi yavaş yavaş omuzlarını kaldırıyordu. Oysa Gorki sağlam bir emekçiydi, başladığı bir işin sonunu hemen getirirdi. Şimdi öç alır gibiydi: Bir ders mi dinlemek istemişlerdi? Pekâlâ, dinlesinler ve öfkeleneceklerse yalnızca kendilerine öfkelenсинler!

— Yalnızca kendi kardeşlerinize seslenmemelisiniz artık. Köylülüğün de devrime gereksinimlerini sunmaya hakkı var. Ve bu da olağan: O da devrime katıldı. Söyleyeceklerinizi, köylülüğün sizi anlayacağı dil-den söylemelisiniz. Anlamayacağı havalardan çalar-sanız, sizi dinlemeyecektir. Kimi havalarınız onun hoşuna gitmeyebilir. Özellikle yalnız kendinizden konuşma niyetindeyseniz...

Yeni bir kültürün yaratılması tüm halkı ilgilendirir. Tüm dar görüşlülükleri reddetmek gerekir. Kültür tek bir parçadan yontulmalıdır. *Proletkult* (*) proleterya için bir kültür yaratacak ve köylüler de yalnızca ona uyacak; ya da köylüler eskiden oldukları gibi kalacaklar. Böyle bir şey tasarlanamaz. Ne düşünüyorsunuz bu konuda? Bana kalırsa köylüler aynı aşamada kalacaklar, yani nerdeyse tarih öncesi bir aşamada. Onlar kendi elleriyle yeni bir kültür yaratacak durumda değiller. Proletkult onlara yardım edemez, çünkü köylülerin yaşamı proleterlerinkine hiç benzemez. Hayır, hiç benzemez.

Gorki pencereden dışarıya, ağır havaya bakarak gözlerini kırıştıırıyordu; bozuk bahar havasının etki-siyle tüm renklerini yitirmiş bu Petersburg evinde, bir

(*) Proletkult: 1917'de kurulan «Proleter Kültür Derneği» gele-neksel edebiyattan ve sanattan bağımsız bir proleter kültü-rü savunuyordu.

ressam gibi büyük fırça darbeleriyle çizmeye koyulduğu çok uzak bir tablo görür gibiydi.

Ve bizler sayısız küçük toprak parçasını gözlerimizimizin önüne getirebildik. Atlar, tarla sürgüleri ve sabanlarla toprağı işlemek için güçlkle ayaklarını sürüklüyorlar. Bir karga sürüsü sürülmüş bir topraktan ötekine, bir tarladan diğerine acınacak bir halde uçuyor. Küçük bir köy, dar bir vadinin yanında büzülmüş duruyor. Üstleri kararmış kerpiçlerle örtülü izbeler boyu boyunca uzanıyor. Çamurlu ve çukurlarla dolu yolda bakımsız bir beygir, dişleri havada, ters dönmüş bir tarla sürgüsünü çekiyor. Beygir bir çitin arkasında gözden kayboluyor ve köy canlılığını yitiriyor: Yaşayan kimse yok. Yaşlı, genç herkes sabah-tan akşama değin tarlada. Don yaptığında ve kar yağdığında insanlar bir ateşin köşesine çekiliyorlar. Ve yeniden köy boş, ölü, ak tarlalar ıssız...

— Bu başka bir dünya, başka bir ruh, diyor Gorki. Kapının eşiğine çıkar, sağa sola bakar ve kör izbeler boyunca yürürseniz tarlalara varırsınız. Yer gökle birleşir, gözün takılacağı hiçbir şey yoktur; ne başlangıç ne de son. Bu alanlar boşluklarıyla tüm gerçek izlenimleri emer ve ruhu yoksullaştırırlar. Yapılabilecek tek şey onları seyretmek, sonra eve dönmektir. O zaman ne arzu duyar insan? Neler düşünür?... Bu başka bir dünyadır arkadaşlar... kapalı bir dünya ve biliyorsunuz acımasız bir dünya...

Gorki'yi dinleyenlerin hareketsizliği ona gösterilen dikkatin ve saygının ifadesiydi, ama ayrıca ve özellikle dinleyicilerin dirençli karşı koyuşunun dile gelişi, konuşulanla hiç uyuşmadıklarının kanıtıydı. Konuşmacı konuştuğunda, yüzlerde sırayla bir merak, bir çekingenlik beliriyor ya da dinleyiciler güzel olduğu kadar korku sa-

lan bir olayı seyrediyorlarmışcasına, bu iki duygu birbirine karışıyordu.

— Tinsel güçlerin tek yaratıcısının, toprağın tuzunun proleterya olduğu düşüncesi, bu mesihvari düşünce son derece tehlikelidir; bu tür tüm düşünceler gibi. Köylü kitleleriyle birleşmeye giden yolu bulmaya çalışmak gerek. Yoksa ne olur? Siz kentlerin proleteryasını, yalnız onu eğitiyorsunuz, kırlarda ise saçma inançlar çiçeklenmeye devam ediyor. Bunun nasıl sonuç vereceğini anlamak kolay. Bavyera'da ve Macaristan'da köylüler devrimi yutmadılar mı? Bunu yaptılar değil mi?

Gorki konuşmasını bitirdiğinde, kendisine sorulacak soru olup olmadığını sordu. Dinleyiciler uzun süre sessizliklerini korudular. Sonra birisi Gorki'nin daha önce değindiği bir noktayla ilgili bir soru sordu. Gorki hoşnutsuzlukla konuşmasının ilgili kısmını yineledi ve yeniden sessizlik çöktü. Sonra ayağa kalktı, eğildi ve kapıya yöneldi. Herkes onunla birlikte yürüdü.

O gidince oda içinde gezinmeler başladı; sandalyeler yerlerinden oynatılıyor, herkes bir ağızdan gelişigüzel konuşuyordu. Ortalık biraz yatışıp düzen bulunca ve herkes yeniden yerine oturunca, herkesin söyleyecek bir şeyi olduğu ve mutlaka bir başkan gerektiği ortaya çıktı. Herkes sırayla söz aldı; kısa konuşmaktan özenle kaçınıp kendini Gorki ile aynı karnıda olunamayacağını kanıtlamaya zorlayarak uzun uzun konuştu. Hem zaten kimsenin onunla aynı karnıda olmadığı açıkça belli olduğuna göre, kanıtlar da o kadar gerekli değildi.

O dönemde birçok kişi kültür alanında eski biçimlerin yerini yeni biçimlerin alacağı düşüncesindeydi. Tarihin bir evresi bitmiş, bir başkası başlıyordu. İkisi

arasında bir uçurum açılmıştı ve bu uçurum ne kadar derin olursa o kadar iyiydi. Geçmiş geri gelmeyecek ve böylece gelecek bağımsızlığını daha iyi gösterecekti. Proletkult'da miras ve gelenek kavramlarının yeniden ortaya çıkmamasına titizlik gösteriliyordu; bu ise son derece doğaldı, çünkü karşıdevrim insanları geriye, geçmişe götürmeye çalışıyordu.

Proletkult yazarları kırsal yaşam biçimini, sanayi proletaryası güçlerinin devrimci bir ritimle yaratmaları gereken yeni kültürün etkisiyle dönüştürmeyi öneriyorlardı. Bu amaçla örgütlenen Proletkult kendini en arı proletaryanın özü olarak görüyor ve bu arılığı korumaya çalışıyordu. Henüz yeni doğmuş edebiyat bir kuleye kapatılmıştı. Demirci ocağıyla döküm fırını ;örsle çekiç konuları egemendi.

İtalyanlar Sokağı'nda, artık orada olmayan Gorki ile yapılan tartışma bu noktalardan kalkarak yürütüldü.

Bu tartışmanın heyecanının, sanki konuşmacı bir sınav yapmış, sonra yalnız başlarına tartışmasınlar diye sınava girenleri bırakıp gitmiş gibi, onun uzaklaştığı anda yükseldiğini gözlemek beni şaşkına çevirmişti. Yanıtın doyurucu olmadığına oybirliğiyle karar verildi. Ben o sırada Gorki ile gerçekte hangi noktalarda anlaşmazlığa düşüldüğünü anlayamamıştım. Kent ile kır arasındaki uzlaşmaz çelişkiyi çok net bir biçimde hissediyordum ve doğruluk derecesini ölçmek için bu formülü derinleştirme niyetinde değildim. Bununla birlikte en çok bundan konuşuldu. Aynı zamanda burjuvazinin fiziksel olarak ezilmesi döneminin, Gorki'nin söylediği gibi bitip bitmediği soruluyordu. Köylü kitleleriyle birleşmeye yönelik bu çağrı aslında bir çeşit tinsel terhis değil miydi? Proleter kültür, çok geçmeden halk kitleleri içinde eriyip gitmeyecek miydi?

Ama ben nasıl olup da Gorki'nin kültürün yazgısı ve tüm ülkenin geleceği için duyduğu o müthiş kaygının orada tartışmakta olanlarca farkedilmediğini ve üzerlerinde hiçbir iz bırakmadığını anlayamıyordum. Gorki beni korkunç bir biçimde kendine çekiyordu.

Bir pazar akşamıydı ve hiç kuşku yok Gorki evindeydi. Belki de aynı gün İtalyanlar Sokağı'nda olup bitenleri anlatmak için acaba birisi uğrar mı diye kendi kendine soruyordu. Ama ben bunu yapacak cesareti gösteremedim. Söyleyeceklerimi dile getirememekten korkuyordum. Bu yüzden Gorki'ye çok heyecanlı bir mektup yazdım.

Birkaç gün sonra Gorki'nin beni görmek istediğini öğrendim. Dudaklarında gülümsemeyle beni yeniden Grjebin'de kabul ediyordu.

— Mektubunuzu okudum. Evet, okudum. Güzel bir mektup. Çok güzel...

Parmaklarının ucuyla yukarıdan aşağı bıyığını sıvazlıyor, eli ağzını kapatıyor, belki de bu yüzden o-ları olağandan daha belirgin duyuluyor. Sanki gülümsemesini gizlemeye çalışıyor; yanağında derin kırışık izleri olan sol yanından bu daha iyi görülüyor. Konuşması hoşgörü dolu bir şakayı andırıyor: Evet, sevgili bayım, az şey anlatmamışsınız mektubunuzda!

Israrlı bakışını üstüme dikerek, sanki bir yandan da düşünmeyi sürdürüyormuş gibi kesik bir tonla bana şunları söylüyor:

— Mektubunuzda bana çok dolaysız bir soru sormuşsunuz: Çalışmalarımın çölde bir haykırışa benzediği inancında olup olmadığını soruyorsunuz. Ben de size çok dolaysız bir yoldan yanıt vereceğim: Hayır, bu inançta değilim. Bugün kültürel alanda yapılanların bir şeyler vereceğine inanıp inanmadığımı soruyorsunuz. Bunun bir şeyler... iyi bir şeyler verebileceğine inanmıyorum.

Düşünce biçimi açık, dili araştıran bir adamın dili, sesi ise çok üzüntülü. Dizginsiz bir çalışmadan arta kalan ince ipi üzüntüyle seyrederken, fikirlerinin dokusunu, buz gibi bir hoşnutsuzlukla ve incelik dolu bir düşünce akışıyla tarazlıyor. Evet, kitlelerin yeterli bir kültür beğenisi yok, yönetici çevreler en önemli amaçların hangileri olduğunu açıkça göremiyorlar, bu nedenle kuramdan pratiğe geçiş olası değil.

— Evet, olası değil, diye yanıtlıyor Gorki vurgulayarak.

Ama birden duruyor, çatık kaşları biraz gevşiyor, elini bıyığına götürüyor.

— Evet, hiç kuşkusuz olası değil, diye ekliyor.

İfadesi daha sıcaklaşıyor yanaklarındaki kıvrıklıklar giderek derinleşiyor ve neredeyse neşeli bir sesle kendi doğrularını çürütüyor:

— Görüyorsunuz, eğer bir adam olmasaydı, bu hiç olası olmayacaktı. Evet. Her şeyi çok iyi anlayan ve mükemmel gören bir adam var. Mükemmel.

Gorki sessizleşiyor, kendisini anladığımı görerek sevinçle gülümsüyor. Sonra yumuşak ve biraz alçak bir sesle söylüyor:

— Lenin.

Konuşması apayrı bir akış kazanıyor ve sanki kulağını kendi sözlerinin müziğine veriyor.

— Lenin üstün nitelikli bir adam. Büyük bir zekâsı var, olağanüstü bir zekâ... Katı değil. Onunla konuşmak hem güç, hem kolay. Yanına çok açık düşüncelerle gidiyorsunuz, sizi dinliyor ve hemen olası ve akla gelebilecek tüm itirazları ortaya koyuyor! Çok çeşitli itirazlar... Ama yanından ayrıldığınızda, görüşlerinin doğruluğuna, yanına gittiğinizdekinden çok daha fazla ikna olmuş oluyorsunuz. Bu onun, düşüncele-

rinizi savunmanız için sizi savaşıma zorlama yöntemi. Evet, ona özgü bir yöntem...

— Her şeyi çok çabuk kavrayan ve hiç çekinmeden uygulayan pratik bir kafası var. Lenin'in. Örneğin, kişisel erk üzerine son söylevi alın. Bir yıl önce ona bundan söz etmişim. O zaman bunun bir gereklilik olduğuna inanılmıyordu. Şimdi inanılıyor. Lenin'in söylevini vermeden önce birçok kişiyi bu düşünceye hazırladığı inancındaydım...

Yalnız Lenin'in çevresinde pek güven vermeyen çok kişi var...

Gorki sanki bu kişileri gözlerinin önüne getiriyor ve canı sıkkın bir biçimde şunları söylüyor:

— İyi hiçbir şey yapmayacaklar. Hiç...

Sigara dumanından oluşan bulutların ortasında duruyor. Biten sigarasıyla yeni bir tane yakıyor. Güçlü elleri düzgün yapılı; iri parmakları ise uzun. Sigara ve sigara içmek eline çok yakışıyor. Tüm el hareketleri, en hafifleri bile, külü silkelerken bile acelesiz, hatta yavaş; kesin ve öz. Her hareketi Gorki'nin gereksiz hareketlerden kaçınan biri olduğunu gösteriyor. Sigara onu öksürtüyor, ama yatıştırıyor da. Bu nedenle, derin ve güçlü her soluk alışı öksürüğünün sonunu getirmek istiyor gibi. Onda müthiş sarsıcı, hatta kimi zaman sarsalayıcı tek bir hareket var: Öksürük. Öksürüğe karşın konuşuyor:

— Nasıl! Demek oraya, İtalyanlar Sokağı'na ilk kez gittiniz... Onları tanımıyor muydunuz yoksa?...

Daha önce taşrada bunlara benzer insanlarla karşılaşmışım ve oldukça ilginç birisiyle olan mektuplaşmamı ona anlatmaya koyuldum.

— Bak hele, dedi Gorki sözümü keserek, ama ben onu iyi tanırım. Yaratma sözcüğünü her zaman büyük harflerle yazar... Zaten hepsi bu sözcüğe tutkundurlar

ya. Birisinin yaratıcı diye nitelendirilmesi için küçük bir şiir yazması yeter... Oraya gitmeyin. Zahmete değmez. Size hiçbir şey vermez.

— Ama ne yapalım, yaşam bu, yaşamımız.

— Hayır, hayır oraya gitmemeniz gerekir.

— Ama Yazarlar Evi'ne gittiğim zaman...

Yeniden sözümü kesiyor, ama bu kez gülerek, çünkü yanıtlım öbür tarafı savunmaya yönelik bir çaba gibi görünüyor ona:

— Ama bunu da yapmamak gerek. Oraya da gitmemek gerek.

Yazarlar Evi'nde Herzen için yapılan gecede Venguerov (*) ile nasıl karşılaştığımı, ona yaptığı konuşmanın anlamını iyi anlayıp anlamadığımı, yani aydınlar için Sovyet görüş açısına yaklaşma zamanının geldiğini mi söylemek istediğini sorduğumu anlatıyorum Gorki'ye. Venguerov bakışlarını bana çevirerek şu yanıtı vermişti: «Biz eski sosyalistlerdeniz, bizimle yakınlık kurmak isteyen kursun; biz görüşlerimizi değiştirecek değiliz.»

— Bunlar düşünceleri eskimiş insanlar, diyor Gorki. İşe yaramadıklarını anlamıyorlar. Onların yanına gitmeyin. Daha çok Sanatlar Evi'ne gidin. Oradakiler daha ilginç, daha canlı kişiler.

Birden kaybedilen zamanı kazanmak için aceleci bir tonla sorular sormaya koyuluyor:

— Pekâlâ, piyesiniz için bir konu seçtiniz mi?... Bakunin?... Şin diye değin hiç uğraşmadınız mı?... Kararınızı verdiniz mi?... Yarın gelip beni görebilir misiniz?... Sizin için birkaç kitap bulacağım. Gelin araştırınız.

(*) Semyon Venguerov (1855-1920), edebiyat tarihi ve kaynakça yazarı.

Sanki bu konuyu ben değil de kendisi seçmiş ve çok büyük bir zevkle işleyecekmiş gibi yüzünden mutluluk okunuyor. Beni kapıya doğru götürürken varlıklı bir muik sahibi gibi vaat dolu sözler söylüyor:

— Yazın, yazın. Çalışın. Piyesiniz için iyi bir mizansen yaparız. Artislerimiz var, kostünlerimiz de. Gereken her şeyimiz var, aklınıza gelebilecek her şeyimiz var!

Havuz Sokağı'ndaki otel uzun süre küçük soyluların zevklerinin izlerini taşımayı sürdürdü. Arkada, bahçede, alçak bir evin üzerine gölgelerini yansıtan, sonbaharda ise küçük terasa o güzelim yaprak yağmurunu yağdıran ıhlamur ağaçları sallanıyor. Sokak tarafında, giriş kapısının üzerinde tüm kaldırımı örten demir bir sundurma binanın yüzünde ise insan boyunda bir dizi dar pencere var: Parmaklarınızın ucunda yükselseniz, içeride neler olduğunu görebilirsiniz.

O yıl salon kantin olarak kullanılıyordu; yazarlar tencerelerle ve taslarla karne karşılığı dağıtılan çorba ve etsuyunu almaya geliyorlardı oraya. Akşam sandalyelerden sıralar oluşturuluyor, bazen de kapacaklarını evlerine götürmeye zaman bulamamış aynı yazarlar radyo haberlerini ya da bilgiçe konuşmaları dinliyorlardı.

Yazarlar Evi edebiyatçıların ilk toplu sığınağı oldu; hiçbir zaman ve hiçbir yerde edebiyatla ilgili bu kadar çok, bu kadar çeşitli ve bu kadar yıkıcı anlaşmazlığa tanık olunulmamıştır. Ev'de dışa çok kapalı liberal basından küçük bir gazeteci grubu vardı; tabii işsizdiler. *Reç* (*) yayını durdurunca dünya başlarına yıkılmıştı. Aşırı sakınlı, neredeyse suskundular, ama çok ciddi görünüşlerinde açıkça üstün olan

(*) *Reç, Anayasacı Demokrat Parti'nin merkez organı (1906-1918).*

bir şey vardı ve sanki şunları söylüyorlardı: «Peki ne istiyorsunuz? Bütün bunları biz çok önceden öngörmüştük.» Genç ya da yaşlı, yetenekli ya da yeteneksiz, haklı ya da haksız hepsi Ev'in yaşamına katılıyordu. Bu ev kutsal kişiliklerin dâhilerin neredeyse harika çocuk sayılanların hepsine sesleniyordu; birbirlerine en zıt düşenler bile kendilerini savunabilirler çünkü herkes orada hoşuna giden şeyi bulabiliyordu.

Anatoli Fedoroviç Koni, (**) Ev'in onur tutsağıydı. XIX. yüzyıldan kalma bir ölümsüz gibi, iki koltuk değneğine dayanarak hâlâ bulaşık kokan salona girerdi; önünden çekilip yol verilir kürsüye çıkması için yardım edilirdi. Nekrasov'u öylesine canlı bir üslupla anlatırdı ki, Nekrasov üstünde sundurma olan girişe kadar ona kızakla eşlik etmiş, sonra Liteiny Sokağı'nın köşesindeki evine dönmek için yanından ayrılmış gibi gelirdi insana. 1921'de Nekrasov'un jübilesinden bir gün önce, Koni'nin Nadejdinskaya Sokağı'ndaki evine gitmiştim. Sağlığı pek iyi değildi ama beni karşılamak için koltuğundan kalkmasına engel olamadım. Güçlülükle ayağa kalktı, dizlerinin üzerindeki battaniyeyi itti. Nezaket kurallarına uygun olarak konuşma doğru birkaç adım attı. Ondan *Kitaplar ve Devrim* dergisinin Nekrasov özel sayısı için birkaç satır yazmasını istemeye gelmiştim. O sırada bu derginin yazarıydım. Kitaplarla devrim arasında bir yakınlaşma olabileceğine inanmadığını söylemek istercesine hayretle baktı bana. Yaşadığımız dönemden kaynaklanan güçlükleri unutmak için, aceleyle beni yarım

(**) Anatoli Fedoroviç Koni (1844-1927), Nekrasov'un, İvan Gonçarov'un, Fyodor Dostoyevski'nin, Lev Tolstoy'un dostu hukukçu. Meslek yaşamından aldığı konular Tolstoy'un *Diriliş ve Canlı Kadavra* adlı yapıtlarının esin kaynağı olmuştur.

yüzyıl geriye götürdü. Genç görünmek için harcadığı enerjinin sağlığına zarar vermesinden korkarak, ama kendimde onu geçmişe sürükleyen karşı konulmaz hı-zı yavaşlatma gücünü bulamayarak, bir saati aşkın bir süre onunla birlikte 70'li yıllarda yaşadım. *Edebiyat Habercisi* için aynı konuda bir yazı yazdığını ba-hane ederek bana hiçbir şey vermek istemedi.

Bu dergi eski gazeteciliğin ölüm ilahisini okuyor-du. Dörde katlanmış bir gazeteye benzeyen sayfaları-nın üzerinden, ayda bir kez, zamanın kararttığı bir aynanın üzerindeki gibi giderek uzaklaşan gölgeler geçerdi! Çok eski düşünceler, yaş umutlar, saldırılar ve yakınmalardı bunlar; dergi bir ölüleri anma defte-riydi. Her sayısında ölülerin anılarına yazılmış onlar-ca makale yer alırdı; derginin en iç karartıcı, ama en içten bölümü ise buydu.

Aleksandr Blok'un ölümü bu acıklı bölümde çok az yer tuttu; *Haberci*'nin yazarı *On İkiler* şiirinden söz ederken bunun «daha uzun süre tartışmalara ve yo-rumlara konu olacak dikkate değer bir yapıt» olduğu-nu açıkladı. Dergi belki de ilk kez Blok'un orada yapı-tığı iki konuşmayla haklı olarak övünen Yazarlar Evi'nin görüşüne katılmadı. Blok orada «Şairin görevi üze-rine» konulu trajik konuşmasını yapmış, bizler de onu şu önemli cümleyi söylerken duyabilmiştik: «Sevinç dolu bir ad var: Puşkin.» Son şiirini de orada okumuş-tu: *Puşkin'in Evinde*.

Bu unutulmaz günlerde, Ev'in uzak bir köşesinde, kendileriyle ilgili olmayan şeyleri izleyenlerin cesur bakışlarla her şeyi gözleyen gençler belirmişti. Genel olarak kendilerine gösterilen tutumu doğru değerlen-diriyorlardı: Onlara güvenilmiyordu, bu nedenle de dostça omuzları sıvazlanıyordu.

Şaşılacak kadar Puşkin'e benzeyen ve favorilerini

uzatarak bu benzerliği artırmaktan çekinmeyen genç ve derin bilgili Yuri Tinyanov (*) bir devî andırırdı; girişte, evin gediklileri geçsin diye geri çekilirken, arşivleri karıştırmakta olan bir adama benzerdi. Viktor Şklovski (**), bazen kürsüde kestane fişekleri patlatır, patlamanın etkisiyle saygıdeğer yaşlıların sakallarının titrediğini görmekten çocukça bir mutluluk duyardı. Herkesi yerinden sıçratır, sonra da kaçardı. Yaşlılarsa kafalarını sallarlardı.

Havuz Sokağı'ndaki otelde böyle yaşıanıyordu...

Gorki Sanatlar Evi'ni Yazarlar Evi'nin antitezi yapmıştı. Yaşam herkesin ortak noktalarına değil, tersine, belli bir seçime dayanmalıydı: En iyi yazarlar, en iyi müzisyenler, en iyi ressamlar. Doğrusunu söylemek gerekirse, müzisyenlerin övünülecek bir şeyleri yoktu. Müzik bölümünde tek bir kişi vardı, üstelik de eli hep sargılıydı. Ama ressamlar arasında Kustodiev (***), şairler arasında Blok vardı.

Nevski Caddesi'nin köşesinde Moyka Sokağı'nda bulunan tüccar Eliseev'e ait sarayın geniş odaları, bir yemek salonu, koridorları, odaları, oyma ağaçtan büyük bir büfesi vardı. Bir de heykellerin tozunu alan ve Akim Lvoviç Volinski'nin (****) yaşadığı çile odasını derleyip toparlayan, Elisev'in hizmetçisi Efim. Ev yazarlarla doluydu, odalar arasındaki koridorlarda sessiz olunurdu, yalnız mutfaktan çorba kokusu gelirdi. Ora-

(*) Yuri Tinyanov (1894-1943), yazar, edebiyat eleştirmeni, çevirmenin Puşkin, Griboyedov ve Dekambrist şair Küchelbecher için yazılmış romanları, tarihsel ve edebi inceleme ri vardır.

(**) Viktor Şklovski (doğ. 1893), edebiyat ve sinema eleştirmeni.

(***) Boris Kustodiev (1848-1927), Repin'in öğrencisi, ressam ve heykeltıraş.

(****) Akim Volinski (1863-1926), sanat eleştirmeni.

da her şey Yazarlar Evi'ne göre daha zengin, hatta daha özenliydi. Sık sık espri yapılır, ama pratik kişilere rastlanmazdı. Yetenekli insanlar arasında sık sık rastlanan biraz kaçık kişiler vardı orada. Olga Forş çok sonraları Sanatlar Evi'ni «Deliler Kadırgası» diye nitelendirdiğinde, gerçek bir buluş yapmış oldu.

Koridorun sonunda, içinde bir somya ile sallanan bir sandalye bulunan küçük odada, neredeyse bir anda doğan Sovyet edebiyat dünyasından bir grup genç toplanıyordu. Sanatlar Evi'nin yazgılarında ne kadar belirleyici olacağını henüz bilmiyorlardı.

Yazarlar Evi Sanatlar Evi'ni kıskanıyor ama bunu belli etmiyordu. Havuz Sokağı'ndaki otel kendini bağımsız sayıyordu, oysa Moyka Sokağı'ndaki sarayın Narkompros (Halk Eğitim Komiserliği) ve bir çeşit halk eğitim komiseri olan Gorki ile ilişkisi vardı. Havuz Sokağı'ndaki otel kendini bir başyargıç gibi görüyor ve kuyrukların, yağlı tencerelerin, Reç'in yasaklanmasının, tüm bu mağara yaşamının sorumluluğunu gizli gizli Gorki'ye yüklüyordu. Moyka Sokağı'ndaki saray bunu şöyle yanıtlıyordu: «Hayır, o suçlu değil.» Kimileri de şöyle düşünüyordu belki: «Elbette suçlu, ama her şeyden değil.» Siyasal bakımdan Sanatlar Sarayı'ndakiler cahil, ya da henüz saftılar. Yazarlar Evi'ndekiler ise ön görülü ve sakınlıydılar. Gorki'nin Sanatlar Evi'nin başına geçmesini haksız buluyorlardı. Tüm davranışlarıyla sanki «biz tüm bunları çok önceden öngördük» demek istiyorlardı.

Bir gece işimi bitirdikten sonra, elyordamıyla basimevine inen merdivenlerden iniyorum. Ortalık kapkaranlık, hava soğuktu, rotatifin uğultusuyla titreyen havaya gaz kokusu yayılmıştı. Yanıp mahzene inmek için katları sayıyordum; altı, beş... Birden, bağırarak bir kadının sesini duydum:

— Kim var orada?

Adımı söyledim.

— Tamam. Birlikte inelim. Biliyorsunuz burada koca koca sıçanlar var. Elinizi bana verin. Hangi kat-
tayız, üçüncü, dördüncü?...

El ele ve yavaş yavaş ilerliyorduk. Bir dönemeçte yol arkadaşım sordu:

— Proleter yazarlar evinde Gorki'yi dinlediniz mi? Biraz abartmadı mı sizce?

Kültür sorunlarıyla ilgilenen yaşlı bir gazeteci olan P. Kudelli'ydi bu. Gorki ile aynı kanıda değildi. Gorki abartıyordu: Köylüleri proletaryadan ayıran aşılmaz bir uçurum yoktu.

Sahanlıklardan birinde durduk. Makinanın gide-
rek şiddetlenen gürültüsü içinde sesini bana duyur-
mak için bağırdı:

— Gorki'nin *Novaya Jizn'e* (*) katkıda bulundu-
ğu anlaşılıyor!

Kulağına köylü sorununun elbette ciddi olarak, ta-
rihsel olarak çözüleceğini, bu çelişkiyi küçümsemeye
hakkımız olmadığını bağırdım. Sonra o bana bağırdı:

— Çelişki ayrı bir şey, uçurum ayrı. Sosyal De-
mokratlar çok önceden dediler ki...

Makinanın gürültüsü cümlelerin sonunu anlama-
mı engelledi; el yordamıyla, basımevinin pencerelerin-
den sızan bulanık ışığın zayıf bir biçimde aydınlattı-
ğı avlunun kapısını aramaya başladık.

Gorki, Kronverkski Caddesi'ne bakan geniş bir
pencerenin önüne oturmuş yazı yazıyor. Büyük bir
masanın üzerine eğilmiş silüetini görüyorum; masa
öylesine özenle toplanmış ki üstü boş gibi geliyor in-
sana. Gözlük camlarının üzerine bir güneş ışını vuru-

(*) *Novaya Jizn (Yeni Yaşam)*, ilk yasal bolşevik gazete.

yor. Gözlüğünün üstünden bir göz atıp beni görüyor ve gözlüğünü çıkarıyor. Hafif adımlarla, bir omuzu diğerinden daha aşağıda, bana doğru yöneliyor, kolumdan tutarak küçük bir masaya götürüyor.

— Oturun, rica ederim.

Elini bir kitap yığınının üzerine koyuyor, sonra başı biraz eğik, kitapların adlarının yazılı olduğu sayfaları peşpeşe açıp parmağıyla yazarların adlarının altını çizerek benimle konuşuyor:

— Çok zeki, çok... Ama alaycı, her şeye gülmeye hazır ve çoğu zaman temelsiz... Şunun pek ağırlığı yok, ama epey şey biliyor, birçok olay anlatıyor. Her şeye karşın kanıtları boş... Kanmayın... Şu ise çok canlı, çok espirili, bir Fransız'a daha uygun düşerdi. Yine de tutarlı; Alman kökenli olmasına karşın sistemsiz, kuralları hiçe sayan biri...

— Kırk sekiz devrimi üzerine bütün bulduklarım şimdilik bunlar. Çok güzel bir kitabım vardı, ama yitirdim ve bulamıyorum. Herkes kitaplarımı raflarından çıkarıyor ve asla yerine koymuyor. Hepsine kilit vurmam lazımmış. Bu dağılan kaçıncı kitaplığım! Dördüncüsü sanıyorum. Gelin bir şeyler daha bulup bulamayacağımıza bakalım.

Raflar, kütüphanelerde olduğu gibi duvarlara dik olarak yerleştirilmiş, aralarında az bir boşluk var ama yine de gün ışığı ulaşıyor. Parmak uçlarıyla kitapların sırtlarına dokunan Gorki, kaşları çatık bana dönüyor:

— Seçtiğinizde karar kıldınız demek... Ama tarihten herhangi bir kahramanı, bir ordu komutanını, bir filozofu, bir bilim adamını seçmekte özgür olduğunuzu bilin. Bir vaiz ya da örneğin bir tarikat çömezi. Aslında niçin bir çömez olmasın?

— Ama Bakunin de onlardan birisiydi.

— Kuşkusuz... Ama bireyin kültür tarihinde oy-

nadığı rolü iyice göstermenin şimdi çok önemli olduğunu gözönünde bulundurun. Hangi alanda olursa olsun. Edison, Lavoisier, Dante, Watt... Bizim tarihsel oyunlarımız, kültürün yaratılmasında bireyin rolünü, onun yaratıcı ilkesini, yaratma ruhunu mutlaka göstermeli. Evet öyle; yaratma ruhu. Çalışmanızda bunu mutlaka göstermelisiniz... Zaten Grejebin Yayınları'nı tarihte bireyin önemini kitlelere göstermek amacıyla kurdum. Mutlaka gerekli bu...

Gorki, kitaplarından uzaklaşıyor, küçük bir gülüşle ve bas bir sesle gürlüyor:

— Kendinizi hiçbir çerçeveye sınırlamayın. Mümkün olan en büyük sahne için çalışın. İsterseniz sirki alın ya da yüzlerce, binlerce kişisiyle halk meydanını. Ya da örneğin bir kilise avlusu için ne dersiniz?... Bu çok güzel bir sahne olabilir...

Biliyorsunuz, tarihsel tablolara çok önem veriyorum. Bu tür bir şey yazmayı ben de istiyordum. Görkemli bir konum vardı; Büyük Novgorod Vassili Buslayev (*). Ondan daha Rus olan bir kahraman yoktur; toprağı seviyordu, kuşkusuz çılgınlıklar da yaptı ama iyi işler de gördü!

Bunu yazmanıza ne engel oldu?

— Ne değil, kim. Aleksandr Amfiteatrov (**). Ona niyetimden söz eder etmez bu konuyu kendi ele almak istedi. Vassili üzerine ne topladıysam hepsini ona verdim. *Vassili Buslayev* adıyla yeni yayımlandı piyes... Fena değil. Bunun Amfiteatrov'un yazdıklarının en iyisi olduğunu sanıyorum. Kuşkusuz başarısında benim hiç payım yok.

Yüzünü asıyor, susuyor, sonra sigarasından uzun uzun çekiyor ve dumanı üflüyor:

(*) *Vassili Buslayev, (XIV-XV. yüzyıl) destan kahramanı.*
(**) *Aleksandr Amfiteatrov (1862-1938), öykü, ve oyun yazarı.*
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

— Yazık. Onu kendim yazmayı çok istiyordum.

Bu biraz bencilce isteği ve kendisi için söylediklerinden dolayı özür diler gibi:

— Diğer iki piyes şimdiden yazılmış durumda, birisini Gumilev (*) ötekini Yevgeni Zamyatin (**) yazdı. İlginç. Derinlikleri var. Dizi içinde yerleri olacak. çevresinde bir duman bulutuyla yeniden masasına oturuyor. Orada olup olmadıklarını anlamak istercesine birkaç eşyaya dokunuyor: Mavi bir kalem, bir kül tablası, gözlük, kağıtlar. Anlatmaya devam ediyor:

— Bilim adamlarımıza giderek daha sık işim düşüyor. Şaşırtıyorlar insanı. Kendi yaptıkları eldivenleri giyiyorlar, bacakları battaniyelere sarılı, çalışma odalarına kapanıp evlerinde oturuyorlar ve her an karşlarına yerlerinde olup olmadıklarını denetleyecek bir devriye çıkacakmış gibi yazıyorlar... Bilimler Akademisi'ne verilecek paha biçilmez değerde taş koleksiyonları toplamak için Urallar'a, erişilmez dağlara gidiyorlar. Aylarca ekmek yüzü görmüyorlar. İnsan kendine nasıl yaşıyorlar diye soruyor. Gerçi avlanarak yaşıyorlar, tıpkı gerçek vahşiler gibi. Biliyorsunuz orası Kaliforniya değil, bu altın humması falan da değil. Bunu para karşılığı yapmıyorlar, kendileri için hiçbir şey aradıkları yok. Onlarla gurur duymalıyız.

Çok kesin verilere göre, son iki ayda Petrograd'da altmış üç bilim adamı ölmüş. Bugün Fedor Batyuçkov'ün (***) öldüğünü bildirdiler...

Rus bilimini kurtarmak gerekiyor. Ne pahasına

(*) Nikolay Gumilev (1888-1921), şair, ideolog ve Akmeizm'in önderi; karşıdevrimci bir komploya katıldığı için 1921'de kurşuna dizildi.

(**) Yevgeni Zamyatin (1884-1937), yazar, 1932'de göç etti.

(***) Fedor Batyuçkov (1857-1920), tarihçi ve edebiyat eleştirmeni, liberal Mir Bojyi dergisinin yazarı.

olursa olsun gıda maddeleri, yiyecek bir şeyler bulmak gerekiyor...

Bilmem biliyor musunuz bana eskiden hiç olmayan şeyler oluyor: Yüreğimde ağrılar var, bacaklarım şişiyor. Fosfor eksikliğinden. Şeker yok...

Birden duruyor (yine kendinden konuştu!) ve son derece eğitici bir tonla bana sesleniyor:

— Bu çalışma temposunda sinirlerimiz fosforsuz yapamaz...

Canlanıyor.

— Siz gelmeden önce, Profesör Fersman ziyareti-me geldi. Bilim adamlarının yaşam koşullarını düzelt-me komisyonunu çalışmalarından söz etmek için Lenin'e telefon etmiş. Lenin çok anlayışlı ve bize yardı-ma hazır. Fersman Lenin'in aydınlara güvendiğinden emin.

Yeniden Lenin'den söz ediyor. Güç farkedilir mi-mikler, kesik kesik bir omuz hareketi ve yumuşak bir alayla, Lenin'le yaptığı bir konuşmayı anımsıyor.

— Dar görüşlü insanların aydın kıyımından rahatsız olmaları gerektiğini ilk kez söylemiyorum. Kendilerine hiç de uygun olmayan görevlerde çalışan bilim adamları ve profesörlerin önünde eğilmek gerek. Ne zaman bundan söz ettiysem, odanın içinde gidip gel-meler, masanın üzerine yumruk vurmalar, küçümse-yen havalalar... Ama artık aydınların yardımı olmadan hiçbir şey yapılamayacağı açık... Şimdi eğitim görmüş baylar seviniyor ve başarı kazanıyorlar kuşkusuz. El-bette bu da kötü, çok kötü...

Lenin'in kafası net. Yalnız onu binbir türlü ve çok usta bir biçimde rahatsız ediyorlar. Evet...

Gorki'nin konuşmasını dinledikçe söyleyecekleri-mi onunkiler gibi gür, uyumlu ve çınlayan cümlelerle dile getirebileceğime daha çok inanıyorum. Düşünce-

lerine gelince; ben de aynı düşüncelere sahibim gibi geliyor ama onunkiler bir bütün, killi topraktan topraklar gibi yuvarlak ve kaygan; bu topları durduramadan onun attığı yere yuvarlanışlarına bakıyorum. Sonunda sözü alıyor ve güçlük çekmeksizin bana açtığı konulardan konuşuyorum uzun uzun; öykülerimle ilgilendiği için mutluyum; tüm yaşamım boyunca onunla konuşmuşum duygusuna kapılıyorum. Sanırım daha önce hiç o anki kadar içten ve doğal olmamıştım.

— Genç yazarların çevresine girip çıkmanız gerekir, diyor gitmeye hazırlandığım sırada. Özellikle Aleksandr Blok ile tanışmanızı salık veririm. Evet, onunla mutlaka tanışmalısınız. O...o...

Gorki en uygun sözcüğü bulmak için duraklıyor; ama bulamıyor. Sabırsız bir el hareketiyle, parmaklarını piyano çalar gibi masanın üzerine vuruyor usulca. Birden ayağa kalkıyor, doğruluyor; çok iri, çok zayıf. Bedeni boyunca yukarıdan aşağı elini usulca gezdiriyor.

—... O öyle biri ki, diyor usulca ve bir an kıpırtısız duruyor.

Bu bana Blok'tan ikinci kez söz edişi ve her seferinde onu genç olarak nitelediği yazarların başında anıyor; kuşkusuz yaşlarından dolayı değil, devrim öncesi Rus yazarlarının modelini izlemedikleri için. Çukovski'den (*) söz ediyor. Yevgeni Zamyatin'in yeteneğini ve kafasını övüyor. Ama Blok'u övdüğü zaman, duygularını bütünüyle dile getiremiyor. Diğerlerinden söz ederken gerekli sözcükleri kolayca buluyor, ama daha ihtiyatlı.

Seçtiğim kitapları sarmaya hazırlıyorum.

(*) Kornei Çukovski, (1882-1969), yazar, çevirmen, edebiyat eleştirmeni. Çocuklar için şiirler yazmıştır.

— Bana verin, bana versenize şunları diye üsteliyor. Ben alışığım.

— Ben de.

— Pekâlâ, bakalım kim daha iyi becerecek.

Bir tabaka kağıt alıyor, dikkatlice düzeltiyor, üzerine kitapları yerleştiriyor, sarıyor, ipin ucunu parmağına doluyor, paketi kendine doğru çekerek özenle bağlıyor. Bir düğüm atıp ipi kesiyor, sonra paketi bana uzatıyor ve gülümseyerek:

— Buyrun bayım!.. Kim kazandı?

— Ben de pek fena becermiyorum.

— Gelecek sefere görürüz...

Mutfaktan geçerek beni kapıya kadar götürüyor. Işık gibi bir ses çıkaran soba keskin bir duman kaçırıyor, ama yine de içerisi sıcak. Gorki'nin derin ve inandırıcı sesini dinlemek için bir an daha orada kalmak hoş:

— Gazeteden ayrılmanız gerek. Gazete sizin için gerçek bir zehir. Ben de bir gazetede çalıştım. Zehir... Gerçek bir yazar olmalı, ciddi olarak çalışmalısınız.

Sesli harflerin üzerine güçlü bir biçimde basarak ve açık duran elini hafifçe kaldırarak tumturaklı bir tonla söylüyor «yazar» kelimesini. Sanki bana bundan söz ettiğine kimsenin tanık olmamasını istiyormuş gibi alçak bir sesle ve sobanın çevresinde gidip gelerek, herkesin kendi yeteneğini korumayı bilmesinin ne kadar gerekli olduğunu söylüyor bana.

— İnsan gazetede kendini geliştirebilir mi? Gazete yeteneğe acımaz. Bir düşmandır. Bana inanabilirsiniz!...

Son öğütlerini ve belki de içinde tüm geleceğimin durduğu paketi yanıma alıp bir dine yeni girmiş biri gibi ayrılıyorum ondan: Çalışmalarım için öğütler, sanatın, belki de yaşamın sırrı... Yer yer yarı erimiş kar

tabakalarıyla kaplı Aleksandrovski Bahçesi'nin ağaçlıklı yollarının birinden geçiyorum. Yanaklarım yanıyor; kuşkusuz, mutfakta tüten sobanın yanında uzun süre kaldığımdan ya da insanı şimdiden ısıtmaya başlayan ilkbahar güneşinden.

Aleksandr Blok hiçbir zaman keşiş olmadı. Yaşama, asla sağlığına dikkat etmeyerek, bir şairin en doğal gereksinimi olan şeyi yapmayarak (yani kendisiyle yalnız kalmayarak) tepki gösteriyordu. Ondan önce hiçbir şair onun kadar dünyaya ait olmamıştı ve hiç kimse onunki kadar güvenli ve şiirsel bir biçimde söylememişti «Devrimin müziğini dinleyiniz» sözlerini.

Blok olaylara estetik gözle, soyut bir biçimde yaklaşıyordu. Gorki bunun farkındaydı ve birçok kez kendini Blok'tan ne kadar uzak hissettiğini söyledi. Bana, Blok'un kendisi için ne anlama geldiğini çok güzel bir hareketle göstermesinden on yıl sonra, Sorrente'den şunları yazdı:

«Blok'un kötümserliği ve insandan kaçması bana yabancı; bununla birlikte gizemciliği gibi bunlar da görmezlikten gelinemez... Blok'un şiiri beni hiçbir zaman çok ilgilendirmede ve bana öyle geliyor ki *Güzel Kadın*'ına —tüm ilkelerin ilkesi— XVIII. yüzyıl sonu Alman kadınlarına özgü yozlaşma özellikleri vererek onu oldukça çirkinleştirdi. Bu kadınlar daha yaşlı da olsalar, çok sağlıklıdırlar. Genel olarak Blok ile 'hiç bir ortak nokta' yok. Bu benim kusurlarımdan biri olabilir.»

Ama Gorki Petersburg döneminde Blok'un yanına alabileceği tek şair olduğunu çok iyi görüyordu.

Blok'un yüzyılın en güçlü hareketine çok yakın olduğunu, devrimci ideoloji ile arasında yalnızca birkaç adım olduğunu biliyordu. Tüm bunları bana gönderdiği bir başka mektupta son derece açık bir biçimde dile getiriyor:

«Edebiyatçılarımızın Rus halkı ve yaşam üzerine yazdıklarından devraldığımız hümanizm zararlıdır ve galiba yalnız Blok bunu anlamaya yakındı.»

Blok ile Gorki'yi birbirlerine yaklaştıran sanatsal nitelikleri değil, yaşamlarının kimi özellikleriydi. Başta Blok'un devrim karşısındaki coşkusu geliyordu. Tüm büyük şairler gibi Blok'un yüreği de insanlığın mutluluğu düşüncesiyle dolup taşıyordu. Daha önce hiçbir zaman moda uymamıştı; devrimden sonraysa bakışlarını sert bir biçimde yaşama dikerek gündelik politikadan uzak durdu. Devrimin insanın mutluluğu için savaştığını, bunun bir ütopya değil gerçek bir olgu olduğunu biliyordu ve tıpkı Gorki gibi, dönemin kendisine sundukları üzerine çalışmaktan hoşlanıyordu. Büyük Dram Tiyatrosu'nun kurucuları arasında yer aldı ve tiyatronun klasik repertuarının oluşturulmasına etkin bir biçimde katıldı. Sanatlar Evi'nin, Şairler Birliği'nin ve Tiyatro Bölümü'nün sonu gelmez toplantılarına katılıyordu. Piyes ya da şiirleri elyazmalarından okuyordu. Çevresi çok kalabalıktı. Bununla birlikte her söz alış, suskunluk andını bozuyormuş gibi olay yaratıyordu.

Onu ilk kez 1919'da dinledim. Liteiny Sokağı'nda karanlık ve buz gibi bir salondtu. Herkesin sırtında kürklü palto ya da asker kaputu olmasına karşın salondaki kalabalık tir tir titriyordu. İnsanlar sıkışık bir halde oturuyor, bedenlerinin hareketsizliğine karşın,

ısınmak ister gibi birbirlerine sokuluyorlardı. Artık unutulmuş bir alışkanlığa uyarak kürk paltosunu çıkarmış olan tek kişi kürsüdeydi; ellerinde eldiven yoktu, rahat parmak hareketleriyle bir elyazmasının sayfalarını çeviriyordu. Bu adam Blok'tu.

Beyaz balıkçı kazağı ona bir yabancı, belki de bir denizci havası veriyordu. Tek düze bir sesle anlatıyordu, ama ses perdelerindeki değişmezlikte büyülü bir şey vardı, dua ya da şiir gibiydi. Söyledikleri gibi kendisi de dolambaçsız geldi bana. Hümanizmin yenilgisinden, uygarlığın ve kültürün yazgısından söz ediyordu. Sözleri yangın sırasında çalınan bir alarm çanını andırıyordu ama söylediklerinin korkunçluğu kendi sözlerine duyduğu sonsuz inancın güzelliği kadar şaşırtmıyordu dinleyenleri.

Yüzü bir ölününki gibi kıpırtısızdı. Yalnız dudakları oynuyor, bakışı kağıtlardan ayrılmıyordu. Bu maske de büyük bir inandırma gücü vardı.

Sokağa çıktığımda Beethoven'ın bir konserini dinlemişim gibi geldi bana; bundan sonra ne zaman Blok'u dinlesem, delikanlılara özgü coşkuya umutsuz bir aşk ve hiçliğin koyu karanlıkları yanıt verdiğinde mutluluğun yerini trajik bir biçimde umutsuzluğun aldığı'nın bilincinde olan Beethoven'ın ruh halinde buldum kendimi hep.

Blok'un «Şairin Görevi Üzerine» başlıklı korkunç konuşmasını dinlediğimde, özellikle de Sanatlar Evi'nde Öc'ü okuduğunda aynı duygulara kapıldım. Ancak kapıda bekleyen ölümün geldiği hissedildiğinde yapılabilecek bir çağrıya benziyordu bu şiir. O an Blok bana çok büyük ve engin göründü. Onun için sanatın ruhunu ve bedenini adamaya her an hazır olduğu ilksiz ve sonsuz bir kavga olduğunu anladım.

Gorki'nin kişilik olarak, olgu olarak Blok'a hay-

ranlık duymaması olanaksızdı. Ama sanatçı ve filozof Gorki, o sıradaki kuşkuculuğuna karşın, kendini yaşama sevincine çok daha fazla bırakan bir dünyada bambaşka bir biçimde yaşıyordu.

Blok'un gülümsediğini yalnız bir kez gördüm: Sanatlar Evi'ndeki bir oturum sırasında. Koltuğunun arkasına bezgin bir havayla yaslanmıştı, yanında oturan Çukovski'ye arada bir göz atarak ve gülererek bir albüme bir şeyler karalıyor ya da çiziyordu. Muzip, kaçamak bir gülüştü bu, bir öğrenci gülüşüydü, belirmesiyle silinmesi bir olmuştu; sanki başka bir dünyadan gelmiş de, burada karşılaştıkları onu düş kırıklığına uğratmış gibi, geldiği yere dönmek için can atıyordu. Sevinçten gülmüyordu, sıkıntısını gidermek için yaptığı basit bir hareketti bu.

Hastaydım, üzerimde palto, evde kitaplarımın arasında oturuyordum. Gorki'nin *Lev Tolstoy Üzerine Anılar*'ı yeni yayımlanmıştı; küçücük bir yapıttı bu, neredeyse bir broşür. Okumaya başlamıştım ama buna okuma denemezdi; cümleleri peşpeşe küçük yudumlarla içiyordum; yakıcı bir içki yudumluyor gibiydim çünkü her yudumda ölçümü daha çok yitiriyor ve giderek oda içinde iki kişinin olduğu duygusuna kapılıyordum. Bu iki kişiden birini çok iyi tanıyordum, ötekini ise sözünün edildiğini duymuştum. Bu ikisi yüzüme bile bakmadan ipe sapa gelmez, çeşitli, bazen neredeyse korkunçlaşan, kâh coşku, kâh heyecan veren, bazen de bulaşıcı bir sevinçle dolan bir konuşma sürdürüyorlardı. Tanıdık olanı kendime olan güvenimi artırıyordu. Öksürük nöbetleriyle kesilen kalın sesini açık seçik duyuyor, hâlâ çok genç olan mavi gözlerinin merakla karşısında duran akıl almaz harikayı

incelediğini görüyorum: Konuştuğu adam zayıf ve dinçti, uzun kır sakalı ve olağanüstü gür kaşlarıyla «pek görkemli olmamakla birlikte, belki de tüm tanrıların en kurnazı olan» bir Rus tanrısına benziyordu.

Kötü ciltlenmiş bu küçük kitap sayesinde, sanat büyüsunün bana hiçbir zaman duyurmadığı göz karrartıcı, yürek daraltıcı bir coşkuyla boğulmuştum; o an biri bana Lev Tolstoy'u görüp görmediğimi sorsaydı, hiç duraksamadan: «Evet, onu gördüm. Genç Gorki ile birlikte Kumlar'daki evime geldi.» diye yanıtlardım.

Bu anılarda okuduğum bir nokta beni çok sevindirdi. Gorki Tolstoy'un iğneleyici sorular sormayı sevdiğini ve ona yalan söylemenin olanaksız olduğunu anlatıyordu.

* «Bir gün sordu:

— «Beni seviyor musunuz, Aleksey Maksimoviç?

«Kahramanlara özgü bir şeytanlıktı bu: Nevgorodlu dalgacı Vassili Buslayev gençliğinde benzer oyunlara başvururdu. 'Sınıyor', kavgaya hazırmışçasına girişimlerde bulunuyor. İlginç, ama yine de pek hoşuma gitmiyor bu benim. O gerçek bir şeytan, oysa ben hâlâ beşikteki bir çocuğum, bana saldırmasa daha iyi eder.»

Bu «hâlâ» sözünü okurken coşkuyla yerimden fırlıyorum: Ben hâlâ beşikteki bir çocuğum. Gülerek ve önü açık paltomla odamın içinde mekik dokuyarak, ne kurum diyorum. Ve de kendini nerede belli ediyor! Hâlâ beşikteki bir çocuk...

Gorki düş gücüme egemendi, hep onunla birlikteydim. Sağlığı çok olağan olan bir âşık gibi belki de bunun farkında bile değildim.

Doğum gününde gönderdiğim mektupta ona çiçekli bahçelerden söz ettim; elimde olsa bu çiçekleri onun için ben dikecektim. Yazdığım saçmalıklardan rahatsız olmuyordum, çünkü bunlarda aptallıktan çok gerçeği görüyordum.

Şiir kadar gerçeğin de biraz aptal olduğunu varsayıyor olmalıydım ki, kendi kendime neşeyle yineleyip duruyordum: *Hâlâ* beşikteki bir çocuğum. *Hâlâ* beşikteki bir çocuk!

Kuşkusuz, ben yaşta birinin kusurlarına karşı hoşgörülü olan Gorki kızmadı. İki gün sonra mektubum için bana teşekkür ettiğini bildirdiler. Seçilen konuya bağlanmak zorunda olmadığımı, ama yine de gerekli kitapları bana bulacağını anımsatıyordu. Konuyu değıştirmemi ilk kez önermiyordu. Bu durum beni düşündürmeye başladı: Yüklendiğim görevi başaracak gücü bulup bulamayacağımı, benden çok Gorki kendine soruyor olmaşındı? Ya da acaba Bakunin'in beni olmadık yerlere sürüklemesinden mi korkuyordu? Ve hâlâ benim çalışmamı düşündüğünü görünce şaşırıp kaldım.

Bakışlarını bulanık bir suya dikmiş gibi. Gözlerini Rus köyünden ayıramıyor ve bu görünümü ben de seyredebileyim diye adeta bakışlarıma yön veriyor. Uzun zamandır evindeyim, hep Rus köylüsünden konuşuyor. Kırda kent arasındaki uyumsuzluğa ne taraftan yaklaşırsa yaklaşıp iyi bir şey çıkmıyor ortaya.

— Kır, kenti çok iyi anladı. Tüm bu sarayların, mağazaların ve tapınakların ne değer taşıdığını biliyor. Şimdi bunlar ona ne sağlayabilir? Kır kentsiz edebilmeyi deniyor: Elinden iş gelen proletaryayı, demirciyi, makina ustasını, çilingiri becerebildiğince dolan-

dırıyor. Kendi gereksinmelerini gidermek için ekmek ve kvas (*) karşılığında köleleştiriyor onları. Oysa kent proletaryası kıra koştuktan çok mutlu. İş yerlerini yönetmeyi beceremediğine, fabrikalar da kapalı olduğuna göre, başka ne yapabilir ki? Biliyorsunuz, kır proletaryayı bırakmaz artık, onu tutsak yapar. Evet, evet, evet tutsak yapar...

İşin kötüsü, bunun şansa bağlı bir çözüm, geçici bir önlem olması. Proleter zanaatçı kırdaki pek bir şey yapamaz. Orada hammadde yok. Köylüye tüm gereksinimlerini nasıl versin? Onu ülkeyi yavaş yavaş boğan kaygan düğümden kurtaramayacak. Çok geçmeden köylü yabancı ülkelerden gelen tüccarla karşı karşıya kalacak. Yabancı sermaye «Ne istiyorsunuz?» diye soracak köylüye. «Araç gereç mi? Pekâlâ buyrun alın! Günlük ihtiyaç maddeleri mi? Buyur, istediğin kadar!»

Çeneleri geriliyor ve dişlerini sıktığı görülüyor. Alnındaki ve yanaklarındaki hareketli kırışıklıklar bir an için katılaşıyor, çıkık kaşların altındaki gözlerde soğuk bir parlaklık var; bulanık, derin ve karanlık su onu kendine çekiyor, suyun içinde yok oluyor.

— Köylü bu yabancı bayların, diyor kızgın bir tonla, tüm mallarıyla hiç güçlük çekmeden köy ekonomisinin gereksinimlerini karşıladıklarını gördüğü zaman —sizi temin ederim— iktidarı ele alacaktır.

Korkup korkmadığını anlamak için Gorki bana dikkatle bir bakış atıyor ve birden kendisi korkuya kapılıp yineliyor :

— Sizi temin ederim ki iktidarı ele geçirecek ve tüm Rusya'yı yabancı tüccarlara satacaktır!

Yeterince vurgulamadığı ve biraz daha kanıt göstermesi gerektiği duygusuna kapılıyor sanki:

(*) Kvas : Arpayı mayalayarak yapılan bir içki.

— Belki de satmayacağını düşünüyorsunuz. Kendinizi aldatmayın, mutlaka satacaktır. Rusya hiçbir zaman devlet olarak varolmadı onun için. Öyleyse niçin satmasın? O ancak kendi köyünü bilir, belki bucağını, en iyi ihtimalle de kasabasını tanır. Urallar, Donetz, Kafkasya, Karelya, Sibirya ne anlam taşır ki onun için? Anlamsız boş sözler. Ben Büyük-Rus köylüsünden söz ediyorum, iktidarı alacak olan onun ta kendisi. O alacak, çünkü tüm Rusya'nın tek etkin gücünü, gerçek çoğunluğu o temsil ediyor...

Gerçekler onu dörtbir yandan sıkıştırdığında çelişkiler arıyor ve çevresindeki her şey görüşlerinin çürütülmez niteliğini doğrular görüldüğünde nihayet, kendisini daha ileri itecek güçteki tek insanı buluyor. Onunla uyuşmadığında karşısına diktiği kesin itirazlardan daha çok güç alıyor. Bu insan Lenin. Gorki, araştırmalarının kendisini sürüklediği bazı noktalarda yalnız Lenin'le düşünüyor, Lenin'le yaşıyor, yenisinden ona dönüyor.

— Lenin tehlikeyi görüyor; köylünün önlenemez yükselişini yani.

Gorki bir an susuyor, sonra birden içini çekerek üzüntüsünü dile getirdiğini duyuyorum:

— Evet Lenin her zaman her şeyi bilmiyor. Bazıları çok şeyi ondan gizliyor, çardan gizledikleri gibi. Sadık bendeniz gibi biri somut verilerle ve kanıtlarla gidip onu bulsun, tüm bunları ona sergilesin; başını ellerinin arasına alıyor, bir aşağı bir yukarı gidip gelmeye, sövüp saymaya başlıyor. Bu tür görüşmeler sonradan alacağı kararlar üzerinde her zaman etkili oluyor. Her zaman...

Uzun süre kıpırdamadan duruyor Gorki, sonra sıkılı yumruğunu masaya vuruyor, büyük bir üzüntüyle içini çekiyor ve nerdeyse sızlanarak söze başlıyor:

— Bizde hiçbir şey yapmasını bilmiyorlar. Çalışmasını bilmiyorlar. İktidarı devirme sürecinin sona erdiğini ve bundan sonra kurmak gerektiğini anlamıyorlar.

Ellerini sertçe birbirine sürtüyor, derisi hışırıyor. Parmakları masanın kenarına değiyor hafifçe; çalışmaya ihtiyacı var.

Sonra sevgi dolu bir ilgiyi hakeden şaşırtıcı bir şey bulmuş gibi, bir an belirip yok olan alışılmadık alaycı bir gülümsemeyle sözlerini sürdürüyor:

— Ruslar'ı anlamak olanaksız. Geçmiş hâlâ orada, onları sıkıca tutuyor. Ağır ve iğrenç bir geçmiş, ama ondan kopmaya korkuyorlar. Biri yeni bir şey yapmaya kalkışsın ve yanılsın; çok bozuluyor ve hemen cayıyor, korkuya kapılıyor. Sonra öcünü alıyor, kimden olduğu önemli değil, öcünü alıyor, acımasızca alıyor yanlışının öcünü. Rus insanı hâlâ çok hayvansı. Halkçılar onu pek bir şey istemeyen, dindar, uysal ve tüm hakaretleri bağışlayan biri olarak tanıtmakla yanlış yaptılar. Çehov, Bunin ve başka birkaç kişi bu yanlış düzelttiler ama bütünüyle değil, bütünüyle değil; Rus zalimdir ama gizemci bir varlık gibi gösteriyor kendini.

— Yalnızca gösteriyor mu?

— Elbette, diyor gülümseyerek ve kurnaz bir bakışla açıklıyor: Kendini korumak için...

Eski bir papazın bana aktardığı bir hikâyeyi anlatıyorum ona. Bu papazı cemaati çok severmiş. Bu durum yukarıdakileri kuşkulandırmış ve olup biteni yerinde görsün diye oraya bir papaz yardımcısı göndermişler. Papaz yardımcısı köye ayağını basar basmaz köylüler gelip onu bulmuş ve papaz hakkında akıl almaz hikâyeler anlatmaya başlamışlar: Papaz oruç tutmak gerekmez diyormuş; dinsel görevlerini çok ga-

rip bir tarzda yerine getiriyormuş ve de eski müminler gibi büyük ayinleri seviyormuş, falan filan. Kıscası öyle çok şey anlatmışlar ki, papaz yardımcısı konkuya kapılmış: Demek bu papaz hem dinsiz, hem de eski bir müminmiş! Başpiskoposluğa bildirmeden işin içinden çıkmaya olanak yok diye düşünüp oraya koşmuş. O köyden ayrılır ayrılmaz cemaat hep birlikte papazın evine gitmiş; kiminin elinde bir tavuk, kimininkinde yumurtalar, kimininkinde domuz yağı, kimininkinde bir ölçek yulaf. Bağışlanmalarını dilemek için hepsini papazın ayaklarının dibine atmışlar: «İsa adına bizi bağışla!» Papaz şaşakalmış. «Peki ama bütün bunları ona neden anlattınız?» diye sormuş. «Elbette ki yalan söyledik, İsa adına bizi bağışla! Aklımızı kaçırdık!» «Ama nasıl böyle davranabildiniz?» diye sorunca: «Her neyse, sen artık bizim değilsin. Seni mutlaka buradan alırlar. Eğer sana karşı tanıklık etmezsek, bizim için kötü olur. Biz zavallı günahkârların günahını bağışla. Aklımızı kaçırdık!»

Gorki katıla katıla gülüyor, uzun uzun öksürüyor, sigarasından bir nefes çekiyor; dumanın içinden nemli gözlerinin parladığı görülüyor.

— Sitin'in (*) yanında çalışanlardan birini tanıyordum, diyor sakinleştikten sonra, geçimsiz ama düşçü biriydi. Aklına bizim tarlalarda, çamurun içinde Çin yöntemi buğday yetiştirmek gelmiş. Yöntemi başarılı oldu. Bölgenin insanları şaşkına dönmüştü: Gerçek bir mucize. «Ürünleri kaldıracak mısınız?» diye sordular ona. «Elbette». «Dalga geçiyorsun!» diye bağırdılar gülerек. Oysa buğdayın her zamankinden daha ağır, çok güzel başakları vardı. Birinci seferinde adamın buğdayını hayvanlara ezdirdiler. Sürüye göz ku-

(*) İvan Sitin (1851-1934), büyük yayımcı; yazar.

lak olmadılar ve hayvanlar buğday tarlalarına girdi. Ama bizim yenilikçi yine de pes etmedi ve ertesi yıl daha da çok tohum serpti. Görülmemiş güzellikte bir buğday yetişti. Ama fazla geniş bir alana yayıldığından ezdirmek olanaksızdı. Bunun üzerine yaktılar adamın buğdayını...

Ünlü yazar Garin Mihailovski'nin (*) köylülerle başının nasıl derde girdiğini anımsıyorum hemen.

— Nasıl dediniz, nasıl dediniz... Garin'i çok iyi tanırdım. Kendisini çok uğraştıran köydeki evine bile gittim. Buğdayını yakan köylüleri ve güçlü kuvvetli bir delikanlı olan elebaşlarını tanıttı bana. Birlikte içtik. Gencin omuzuna vurarak neden böyle davrandıklarını sordum. «Aklımızı kaçırdık. İyi bir efendi» dedi bakışlarını Garin'e çevirerek, «Namuslu bir adam... Eh işte.» «Beni yenemeyeceksiniz» diye yanıtladı Garin; istediğimi elde edeceğim sonunda.» «Bunda haklısın» dedi köylü «büyük bir efendisin, güçlüsün, yapabilirsin...» Sonra bir başkası konuştu: «Sen bilgilisin, işlerini çabuk düzeltirsin. Biz ise cahil insanlarız, sonunda her şeyi yitiririz...»

Gorki kısa el hareketleriyle anlatıyor, elleri her zamankinden fazla oynamıyor, ağızlığını parmaklarının ucuyla tutuyor, külü silkeliyor. Her zaman alçak ve biraz da kısık olan sesini hiç yükseltmiyor. Üzerinde fazla durmadan köylülerin ses tonlarını, telaffuzlarını ve mimiklerini gerçeğe çok uygun bir biçimde taklit ediyor. Öyle yetkin bir sanatla anlatıyor ki şaşırıp kalıyorum. Sözünü ettiği kişiler sanki odanın içinde; bu ise tabloyu büyülü ve korkunç yapıyor. Sanki bu şaşırtıcı Rus'u elleri arasında tutuyor, bir heykel

(*) *Nikolay Garin (1852-1906) (asıl adı Mihailovski idi) Tioma'nın Çocukluğu, Liseliler, Öğrenciler ve Mühendisler'in yazarı.*

gibi evirip çeviriyor ve tanıdık simasını çok iyi bilmesine karşın onu tanıdığını kabullenmeyi reddediyor.

— Yazgıya bir çeşit kör inanç var burada, diyor kendi düşüncelerini inceler gibi. Nasıl yapmalı da bir son vermeli buna?... «Biz cahiliz ve böyle kalacağız. Diğerleri, eğitim görmüşler, onlar bizim gibi değil-ler...» ve kendileri gibi olmayan bu insanlardan nefret ediyorlar, belki de kendi cahillikleri yüzünden. Geçmiş-ten kopamazlar. Korkuyorlar.

Bir an düşünüyor, sonra birden yine Garin'den söz ediyor büyük bir sevecenlikle :

— Yorulmak nedir bilmeyen bir adamdı. Bir ke-resinde baştan sona haşhaş ektiği çok büyük bir tar-layı kendi başına sürdü. Tohumlar çiçek açar açmaz, tarla kızıl bir okyanusa döndü. Tüm yaşamı boyunca günün birinde köylüyü alt edeceğine ve ona yenilik tutkusu vermeyi başaracağına inandı. Tükenmez bir inancı olan bir adamdı...

— Tüm dünyanın üzeri koyu bir cahillik bulutuy-la kaplı, doğru, ama bulut her yerde aynı kalınlıkta değil. Hayır, gerçekten. İtalya'nın güneyinde bizdeki kadar okuma yazma bilmeyen var. Boşınan, cahillik, tekdüzelik ve kültürsüzlüğün tüm diğer arkadaşları. Bununla birlikte bu halk tüm yeniliklere çocukça bir merak duyuyor. Kültürlü Kuzey İtalya'nın bir şey bul-ması, güneydeki insanların bunu hemen benimse-yip yaşamlarına sokmalarına yetiyor. Oldukça uzun süren bir köy dramını gözleme fırsatını buldum. Bu köy şapka üretiyordu. Birkaç zanaatçının aklına tür-binler getirtip evlerinde mekanik tezgahlar kurmak düşüncesi geldi. Diğerleri buna kızdılar ve türbinleri bozdular. Bir yıl sonra başka türbinler geldi ama on-

lar da kırıldı. Bu birkaç yıl böyle sürüp gitti. Birileri türbinleri kuruyor, ötekiler kırıp parçalıyordu. Ama her yıl türbinlerin sayısı artıyordu. Öncülerin yöntemlerini birer birer benimseyenler makinalaşmanın karşıtlarıydı. Sonunda tüm köy şapkaları mekanik tezgahlarda yapmaya başladı. Heyecan verici bir olay, diyor bir an sustuktan sonra, çünkü bu belli bir kültür düzeyinin var olduğunu gösteriyor. Orada, sıradan herhangi bir insanda kültür hissediliyor, kültür kanlarında var, iliklerine kadar işlemiş. Örneğin Meryem Ana kültü boş bir sözcük değil, gerçek bir kült. Meryem Ana'yı seviyorlar. Bizde olduğu gibi o Tanrı'nın Anası değil, küçümlü büyüklü azizler de yok...

Orada insana da biraz farklı bir biçimde yaklaşıyor. Birçok kez şu türden sahneler görme fırsatını buldum: İki İtalyan yumrukları sıkılı, gözleri öfkeden parlayarak karşılıklı dikilmiş tir tir titiyor ve birbirlerine küfürler yağıdırıyorlar. Ama ellerinin kalkması söz konusu değil! Birbirlerine vuramazlar. Öldürmeye evet. Bıçaklayarak öldürmeye. Doğrusu oldukça ender de olsa cinayet işleniyor. Ama bir İtalyan bir insana vuramaz... İtalya'da kaldığım süre içinde yalnızca iki kavga gördüm...

Gorki hep aynı kaygıyla ülkesine, her şeye karşın sevinçten yoksun olmayan o dünyaya dönüyor büyük bir hızla. Rus bilim adamlarını anımsatıyor:

— Düşünün bir, şu son zamanlarda Sovyet iktidarına karşı tutumları kökten değişti. Bugün için Rusya'da başka bir yönetim olamaz ve kendi aralarında bunu seve seve kabulleniyorlar. İçinde bulundukları koşullar ne denli güç olursa olsun, yapmaları gereken herşeyi yapıyorlar, olağandışı, hatta dikkat çekici bir

durum bu. Çalışma arzuları giderek büyüyor, azalmıyor. Şaşırtıcı insanlar bunlar!...

Elden geldiğince onları kendi çalışmalarımıza katmamız gerek, çünkü özellikle bilgi eksikliğimiz var. Letonya ve Polonya ile barış görüşmelerine başlandı.

Hafif bir gülümsemeyle birden parmaklarının ucunu bıyığına vuruyor.

— Beni bağışlayın, şu anda sevinecek ne var pek iyi anlamıyorum. İttifak'ın sonuna gelindi ve işler şimdiden yoluna girdi sanılıyor! Çocuklar gibi seviniyorlar.

Gözleri ışık saçıyor, kendinden çok hoşnut, ama birden sözleri daha buyurgan oluyor.

— Elbette zafer çok arzu edilir bir şey. Ama henüz elde edilmedi, hayır, henüz elde edilmedi...

— Evet işte. Nerdeyse her gün bana mesajlar getiren ulaklar yolluyorlar: Letonya'nın göz diktiği bölgelerdeki boylar üzerine veriler toplamak gerekmektedir; orada bulunan fabrikaların sayısı ve Polonya'nın istediği Halk Kütüphanesi'ne ait nadide yayınların listesi üzerine bilgiye ihtiyaç vardır, Zalutsky kontlarının kolleksiyonu üzerine veri toplamak gerekmektedir. Peki ama söylesenize bana, bütün bunları nerede bulabilirim? Demek liste yaparsak her şey yoluna girecek. Neye yarar ki bu? Bütün bunları korumanın, saklamanın bir yolunu bulmak gerek. Kim üstüne alacak bunu? Bilgi, yalnızca bilgi, işte eksik olan bu.

Gülüyor Gerçekten de nasıl bilebilir her şeyi? Sonra bana, akademisyenleri, kitaplık müdürlerini, sanat meraklılarını nasıl çevresinde topladığını, depolarımızda bulunan değerli eşyaların listelerinin nasıl hazırlandığını ve bütün bunların Rusya'nın malı olduğunun, komşularımızın bunlar üzerinde hakları olma-

diğının nasıl kanıtlandığını ayrıntılarıyla anlatmaya koyuluyor.

— Ya böyle işte, bu listeleri delegasyonlarımıza gönderdik. Şimdi sıkı durmak gerekiyor. Bunun için ise bilgiye sahip olmak gerek. Evet, çok bilgiye...

Soru sormaya başladığında öğrenme isteğini bastırmak güç, merakını gidermek ise olanaksızdı. Konuşanı acımasız bir titizlikte dinlerdi ve bu ilgi, sanki tüm çizgileri, tüm kırışıklıkları dinliyormuşçasına bütün yüzünde yansırı. Bu çizgilerden bir teki bile canlılığını yitirse, Gorki'nin sıkıldığı anlamını çıkarırdım. Düşünme biçimiyle ilgilenirdi, ama belleğindeki o uçsuz bucaksız depolara istiflediği olgulara daha fazla önem verirdi.

O dönemde kent önemli gözlemler yapmaya olanak veriyordu. Gorki'nin yararlandığı birçok kaynak vardı ve günlük yaşamla ilgili önemli bir şeyler dinlemek için fırsatı kaçırmazdı.

Ona tanıdığım bir dizgiciden söz ettim. Adam çok çocuklu bir ailenin babasıydı. Evde öylesine bir açlık yaşıyordu ki, adam kafasını korkunç bir düşünceyle bozmuştu: Tüm ailesini ardından da kendisini camdan aşağı atmak. Rusya'da açlık olduğuna inanmıyordu. Hiçbir şey eksik değildi, öyle sanıyordu. Her şeyden istendiği kadar vardı. Ama o açlıktan kıvranıyordu, niçin? Çünkü bu büyük bir kurnazlığın sonucuydu: Ona yiyecek vermiyorlardı çünkü aç insanları «yönetmek daha kolay»dı, yemekten başka bir şey düşünmezlerdi. Bu zavallının sözleri, ölüme mahkûm bir insanın sözleriydi. Cümlelerinin sonunda durmadan, tüm basım işçilerinin yaptıkları gibi vücudunu sallayarak üzgün bir sesle umutsuzluğunu dile getiriyordu: «Bu

üçüncü defadır ki benimkilerin açlıktan karnı şişiyor. Beş çocuğum var, bir de karım ve ben. Bu kez yedimizin de karnı şişti, en küçüğümüzün bile. Neredeyse bütün gün yatıyor küçükler. Potinlerimi sabahleyin giyebiliyorum, ama akşam ayaklarım çok şişmiş oluyor, ne yapsan çıkaramıyorsun, kesmek gerekiyor çıkarmak için. Kaç gündür eve uğradığım yok, saklanıyorum, böylesi daha kolay. Eve varır varmaz küçükler birden dikilip bağıryorlar: 'Baba burada, baba geldi!' Elimde ne var, ne getirdim diye beşi birden bakıyor. Karım mı? O başını çeviriyor... Neylesin? Akşam basımevinden döndüğümde, onları uyurken görüyorum. Bacaklarından tutmak ve tek tek pencereden atmak istiyorum. Sonra da annelerini. Geriye kendimi atmak kalıyor yalnızca. Altıncı katta oturuyoruz. Bundan daha uygun bir çözüm bulunamaz. Nasıl olsa artık kimse bize yiyecek vermeyecek. Bu neye yarardı? Bir parça ekmek için ne olsa yapmaya hazır olurdum. Oysa karnım tok olsaydı daha düşünebilirdim...»

Görki ayağa kalktı, pencereye yöneldi, çok heyecanlıydı, uzun uzun yola bakarken parmaklarıyla koltuğunun arkasına vuruyordu, sonra birden bana döndü ve yavaş bir sesle konuştu:

— Ve biliyorsunuz, bu işçi düşündüğünü mutlaka yapacaktır! Bunu hâlâ yapmamış olması bile şaşırtıcı...

Hiç kuşkusuz pencereden aşağı bakarken, yolda bir yerlerde onu görür gibi olmuştı ve bu korkunç tehdidin etkisiyle ateşli bir biçimde beni işin «gerçekliği»ne inandırmaya koyuldu. Masasının yanındaki bir rafın üzerinde duran ve içinde kağıtlar, zarflar ve dünyanın dörtbir yanından gelmiş mektuplar bulunan büyük bir paketin içini sabırsızlıkla karıştırmaya başla-

dı. Sonunda içinden ciltli bir defter bulup çıkardı, masasına yerleştı, gözlüklerini taktı ve canlı bir sesle bana seslendi:

— Yaklaşın, yaklaşın.

Defter beceriksiz bir elden çıkmaydı, cildi kaba sabaydı, ama her tür işı yapmayı seven birinin işı olduğu anlaşılıyordu. Kalın kağıttan büyük sayfalar okunaklı sık ve düzgün bir yazıyla kaplıydı. Gorki aradığı sayfayı buldu, satırların altı mavi kalemle çizilmişti.

— Bir Orta Rusya köylüsünün yaptığı bir *Yaşam Betimlenmesi* bu. Buna bir de açıklayıcı mektup iliş-tirmiş, kuşkusuz doğru düşüneyim diye.

Ağır ağır ve yavaş bir sesle, yazılı olanları güçlükle sökerek, ama okuma yazmayı yarım yamalak bilen yazarın cümlelerinin değişken yapısını son derece iyi izleyerek okumaya koyuldu.

Bir gece üç çocuğunun başını tek bir balta darbesiyle nasıl uçurduğunu anlatan adamın betimlemesine aşırı bir dikkat gösteren, destansı bir sükûnet içinde, son derece ağırbaşlı bir adam vardı önümde. Adam daha sonra sakın sakın uyuyan karısını öpmüş ve bir balta vuruşuyla onun da kafasını uçurarak bütün ailesini bu aşğılık dünyanın acılarından kurtarmış. Sonra yargılanmış; tüm bunları cinnete kapıldığı için yaptığı sonucuna varılmış ve zindana atılmış. İşlediği cinayetlerin nedenini ailesinin sürekli açlık çekmesiyle açıklıyordu.

Gorki çok utanmışa benziyordu, bıyığını hafif kaldırarak benden kendisini bağışlamamı istercesine şunları söyledi:

— Alın işte! Ama bana inanın bu hayvanca harekete karşın, bu adamın sağlıklı düşünceleri var, evet, tamamen sağlıklı. Haydi gelin de bunu anlayın...

Defterin içinde kalemle işaretlenmiş başka yerler aramaya koyuldu ve bana evlilik üzerine bir vaaz okudu. Katil evliliği aşkın en yüksek ve en saygın biçimi olarak görüyor, insanın çıkarıcı güdülerle ya da bencil duygulardan hareketle değil, ancak sevdiği kişiyi mutlu etmeye kesin kararlı olduğu zaman evlenmesi gerektiğine ilişkin güçlü inancını dile getiriyordu.

— İşte tüm bakışlarımızı çevirmemiz gereken yer: Rus insanı, diye yineledi Gorki. Kapatırken defterin kaba cildi hafifçe gıcırdadı.

Delici bakışını üzerime dikti ve ekledi:

— Yazmalısınız. Keşke daha çok yazsanız. Her gün.

Sesinde kınayıcı bir ton vardı, sanki yargılıyordu.

— Peki bugün ne yaptınız bayım?

— Ekmek.

Biran bekledi, sonra çok ciddi bir tonla nedenini bile bile sordu:

— Hamuru kendiniz mi yoğurdunuz? Mayasız mı?

— Mayasız.

— Ya pişirme? Fazla hızlı, değil mi? Mayasız ekme yapmak kârlı olmuyor. Çok çabuk kuruyor ve peksimet yapmaya bile yaramıyor. Taş gibi sertleşiyor... Başka ne yaptınız?

— Çamaşır yıkadım.

— Bu işi de mi kendiniz yapıyorsunuz?... Hım, hım... ya başka?

— Çorba pişirdim. Bugün bayram, çok işim vardı.

— Hım... Hiç kuşkusuz yazı yazamadınız?... Yazmak için zamanınız oldu mu? Haydi, haydi anlatın...

Ona her şeyi, fikri, planı, kişileri anlatmak gerekiyordu. Kendisine ayrıntılı bilgiler verilmesini, küçük küçük ayrıntıların söylenmesini istiyor, herhangi bir şeyin kapalı geçilmesinden hoşlanmıyordu. Başlangıçta kuşkulu bir havayla, suratı asık ve kaşları çatık bakıyordu bana. Sonra gerginliği geçti, ham alaycı, hem yüreklendirici bir yüzle gülümsedi ve sonra sanki uzun süredir aramakta olduğu şeyi bulmuş gibi birden, garip bir sessizlikle ama mutlu mutlu güldü.

— Hey tanrım, ama iyi bunlar! Durmayın, durmayın, bir yere varmalısınız...

— Kahramanımı bulamadım henüz... Belki Wagner?

Ama beni dinlemek istemiyor gibiydi.

— Yazdıkça bulacaksınız, doğru yoldasınız, geri si kendiliğinden gelir. Birinci perde iyi.

— Evet ama, ikinci yi yazmayı başaramıyorum, üçüncüyü de...

— Hiç önemi yok bunun. En önemlisi elinizde...

Rafların arasında heyecanlı heyecanlı gidip geliyor; bir kitap arıyor; gerekli olmayan ciltleri sinirli sinirli tutup çekiyor, her şeyini karıştıran, kitaplığını dağıtan şu «pis şeytanları» yeniden anımsıyor ve gülümsemeye devam ediyor, ama benim öyküme değil, aklına üşüşen düşüncelerine. Kitabı bulamadı.

— Nikolay Lerner'den... Size kitaplar bulmasını istedim. Çok tutkulu bir kitap meraklısıdır.

Başını salladı, gözleri yarı kapalı, hayranlıkla anlatıyor bana:

— Ama ne tembel! Hatta tembelliğinde sevimli bir şey var...

Yanından ayrılırken omuzumdan tuttu, bir sır verir gibi kulağıma mırıldandı:

— Mutlaka bir kadın kahraman eklemek gerek. Yoksa yürümez...

Gorki'ye bir armağan bırakmak için bir gün Grjebin Yayınevi'ne uğradım. O sırada kendisi de oradaydı, armağanı kendi ellerimle verebildim. Ermenistan Patriği Nerses Klayetsi'nin bir yapıtının Venedik bas-kısıydı bu. Kitap dilbilim açısından bana ilginç gelmiş-ti çünkü içindeki metin yirmi dört dildeydi. Gorki'nin yapıtın değerini anlaması çok hoşuma gitti. Gelin gö-rün ki sevincimin yerini şaşkınlığın alması çok sür-medi. Gorki kitabın yapraklarını karıştırdıktan ve yir-mi dört dilde çevirinin olup olmadığına baktıktan son-ra bana döndü:

— Evet, o kitap. Yazarı XII. yüzyılda yaşamış sa-nıyorum. Bir adı daha vardı. Bir tanrıbilimciydi, ama şairdi de... Bu kitap Halk Kitaplığı'na gitmeli. Bunu oraya verirsem canınız sıkılmaz değil mi?... Venedik'te basılmış, anlaşılıyor bu. Bu kentte bir Ermeni ce-maati bulunduğunu biliyor muydunuz?...

Ve sonra sanki Ermeni tarihi üzerine daha o gün bir ders hazırlamış gibi, benle Venedikli Ermeniler üze-rine konuşmaya başladı.

O dönemde Finlandiya ile barış görüşmeleri ya-pılıyordu. Görüşmelerin gidişi kaygı, hatta bazen şaş-kınlık yaratıyordu.

Gorki'nin ağzından Troçki'nin adının çıktığını ilk kez o zaman duydum.

— Şurası açık ki kimi delegelerimiz Troçki gibi davranıyor. Görüşmelerin başarısızlığa uğramasını

istiyorlar. Savaş istiyorlar. Ama özellikle Petrograd savaş istiyor, Moskova barıştan yana...

Sonra uzun süre kızgın ve sessiz durdu.

— Gücümüzü bulduk...

Kapıdan çıktık, yolda bir araba onu bekliyordu. Bana nereye gideceğimi sordu.

— Binin, sizi bırakırım.

İlkbahardı. Yol çamurla kaplı, tekerleklerin açtıkları izler suyla doluydu, arabacı yavaş ilerliyordu, yayalar ise üstlerine çamur sıçramasın diye duvarlara çekiliyorlardı.

— Anlıyorsunuzdur, bir bacağım ağrıyor, dedi. Varis var, yürüyemiyorum.

Sözünün gerisini getiremeden uzun süre sustu. Suratı asıktı. Açıklamalarını dinlemek zorunda olduğum için —yani niçin yaya değil de arabayla gittiğini— kendimi rahatsız hissediyordum; ben de ona tüm düşüncelerimi açıklamak ve her tür konforu hak ettiğini söylemek istiyordum. Yol ilerledikçe kafamdan geçenleri söylememek bana daha da tatsız gelmeye başladı. Sirkin yanında, serin bir rüzgârın estiği Simeon Köprüsü'nü yavaş yavaş tırmandığımız bir sırada, Gorki şapkasını gözlerinin üzerine indirdi ve bana döndü:

— Arabayla giderken yayalar insana hep kinle bakıyor: «Bir burjuva».

— Herkes değil.

— Peki ötekiler ne düşünüyor?

— «Bir komiser»...

Köprüyü hızla geçmekte olan yayalara neşeli bakışlar atarak hoşnut bir havayla gülmeye başladı.

Devrimle, savaşıla, günlük ekmek kavgasıyla, sıcakla ve soğukla karşılaştırıldığında, edebiyatın yaşamdaki yeri çok ufaktı. Profesyonel yazarlar bile edebiyatı önemsiz sayıyorlardı. Kimileri öldüğünü düşünüyordu, kimileriyse önce altın, ardından gümüş bir çağ yaşadıktan sonra bir açlık, çökme ve yozlaşma çağına girildiği görüşündeydi. Ama edebiyatın yaşamın sürmesini sağlamaya, günlük yaşamı sürdürmeye yetemeyeceğini herkes iyice görüyordu. Bu da, yaşamın ayrı edebiyatın ayrı bir şey olduğu düşüncesini güçlendirmekten öte bir işe yaramıyordu. Yaşam; savaştı, devrimdi, ekmekti, odundu. Peki edebiyat neydi?

Birinci Dünya Savaşı sırasında Amerikalılar Avrupa'daki cepheye göndermek için ordularını hazırlarken askerlerine vermeleri gereken kitapları da düşünmek durumunda kaldılar. Uzun uzun düşündükten sonra Dickens'ın Nicolas Nickleloy'nin Yaşamı ve Serüvenleri romanını seçtiler. Demek ki Amerikalılar tüm savaşı, savaştan söz etmeyen bu romanla geçirdiler. Edebiyatın özü sorunu böylece çözülmüş oldu. Bu çözüm yolunu seçenler yalnızca Amerikalılar değildi. Edebiyat değerli bir şeydir, çünkü yaşamdan başkadır; ondaki üstünlük ne savaşıla, ne devrimle, ne ekmekle ne de odunla ilgili olmamasıdır.

Devrim sırasında edebiyatın öldüğünü kabul eden, bunun sonucunda da ölümler ya da ölümsüzler arasına katılan profesyonel edebiyatçıların dışında çok sayıda insan, özellikle de gençler, profesyonellerin koyduğu kurallardan temelden farklı amaçlarla kaleme sarıldılar. Cephede cepheyi düşünmemek, ondan uzaklaşmak için Dickens okunuyordu. Ama cephe, insanın ruhsal yaşamını çökertmek için onu gece gündüz, her saniye çalıştırarak soluk aldırtmıyordu. Sonuçta yenik düşen cephe değil Dickens oldu. Çünkü askerler

savaşta. Dickens'ı değil, Henri Barbusse'ün *Ateş*'ini okudular. Çoğu insan savaştan ve devrimden sonra eline kalem aldı. Onları buna iten, neler yaşadıklarını daha iyi anlama gereksinimiydi, her ne kadar bu gereksinimin doğasını, özellikle kendilerini sanatın yüksek düzeyli gerçekleriyle karşı karşıya bulduklarında her zaman kavrayamadılarsa da.

İşte «Edebiyat Stüdyosu» deyimi o dönemde doğdu. Daha önce resim ve tiyatro alanında olası görülen ne varsa —Meslek öğrenimi, teknik yöntemler— artık edebiyat alanına da yayılmıştı. Eskiden resim çizmenin ya da reverans yapmanın öğrenildiği gibi yazı yazma öğrenilmeye başlandı; bu çalışma biçimini hangi öğretmen ya da öğrencinin bulduğu pek bilinmiyordu. Gorki «Dünya Edebiyatı Yayınları»nda bir çevirmenler stüdyosu kurmuştu. Onun ve diğer ünlü ustaların varlığı stüdyoya çeviri yapmayı değil de yazmayı düşleyen gençleri çekiyordu. Bu gençlerden ikisi ya da üçü yazar oldu, çoğunluğu ise daha baştan öbür stüdyolara ya da çevrelere dağıldılar, ardından başka yollar tuttular.

Stüdyodaki derslerden yalnız birini izledim, ama bu dersi hiç unutmadım. Çok çeşitli insanların, özellikle o dönemde genel ve inatçı bir hastalık olan şiir yazma işiyle uğraşanların gittiği Sanatlar Evi'nde oluyordu dersler. Korney Çukovski dinleyicilerin önünde kimse-
nin tanımadığı, yazarlığa yeni başlamış bir gencin öyküsünü çözümlüyordu. Bu çözümleme, stüdyonun dikkatini hak eden bir başyapıttı, çünkü bir eleştirel inceleme örneğiydi. Kuşkusuz tek kusuru küçük bir serçeye ateş etmek için uygun bulunan topun çapının biraz fazla büyük olmasıydı. Ama bu kusur, öykünün zayıf dayanaklarının top ateşinin etkisiyle havaya uçmasını coşkuyla seyreden izleyiciler için olumlu bir

özelliğ haline geliyordu. Çukovski deney yapan bir fizikçi gibi rahat, canlı ve çok inandırıcı bir netlikle konuşuyordu. Dinleyiciler çok gülüyor, ama o ölçüde de düşünüyordu. Toplar neşeyle gürlüyor, her atıştan sonra küçük serçe hâlâ yaşayıp yaşamadığını anlamak için utangaç utangaç kendini yokluyor ve dehşetle bir sonraki atışı bekliyordu.

Bu serçe bendim. İncelenen çalışma ise Gorki'nin Çehov olsaydı ancak altı sayfa yazardı dediği o öyküydü. İşte olup biten buydu. Gorki Çukovski'ye benden söz etmiş, biz de tanışmıştık. Kimi zaman aşçının yazarlara çay verdiği Sanatlar Evi'nin mutfağında, ıhlamur ağacından düzgünce yontulmuş bir masaya yerleşmiştik; A.N. Tikhonov'un yanında Çukovski'ye bir gazetede yayımlanan küçük bir öykümü okudum. Çukovski bana yayımlanmamış ya da daha önemli bir şeyim olup olmadığını sordu. Gorki'nin görüşünü aldıktan sonra bana bir gençlik hatası gibi gelen öyküyü ona gönderdiğimde, kendimi mahkûm gibi hissediyordum. Bunu kendime işkence etmek için yapmamıştım ama ondan başka yazım yoktu ve Gorki'ninkinden sonra her tür eleştiriye dayanabileceğimi sanıyordum.

Yani benimle alay eden insanların ortasında oturmuştum ve tek bir şey düşünüyordum: Keşke serçenin ben olduğumu bilmeseler. Çukovski bir kerecik olsun bakışlarını bana çevirmeyerek gerçek bir ruh yüceliği gösterdi; hareket bitip bataryalar sustuğunda büyük bir duygusallıkla şöyle dedi:

— Beni yalnızca şimdiye değin birçok yazısı basılmış bir yazarın böyle bir öykü yazabilmiş olması şaşırtıyor...

Salondan güçlkle çıktım ve eve yolda az kalsın bir tramvayın altında kalyormuşum gibi bir duyguy-

la döndüm. Bir süre uzandım ve kendimi daha iyi hissedince kendi isteğimle dinlemeye gittiğim dersi düşünmeye başladım. Edebiyatın temel ilkelerini kavrayamadığım için kızırıyordum kendime: Konu ve kompozisyon; kötü bir üslubum olduğu için kendimi suçluyordum. Ama içimden de bunların çok büyük günahlar olmadığını, ve bunu sanat tanrılarına kolayca bağışlatmanın mümkün olduğunu kabul ediyordum. Öykünün konusuna gelince, kötü seçim, işte bu bağışlanmaz, ölümcül bir günahtı. Stüdyolarda bunu çok iyi anlıyorlardı. Ama buna karşı bakın ne deniyordu: Tüm konular iyidir, tüm konular yazmaya değer farklı olan yalnız sanattır. Başta böyle olan düşünceler izleyen yıllarda çok büyük değişikliklere uğradı. Ben, sanatın duygular dünyasını elden gelen en iyi biçimde dile getirmekten oluştuğu kanısındaydım; en iyi dile getirebilecek duygu, en açık olanıdır, bu da gerçekliktir. O zaman şu sonuç çıkıyordu: Cephede *Nikolas Nickleby*'yi okumayı reddeden haklıydı, *Ateş*'i yazan haklıydı.

Nedir edebiyat? Ona değerini veren ne savaşa, ne devrimle, ne ekmekle, ne odunla ilgili olmaması mı? Yaşayacak mı, yoksa ölmeli mi? Ağızlardan tek bir sözcük çıkmasa bile, savaşın ve devrimin ortamında, soğukta, stüdyoların içinde ve dışında büyük bir coşkuyla bu sorulara yanıt aranıyordu. Kısa bir süre sonra, bunlara yanıt arayan tek kişi olmaktan çıktım; bu işi *Nicolas Nickleby* ile *Ateş* arasındaki tartışmayı başlatan ve cesaretle bitiren bir sanatçı topluluğuyla birlikte yapıyordum.

*
**

Gorki'nin, edebiyat üzerine görüşleri hep çok sertti ve genç yazarlara canlandırıcı düşünceler aşılama-

tan hiçbir zaman geri kalmazdı: Usta sensin, edebiyat adı verilen bu alanı sen yönet, o sana ait. Hiçbir eleştirmen Gorki'ninki kadar yüce bir edebiyat sevgisi taşımazdı. Ama eleştirmenler durmadan yinelerdi: Edebiyat büyük bir şeydir, sende kendini ona adayacak güç var mı? Diz çök ve sürün. Gorki bu insanlara güvenmezdi.

Gorki haklı olarak ilk Sovyet yazarları kuşağının ustası kabul edilir. Ama o dilbilgisi ve üslup yanlışlarını göstermekle ve öteki edebiyat kurallarına sıkı sıkıya uyulmasına dikkat etmekle kalmazdı. Rus diline vurgun olan Gorki, üslup ve dil yanlışlarını, biçim konusunda kayıtsızlığı kuşkusuz görmemezlikten gelemezdi. Ama şunu söylemek gerekir ki, o her şeyden çok esin dersi verirdi. Edebiyata inancı aşıyor, insanları edebiyatın büyüklüğüne inandırmaya çalışıyordu.

Bunu nasıl başarıyordu? Gorki'nin yanından ayrıldığımda hep çok heyecanlı oluyordum. Tüm gücüm beni edebiyata doğru itiyordu. Ama bu hiçbir zaman, edebiyat tekniği üzerine yapılan bir konuşmadan ve yine neredeyse hiç bir zaman yalnızca edebiyat konulu bir konuşmadan sonra olmuyordu. Gorki'nin tutuşturduğu ilgi ateşinin sonucuydu bu. Onun kötümserliği sanılan şey, aslında yaşam sevgisine ve zevkine dokunan şeyleri kendinden uzaklaştırmak için gösterdiği inatçı bir çabadan başka bir şey değildi. Gorki'nin bu yaşam sevgisi, bana da olağanüstü bir yaşam sevinci bulaştırıyordu. Onunla yaptığım bir konuşmanın çeşitliliği, kurnazlıkları, peşpeşe gelen olumsuzlamalar ve olumsuzlamalar, düş gücümü çalıştırmak için isteklendiriyordu beni. Böylece edebiyat, düş gücünün çalışmasını dile getirebilecek olağanüstü ve biricik araç oluyordu.

Yazar Gorki, kim olursa olsun kendisine öykünmeye çağırmıyordu. Onu kendi sanatını örnek gösterirken duyduğumu anımsamıyorum. Bunun sözünü bile etmezdi. Her yerde yarattığı etkinin sonuçlarını görüyordu, ama bir ekol yaratmayı kesinlikle düşünmüyordu. Bununla birlikte sanatı yüzyılın biyografisini bütünleyen bir parçaydı, tıpkı kişiliğinin gözümüzde yaşananın güçlü bir imgesi olması gibi. Her yazar görmeyi öğrenmek için doğal olarak Gorki'ye bakıyordu.

*
**

Issız Neva'dan geçen, kale boyunca uzanan, bir yanında Kronverski Caddesi'nin yer aldığı Aleksandr Bahçesi'nin ağaçlıklı yollarını izleyen yol, tüm yaşamımın en önemli şeyi olarak görünüyordu bana. Gorki ile konuşmam gereken anın ateşli bekleyişi içinde ya da düşünceli düşünceli ya da onunla tartıştıktan sonra tüm hızımla ya da kararsız adımlarla kaç kez geçmişim bu yoldan...

Tatlı bir gece, nerdeyse sessiz. Gorki açık pencere önünde sigara içiyor, dumanını içine çekmiyor, mayıs ayının taze yapraklarından yayılan keskin kokuyu soluyor, gülümsüyor:

— Biçimin değerini bilen eleştirmenlerden yoksun olduğumuz söylenemez. Seve seve konuşuyorlar, onlar nasıl konuşuyorlarsa, biz de öyle dinliyoruz. Kuşkusuz sizin de onları dinlemeniz gerekir. Evet onları dinleyin dinleyin...

Çatık kaşlarının altından inceleyici bir bakış atıyor bana.

— Onları dinleyin, ama... ama onların söylediklerine uymayın... Eleştirmenlerin öğütlerine uymamak daha iyi olur, bunlar zararlı insanlar, çok zararlı. İçlerinden birisi bana kişisel olarak zarar verdiği için

söylemiyorum bunu, hayır. Ama yine de yararlarından çok zararları dokunuyor. Kimseyi dinlemeyin, yalnız çalışın, hedefe kendi başınıza varın.

Düşüncelerini bile bile basitleştiriyordu sanki, yanıttı verdim:

— Ama yine de bana zeki ve epey şey bilen eleştirmenlerden söz etmiştiniz.

— Evet kuşkusuz. Ama, zekâları ve bilgileri fazla gelişigüzel konuşmalarını engellemiyor. Söylediklerinin hiçbir etkisi yok. Sık sık akıllarına parlak düşünceler geliyor, ama bunlar filiz vermiyorlar, çiçek açmadan çürüyorlar. Onlar bunu çok iyi hissediyorlar ve sanki arkalarında tüm söylediklerinin ya da yazdıklarının üzerini karalayacak güçte birisinin olmasından korkuyorlar.

Sağaltıcı özellikleri olduğunu düşündüğü bir kuşkuculuğu bana aşılama için kendini zorluyor sanki. Neden olduğunu anlamıyorum. Yine de şaşkınlığımdan utanıyor, sessizliğimi koruyorum. Ve işte Gorki hoşuna giden bir cümleyi yineleyerek gülümsüyor:

— Onları dinleyin... Ama onların sözlerine uymayın... Her şeye kuşkuyla yaklaşın...

Bu sözlerle nerdeyse hiçbirini tutmayan tarih kitapları üzerine bir konuşma eşlik ediyor. Yalnızca olayların yorumu söz konusu değil, olgular da karşı karşıya geldiklerinde birbirlerini karşılıklı olarak yok ediyorlar. Tarihçilerden saygıyla söz ediyor, bunlar çok güçlü hasımlar, ama onlara olan saygısının ötesinde, dışarı vurulmayan bir başarı ve emin olma duygusu seziliyor, çünkü ne olursa olsun, sonunda bu hasımları ezecek! Nihayet ne demek istediğini anlıyorum: Bana «kuşku»-yu insanın kendini kitaba soyut ve fazla mutlak bir saygıdan kurtarmasında bir araç olarak öneriyor. Onu dinlerken kendi payıma çok

gurur duyduğum «deneyim»ime karşın, bilimin tanrılarına karşı tutumumla henüz bir öğrenciden başka bir şey olmadığını anlamaya başlıyorum. Kitaba ege-men olmak yerine, tapınırcasına seviyorum onu; beni kuşkuya boğan eleştirinin kendisini kuşkuyla ele almak gerekiyor.

— Öyle anlaşılıyor ki her şey yeniden ele alınacak, diyor Gorki. Ve şu ilginç olayı kaydedin. Bugün büyük işlere girişenlerin sayısı çok. Bunu yaparken, herhangi birini tarih önünde yeniden saygınlığına kavuşturma, yanlış oluşmuş bir kanıyı düzeltme gereksinimini hissediyorlar; ardından kahramanlarıyla olağanüstü yakınlaşıyorlar, onlarla akraba oluyorlar ve onları sevmeye başlıyorlar. Eskiden bu görülmüyordu. Araştırmacı kahramanıyla dürüst bir biçimde ilgileniyordu, onu özenle ve büyük bir sebatla inceliyordu. Şimdi artık bu yok. Kahramanın, tarihsel kişiliğin yazgısı yazar için yaşamsal bir olay oluyor (kollarını açıyor ve gülümsüyor). Kuşkusuz çağın bir özelliği bu, değil mi?...

**

Bana *Kuzey Şafağı* için bir makale yazmamı önermişti; bunun nasıl bir dergi olduğunu ve nasıl bir yazı gerektiğini sorduğumda babacan bir tonla yanıt verdi:

— Özellikle çalışmanızda temel olanı unutmayın. Bu «Şafaklar» sizi ondan ayırmamalı.

— Beni çalışmaktan alıkoyanlar çoktandır olgunlaşmış olan eski konular.

Çok iyi bildiği bir reçeteyi verir gibi düşünmeden hemen yanıtıyor:

— Bütün bunları kağıda dökün, hepsini yazın. On-
dan sonra rahatlarsınız.

**

O yaz Gorki ile Lenin'i birlikte gördüm.

Temmuzdu, Komünist Enternasyonal'in II. Kongresi'nin açılışıydı. Lenin düşmana karşı surlarını ko-
rumuş olan ve şimdi neredeyse dünyanın her köşesin-
den gelen işçi partilerinin temsilcilerinin toplandığı bu
kente gelmiş, konuşmuştu. Tüm bunlar bu kongreyi
gerçek bir zafer haline getiriyordu; bununla birlikte
daha sert, daha katı işaretleler farkediliyordu. Dışlar
kenetli, olayların derinliklerine inmeye kararlı bir bi-
çimde hâlâ bir ölüm kalım savaşımı veriliyordu bura-
da.

Lenin'in gelişi çok büyük bir etki yaptı.

Gün ışığının parlaklığıyla zayıflayan avizelerin
solgun sarı ışığı ağzına kadar dolu bu salonda duyulan
heyecanı daha da arttırıyor gibiydi. Daha kongre açıl-
madan tüm sarayın içini boğucu bir sıcak kaplamıştı;
güneş ışığına karışan lamba ışıklarının, sıcaklığın ve sü-
rüp giden bekleyişin sinirliliğinin yarattığı gerilim, ko-
ridorların şurasından burasından yükselen, sonra ka-
baran ve basamakları tırmanarak kısa bir süre için-
de tüm sarayı saran bir alkış patlamasına dönüştü bir-
den. Lenin başını eğmiş salonu geçiyor, arkasından di-
ğer delegeler geliyordu. Hızla çalışma odasına çıktı.
Sonra birkaç saniye görünmez oldu. Her yandan yük-
selen alkışlar hâlâ sürüyordu. Birden sıraları yukarı
doğru yükselen basamaklı salonun yukarısına çıkar-
ken görüldü. Kendisini görüp çevresini sardılar; alkış-
ların gürültüsü adeta salonu yıkmak istiyordu. Lenin,
Mikha Tskakaya'nın kulağına eğilmiş onunla konuşı-
yordu; sonra kargaşadan canını sıkmış gibi elini sal-
ladı, kalabalığı uzaklaştırdı ve salonun basamakların-
dan indi.

Kürsüye çıktığında, üçüncü bir alkış tufanının bit-
mesini beklemek zorunda kaldı. Önüne koyduğu ka-

ğıtları uzun uzun inceledi, sonra elini iyice kaldırarak salona susmasını işaret etti. İçinde kaybolduğu bu korkunç gürültüye son vermek için yeleşinin cebinden saatini çıkardı, parmağıyla kadranı işaret ederek kızgın kızgın kalabalığa gösterdi. Ama bunun hiçbir etkisi olmadı. Bunun üzerine, sanki kendini kuralların çiğnenmesini kabul etmeye mecbur edemiyor gibi sinirli bir hareketle yeniden kağıtlarını karıştırmaya koyuldu.

Lenin'in ağzından çıkan ilk sözler, onu dinleyicilerine bir biçimde yaklaştırdı. Çok yüksek sesle konuşmuyordu, r'ler biraz boğazından çıkıyordu; sözler ağzından sade ama olağanüstü bir coşku ve gerçek bir konuşmacının tüm ateşliliğiyle dökülüyordu. Bir kağıttan okuduğu rakamları sıralıyordu, söylediklerindeki her şey yalındı, gereksiz süs ve bezeklerden arınmıştı; basit ve açık hareketlerle, hafif ve kıvrak beden hareketleriyle yaptığı konuşma sanki insanın düşüncesini tutuşturuyordu.

Lenin Kongre'de devasa bir dünyayı, ilk Sovyet devletinin güçlerinin tüm insanlık adına yürüttüğü savaşımın dünyasını betimliyordu. Sanki tarihi eliyle tutmuş salonun içine getirmişti de uysal tarih bize yenilen Polonya'yı, ezilen Wrangel'i, barış için birden aşka gelen ve Sovyetler'le karşıdevrimciler arasında aracılık öneren Wrangel'in savunucusu İngilizler'i anlatıyordu. Tarihin bir anını anımsatıyordu Lenin. Ama bir bilim adamının hesaplarına benzeyen sözlerinde, tıpkı canlı bir yürek gibi yeni bir dünyanın düşü çarpıyordu. Lenin'in görüşlerini izleyen tüm Kongre, parmaklarının ucuyla onun ruhuna dokunabilecek gibiydi.

Benim de bulunduğum gazeteciler locası kürsüye çok yakındı. Gözlerimi Lenin'den ayırmıyordum ve bir-

den, ressam olsaydım, sonra belleğimden resmini yapabileceğime kesinlikle inandım.

Ona bakıyordum. Oturum bitip delegelerin kalabalığı arasında kaybolan çıkışa yöneldiğinde hâlâ ona bakıyordum. İnsanlar birbirini itip kakıyorlardı, yüzlercesi ona doğru ilerlemek, onu daha yakından görmek için kendine yol açmaya çalışıyordu. Koridorlarda, salonda, ardından da girişte bulunduğu süre boyunca her yandan sıkıştırdılar onu.

Birden kalabalığın üstünde Gorki'nin başını gördüm. Herkes girişte durmuş, sonra kalabalık kapıya doğru yavaşça harekete geçmişti. Lenin ile Gorki birbirlerine sokulmuş olarak çıktılar, ama onlar çıkar çıkmaz kalabalık yeniden durdu; bir yandan siyah kumaş parçalarının altında güneşten korunurken bir yandan da makinalarını şakırdatan fotoğrafçıların saldırısına uğramıştı Lenin.

Gorki Lenin'in arkasında, bir sütunun yanında duruyordu, kızgın güneşin altında başı çıplaktı, insanlar onu uzaktan görüyor ve adını yineliyorlardı.

Gorki'nin yüzünde daha önceki karşılaşmalarımız sırasında gördüğümü anımsamadığım çizgiler farkettim. Ruhunun derinliklerine varan bir heyecan içindeydi kuşkusuz, kendini tutmaya çalışıyordu, bakışında canlı bir parlaklık vardı ve her zaman hareketli ve canlı olan yanaklarındaki kırışıklıklar donmuş gibiydi. Bana çok güçlü bir insan gibi göründü, tıpkı Lenin'in konuşması gibi, tıpkı tüm kongrenin tutumu gibi yüzü çeliği andırıyordu.

Kalabalığın içinde sıkışmış, çevremi saran insanların omuzlarının ve başlarının üstünden bakarak, yanyana ayakta duran bu iki adamın Lenin ile Gorki'nin tek bir hareketini bile kaçırmamaya çalışıyordum. Ve sanırım Lenin ile arasındaki bu yakınlık, o

sırada dünyada olup bitenler konusundaki bu üstün kavrayışı Gorki'ye ilişkin en iyi düşüncelerimin ete kemiğe bürünmesiydi.

Gorki'nin Avrupa'ya gösterdiği ilgi, Avrupa kuşkusuz değerli ama içinde beklenmedik şeyler de gizleyebilen bir eşyaymışcasına çok sakınlı. Söz orada neler kurulmaya başlandığına geldiğinde, kıskançlığını gizleyemiyor ya da daha doğrusu gizlemek istemiyor.

— Nansen'in bana anlattığına göre Belçika belini doğrultmuş bile. Düşünün bir buçuk yılda. Öyle pek de fena çalışmıyor bu baylar...

Tedirgin eliyle, bitmemiş sigarasını söndürüyor, yeni bir tane koyuyor ağızlığına, sigara kırılıyor, kül tablasının yanına atıyor; bu son aylarda daha da şiddetlenen öksürük nöbetleri dinmek nedir bilmeden onu uzun süre bunaltıyor.

— Bu baylar kendilerini hazırlıyorlar, evet, kendilerini hazırlıyorlar. Tula modeli semaver yapıyorlar, haberiniz vardır, ne eksik ne fazla. Niçin? Semaverlerle bizi sömürgeleştirmek için. Gülüyor musunuz? Haksızsınız. Çok ciddi bu. Bir sürü Rus kap kacağı üretiyorlar. Ham maddesi balık olan bir çeşit hap bile yapıyorlar, Rusya'nın bunu almak için her şeye hazır olduğundan eminler. Hem sonra niçin hap yapmasınlar? Ne olursa olsun üretmek için yeterli olanakları var, semaver bile...

— Avrupa'da bilim adamları çok az para kazanıyorlar. Savaşta sonra kendine bir iş edinen bir Lapon'dan bile daha az kazandığını söylüyor Nansen. Bilim adamlarına kimsenin istemediği en zor işleri veriyorlar.

Bana büyük bir ciddiyetle Nansen'in anlattıklarından söz ediyor; tüm bunlar ona çok üzücü geliyor. Ardından, eski Batı'nın daha az içkarartıcı, hatta biraz eğlenceli özelliklerini anımsatıyor ve Dickens'in bir zamanlar onu hoşgörüyü gülümseten kimi sayfalarını bir daha okumak için yeniden açar gibi, gözlemci olmanın sakın dengesine kavuşuyor yeniden.

— Krassin'in (*) bir çalışma arkadaşı İngiltere'den yeni döndü. Ona bu ülkede bir devrim olup olmayacağını sordum. Hayır, diye yanıtladı beni, olmayacak. Peki ama ne olacak? diye sordum bunun üzerine. Futbol, başka hiçbir şey değil, futbol... dedi. Bir keresinde, kontluğun birinde çok önemli bir maç oldu. Fabrika işçileri gidip patronlarını buldular. Gidip maçı görmeliyiz, böyle bir olayı kaçırmak olmaz, kaybedilen saatleri daha sonra telafi ederiz... Biri 80.000, öteki 52.000 kişilik iki stad yapılmış. Şaşırtıcı bir halk. Çocuğun dedesiyle babası onu kalede oynarken seyrediyorlar. Üç kuşak birden. Dede babanın eline yapıyor. Ve titriyorlar. İşte böyle titriyorlar...

Bana İngilizler'in titreyerek birbirlerine nasıl yapıştıklarını gösteriyor. Bunu kusursuz yapıyor ve bundan çok hoşlanıyor, bu arada gülümsemesini gizlemek için elini bıyığının önüne koyuyor.

*
**

Emeğe, insan elinden çıkmış şeylere duyduğu sevgide yapmacık hiçbir şey yok. Bilginin, sanatın, ustalığın meyvelerini seyre daldığında dinleniyor.

Bana Japon ve Çin sanat eserlerinden oluşmuş bir koleksiyonu gösterirken, nefrit ve fildişinden yapılmış

(*) Leonid Krassin (1870-1928), devrimci, Bolşevik Parti üyesi, halk ticaret komiseri, Sovyetler'in Londra büyükelçisi.

küçük heykelcikleri belki yüzüncü kez evirip çeviriyor. Ama o ana kadar yalnızca sanatçının akıl almaz ustalığını, ona bu küçük harikaları yaratma esinini veren düşüncenin inceliğini keşfetmiş gibi görünüyor. Keşif yapmış biri gibi sevinç dolu bana anlattıklarıyla Uzak Doğulu bu adsız sanatçının zanaatını öğrenmeye başlıyorum: Fildişini usta onu ellerine aldığı anda nasılsa öyle görüyorum, ona biçim veren derme çatma ilkel makineyi, sonra da oyma, yontma, parlatma aletlerini görüyorum teker teker. Gorki beni heyecanlandırıyor, kendisi de heyecanlanıyor; insan bilgisi kendini her yerde gösteriyor: Fildişi böyle beyazlatılıyor, nefrit böyle parlatılıyor. Ve tüm bunların üzerinde, evet yineliyorum, tüm bunların üzerinde, insanın bitmez tükenmez gayretinden, şeytansı sabrından ve o esnek zekâsından daha yüksekte, her şeyi taçlandıran sanat var. Ve Gorki daha önce kimbilir kaç kez bu fildişi nesnelere yüreği sızlayana kadar baktı!

Ama işte onları yeniden yerlerine koyuyor, camlı kapıyı kapatıyor ve bana dönüyor:

— Böylesi bir eşyadan ayrılmak zor, evet, zor... Bütün bunları toplamak için on iki yılımı verdim... Eğer başka bir çağda yaşıyor olsaydık, ne olursa olsun onlardan ayrılmazdım. Gerekirse hepsini bir müzeye de verebilirdim belki... Ama şimdi bir satıcı karşıma çıksa, hepsini satarım... Paraya ihtiyacım var. Bir yığın paraya, çok miktarda paraya... Aç kalmamak için. Evet ya...

Ama bu çok sürmüyor, masasına yöneliyor, yerleşiyor ve hemen başka bir konuya geçiyor, daha doğrusu aynı konuya, insanın emeği, insanın düşüncesi ve insanın elleri konusuna. Daldan dala atlayarak sürdürdüğü konuşması, asla tutarsızlık izlenimi vermiyor. Düşünceleri düzenli bir insandı, Gorki. İster edebiyat-

ta olsun, ister felsefede, isterse doğa bilimlerinde, fizik ya da kimyada, amatör biri gibi değildi. Şahsen tanıdığı, Fransa'dayken laboratuvarlarını gezdiği Curie çiftinden büyük bir saygıyla söz ederdi bana. Konuşma sırasında kimya hakkında bir şeyler bildiğimi farketti ve derhal günlük konuşma dilini bırakarak derin bir bilgi ve birçok ayrıntıyla radyoaktivite olgusundan konuşmaya koyuldu.

Bu şaşırtıcıydı, ama kendi yaşam deneyini ortaya koyduğunda konuştuğu kişiler üzerindeki etkisi daha da büyüyordu.

— Ekim Devrimi'nden sonra birçok kez işçi mitinglerini izlemeye gittim. Kuşkusuz koşulların gerektirdiği gibi giyiniyordum: Bir kasket, eski bir palto... Pekâlâ bir tesviyeci diye geçinebilirdim... Bir gün eve dönerken, odun dolu bir mavnayı boşaltmakta olan insanlar gördüm. Mavnaya tırmandım. Büyük bir ateş yakmışlardı, ateşin çevresinde kadınlar ve Kızıl Muhafızlar vardı. Yanlarına oturdum. Onlara anlatmaya başladım; beni dinlediler. Odun yüklü bir mavnayı boşaltma işinin değil de, bir başka işin anlamını, örneğin laboratuvarlardaki, bürolardaki işlerin, kitaplar üzerine yapılan çalışmaların anlamını anlattım onlara. Yükleyicilerin, yapıları boyayanların ve çiftçilerin işlerini hafifletmek için bilim adamlarının nasıl çaba harcadıklarını gösterdim. Çalışmayı bırakmış, kıpırdamadan beni dinliyorlardı, arada bir ateşe odun atıyorlardı yalnızca. O sırada gözlerini bana dikmiş, neredeyse bakışlarıyla beni yiyen, ağzı açık ve ağzının kenarından salyaları akan bir genç ilüştü gözüme...

Genci taklit ediyor, mimikleri çok anlamlı, bir e hareketi yaparak saf saf gülüyor.

— Gencin yanında oturan yaşlıca bir adam parmağının ucuyla akan salyasını sildi. Öteki hiçbir şey

demedi, kızmadı bile, yalnız tükürüğünü yuttu ve beni dinlemeyi sürdürdü... Bir yazar karşısında bulunduklarını öğrenince tepkileri ne olur diye soruyordum kendi kendime. Adımı söyledim. Açıkgoze benzeyen bir kadın beni yanıtladı: «Ne sanıyordun? Senin kim olduğunu hemen anladık». Şaşırtıcı bir yüreklilikle bana sorular sormaya başladılar. Yanıt vermeye zamanım yetmiyordu. Açıkgoze benzeyen kadın sordu: «Tanrıyı ne yapacaksınız şimdi?» Ona karşı çok sert olacağımızı söyledim. Bunun üzerine o bön suratlı delikanlı uzun bir sessizlikten sonra, bir kez daha salyasını yuttu ve beni yanıtladı: «Eğer ceza çekmek gerekiyorsa, tamam, herkesin yerine tüm cezaları çekeriz...»

Gorki gözlerini kırıyor, başını sallıyor.

— Gözüpek bir halk, insanı şaşırtacak kadar gözüpek...

*
**

Bir gün evine gittim. Kafamda bu yeni buluşmadan başka bir şey olmadığından odada, kitap raflarının arkasında başka birinin olduğunu farketmedim. Konuşurken, beni dirseğimden yakaladı ve başımı çevirmeye zorladı.

— Buyrun, tanışın. O da bir yazar Vsevolod İvanov (*). Sibiryalı. Evet ya!

Orada arkası sobaya dönük bir adam duruyor; sırtında bumburuşuk bir üniforma var. Bacaklarına dolak sarmış. Uzun seferlerin soldurduğu bir üniforma. İvanov'un yüzü ve elleri kül renginde; çok zayıf, kemikleri çıkmış, bedeninin uzun yürüyüşlere alışkın

(*) Vsevolod İvanov (1895-1963), yazar, *Partizanların Öyküsü'nde İç Savaş Sırasında Sibirya'daki halk hareketini anlatır. Zırhlı Tren 14-89 adlı bir öyküsü ile, Bir Fakirin Serüvenleri adlı bir romanı da vardır.*

olduğu anlaşılıyor, tüm görünüşüyle bir asker kaçagı.

Korkunç şeyler anlatıyor. Doğu'dan geliyor, belki de yürüyerek. Geniş yüzüne hiç de yakışmayan sivri bir burnun gölgesine gizlenmiş gözleri hâlâ Kolçak'ın ordularını görüyor. İki yılını İç Savaş'ta geçirmiş ve savaştan sapasağlam çıkmış, demek böyle şeyler olabiliyor. Birkaç kısa ve kesik cümleyle yaşadığı korkunçlukları anlatıyor. Elleri arkasında, yüzünde kayıtsız bir hava var, sesi sakinliğini yitirmiyor.

— Bir Kızıl Ordu askerinin barsaklarını söküp bir direğe çiviliyorlar ve tüm iç organları direğe sarılınca dağın dipçik darbeleriyle askeri direğin çevresinde dönmeye zorluyorlar.

— Ne direği? diye sertçe soruyor Gorki.

— Herhangi bir direk. Bir telgraf direği.

— İnsan korkunç bir varlık, diyor Gorki, soğuktan titriyormuş gibi ellerini birbirine sürterek. Korkunç. Ya partizanlar?

— İyiler! Partizanlar yaşamayı biliyorlar. Ölmeyi de biliyorlar.

İvanov'a inceleyici bir bakış atıyor Gorki, ama merakı ve hayranlığı bu bakışı alıp götürüyor: Bu kaçagın anlattığı inanılmaz şeylerde destansı bir hava var, kuşkusuz hiçbirini uydurmuyor, çoğunu yaşamış! Biraz abartıyor olsa bile bunu öyle bir ustalıkla yapıyor ki, onu dinlememek yazık olur. Ama en önemlisi İç Savaş'ın bu tanığının Gorki'nin Rus insanı üzerine düşüncelerinin doğruluğunu gösteren çarpıcı kanıtlar getirmesi! Çok doğru: İnsan korkunç bir varlık...

Bizim asker kaçağı Vyborg Mahallesi'ne, hastane-nin eski küçük kilisesine yerleşti; Havari Markos ve Luka ile Yohanna ve Matta tavandan merhametle seyreliyorlar onu. Şaraplı ekmek ayinleriyle hiçbir ilgisi

olmayan garip bir yaşam sürölüyor orada: Üzerlerinde tablolar, desenler görülen bir sürü kuşe kağıt, kara kalem çalışmalarla kaplı parçalanmış renkli kartonlar. Vsevolod İvanov ansiklopediden sökülmüş sayfalar üzerine, peşinden korkunç hayaletler geliyormuş gibi soluk soluğa, yaşadığı dehşet konusunda öyküler yazıyor. Arada bir Gorki ona telefon ediyor. Bunun üzerine İvanov onun kaygı dolu sorularını dinlemek üzere küçük kilisesinden ayrılıyor: «Size ekmek veriyorlar mı?.. Yazıyor musunuz?... Mükemmel, devam edin.»

Gorki, adı hiç duyulmamış genç yazarlara ekmek bulmak için uğraşıyordu; günlük tayinini almak için sırtında çantasıyla Bilim Adamları Evi'nin önünde kuyruğa ilk giren İvanov oldu. Vsevolod İvanov yalnızca Gorki'nin sevecen koruyuculuğu altına aldığı biri değildi. Gorki'nin kendisini en güzel ve en eksiksiz başarıya ulaştırmaya zorlayan isteklerine de yanıt vermek zorundaydı.

Vsevolod'un sanatıyla, Sibiry'a'da yazıp yayımladığı küçük bir öykü derlemesi olan *Ayçalar*'ı okuyarak tanıştım. Son derece müzikli bir dilde yazılmış olan bu tablolar, her şeyi ile gerçek olmalarına karşın, uzak, şaşırtıcı, düşsel bir ülke sunuyorlardı bize. Düşsel olanla gerçek olanın bu birliğine, İvanov'un sonradan büyük ün kazanan ilk öykülerinde bol bol rastlanır.

Vsevolod'un Ekim Devrimi'ni izleyen dönemin en yürekli yazarlarından biri olduğundan kuşku yok. Kimyada olduğu gibi birbirine çok uzak iki elemanı birleştiriyordu: Acımasız gerçek ile, yumuşak ve belirsiz düşü. İç Savaş üzerine düzyazıları Sovyet edebiyatının ilk ürünleri oldu. Devrim konusunu savaştan sonra yetkin bir sanatla edebiyata sokan ilk kişinin o olduğunu arkadaşlarının teslim etmeleri gerekiyordu.

Bu, genç Rus yazarlarının erişmeye çalıştıkları hedefin ta kendisiydi.

Sanatlar Evi'nde Vsevolod'u dinlerken, Gorki'ye özgü inceleyici bir havayla bakıyorduk ona, ama merak ve coşku kuşkuya üstün geliyordu hep; çok fazla şey görmüştü ve kuşkusuz abartmıyordu, belki biraz ekliyordu, ama konu dışına taşarak anlattığı şaşkınlık verici olaylar dinlemeye değermiş!

Gorki beni asker kaçağına benzeyen bu adamla tanıştırdıktan birkaç ay sonra oluyordu bunlar.

Vsevolod İvanov Gorki'nin belki de en mutlu buluşlarından birisi oldu.

*
**

Aralık ayının sonu dayanılmazdı. Aç kenti ağır, kıpırtısız, kör kara bir kış istila ediyordu. Gorki'nin hasta olduğu söyleniyordu; bunda şaşacak bir şey yoktu: O sıralarda insan çok kolay hastalanabilirdi. Ama Gorki'nin hastalığından giderek artan bir kaygıyla söz ediliyordu.

Çalışma odasına bitişik bir odada, bir paravananın arkasına yerleşmiş, yatağının üzerine oturmuştu; üzerindeki kırmızı nakışlı geniş Çin sabahlığının eteğinin altından sargılı ayağı dışarı çıkmıştı. Asık bir yüzle mırıldanıyor ve kendisini yatağa çivileyen, ayak başparmağının altındaki önemsiz yaradan dert yanıyordu. Bundan daha tatsız bir şey olamazdı. Ama bu kadar fazla homurdanmasının nedeni dikkatini çok daha ciddi olan öteki hastalığından uzaklaştırmaktı. Sık sık gelen uzun öksürük nöbetleri onu boğuyor ve Gorki artık bu öksürüğü kolayca bastırabilecek gibi görünmüyordu. Onu tüketen bu nöbetlerin sonunun gelmesini beklemek için korkunç bir çaba harcaması gerekiyordu.

Hiç bu denli kötü görmemiştim onu. Rahatsız etmekten korkarak kalkıp gitmek istedim, ama beni oturmaya zorladı. Öksürük ona soluk aldırır aldırmaz, hazır gücü varken olabildiğince çok şey söylemek için acele ediyormuşçasına, hızlı hızlı konuşmaya başlıyordu. Her halde ateşi vardı, çünkü dalga dalga kızarmıştı; konuşması parlaklığını yitirmişti. Sözcükleri diken dolu, pürüzlüydü.

Her şeye karşın her zamanki konusundan vazgeçmiyor. Şu paravanın arkasında yatağına oturmuş, öylesine uzak gibi görünen binlerce çehreye sahip ülkesinin yaşamının derinliklerinde neler olup bittiğini nasıl da görüyor.

— İlk önce işleri düzenlemek gerekiyor. Özel, kişisel bir yaşamın, hatta bir kişilik kültürünün kaçınılmaz olduğu düşüncesini herkes kafasına kazımak zorunda. Kesinlikle. Yoksa bu karanlık ve ölü kitle her şeyi boğar. Köylüler mutlaka «denemek» isteyeceklerdir. Her şeyi silip süpürecekler. Bir yıl kadar kendi başlarına, yalnız yaşayacaklar. Sonra bunun hiçbir şey getirmediğini görüp Varaglar'ı (*) yardımlarına çağıracaklar. Yabancıları değil, kendilerinininkileri. Onları çağıracaklar bundan eminim...

— Artık, yalnız insan yığınlarını bir cepheden diğerine aktarmakla bir yere varılabileceğine sanmaktan vazgeçmek gerekiyor. İnsanları yeteneklerine göre seçmeye girişmek kaçınılmaz. Çalışma kolektif, örgütlü olmalı, orası kesin. Ama özgürce örgütlenmeli, yani özgür meslek seçimi ilkesine göre. Troçkizm hiçbir şey veremez... Lenin anlıyor bunu. Ekonomik alanda ve kültür «cepheleri»nde bu tür bir taktiği benimse-

(*) Varaglar; İskandinav oymaklarından birisi; IX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'ya girip, Finliler'i ve Slavlar'ı egemenlikleri altına aldılar. Şefleri Rurik 'Büyük Dük' unvanını aldı ve bir devlet kurdu.

meye hazır. Zaten Lenin her şeyi anlıyor...

Gorki gülümsüyor, ama bu gülümseme hastalığının ona nasıl işkence ettiğini, ona nasıl egemen olduğunu belli ediyor. Ne yapacağını bilemeyen biri gibi yeniden ayağını gösteriyor bana.

—Ah şu parmak, olmaz olasıca parmak!— ama yeni bir öksürük nöbeti başlıyor.

Ne olursa olsun işi unutmama kuralı içine öylesine işlemiş ki, hep yinelediği sorusunu sormadan edemiyor.

— Asıl konu nasıl gidiyor?

Yazdığım sahneleri daha önce okudu, sonu ne zaman gelecek diye durmadan beni sıkıştırıyor. Ama yazmama olanak yok, gece gündüz doluyum; o da bunun son derece farkında.

Birden sargılı ayağını yere koyuyor.

— Haydi, bana yardım edin.

Kalkmaması gerektiğine ikna edemiyorum. Topallayarak masaya yöneliyor, bir kağıt alıyor, gözlüklerini takıyor. İri zayıf yapısıyla gözlükleri ona bir din adamı havası veriyor. Onu neşeli biri gibi gösteren alnındaki uzunlamasına kırışıklıklar, yerlerini burun kökünü uzatıyor gibi görünen dikine kırışıklıklara bırakarak yok oluyorlar. Yanakları çökük, kurşuni gün ışığı mukavva gibi donuk derisine iç karartıcı bir parlaklık veriyor.

Gorki yazıyor. Damarsız, kırışiksiz, parlak ve düz derili büyük eli kalemi incelikle tutuyor. Kalemin ucundan hızla yuvarlak harfler çıkıyor. Bu halkalar satırların üzerine yuvarlanıyor ve sonunda birbirlerini yakalıyorlar. Satırlar kağıdın üzerinde sanki sınırları önceden bir mühendis tarafından çizilmiş, düzgün bir blok oluşturuyorlar.

— Alın işte. Ne düşünüyorsunuz bu plan için?...

Bana Petrograd bölgesinin savunma komutanı Avrov yoldaşa yazılmış tamamen inandırıcı bir mektup okuyor, kurduğu plan şöyle: Avrov, Narkomvneçtrog'un (Dış Ticaret Komiserliği) uzmanlar komisyonunda Gorki'nin hizmetinde çalışmam için, ordu gazetesindeki işimden ayrılmamı sağlamalı; böylece komisyon, tanrı bilir ne büyük bir kazanım elde etmiş olacak, çünkü ben «parlak bile olsa değersiz şeylerin baştan çıkaracağı kimselerden değilim; hem sonra Avrov böylece iyi bir iş yapmış olacak, çünkü komisyon- da, «özel bir iş için haftada iki ya da üç gün ayırabileceğim.» «Bu ise gazetede çalışırken olanaksız bir şey.»

— Piyotr ve Paul Kalesi'ne gidin. Avrov şimdi orada bulunuyor.

Yaptığı plandan çok hoşnut; biraz keyfimin kaçmış olmasına karşın sonunda bu plana benim de ilgi-mi çekiyor: Narkomvneçtorg'un topladığı Venedik cam işlerinde ya da Fransız bronz işlerinde nasıl bilir-kişilik yapabilirim?

Mektubu götürüyorum; Gorki'nin tanımadığı bir kimseye yazdığı, ama baştan sona benimle ilgili olan ilk mektup bu. Merdivenlerde yeniden okuyorum. Gorki'yi dinlerken bir sözcük dikkatimi çekmişti. Şimdi ise beni korkunç incitiyor. Mektup yeteneklerimden gönlümü okşayan terimlerle söz ediyor ama şöyle bitiyor: «Bana ve ciddi bir dikkati hakeden bu delikanlıya yardım etmeyi reddetmeyeceğinizi düşünüyorum.»

Neyse, yanılıyor muyum yoksa? Ama hayır, tam yirmi sekiz yaşındayım. Görmediğim ne kaldı şu ölümlü dünyada! Yine de beni delikanlı yerine koyuyorlar, bir delikanlıdan başka bir şey değilim! Hem de kimin gözünde? Düşünceleriyle yazgımı kökten değiştirebilecek insanın gözünde?... İşte bu yüzden çok incindim...

Ama yavaş yavaş yatışıyorum. Elbette ona göre yalnızca bir delikanlıyım: Bir yazarın gözleriyle görüyor beni, hem benim edebiyatta olgunluk çağına ulaşacağımı nasıl iddia edebilir ki? Çoğu zaman, bir sürü deneyimden geçmiş kişiler, isteseler, yazar olmak için masaya geçmelerinin yeterli olacağına inanıyorlar. Dinlemesini bilmenin, hatta müzik dinlemesini bilmenin ille de beste yapmayı bilmek anlamına gelmediğini onlara anımsatmak gerekiyor yine de. Yaşam boyunca biriken bilgiler insanın yazar olmasına yetmiyor, bu nedenle bir yazar bilgi dolu bir yaşlıyı edebiyat konusunda çocuk yerine koyduğunda, onun bundan incinmemesi gerekiyor.

Henüz olgunluk çağına girmemiştim, ama Gorki'yle birlikte geçirdiğim o yıl, bu yönde attığım ilk adım oldu.

1921

1921 yılının başı, Gorki için en güç dönem oldu. Hastalığı hızla ilerliyordu; insanın moral dengelerini ve remden daha çok bozan bir hastalık bulmak güçtür. Yıllar sonra Gorki bana İsviçre'den şunları yazıyordu:

«Mektubunuzun cesur anlatım biçimini görmekten çok mutlu oldum; bu can sıkıcı hastalığa karşı savaşında insanın en iyi yardımcısı, keyfinin yerinde olmasıdır. Hastalığım üç kez depreşti; bir keresinde akciğer kanaması geçirdim. Her yıl geçirdiğim bronşitleri ve bu yaz Leningrad'da 40 derece ateşle yattığım gripi saymıyorum. Zaten tüm bu saldırılara doktorların yardımından çok kendi istemimle karşı koyuyorum gibi geliyor bana. İnsanı canından bezdiren ince bir hastalık bu; bazı yönleriyle kız kurularına benziyor.»

Ama istemin yarattığı gerilim, güçlü olmayı ve güç harcamayı gerektiriyordu. Hastalığa karşı savaşmak ve mutlu bir sona varmak için gerekli en önemli şey eksikti: İyi yaşam koşulları. «Kız kurusu» kendini mutlu sayabilirdi, çünkü kaprisleri kendilerini Gorki'nin sağlık durumu üzerinde giderek daha çok hissettiriyordu.

Ocak ayında onu Sanatlar Evi'ndeki dünya edebiyatı gecesinde gördüm. Küçük bir masada oturuyordu, birkaç cümlelik kısa bir konuşmayla geceyi açtı. Sessiz ve sakin salonda soluk alışını duymak mümkündü. Yorgunluğuna büyük bir çaba harcayarak karşı koyuyordu; bu ise dinleyicilerin dikkatini çekiyor ve onları çok kaygılandırıyordu.

Ruhsal durumu hastalığına bağlıydı kuşkusuz. Gorki'nin o dönemdeki kötümserliğinin nedenini, yalnızca düşünsel alanda değil, hastalığında da aramak gerekir.

Gorki geceyi bir konuşmayla açmalıydı. Bunu yaptı, ama uzun bir konuşmayla değil, anlamasını bilenlerde derin bir acı uyandıran birkaç sözcükle. Küçük masaya oturmaya gelirkenki heyecanı tüm salona buluşturdu. Ağzından çıkan on ya da yirmi cümle mutlak bir sessizlik içinde dinlendi. Uzun bir konuşma yapmayı reddediyor, «Rus edebiyatının var olmadığı bir dönemde, dünya edebiyatından söz etme görevini yerine getirecek gücü olmadığını» itiraf ediyordu.

— Şu anki durumuyla bir dünya edebiyatı var, her zaman da vardı; şu anki durumuyla bir Rus edebiyatı ise hiçbir zaman var olmadı...

Bu sözler Gorki'nin ağzından korkunç bir titreşimle çıktı, oysa orada bulunan herkes onu hep Rus edebiyatını yaratanlardan biri saymıştı. Sözlerini göz-

lerinde yaşlarla bitirdi, sanki kendine karşı savaşmayı bile düşünmüyordu.

— Bana soracak sorularınız var mı? dedi.

Yalnız sessizlik yanıtladı onu.

Yürüyüşü birden tüm hafifliğini yitirmişti sanki, ağır ağır ve yavaş adımlarla biraz sallanarak yürüyüp uzaklaştı. Ardından Yevgeni Zamyatin konuştu. Bu denli ölçülü bir sesin, bu denli dengeli, Herbert Wells'in fantazileri kadar iyi niyetli bir konunun olabilmesi bir an inanılmaz gibi geldi bana...

Daha sonra tüm edebiyat yaşamımda, dünya edebiyatı konulu o gecedeki kadar sert bir şoka uğramadım. Aynı sözleri başka biri söyleseydi kuşkusuz çok az etkisi olurdu. O dönemde yarı boğuk hıçkırıklar, hatta gerçek çılgınlıklar duymaya alıştık. Gorki'nin ağzında sesler, bir savaş havasına, bakır çalgıların inlemelerine dönüşüyordu. Konuşmasının sonuna geldiğinde çok sakın bir biçimde «yazarın ne olursa olsun meyvelerini verecek önemsiz işini yapmak için arka kapıdan çıkmaktan» başka yapacak hiçbir şeyi yoktur dedi; küçük şeylerle uğraşmaya yönelik bu çağrı, «Gorki» nin üstüne bile bir çarpı koyan bu çağrı, tüm umutları temelden sarstı.

Benim için tüm bunlara Gorki'nin ruhsal durumunun neden olduğu açıktı. Ama bu ruhsal durum dinleyicilere aktarıldığında bir ideoloji özelliği kazanıyordu. Bu olgu ancak tarihsel açıdan anlaşılabilir ve «şu anki durumuyla Rus edebiyatı hiçbir zaman var olmadı» diyen Gorki'nin dil sürçmesi, «şu anki durumuyla» kavramı, Blok'un sözlerini yankılandırıyordu:

«...Bizde yazar aynı zamanda çiftçi, harmanıcı ve flütçüdür». Peygamber ol, bir halk adamı, bir eğitim-

ci, bir politikacı, bir memur ne istersen onu ol, ama dikkat et asla yazar olma!».

Bu Rus yazarının sonsuz trajedisi, büyük gururu ve derin acısıydı: Yalnızca yazar olmayı düşledi ve sanatın içinde yeterince kehanet barındırdığına inanarak, kâhinlik görevini reddetmeye kadar götürdü işi. Blok içinde yaşanan dönemle ilgili bir konuşmasında yazarın ruhsal durumunu birkaç cümleyle, oldukça kesin bir biçimde açıklamıştı:

«Yıkım işi henüz bitmedi ama giderek azalıyor. Yapım henüz başlamadı. Artık eski müzik yok, yenisi de henüz duyulmuyor. Can sıkıntısı egemen...»

*
**

Belleklere kazınan yeni bir heyecan getirdi şubat ayı. Puşkin'in ölüm yıldönümünde Yazarlar Evi'nde «Şairin Görevi Üzerine» bir konuşma yaptı Blok.

Şairin trajik rolünü onaylayan bir konuşmaydı bu. Puşkin ise bu düşünceleri destekleyen kanıtlar vermeye yarıyordu yalnızca. Şair uyumun oğludur, uyum yaşamın düzenidir; bu sav konuşmaya Blok'ta bile olağandışı olan toplumsal bir anlam veriyordu. Blok'un tüm savları gibi, kusursuz mantığı ve biçim açısından sağlam yapısıyla karışıklığa son vermekle kalmıyor, şairin ruhundaki tüm sıkıntıyı, tüm umutsuzluğu ortaya koyuyordu. Sonuç umut verici değildi. Sanatın amaçları «bizce bilinmiyor ve bilinemez de». Her ne kadar Blok «Sevinç veren gerçeklik», «sevinç dolu bir ad: Puşkin», «eğlence», «canlandırıcı düşünce» gibi sözleri yineleyip duruyorduysa da, sanatı, dolayısıyla da kendini mahkûm ediyor izlenimini veriyordu.

Diyebilirim ki, Blok huzursuzluğu ve umutsuzlu-

ğu içinde olağanüstüydü. Yüzü her zamanki gibi kıpırtısızdı, neredeyse bir maskeydi, kanın hücum etmesiyle biraz kızarmıştı, her zamanki gibi sakindi. Bu haliyle de Gorki'yi anımsatıyordu: Bir çığlık gibi çınlayan son derece dingin sözler. Ve sonra Puşkin'in adını işkence eden bir kıskançlıkla söyleyişi, kuşkusuz mağdur bir insanın, bayağı kıskançlığı değildi bu, çünkü Blok Puşkin'in büyüklüğüyle karşılaştırıldığında bile küçük değildi. Bu, hastanın sağlıklı insan karşısında duyduğu o istem dışı kıskançlıktı.

Havadaki iç açıcılık, sudaki hafiflik eksikti Blok'ta; Puşkin'den acıyla söz ediyordu:

«Şairin rolü, hafif ve neşeli olmaktan uzak da olsa, Puşkin yaratıcılığın ağır yükünü güçlük çekmeden ve sevinçle taşımasını biliyordu. Şairin rolü trajiktir...»

Koridorda Blok'u çevresini saran insanlar vestiyerin yanında itişip kakışırırken yaşlı bir yazar kendini Blok'un yanında buluverdi; Yazarlar Evi'nde canlı bir ortam yaratan kişilerden ünlü eleştirmen Semyon Venguerov'du bu. Açık bir hoşnutluk, ama acıyan bir yüz ifadesiyle ona duyduğu sempatiyi dile getirdi:

— *On İkiler*'den bu yana ne büyük aşama yaptınız, Aleksandr Aleksandroviç!

— Bir adım bile değil, diye açık ve sert bir sesle yanıtladı Blok. *On İkiler*'i yazdığımda nasıl düşünüyordusam, şu an da tıpkı öyle düşünüyorum.

Bu sözleri öyle bir söyledi ki, onu bunları söylemeye itenin aklına yanıt vermek bile gelmedi. Hem zaten Yazarlar Evi'nin vestiyerinin yanında Blok'a soru soran daha ince biri olsaydı bile, onunla tartışabilir miydi? Bir tek parçadan yontulmuştu Blok: Yaşamın müziğini devrimin müziğinden ayırmadan dinliyordu. Ona göre, sürmekte olan trajedi, sonuna gel-

mekte olan trajedi, şair için olası tek yaşamdı. Ölünceye değin ne yazdıysa, *On İnkiler*'de olduğu gibi, kendisini hiç terketmeyen bir tutku ve sonsuz bir kederle yazdı.

Gorki çalışma odasında bir kapıdan ötekine gidip geliyor; aşağında yumuşak terlikler olduğundan adımları neredeyse duyulmuyor. Masasına yalnız bir sigara daha almak için yaklaşıyor ve yalnız öksürüğünü dindirmek için duruyor. Canı konuşmak istemiyor, başını sallıyor, ağzının içinde mırıldanıyor: Hım-hım! ya da çok kısa birkaç sözcük homurdanıyor:

— Bak hele, bak hele.

Mart ayı tıpkı onun gibi: Kurşuni ve tekdüze bir ışık, kış gibi soğuk ama sadece toprağın yüzeyine yayılmış benzeyen soğuk bir hava, ötede yağmura dönüşmeye hazır bir nem kuşağı.

— Karın erimesi gerekmiyordu diyor Gorki.

Sigarasının dumanı, önce bir yanından sonra öteki yanından onu izliyor.

— Buzun artık çok kalın olmadığı söyleniyor, diyor pek de avundurucu olmayan bir tonla, sonra yeniden susuyor.

Neva'dan geçerek Gorki'ye giderken, köprüden top sesleri çok iyi duyuluyordu. Topların sağır edici hıçkırıkları buz tutmuş nehrin üzerine ve uzakta körfezin ötesine peşpeşe dalgalar halinde dökülüyordu. Hiç kuşkusuz ateş eden Tilki Burnu'ydu, Neva'nın döküldüğü yere en yakın olan oydu, ya da belki Oronienbaum ya da gemi toplarıydı: Kronstadt'ın karşı-devrimcileri hâlâ teslim olmamışlardı ve kaleyi buz üzerinde saldırıya geçerek almak gerekeceğini ileri sürenler bile vardı. Petrograd yeniden piyade erleriyle

dolup taşar olmuştı, işçi müfrezeleri ve devriyeler oluşturulmuştu. Kentin Yudenic'e karşı savunulduğu günlerdeki gibi, alayların ayak sesleri tüm kentte kaygı verici bir gürlemeyle yankılanıyordu yeniden. Geçen orduların gürültüleri arasından tartışma, anlaşmazlık, cesaret, ve tehdit sözleri duyuluyordu; Petersburglular için yeni bir sözcük olan «zamanlama» kentin üzerine yayılıyordu; adalarda bir yerlerde «zamanlamacılar» «zamanlıyorlardı». Kronstadt'takilerin ayaklanmalarından yararlanmayı tasarlıyorlardı.

Olaylar Kronverski Sokağı'na olduğu gibi yansıyor-
du. Gorki kaygısını bastırıyor, ama gizlemiyordu; evi-
nin duvarlarının dışında, sokakta silah seslerinin ara-
sında, insanların «zamanlama»ya son verelim diye ba-
ğırdıkları mitinglerde yaşadığı çok iyi anlaşıyordu.

— Kör şeytan, diyordu keyifsiz bir gülümsemeyle
ve odanın içinde durmadan gidip gelerek ekliyordu:
Eğer böyle giderse, çok geçmeden Vassiliyevski Ada-
sı da Petrograd üzerine ateş açar...

Sıkıntısına bir son vermek ister gibi birden baş-
ka bir ses tonuyla bana sordu:

— Mektubumu size verdiler mi?

— Hangi mektubu?

— Bakunin konusuyla ilgili olarak size, Moskova'
ya yazdım. Birine teslim etmiştim mektubu.

— Elime hiçbir şey geçmedi.

— Hım... Bekleyin elinize geçecektir. Böyle daha
güvenli olduğumu sanıyordum. Oldukça açık göz biri-
ni bulmuştum. Mektupları XVIII. yüzyıl görevlileri gi-
bi teslim ettiği belli.

— Ya kaybolursa? diye sordum kuşkuyla.

— Yok canım, diye yanıtladı beni beklenmedik
bir kayıtsızlıkla ve yeniden Kronstadt'ı düşünmekte
olduğunu anladım. Bense bunu unutmuştum, çünkü

her şeyi ikinci plana iten tek bir düşünce vardı kafamda: Ya mektup kaybolduysa?...

Gerçekten de mektup bir daha bulunmadı. Biyografi yazma meraklısı biri övünmek için onu alıkoymuştu, Gorki'de daha sonra, kaybolan mektubu anımsayacak zaman bulamadı. «Tarihsel tablolar» konusunda Gorki ile yaptığımız konuşmalar böylece son bulmuş oldu. Yazdığım sahnelerin ilk yarısını kabul etmişti, ama bunlara ilişkin görüşlerini hiç öğrenemedim. Hiç kuşku yok yazdıklarımı ne düşündüğünü söyleyerek Tiyatro Bölümü'ne gönderdi, çünkü hemen kabul edilselerdi, asla sahneye konmazlardı; Tiyatro dünyasının övgüye değer bir kuralına çok iyi uyuyordu bu: Nezaket gereği kabul edilen piyesleri asla sahnelememek. Eğer çalışmam Gorki'nin hoşuna gitmediyse, mektup kayboldu diye üzülmem yersizdi; şişinmenin yararı yoktu, hâlâ çok zayıftım...

Tarihin ayak seslerini böylesine tehditkâr bir biçimde duyurduğu bir günde «tarihsel tablom»dan konuşmak için üstelemem yersizdi elbette. Büyük bir andı, belirleyici bir andı ve o dakika Gorki'yi görüyordum, nasıl da tümüyle zamanın müziğini dinlemeye vermişti kendini.

Bununla birlikte bir kez daha onun için edebiyatın günlük hay huyunun sürdüğünü saptayabildim. Gitmeye hazırlandığım sırada bana şöyle dedi, hem de ısrarla yineleyerek:

— Sanatlar Evi'nin gençleriyle mutlaka ilişki kurmalı, çevrelerine girmelisiniz. Sizin için çok önemli olacak bu. Bunu ihmal etmeyin. Vsevolod İvanov bana söz verdi, gideceğini söyledi. Siz de bana söz verin... Pekâlâ, çok güzel!... Bu gençlerin hoşunuza gidip gitmediğini daha sonra anlatırsınız, bana gelince,

onların çok yetenekli olduklarına inanıyorum, çok yetenekli...

*
**
*

Gorki'nin beni soktuğu çevre, sonradan «Serapyon Kardeşler» çevresi adıyla tanındı. Çevre çok çabuk oluştu. Ve daha sonra bileşimi değişmedi. Üyeleri yazar Vsevolod İvanov, Mihail Slonimski, Mihail Zoşçenko (*) Venyamin Kaverin (**), Lev Luntz, Nikolay Nikitin, Konstantin Fedin, şair Yelizaveta Polonskaya, Nikolay Tikhonov ve eleştirmen İlya Gruzdev'di. (***)

Bu çevre Sanatlar Evi'ne çok bağlıydı. Cumartesileri Slonimski'nin sanatçılarıntkı gibi döşenmiş odasında toplanıyor, birkaç yeni öykü ya da şiir okuyup, sonra yapıtın iyi ve kötü yanlarını tartışmak için geç saatlere değin orada kalıyorduk. Hiç kuşkusuz edebiyat tutkusu bize disiplin ile akla gelebilecek ne kadar erdem varsa vermemiş olsaydı, sigara dumanları içindeki bir konserve kutusunda yıllarca süren bu toplantılara katlanmak için, olağanüstü bir disiplin ve melek gibi bir karakter gerekirdi. Bu tutku beğenileri son derece farklı insanları dostlukla birbirine bağlamıştı. Geçici bir duygu değildi bu ve daha baştan, bir yandan eğilimimiz kendini ortaya koyarken, bir yandan da sanata karşı amatör bir yaklaşım olasılığı dışlanmıştı.

«Serapyon Kardeşler»den hangisinin daha önemli olduğu sorulabilir. Hiçbiri.

Devrim öncesi yazarların yanbaşıında yaşıyorduk:

-
- (*) Mihail Zoşçenko (1895-1958), yergi yazarı.
(**) Venyamin Kaverin (1902), İki Kaptan (1938-1944) adlı gençlik romanıyla bir üçleme olan Açık Kitap'ın yazarı.
(***) İlya Gruzdev (1892-1960), edebiyat eleştirmeni, Gorki'nin biyografisinin yazarı.

Hemen yanımızda herbiri başka bir cins olan estetikçilerin koparttığı gerçek kasırgalar esiyordu, binbir türlü etkiyle kuşatılmıştık; dahası insan kendine «Serapyon Kardeşler»in gözünde devrim öncesi yazarların hangisinin en önemli olduğunu sorabilirdi. Yanıt hiçbiriydi.

«Serapyon Kardeşler»in formüle edilmemiş sloganları, Gorki'nin eleştiri üzerine yaptığımız bir tartışma sırasında bana öğütlediği şu ilkeydi: «Dinleyin... ama sözlerine uymayın.»

Aslında en önemli kişi herkesi sorunu kendi yöntemiyle ve yalnız kendisi için çözmeye teşvik eden Gorki'ydi. Çünkü edebiyatta ortalama ve ortak çözüm olamazdı. Gorki hiç kimseye ne yapması gerektiğini, nasıl yapılacağını telkin etmezdi. Ezici bir kişiliği olan bu adamın yanibaşında bulunan genç edebiyat, bu duruma karşın tamamen özgür durumdaydı.

Herbirimiz az çok dile getirilmiş ve daha sonra çeşitli çelişkilerin etkisi altında gelişen beğenileriyle gelmişti çevreye. *Başka başka*'ydık. Çalışmamız gerçek bir dostluğun bağrında aralıksız bir savaşımdı. Bir ekol ya da bir grup oluşturmayı düşünmüyorduk. Bu nedenle tüm ekollerin dışında kalan Gorki, bizi yaşamın dışavurumlarından biri olarak görüyordu.

«Serapyon Kardeşler»in evine ilk gidişim bir tartışmayla başladı. Bu küçük karanlık odada bol bol alay, gülüş, sevinç ve eğlence buldum; bütün bunlar edebiyat hazretlerinin temel taşına yöneltilmişti. Sanat, araştırmaların acıların ve düşüncelerin ürünüdür. Sanat ciddi bir şeydir, baş yargıca, yani insana karşı sorumluluk yüklenir. Bu benim en güçlü inançlarımdan biri, en değerli duygumdu. Oysa burada edebiyatla dalga geçiliyor, onunla alay ediliyordu. Bunun sadece bir tavır alma olduğunu anlıyordum. Puşkin'i

benden daha az sevmiyorlar, Tolstoy'a benden daha az saygı duymuyorlardı. Ama bu tutum bana garip geliyordu. Burada bir yapıttan herhangi bir şeyden konuşuluyormuş gibi söz ediliyordu. Şeyler «yapılıyor-du». İyi ya da kötü yapılmış olabilirlerdi. Hacı Murat çok iyi yapılmıştı. *Don Kişot* kusursuz biçimde yapılmıştı. Gleb Uspenski (*) şeyleri yapmasını bilmiyordu. Nikolay Uspenski (**) fena yapmıyordu. Bir şey yapmak için, birçok «yöntem», bu yöntemlerin de çeşitli adları vardı. Ama düşünceler bu adlar olmadan da, yalnız genel kavramlar kullanılarak ve şeyin Gogol yöntemlerine göre ya da Leskov yöntemlerine göre yapıldığı söylenerek, aktarılabilirdi. Ayrıca Gogol'den çok uzakta değildik, Leskov'a ise çok yakındık; bu şakalar ve neşeli alaylarla kendimizi Gogol ve Leskov'la aynı kaba-ne ayıp!-koyuyorduk. Bütün bunlara nasıl katlanabilirdim?

Üçüncü toplantıda «ciddi» olmayı savunarak «oyun»u protesto ettim. Lev Luntz buna alındı.

Ateşli bir ağız dalaşı oldu. Hakikat odanın bir köşesine yerleşmiş, ya Luntz'un tarafını tutan ya da yansız kalmaya çalışan «Serapyon Kardeşler»in arkasında muzipçe gülümsüyordu.

Tartışma şöyle gelişti.

Luntz diyordu ki: Rus düzyazısı artık «devinmiyor», «hareketsiz», bu alanda hiçbir şey üretilmiyor, hiçbir şey olup bitmiyor, düşünülüyor ya da acı çekiliyor, ama harekete geçilmiyor, eylem yapılmıyor; ölmek zorunda çünkü kansız; yatalak olduğu için, vücudu su topladığı için ölmek zorunda; yalnızca ideo-

(*) *Gleb Uspenski (1843-1902), yazar, devrimci demokrat, Düzensizlik Sokağının Yaşamı adlı bir yergi denemesi yazmıştır.*

(**) *Nikolay Uspenski (1837-1889), demokrat yazar.*

lojinin ve programların yansıısı, gazetecilerin aynası durumuna geldi; sanat olarak var olmaktan çıktı, yalnız konu ve tema onu kurtarabilir, çünkü bu onu harekete geçirecek, onu devinmeye, bir şeyler yapmaya zorlayacak bir mekanizmadır; tema, Batı'da geleneksel bir şeydir, öyleyse bu geleneği benimsemeli ve bu yolla hasta düzyazımızı verimli kılmalı, serüven romanının karşısındaki geri çekilişe ve yazar bozuntularının bize aşıladığı bu gevşekliğe son vermeliyiz; ister Stern ya da Dumas, ister Stevenson ya da Conan Doyle olsun, eylemin gizini taşıyan yazarları yakından incelemeliyiz. Rus edebiyatını korumak yararsız çünkü korunmaya gerek duymayacak kadar büyük o; Rus edebiyatını Batılı komşularından korumak, onu daha önce yapıları yinelenmeye mahkûm etmek olur; büyük olanın yinelenmesi onu büyük olmaktan çıkarır. Bu nedenle, bizim sloganımız Batı'ya yönelinedir!...

Ben diyordum ki: İster Batılı olsun, ister Rus, edebiyatın düşü, örnekleri çoğaltmak değildir; önemli olan şu ya da bu gelenek, düzeneğinin ne için kullanılacağıdır; Rus düzyazısına hareketlilik kazandırmak için Oblomov'u tramvayla yolculuk etmeye zorlamak hiçbir işe yaramaz. Edebiyatın malzemesi yaşamak için gerek duyduğu düzeneği kendi belirleyecektir. Edebiyatın malzemesi duygudur ve önemli olan dile getirilmek istenen duygunun hissedilip hissedilmediğini bilmektir; ister o kadar övülen konunun, ister o kadar küçümsenen belâğatin yardımıyla olsun, buna ulaşmak için kullanılan araçların önemi yoktur; tüm yöntemler iyidir, konuşuz denilen Rus düzyazısına ait örnekler olmalarına karşın *Maça Kızı*'nda da *Portre*'de de iyidirler; duygu hep zamanla atbaşı gittiği, hep güncel olduğu için, çağımızda devrimin yarattıklarına büyük ilgi göstermeyen bir yazar düşünülemez. Bu ne-

denle, daha baştan ne demek istediğimizi gerçekten anlayabilmeliyiz, o zaman onu *nasıl* söyleyeceğimizi biliriz...

Luntz yirmi yaşındaydı. Ömrümde hiç böyle bir kavgacı görmemiştim, tartışmanın ateşiyle yanıp tu-tuşuyordu, insan onun yanında boğulabilirdi.

— İtiraf edin, itiraf edin! Edebiyatın yasalarını incelemeye hazır mısınız? diye bağıırıyordu Kutsal Kitap'taki gibi havaya kaldırdığı titreyen ellerini sallayarak.

Odada bulunan herkes edebiyatın yasalarını incelemeye kararlıydı ve bu yasaların var olup olmadıkları sorunu bir yapıtın biçiminin içeriğinden bağımsız olarak incelenip incelenemeyeceği sorunu, yıllar boyu tartışıldı.

Çok çeşitli insanlardık. Şakalaşırken ve birbirimizi taklit ederken «Serapyon Kardeşler»i «sol» ve «sağ» diye ikiye bölmüştük; şen ve şakacı olan birincileri Luntz yönetiyordu, ciddi kişiler olan ikincilerin başında ise Vsevolod İvanov vardı. Bir yandan güç gösterilerinde bulunurken, bir yandan da ortak yolculuğumuzun amacını araştırıyorduk; sonunda herkes bu amacın tek olduğunu kabul etti: Yeni bir edebiyatın, bir savaş ve devrim dönemi edebiyatının yaratılması. Sonunda tarihin bizden istediği görevin bu olduğunu anladık; bu ise ayrılıklarımıza karşın hepimizi benzer kıldı.

«Serapyon Kardeşler» bütün bir dönemin ürünüydüler, hem de yalnız genel olarak kabul edilen anlamda değil. Aramızda tüm yaşam deneyleri aile ocağının, üniversitenin ve sinemanın verdikleriyle sınırlı çok genç insanlar vardı. Ama çoğumuz olağanüstü sınavlardan geçmiştik ve başka bir dönem olsa yedi ya da sekiz delikanlı, asla bizim fırsat bulduğumuz kadar

çok mesleği deneyemez, bizim kadar çeşitli mevkilerde bulamazdı kendini. Biz sekizimiz, sedyecilik, işçilik, dizgencilik, subaylık, kunduracılık, hekimlik, Hint fakirliği, komilik, askerlik, aktörlük, öğretmenlik, süvarilik ve şarkıcılık mesleklerinde çalışmıştık; «Serapyon Kardeşler»in onlarca görevi yerine getirmeleri, dünya savaşı sırasında cephelerde çarpışmaları. İç Savaş'a katılmaları gerekmişti; artık hiçbir şey şaşırtamazdı onları, ne açlık, ne hastalık; ölümle fazla sık, fazla uzun süreler boyunca burun buruna gelmişlerdi.

Öyleyse en iyi hangi konuda yazabilirlerdi, imgelem güçleri nelerden oluşmuştu, ne söylemek istiyorlardı?

Evet, *Nicolas Nickleby*'yi seviyorlardı, ceplerinde taşıyorlardı onu, ama elleri *Ateş*'i yazıyordu.

Savaşın sunduğu yeni malzemeyi edebiyata sokmasını bilen ilk «Serapyon Kardeşler», *Partizanlar*'ı ile Vsevolod İvanov, savaş üzerine baladlarıyla Nikolas Tikhonov, okuyucunun yirmi yıldır lafını işittiği garip bir kahraman üzerine öyküleriyle Mihail Zoşçenko oldu.

Burada, edebiyata onların soktuğu bu yeni malzemenin, yeni edebi biçime temel özelliklerini kazandırdığını da belirtmek gerekir.

Gorki birkaç yıl sonra bana Sorrent'ten şunları yazdı:

«Ben yalnızca bir edebiyatçı değilim, her şeyden önce edebiyata *inan*an bir insanım ve hatta —bu kelimeyi kullandığım için özür dilerim!— ona hayran bir insanım. Benim için her kitap gerçek bir mucizedir.»

Bu birkaç cümleyi ilk kez anmıyorum ve bunu yapmaktan asla vazgeçmeyeceğim, çünkü bu sözleri Gorki'nin amentüsü olarak görüyorum. Ayrıca Gorki'nin yeni edebiyat üzerindeki etkisini neredeyse eksiksiz bir biçimde açıklıyorlar.

Gorki'nin edebiyata olan inancı ve hayranlığı, onu bu inanç ve hayranlığı aktardığı genç Sovyet yazarlarına can veren kişi yaptı.

Ama genç kuşak için yazar Gorki'nin bir başka özelliği de çok önemliydi: Çalışmaya karşı tutumu. Gorki «edebiyatçı» sözünü edebiyata, yazılı olan her şeye duyduğu özgün bir saygıyla, gerçekten eşi benzeri olmayan, kendine özgü bir tarzda söylüyordu. Kendisine edebiyat zanaatçısı diyordu, çünkü tüm yaşamı boyunca, tıpkı bir zanaatçı gibi yaptığı işin profesyonel yönünün bilincinde olmuştü hep ve bu nedenle çocukluğundan beri, halkın «zanaatçı» sözünü büyük bir sevgiyle, hatta özentili bir kibarlıkla söylediğini anımsıyordu. Edebiyat atölyesinden gurur duyuyor, tıpkı bir atölye ustası gibi kaba ve güç işlere girilmekten asla korkmadan, kendini örnek göstererek çalışmayı öğretmeyi seviyor ve biliyordu. Yüreklendirenin ve övgülerin gücünü biliyor, bunları seve seve ve zevkle dağıtıyordu.

— Yazdıklarınız çok güzel! Ünlü yazarlar arasında, onu, yumuşak ve alçak bir sesle bu canlandırıcı sözleri söylerken duymayan kim vardır ki. Ama bir yandan yüreklendirirken, bir yandan da ustalıkla, hatta kimi zaman acımasızca eleştiriyordu da. Kimse Gorki kadar çok elyazması (*) okumamıştır. Eleştirileri seçilen konunun üslup ve biçim açısından çözümlene-

(*) Buradaki «elyazması» sözcüğü, *manuscript* (yazı taslağı) anlamında kullanılmıştır. (ç.n.)

rek değerdendirilmesinden ve bir ders gibi açıklanmasından oluşuyordu.

«Serapyon Kardeşler»e ait çok sayıda elyazmasını okudu.

Ve işte kenarında boşluk bırakılmış, düzgün paragraflar ve tane tane harflerle dolu bir kağıt: Gorki «Serapyon Kardeşler»in yazdıkları dört öyküyü okumuş, şunları yazıyor:

«Yoksul

«Konu, Bunin'in dağarcığından çıkmış kötü bir öykünün konusu. Öykü duygusuz, mekanik. Esrarlı bir şey yok: Kadın dilenciye izbesine alır almaz, adamın ya kadının ırzına geçeceği, ya da onu öldüreceği hemen anlaşılıyor. Bu davranış insanı kızdırmıyor bile. Çok fazla şey var, özellikle başlangıçta.»

«Terzi üzerine öykü

«İlginç bir öykü, incelikten yoksun değil, ama bir yerlerde belli bir telaş, belli bir ölçüsüzlük kendini hissettiriyor. Kullanılan kimi yöntemler artık aşılmış şeyler, yeniden kullanmanın yararı yok. Örneğin, onu N diye çağırmayı sürdüreceğiz. Bu türden öykülerde hiç utanmadan Hoffmann'ı taklit eden Gogol'ü biraz fazla çağırıştırmıyor mu bu? Sonra, hafif sıfatı yerinde kullanılmamış. Yazarın bilerek karıştırdığı bölümlerin sıralaması, daha düzgün yapılsaydı, çok daha başarılı olurdu; bu durumuyla, öykünün mimarisi biraz hantaldı.»

«Kızılar ve Beyazlar

«İlk yapıtlardan farklı olarak burada biraz cansızlık ve gevezelik hissediliyor. Yazarın dilinin fazla öne çıkmış olan özgünlüğü, özellikle de sözcük ve cümleleri ayrı tonlamalarla yineleme tarzı tüm kahramanları özdeş kılıyor. Yüksek sesle okunduğunda çok iyi, ama bu da gözleri yoruyor. Feoktinogov'un yapaylığı

nerdeyse sakarın tadı veriyor. Ben ne kızıl görüyorum. ne de beyaz, bir fotoğraf inceliğiyle resmedilmiş çok sıradan insanlar bunlar. Hiçbir sorun yaratılmıyor, gösterilen şeyin ötesini, en derin temellerini görmeye yönelik hiçbir çaba yok. Genel olarak iyi bir öykü değil.

«Tiukha'. Andrev'in *Savva*'sında bu vardı.»

«On Üçüncü Yanlış

«İyi bir öykü, ama şu anki biçimiyle çok uygunsuz. Sondaki Mermi çok fazla melodramı. Sadizmin nedeni gösterilemiyor. Doğal mı, düşünüp taşınarak mı isteniyor yoksa başarı-kazanma arzusu mu? Maskeli baloda, insan yazar için tehlikeli, gizli bir anıştırma olduğu izlenimine kapılıyor. A (Aleksandr) III'ün anıtı yok edilmiyor, bir sandığın içine konuyor; cümlelerin oldukça parlak olan sonu 'Kafada hiçbir şey yok' da yerinde değil. Biraz tembelce, bazı yerleri aceleyle yazılmış, bu, özellikle betimlemelerde melodiyi bozuyor. Bu haliyle fena olmamasına karşın genç kızın daha canlı özellikleri olması iyi olurdu. Çünkü güzelliği ve çekiciliğiyle öfke uyandıran bir canlılık, arzu ve kıskançlık doğuran her şey var onda.

«Tüm bu öykülerde, olayların mantığının ruh durumlarına ve olayların içeriklerine egemen olduğu söylenebilir. Bu 'Serapyon Kardeşler'in benimsediği genel hatla çelişiyor, çünkü iyice belirgin bireyselliklerine karşın, daha şimdiden bazı ortak yanlarından söz edilebilir.

A.P.»

Yeliseev'in evinin koridorlarından birinin sonunda bulunan oda, çok geçmeden tüm edebiyat dünyasıncı tanındı. Herhangi bir cumartesi günü, «Serapyon Kardeşler'in toplantılarından birisine katılmamış

oları yazarlar pek enderdi. Kuşkusuz herkesi kabul etmiyorduk, çünkü yazmayı bilmeyen birinin başkasına bir şey öğretmesinin zor olacağı kanısındaydık. Bize gelmek istediğini bildirmiş olan şu ya da bu yazarı «kabul etmek ya da etmemek» konusunda uzun uzun tartışıyorduk.

Bununla birlikte, kapılarımızın ardına kadar açık olduğu daha yaşlı arkadaşlar ve ustalar vardı; bu özgül «lise»yi olası tüm stüdyoların düzeyinin üzerine çıkararak cumartesilerimize profesyonel ve sanatsal bir nitelik veriyorlardı. Bu yazarlar *Olga Forş* (*) *Maryetta Şaginiyan* (**) *Yevgeni Zamyatin* ve *Kornei Çukovski* idi. Kuşkusuz kendini «Serapyon Kardeşler»den sayan Viktor Şklovski de bu yazarlardandı. Şklovski yaşamımıza taşıdığı tutku ve tartışmalarımız sırasında ortaya attığı soruların zekiliğiyle «Serapyon»ların on birincisi, belki de birincisiydi aslında.

Aramızda uzun süre güncelliğini koruyan şu çok nazik tez Şklovski'nin etkisine bağlıydı: Bir edebiyat yapıtının içeriği, yapıtın üslup yöntemlerinin toplamına eşittir diyordu bu tez. Pratikte bunun hiçbir anlamı yoktu, çünkü insan deney yaparken bile, üslup yöntemlerini çoğaltmakla edebiyatta canlı bir şey elde edemez. Ama çözümleme alanında bu araç çok etkiliydi, çünkü yapıtın çözümlemesinde, tıpkı «otopsi» yaparkenki gibi yapıtın parçalara ayrılmasını öğretiyordu. Bu tezden, «kalenin üzerindeki bayrağa» karşı kayıtsız bir tutum doğuyordu, diğer bir deyişle sanatın toplumsal içeriğine, politikaya karşı kayıtsız bir tu-

(*) *Olga Forş (1873-1961)*, yazar, *Taşlara Bürünmüş* adlı yapıtı *Sovyet tarihsel romanının gelişimine katkıda bulunmuştur.*

(**) *Maryetta Şaginiyan (doğumu 1888)*, edebiyat eleştirmeni, yazar ve yayımcı *Hidrolik Santral (1931)* adlı romanın yazarıdır.

tum. «Eğlenceli, acıklı, dünya çapında ve küçük yapıtlar arasındaki, iki dünya arasındaki karşıtlıklar ya da bir kediyle bir taş arasındaki karşıtlık, bütün bunların hepsi aynı kapiya çıkar» diye yazıyordu o sırada Şklovski. Aslında «Serapyon Kardeşler» o dönemde birçok kez apolitik olduklarını açıklamışlardı ve bunu bir cesaret gösterisi havasıyla yapmışlardı. Ama aslında bu, sanat tekniği üzerine yapılan tüm incelemelere «biçimcilik» olarak yaklaşan eleştirmenlerle yapılan bir polemikti. Gerçeğin hizmetinde olan düzeyli bir sanat düşünüyor, devrimin güçlerine kesinlikle inanıyorduk. Böylesi bir sanat doğrultusundaki arayışlara polemiklerin eşlik etmemesi olanaksızdı.

«Serapyon Kardeşler»in ilk öykülerinde, cumartesi günleri yaptığımız tartışmalar sırasında doğan, sanatın ne olması gerektiği konusundaki farklı anlayışlar arasındaki mücadelenin izleri kolayca bulunabilir.

Yevgeni Zamyatin'in bu konuda çok özgün bir görüşü vardı. Zamyatin, Rus edebiyatının geçmişinde derin kökleri olmakla birlikte, seçkin bir yazardı. Leskov'da sık sık rastlanan taşra ağızları ve benzer buluşlarla zenginleştirdiği dile büyük bir güç katıyordu. Öykülerinde ustalık ve canlılık dolu bir renklilik vardı, ama bunlar hemen her zaman öylesine sıkı bir düzen içindeydiler ki, imgelerinin düzeneği göze batıyor, onun herhangi bir yöntemini alıp kullanmak kolaylaşıyordu. Zamyatin bir sanatçıydı, izleyicileri vardı, öğrenciler, ardıllar edinmeye, ekol kurmaya çalışıyordu. Başkalarının beğenisine pek az saygı duyardı; tüm yeteneğini kendi beğenisini, kendi estetiğini yetkinleştirmek için kullanıyordu. Ona göre yapıtlarının kınanacak hiçbir yanı yoktu. Sistemi kabul edildiğinde, onu kullanan biçiminde tek bir hata bulunamazdı. Büyük

bir yazarı, kitabından herhangi bir sayfa okuyarak tahmin etmek nasıl mümkünse, Zamyatin'i de herhangi bir cümlesini okuyarak tanımak mümkündü. Yapıtlarını fil dişine biçim verircesine işliyordu ve yine fil-dişi bir heykelcikte olduğu gibi, düzyazılarının en önemli özelliği kompozisyondu. Burada da ona özgü özelliklerden biri ortaya çıkıyordu: Avrupacılık. Zamyatin'in öykülerinin yapısındaki düzen ve açıklık, onu Avrupa tarzına yaklaşıyor ve sanatının üzerinde yükseldiği üçüncü temel direği oluşturuyordu.

Öteki iki temel direk, Leskov ve Remizov'dan gelen dil ile imgeydi; bu da belli ölçüde onun yazgısını belirledi. Remizov gibi kendini tümüyle üslup değirmenlerine karşı savaşıma adanmış bir yazarın trajik yazgısını. Zamyatin yalnız yaş bakımından değil, edebiyat alanındaki etkinliklerinin çok yeni olması nedeniyle de gençti, simgecilerden daha genç ve onlardan çok daha devrimciydi, sanatın amaçlarına ilişkin ilkeler konusunda tıpkı onlar gibi çok titizdi; ama hiç beklenmedik bir anda, onu inlerinin derinliklerinde İç Savaş'tan kaçmakta olan o suskunlar kalabalığına, o tutuculara yaklaştıran düşünceler dile getiriyordu. Bir Swift ya da bir Anatole France ya da bir Aristofanes olmasına izin verilmediği için sessizliğini koruması gerektiğine inanmıştı ve başkalarını da buna inandırmaya çalışıyordu. Çok iyi bir örf betimleyiciydi. Yergiye olan tutkusu ihmal edilmiş bir hastalıktı, ama kendisini anavatanının esirgemedi verdiklerine kaptırsaydı o uzak Londra'da edindiklerine azıcık dizgin vursaydı, öteki hastalığının yani kısırlığa dönüşme tehlikesini taşıyan biçimsel titizliğinin üstesinden gelecekti. Başına iş açabilecek sanatsal niteliklere sahipti. Ama yazdıklarının yapısı, röntgen aygıtının altında yatan birinin kaburgaları gibi gözle çok

iyi görülebiliyordu. Büyük bir edebiyat ustasıydı. Belki de daha yükseğe çıkmak için gereken basitlikten yoksundu.

Gecelerimizi bir yatağın ucuna, pencerenin pervazına, komşudan ödünç alınan sandalyelere omuz omuza oturarak ve sigara dumanından boğulmamak için kapıyı aralık bırakarak geçiriyorduk. Bu sırada Çukovs ki, O'Henry'nin çok güzel ve neşeli romanı *Lahanalar ve Krallar*'dan bir çeviri, Şaginyan sanat üzerine makaleler, Forş Moskova yaşamının töreleri üzerine öyküler okuyordu. Zamyatin ağızlığından derin nefesler çekerek ve dumandan halkalar yaparak kuşkulu bir havayla gülümsüyordu. Dolaşacak pek yer olmamasına karşın Şklovski odada volta atıyordu. Birbirimize, Zoşçenko'nun gülümsemesine, Tikhonov'un gülüşüne çoktan alışmıştık. Sonunda Vsevolod İvanov'dan Kazakça dizeler okuması isteniyordu. Ve bu anlaşılmasız dil, tüm olup bitenlere öylesine bir önem ve gizem veriyordu ki, herkes evine kızgın dönüyordu.

Dışarıda hava nemli ve yumuşaktı, mevsim ilkbahardı. Sokak lambaları yanmamıştı. Yer yer bir mağaza vitrininin lambası parlıyor, camlar yıkanıyor, tabelalar yeniden boyanıyordu. Bu, henüz garip NEP kısa adıyla tanınmayan yeni bir dönemin başlangıcıydı.

— Anlıyorsunuz ya, bunlar reform! Ticaret yapacağız, ülkeye yabancı parası gelecek, hay şeytan!..

Gorki ellerini hızla birbirine sürtüyor, omuzları dik duruyor, iyice formunda, çok kararlı, öksürüğü bile yatışmışa benziyor.

-İtiraz Sasıklık içindeyim, yapılacak öyle çok Şey var
Kobanidele aklımı yitireceğim. AptallaŐacaėım!..

Mutluluk dolu gözleri sevinçle parlıyor, sanki şunları söylemek istiyor: Ciddi, hatta biraz da kuşkucu olmam gerekirken böyle saf bir genç gibi ivecen davrandığım için bana kızmayın. Verdiği haberleri dinleyişinde, kafasını karıştıran bir oyuncağı incelemekte olan bir çocuğun dikkati var belki biraz: Oyuncak henüz kırılmamış düzeneği henüz gizli, ama şaşırtıcı bir şey olup olmadığını görmek için iki üç hareket yapmak yetecek...

Bir gün Gorki'ye bir şeyler yazıp yazmadığını sorular.

— Değmez, dedi elini sallayarak. Fazla bile konuştum!

Gerçekten de gazetelerde, yayınevlerinde çok konuşulan bir dönemdi bu; bir komisyonlar, kurullar ve komiteler dönemi.

Şimdi yine gülerek elini sallıyor:

— İnanın bana, hergün kağıtlar kaybediyorum, korkunç...

Şaşkın bir havayla dikkatle kağıt yığınlarına bakıyor, bu aklına bir şey getiriyor ve aceleyle aramaya koyuluyor. Yepyeni işler bunlar ya da hâyr, her zaman uğraştığı hep aynı işler. Ama onlarda yeni olan bir şey var, bunlar yeni bir çağın işleri, tarihte ileri doğru atılmış bir adım. İşlere dalyor, işe boğuluyor. Ve bu akışkan, besleyici, yaşamın tazelediği sıvının içinde eski şeyler bulunca kızıyor.

Çalışma masası tanınacak gibi değil. Genellikle derli topludur, üzerinde gereksiz hiçbir şey bulunmaz. Gorki'nin buna hoşgörüsü yoktur. Gorki'nin *Yirmi Altı ve Bir* adlı öyküsünü yan odada birinin ölmesinden hemen sonra yazdığını öğrenmek insanı şaşırtıyor; bir kitap açacağı ya da kitap yerinde değilse, Gorki'nin çalışmadığını öğrenmek de öyle. Şimdi ise çalışma

masasının her zamanki düzeninden eser yok, yeşil çuha Gorki'nin neşeyle karıştırdığı kağıtların altında bütünüyle kaybolmuş.

İster bir insan olsun, ister nesneler, ister olaylar insanın karşısında hep yeni şeyler görmek istemesi nasıl da karşı konulmaz bir tutku, nasıl bir gereksinim! Gorki için bir şey getiren, veren, vaadeden her olgu katıksız bir mucize. İnsan elinden çıkmış yapıtlar, nesneler, renkler, sesler, bir ruh, uzun lafın kısası dikkate değer bir surat ya da güzel bir çılgınlık gösterilsin istiyor kendisine. Bunlara asla doymuyor. Kendisine hiçbir şey getirilmezse üsteleyerek istiyor. İşte o ilkbaharda Moskova Kronverkski Sokağı'na gelmeyince, oraya gitgide daha sık gitmeye ve daha uzun süreler kalmaya başladı. Yeni bir yolculuk için hazırlanmak üzere geri dönüyordu sadece.

Kağıtları karıştırırken birden duruyor, bana bakıyor, gözlüğünü çıkarıyor.

— Cebinizde ne var?

— Bir elyazması. Bir öykü.

— Benim için olup olmadığını sorabilir miyim?...

— Bir dergiye söz verdim...

— Oh, diyor kırılgan bir havayla. Haydi verin bana şunu.

Birkaç satır okuyor, sonra soğuk bir kayıtsızlıkla ve ancak işitilen bir sesle soruyor:

— Demek bunu bana vermiyorsunuz?

— Tersine, sizin için getirdim.

— Ya, iyi, o zaman başka. Okumak için Moskova'ya götüreceğim.

Hoşnut bir havayla elyazmasını okşuyor ve özenle, içinde başka esrarengiz elyazmaları olan bir paketin üzerine koyuyor; kuşkusuz onlar da peşinden Moskova'ya gidecekler.

Kendisine boşuna zaman yitirmemenin, kendisine bir öykü vermenin sevincini tattırmanın ne denli hoşuna gittiğini görüyorum. Bir yayınevinde çalışan Vera Tomilina'nın başından geçen bir serüven geliyor aklıma.

Gorki'nin keyfi yerinde değildi, oysa bir redaksiyon sorununu çözmek için onunla konuşmak gerekiyordu. Tomilina'nın aklına bir kurnazlık geldi: Üzeri iri yakutlarla bezeli çok eski nefis bir broş taktı. Gorki'yi selamlar selamlamaz, beriki mücevheri gördü ve gözlerini bir daha ondan ayırmadı.

— Sözüünüzü kestğim için özür dilerim. Sizi sonuna kadar dinleyeceğime ve gerekli gördüğünüz ne varsa mutlaka yapacağıma söz veririm. Ama önce bana söyleyin lütfen: Hiç bu broşu satmayı düşünmediniz mi?...

Broşun geçmişiyle ilgilendi, yakutları inceledi, bu taş üzerine bir çok efsane anımsadı; yavaş yavaş keyfi yerine geldi ve istekle çalışmaya koyuldu.

Ama şimdi artık, yakut taşlı bir broş değildi söz konusu olan; tarihin rüzgarı yeni bir güçle esiyordu. Gorki tüm ciğerleriyle soluk alıyor ve her zamanki halinde olmasına karşın baştan aşağı yenilenmiş benziyordu.

— Durun, dedi yanından ayrılacağım sırada. Pasalya'da dinlenmek için eve döneceğim. Gelip beni görün, konuşuruz. Her şeyden konuşuruz. Gelin, sizi bekliyorum!

..

Edebiyat mirasını incelemek lazım. Sık sık duyulan bir söz bu. Ama incelemeye değer az şey var, çünkü inceleme miras açısından yapılmazsa, ne insan açısından ne de hiçbir yerde yapılamaz. Tilmiz olmayı

bilmek lazım, bu mirasa sahip olmayı, egemen olmayı bilmek, o düzeyde olmaya çalışmak lazım. Öykünmekte bile hiçbir sakınca yok. Önemli olan niçin öykündüğünü bilmek.

Genç Lev Luntz öğrenimini tamamladıktan sonra üniversitede kaldı. Kendisine Latin Edebiyatı Kürsüsü verildi. Uzmanlık dalı olarak İspanyol edebiyatını seçti ve düşgücüne seslenen bir ortamda, tümüyle kafa yapısına uyan Lope de Vega ile Cervantes'in imgelelerinden oluşan bir ortamda yaşadı. Korkusuz sesine kâh unutulmuş, kâh bilinen perdeler vererek üslup, kaba taklit, öykünme kaygısı çekmeden düzyazılar ve piyesler yazıyordu; bunlar ya tarihsel silüetler ya da klasik kişiler oluyordu. Coşkuyla ve güçlük çekmeksizin çalışıyor, yaptıklarına alaycı bir gözle bakıyordu, çünkü hep önde olmanın telaşı içindeydi. Kendini deneyim kazanmaya bıraktığını ve ironi yaptığını anlayacak yetenekte olmasaydı «iyi bir öğrenci» olarak kalırdı yalnızca. En gençlerimizden biriydi ama belki de en yetişkinimizdi, çünkü izlemek zorunda olduğu dolambaçlı yoldan sapmaksızın, edebiyat mirasının en büyük zenginliklerini elde etmek için inatla savaşıyordu.

Hiç bitmeyecek bir deprem tehlikesiyle karşı karşıyaymışcasına dipdiri idi Luntz. Çocukça özellikleri vardı, ama yalnız yetişkinlerin sahip olduğu bir özelliği de: Çocukları tutkuyla seviyordu.

— Size şunu büyük bir ciddiyetle bildiririm ki dostlarım, en az on iki çocuğum olacak.

Hiç kuşku yok, olsaydı çocukları da onu severlerdi, bu tür tipler saflıklarıyla onları kendilerine çekerler. Luntz'u görünce hemen herkes gülümserdi. Sanatlar Evi'nin salonunda Luntz «sinema yaparken» ne büyük bir kahkaha kopardı.

«Serapyon Kardeşler» doğaçlama temsiller oynuyorlardı. Senaryoyu «aktörler»in kendileri yazıyorlar ve piyano eşliğinde hemen yorumluyorlardı. Yönetmen ve doğaçtan oynayan başaktör Lüntz'du. O «alt yazılar»ı okuyor, yorumcular da hemen sahnede yorumluyorlardı. Sinema yazarlığının katı biçimleri üzerine en güzel parodiler böyle doğmuş oldu. Ünlü sessiz «film» *Vsevolod İvanov Ailesi'nin Mücevherleri* de böyle yaratıldı; bu filme aralarında aile mücevherlerinin sahibinin de bulunduğu tüm «Serapyon Kardeşler» katıldı. Bu parodilere katılanların kimisi çok ciddi yerlere geldi. Filmlere piyano ile eşlik eden müzisyen müziği bıraktı ve tanınmış bir yönetmen oldu; bir başkası kendini sahneye verdi ve yıllarca sonra *I. Piyotr* filminde, XII. Charles rolünü çok parlak bir biçimde yorumladı. Şaka ve gülme asla boşa gitmez, bunlar dünyanın en iyi eğitimcileridirler...

Lev Luntz «Serapyon Kardeşler» arasında en güçlü kişiliklerden biriydi. Onun makaleleri «Serapyon Kardeşler»in bildirgeleri olarak kabul edilirdi. Aslında bunu hiç yapmadılar. Söylediklerine inanan herkes gibi konuşması tutkulu ama dogmatikti. Kendi adına konuşurdu ve insan birçok kişinin onunla aynı görüşte olduğu izlenimine kapılırdı.

Luntz kendi trajedilerinden söz ederken, bunların «duyguları değil tutkuları, insanları değil kahramanları, günlük gerçekliği değil trajik bir gerçekliği gösterdiklerini» söylerdi. «Bir ruh hali tiyatrosu, gelenek ve ustalık tiyatrosu yerine, salt hareket tiyatrosu yapmaya çalıştım. Belki bu hareketten başka bir şey vermedi, ama bunda büyük bir kötülük yok! Tiyatroyu melodram kurtarıyor. Bu sahte bir edebiyat, ama sahnede ölümsüz. Zaten benim için sahne kalitesi her şeyden, önce gelir.»

Ne olursa olsun Lev Luntz'a ait bir bildirgeydi bu.

Luntz 1924'te öldü. Onun anısına bir derleme yayımlamayı arzuladık ve Gorki'den Luntz üzerine bir şeyler yazmasını istedik. Yanıtı şöyleydi:

«Sevgili Fedin, Slonimski'den bir mektup aldım, Luntz üzerine bir yazı yazmamı öneriyor. Denedim ama yapamadım. Başaramadım bunu. Başaramayacağımı da görüyorum. Neden bilmiyorum. Bu derlemeye katkıda bulunmayı reddetmek zorundayım ve bundan dolayı çok üzgünüm.

«Luntz'u çok iyi tanıımıyordum, onu fazla izleyememiştim, ama alçakgönüllülüğüyle, ciddiliğiyle hoşuma gidiyordu; edebiyatla ilgili olarak büyük umutlar bağlamıştım ona. İnsanlara bakışında, o öylesine iyi gözlerinde yetenek vardı. Ne saçma bir ölüm!...»

Ama, Gorki bu ölüm karşısında tek laf etmeden duramazdı ve çok geçmeden *Konuşmalar* dergisine ölüm haberiyle ilgili olarak «L. Luntz'un Anısına» başlığını taşıyan makale yazdı.

«Lev Luntz, 9 Mayıs'ta Hamburg yakınlarında bir hastanede öldü; bana söylendiği kadarıyla, büyük bir sinirsel yorgunluğun neden olduğu garip bir hastalık sonucu öldü. Ölmek üzere olduğunu biliyordu. Acı çekmeden, yakınmadan, sızlanmadan sessizce öldü.

«Yirmi iki ya da yirmi üç yıl yaşadı yalnızca. Latin Edebiyatı Kürsüsü'nde Profesör Petrov'un öğrencisiydi; öğrenimini tamamlayınca İspanyol edebiyatını incelemesi için

üniversite konseyince İspanya'ya gönderildi. Daha yurt dışına giderken hastaydı ve bir yıla yakın bir süre hastanede kaldı. O sırada bizde yayımlanan bir oyun yazdı (*) Daha önce de birçok oyun yazmıştı: *Maymunlar Geçiyor*, *Yasadışı* ve *Bornlu Bertrand*. Öyküleri arasında benim özellikle sevdiğim bir tanesi vardır: *Çölde*; bu Yahudiler'in Mısır'dan çıkışı üzerine kutsal kitapta yeralan ef-sanesinin nefis bir stilizasyonudur.

«Lev Luntz'un çok özgün büyük bir yazar olacağından emindim. Tartışma götürmez yetenekte bir oyun yazarıydı. Kanımca, yaşıyorsa, çalışıyorsa, hiç kuşkusuz Rus sahnesi oyun açısından şimdiye değin olduğundan çok daha zengin olacaktı. Son derece yetenekli bir delikanlı öldü, yetenekli, zeki ve yaşına göre, insanı şaşırtacak kadar derin bilgiliydi. Az rastlanır bir bağımsızlık ruhu ve gözünü budaktan esirgemeyen bir kafası vardı; bu, henüz yaşamın dokunmadığı bir gençlik belirtisi değildi yalnızca —Rusya'da böyle bir gençlik yok— onun güzel ve saf ruhunun asıl özelliği bağımsızlık ruhuydu, ancak insan büsbütün tükenip gittiğinde sönen o ateşti.

«Serapyon Kardeşler'in çevresinde Lev Luntz'u herkes severdi. Esprili, açık sözlü ve sevme yeteneğine sahip çok iyi bir arkadaş-tı. 1919 ve 1920'de, o zor yıllarda, kuşatılmış Rusya'daki herkes gibi 'Serapyon Kardeşler'in de açlıktan kıvrandığı ve kimilerinin

(*) Konuşmalar'da yayımlanan Gerçeklik Kenti piyesi (K. Fedin).

içlerini kemiren acıyı bastırmak için günler boyu yataktan kalkmadığı günlerde, Lev Luntz, kendilerinden çok başkalarını düşünenlerden birisiydi.

«Böylesi bir kayıptan, yetenekli bir insanın zamansız ölümünden söz etmek çok güç.»

..

Yetenek, zeka ve bilginin Gorki için büyümlü bir cazibesi vardı. Ama Gorki'nin Lev Luntz'a duyduğu hayranlığı daha da arttıran bir başka özelliği daha vardı. Luntz, Latin edebiyatlarının tilmizi ve hayranıydı, Latin edebiyatları ise Gorki'yi hep cezbetmişti.

Gorki dikkat çekici bir yapıt olan edebi otobiyografisi; *Yazmayı Nasıl Öğrendim'de*, önemli bir itirafı üç kez yineler: «Yabancı edebiyata, özellikle de Fransız edebiyatına çok şey borçluyum...» «'Büyük' Fransız edebiyatının, Stendal, Balzac, Flaubert'in yazar olarak üzerimde gerçek ve derin etkileri oldu; «ye ni başlayanlar»a bu yazarları okumalarını salık veririm. Rus edebiyatının henüz sahip olmadığı yazarlar, büyük biçim ustalarıdır bunlar. Onları Rusça okudum, ama bu, Fransızlar'ın sanatının tüm gücünü hissetmeme engel olmuyor...» «Kitaplar üzerine söylediğim her şeyin kaynağında yazmayı Fransızlar'dan öğrenmiş olmam vardır. Bir rastlantıyla oldu bu, ama bence bu kötü bir şey değil. Bu nedenle genç yazarlara, büyük ustaları kendi dillerinden okumak ve onlardan söz sanatını öğrenmek için Fransızca öğrenmelerini şiddetle salık veririm...»

Gorki'nin Fransızlar'a ilişkin bu düşüncesi onu biçim sanatını incelemek amacıyla yazarları «Batıya dön-

me»ye çağırın genç Ruslar'ın çalışmalarını büyük bir ilgi ile izlemeye yöneltiyordu.

Gorki'nin Fransız edebiyatına olan tutkusu, yaptıklarından hiç hoşnut kalmayarak önüne yepyeni ve hep daha güç hedefler koyduğu anlarda daha da canlanıyordu. Gerçek bir yazar cesur bir insan olarak, öğütleri dinliyor ve her tür beğeniyi denemeye koyuluyordu. 20'li yılların başında fırtınalı uzun bir dönem yaşadı. Bu süre boyunca kendi sanat yöntemlerini sert bir sınavdan geçirdi. Bunun sonucunda, daha önce yazdıklarını daha da güzelleştiren çok güzel kitaplar, öyküler ve anılar doğdu.

O sırada bana gönderdiği bir mektupta şunları yazıyordu:

«Sevgili Fedin, size *Artamanovlar*'ı gönderiyorum. Okuduktan sonra bu kitap için, özellikle Viyalov ile Serafim için ne düşündüğünüzü içtenlikle söyleyin bana. Yanıtınızı beklerken, belki de dikkatinizi çekmeyecek korkunçlukları göstermemek için size kişisel kanımı söylemeyeceğim...»

Yanıt verir vermez, bana şunları yazdı:

«... *Artamanovlar* üzerine düşüncelerinizi söylediğiniz için teşekkürler. Dikkatimi çektiğiniz yapı kusurlarının gerçekten var olduğunu ben de kabul ediyorum. Zaten bunlar, çok değer verdiğim bir yazar ve gerçek bir Rus olan M. Prişvin'in (*) gösterdiklerinin neredeyse tıpatıp aynıları. Hatta biraz fazla. *Mütevekkil Bir Aşk* üzerine bana şun-

(*) Mihail Prişvin (1873-1954), yazar, büyük bir bitki ve hayvan dostuydu.

ları yazıyor: 'Fransızlar da pekâlâ yazabilirlerdi bunu.' Bunun nasıl bir tonla söylendiğini anlıyor musunuz? Yani bizden bir yapıt! Ama benim için 'Fransızlar', duyabileceğim en güzel iltifat...»

Ve kuşkusuz Prişvin'in farkında olmadan yaptığı iltifat, Gorki için gerçekten hoş bir şeydi, çünkü Fransızlar'a olan tutkusu üzerine kimi zaman bambaşka görüşler duyduğu da oluyordu. Valentina Mihaylovna Kodaseviç, yurt dışına Gorki'yi görmeye gittiğinde onunla yaptığı bir konuşmayı anlattı bir gün bana.

— *Konuşmalar*'ın son sayısını gördünüz mü? diye sormuş Gorki.

— Evet.

— Vasili Sizov'un öyküsünü okumadınız mı?

— Anımsamıyorum. Belki okumuşumdur.

— Hımm! Okumamışsınızdır. Yoksa anımsardınız.

Biraz alışılmadık bir yapısı var: Bitmemiş bir romanın kahramanı bu...

— Haa, anımsadım... Okudum, gerçekten okudum...

— Peki, ne düşünüyorsunuz?

— Bana göre büyük bir aptallık!

— Bak hele, bak hele... Pekâlâ, çok teşekkür ederim size.

— Neden peki?

— Çünkü o aptallığın mutsuz yazarı benim...

Gorki, Vasili Sizov takma adıyla Fransız tarzında ve karmaşık bir anlatımla *Bir Roman Üzerine Öykü*'yü yazmış ve fazla «Fransız'laşmış». Rus göçmenlerine anıştırma yapmadan edememişti.

Yeni bir biçim bulmak üzere araştırma yapma tutkusunu bana gönderdiği bir mektupta açıkça dile

getirmişti Gorki. *Softalar Konusunda* birçok öyküsünün yazmasını Kovş almanaklarına gönderdikten sonra kendisine düşüncelerimi söylememi istemişti. «İçinde 'Gorki'ninkine' benzeyen bir şeylerin olup olmadığını öğrenmek benim için çok ilginç ve çok yararlı olacak! Bu benim için çok ciddi bir sorun...»

Gorki'nin içi rahat edebilirdi, çünkü bu son on beş yıl boyunca yazdığı her şeyde «Gorki'ninkine» benzemeyen, daha doğrusu Sovyet dönemi Gorki'sine benzemeyen çok şey vardı. Ama içi rahat edemezdi; onun gibi hep gençlerin çağdaşı olan bir yazarın işi değildi sükûnet.

..

«Mihail Leonidoviç (*)

«Zoşçenko'nun öykülerini ve bu arada sizinkileri de okudum; onunla ve sizinle tartışmayı çok isterdim.

«Yapmanız gereken almanağı da konuşmam gerekli. Bunun için cuma günü saat sekize ya da sekiz buçuğa doğru bana uğrar mıydınız?

«Tamam diyorsanız, yarın bana bildirin. Ellerinizden sıkarım.

5.V.21.

A. Peşkov»

..

Kronverski Sokağı'ndaki çalışma odasının penceresi yeniden sonuna kadar açıldı. Sıcakla birlikte kararsız bir bahar, kuzey baharı başladı.

Gorki yumruklarını pencerenin kenarına dayamış,

(*) M. L. Slonimski

göz kapaklarını kısarak gökyüzüne bakıyor. Böyle öne doğru eğilmiş ayakta durmak rahat değil ama, bir an olsun, güneşin verdiği sıcaklık ve okşama duygusundan mahrum edemiyor kendini. Sonra yüzünü odaya veriyor; aydınlık gözbebeklerini yok etmiş sanki, birkaç saniye orada değilmiş gibi duruyor.

— Hava iyi, diyor «i»leri her zamankinden daha açık söyleyerek, insan kendini neredeyse Kapri'de sanacak... Ocak ayında...

Sonra bir öksürük nöbeti başlıyor, iki nöbet arasında fısıldıyor:

— Kapri, hay şeytan... Dünyaya açılan bu eşsiz... bu saygıdeğer pencerenin aralıklarını kapamamak gerekirdi değil mi?...

Gençliğinde edinmiş olması gereken o coşkuyu hiç dizginlemeden yaşıyor; ona hastalığını yendirecek «irade gücü» de burada. Her zamanki gibi hareketli, öncesine göre belki daha da hafif, çevresinde daha çok insan var, coşkulu bir biçimde konuşuyor, sadece sanattan söz ederek sanki ona duyduğu susuzluğu bile bile artırıyor.

— Gençler evime geldiler, diyor bana. Tartıştık. Böyle yazmamak gerektiğini söyledim onlara. Çünkü ne yapıyorlar? Gogol'ün *Manto*'sunu alıp bu manto-nun bugün nasıl biçilmesi gerektiğini anlamaya çalışıyorlar.

Bu ünlü mantoyu çevirmek ister gibi, parmağıyla bir çember çiziyor boşlukta.

— Olur mu bu?... Sonra öyle bir yazıyorlar ki, yazdıklarını bir başka dile çevirmek isterseniz, hiçbir şey çıkmaz: Kaluga'da anlaşılmazlarsa, başka nerede anlaşılabilecekler? Oysa herkesin anlayabileceği bir biçimde yazmak gerek...

— Ama bunlar çok şey vaadeden insanlar... Luntz

çok iyi yazacak. Zosçenko da. Çok ilginç bu, çok ilginç...

Gülümsemesi anılarının izlerini izliyor, yazarların çeşitli özelliklerini inceleyişine iyilik, hoşgörü ve sonra birden kurnazlık ya da geçici bir soğukluk eşlik ediyor.

— Yeterince kültürlü olmamak kötü. Ama kendini fazla edebiyatçı gibi göstermek de ciddi bir tehlike. Uzun süre Zamyatin tarzında yazılabilir, sonra Remizov tarzında, daha sonra bir başkasının tarzında. Neye yarar bu?...

— Şklovski'yi izlemek çok ilginç. Konu aklını başından alıyor. Rozanov (*) üzerine Rozanov'un izine rastlanmayan bir kitap yazdı. Yalnız konudan konuşuyor. Kendini bundan kurtaramazsa, asla bir şey yapamayacaktır. Ama ne yetenek... Ama Vsevolod İvonov hepsini geride bırakıyor. Büyük bir yazar, büyük bir yazar...

Yüzünün çok iyi ifade ettiği geçici duygulardan biri yok olmamakta direniyor. Bu her yazarda, özellikle gençlerde iyi bir şey bulma, en iyi yanlarını ortaya çıkarma ve onları yüreklendirme isteği. Edebiyat alanında çok ender rastlanan bir duygu bu! İnsan emeğini sevmek güç bir zanaat; bu, Gorki'nin yaradılışında var. Meraklı bir insan tıpkı edebiyata olan sevgisini geliştirdiği gibi, bu niteliğini de geliştiriyor. Bazıları bol keseden övgü dağıtıyor diye Gorki'yi kınamaya eğilimli. Kimi zaman yanıldığı ve umutlarının boşa çıktığı olmuştur, burası tartışma götürmez. Ama Gorki'nin titiz yüreklendirmeleri sayesinde az şey yaratmadı Sovyet edebiyatı!

(*) *Vassili Rozanov (1858-1917), eleştirmen, idealist, filozof, mutlakiyet yönetiminin savunucusu, Dostoyevski, Gogol, Puşkin üzerine edebi incelemeleri vardır.*

Özel zevklerden uzak ve her zaman ekollerin dışında kalan Gorki, birbirini dışlar gibi görünen kimi olayları destekleyebiliyordu. Bir gün bana sabırsızlıkla sordu:

— Mayakovski'yi duydunuz mu?... Dinleyin... Bana 150.000.000'ünü okudu. Yiğit bir adam, bana inanabilirsiniz!

Bir başka seferinde, Çapigin'den (*) söz ederken şaşırdı:

— Biliyorsunuzdur, XII. yüzyıl dilinde *Gorislaviç* adlı bir oyun yazmış. Derin bir kültürü olmayan biri bundan hiçbir şey anlamaz. Sahneye koymak olanaksız. Sadece okunabilir. Ama o bir büyücü gibi, anasının memesinden süt emercesine, XII. yüzyılın diliyle konuşmak için çağları aşmasını bilmiş. Bunu başarmak için aydın yetenekleri yeterli değil. Bu özgün tipten olağanüstü şeyler beklenebilir...

Ondan ayrılırken tatsız bir duygu içindeyim: Ona bir haber vermek istiyordum, ama nereden başlayacağımı bilemiyorum. Girişte üzerimi giyerken kendisi yardımına yetişiyor:

— Bu gazete de ne? diye soruyor elimde tuttuğum bir paketi göstererek.

— İçinde bir öykümün olduğu bir dergi.

— Hangi öykü?... Haa şu daha önce okuduğum...

Yüzünü sıkıntı kaplıyor, kendimi öylesine kaba-hatli hissediyorum ki derhal yanıt veriyorum:

— Yazarlar Evi'nin düzenlediği bir yarışmada birincilik ödülünü bana verdiler.

Ciddi, hatta biraz kızgın bir biçimde bana doğru ilerlerken sanki şöyle demek istiyor: İşte yakalandın!

(*) *Aleksey Çapigin (1870-1937), XVII. yüzyıldaki köylü ayaklanması üzerine bir üçleme olan Razin Stepan'ın (1926-1927) yazarı.*

— Hangi öykü için? Ben biliyor muyum? Niçin daha önce bana göstermediniz?... Başka kimseye gösterdiniz mi?...

Bir yığın ayrıntıyı aktarmam gerekiyor ona; içinde iki duygunun çarpıştığını görüyorum: Mutlu, sevinçli bir havayla ellerini oğuşturuyor, ama aynı zamanda kendisinin bilmediği bir sır olmasından ötürü kızgın; oysa o hep iyi bir dost olarak davrandı, hem sonra en azından bu sırrı korumasını bilirdi...

Verilen altı ödülден beşini yarışmaya kişisel olarak katılan «Serapyon Kardeşler» aldı. Kimse, başta ödül kazananlar bu sonucu beklemiyordu, çünkü böylelikle kendilerini başkalarının gözüyle gördüler; belki de o ana kadar gözlerini örten önyargı perdesini atmışlardı. Rastlantıdan doğan bu beklenmedik olayda bile, hoş ve olağanüstü bir şey vardı ve çok geçmeden soldakilerle sağdakiler arasında uyum sağlandı: Her iki kanat da aralarındaki ayrımlara karşın, bu dünyada herkesin ayrı ayrı bir yeri olduğunu ve Gorki'nin edebiyatta böylesine geniş fikirli olmakta haklı olduğunu görebildi. «Serapyon Kardeşler»den başka, ama bu kez sevinç duymadan, Yazarlar Evi de o kadar nefret ettiği Sanatlar Evi'nin içinde genç yazarları barındırıp yetiştirdiğini, oysa kendisinin böyle övünecek bir şeyi olmadığını saptayarak şaşkınlığa düştü; hem bu kez de Gorki'nin bundaki payı büyüktü, durum çok açıktı!...

— Ne felaket, dedi Gorki gülerek. Getirsenize bana öykünüzü!...

Bir yerine iki öykü götürdüm ona. Her zamanki alışkanlığıyla çok çabuk okudu ve kapağında çok okunaklı olan yazısından oluşmuş birkaç satırın bulunduğu elyazmalarını geri verdi.

Bahçe üzerine: «Çok iyi, ama yer yer gereksiz ya da kesin olmayan sözcükler var.»

Sessiz Adam üzerine: «Bu öykü bana gerçeklikten uzak görünüyor, çok soğuk. Betimleyici bölümde yapmacık, kusurlu bir şeyler var; karşılıklı konuşmalar da eski ve bilinen şeyler. Birinci bölüm ikincisine iyi bağlanmamış. Ben bir okuyucu olarak, birinci bölümdeki sessiz adamın, öykünün sonundaki kahraman olduğuna inanmıyorum. Otuz yıl önce aydınlar henüz mektuptaki gibi konuşmasını ve düşünmesini bilmiyorlardı, başka sözcükler kullanıyorlardı.»

Sessiz Adam üzerine yapılan bu değerlendirme benim için belirleyici oldu: Öykü çalışma masamın çekmecesinden hiç çıkmadı ve hiçbir zaman yayımlanmadı.

Birçok yazar üzerine Gorki'nin eleştirisinin gölgesini ve ışığını nasıl saçtığını görüyorum. Buradan Gorki'nin övgüleri yüksek sesle duyurulurken, kınmalarının sessizlikle geçirildiği sonucunu çıkarıyorum. Gorki çok dengeli bir insandı, onu yakından tanıyan herkesin görüşü budur. Ve bu nedenle, onun bol bol övgü dağıttığı efsanesine son vermek gerekir.

..

O yaz, Gorki'nin Kronverski Sokağı'ndaki evinde «Serapyon Kardeşler» in bir toplantısı oldu. Toplantıya katılan Kornei Çukovski toplantıdan şöyle söz ediyor:

«Onları sık sık birlikte gördüm: 'Serapyon Kardeşler'le Gorki. Konuşmaları çok serbestti, iş arkadaşlarının konuşmalarına benziyordu. İlişkilerinin havasını göstermek amacıyla bir örnek vermek istiyorum.

«— Dün akşam bir kabere şarkıcısı dinledim, dedi. Ne yetenek! Şarkı bedeninin tüm gözeneklerinden çıkıyordu! Bu arada bir de dörtlük okudu:

Anarşistin biri

Teyzemin mantosunu aşırđı.

Bu dersi ona

Şu bay Kropotkin () vermişti.*

«O, Moskova'dan henüz dönmüş olan Fedin, orada köylünün birinin tramvaya tekerlekli arabasıyla bin-diğini görünce uğradığı şaşkınlığı anlattı. Herkes şa-sırmış, bağırıyormuş, ama öteki aldırılmaz görünüyor-muş.

«— Peki kimseyi yaralamadı mı? diye sordu Gor-ki.

«— Hayır. İneceğı yere varınca, vagonun içinden geçti ve indi.

— Buna ustaca hareket etmek denir! dedi Gorki.

«Sonra köylülerden söz etmeye başladılar. Fedin, açlıktan yorgun düşerek, yiyecek maddeleri karşılı-ğında değişmek üzere yanına aldığı kumaşlar ve pa-rayla köylere giden bir genç kızı, çok renkli ve canlı bir biçimde anlatıyordu; 'Para mı?' diye sormuş gir-diğı ilk izbedeki kadın, 'ne yapayım senin paranı. Gel şöyle azıcık. Daldır elini daldır, korkma. Bıraz daha! Benim fıçı doldu bile. Kocam hergün kağıt oynuyor ve her seferinde 100-150.000 ruble kazanıyor.'

«Umutsuzluğa düşen genç kız yine de gülümsüyor-muş. O zaman altın bir dişi olduğunu görmüş kadın. 'Ne var ağzında?' — 'Bir diş.' — 'Altın mı?' — 'Evet.' — 'Niçin öyle yanda saklıyorsun onu? Öne koydur-man gerekirdi. Dişin hoşuma gitti, eğer razı olursan, istediğın kadar patatesle değişirim...' Genç kız bir ça-tal almış ve altın dişini sökmüş. Kadın ona dönmüş: 'Mahzene in. İstediğın kadar patates al. Taşıyabildi-

(*) Piyotr Kropotkin (1842-1921), anarşizmin kuramcılarından ve önemli şahsiyetlerinden. Ünlü bir coğrafyacı ve gezgindi.

ğın kadar'. Genç kız çok almış, ama çuvalı kaldıramamış. Bunun üzerine kadın tam bir kayıtsızlıkla: 'Öyleyse boşalt' demiş.

«Gorki, konuştu sonra:

— «Dün akşam eve dönerken, pencerenin birinde ışık gördüm. İçeri göz atınca bir yazı makinesini onarmakta olan bir adam gördüm. İşine dalmıştı. Yüzüne iyice ışık vurmıştu. Sakallı bir adam pencereye yaklaştı bu kez. Ötekine bir göz attı ve patladı: 'Ah, pis herifler! Yine icat ettiler, değil mi! Herkes gibi yazamazlar. Bunun için bir makine gerekli onlara. Ah, reziller!'

«Bundan sonra Gorki 'Serapyon Kardeşler'in öykülerinden söz etmeye koyuldu, bunları kendisi, Grjebin Yayınları'ndan yayımlayacaktı.

— «Bu derleme üzerine görüşümü söylememe izin verin. Ders vermek için değil, şöyle genel olarak. Gerçekten kimseye ders vermek niyetinde değilim. Söze iltifatlarla başlayacağım. Çok ilginç bir derleme bu. Edebiyat tarihinde bu türden ilk örnek bu: Henüz kitapları basılmamış yazarlar önemli bir derleme yayımlıyorlar. Birçok bakımdan ilginç bir kitap. Ben bir gelenek betimleyicisiyimdir, kitabın genel havası bana çok yakın. Her şey çok güçlü, çok iyi görülmüş. Hatta neredeyse fiziksel olarak hissedilen bir öykü var, canlı, yüreği atan bir öykü: İyi bir kitap bu.

«Sonra Gorki kitapta canlı kişilerin olmadığından söz etti.

— «İnsan olaya kurban edilmiş. Ama insanın üzerine böyle sıva çekmek bana yanlış geliyor. Büyük coşkular başka bir şey sanılmamış mı? Çünkü nihayetinde kolektivizmde de kişiliğin rolü çok büyüktür. Örneğin Lenin'i alın. Oysa sizde kahraman boğulmuş. Tek tek her öyküde insana çok az dikkat edilmiş. Oy-

sa, insan yaşamda insan olma görevini yine de yerine getiriyor...

«Bir öykü ve şiir derlemesi hazırlamamız için bizi sıkıştırmakta olan Gorki, bu çalışmaya bir önsöz yazmıştı. Ama bu yayımlanmadı. Gorki'nin o dönemdeki ruh halini çok iyi dile getiren bu birkaç satır, tıpkı bir buğday tohumu gibi onun sonsuz iyimserliğini yeşerten ve büyüten bir düşünceyi içeriyordu: 'Rus edebiyatı yaşıyor, gelişiyor ve yetkinleşiyor.' Aynı yılın başında ağzından dökülen yorgunluk dolu şu sözlerden ne kadar da uzak bir düşünceydi bu: 'Rus edebiyatı yoktur'

«İşte Gorki'nin yazdıkları:

«Rusya'da yaşamak zor.

«Bu son zamanlarda yazıya ve konuşmaya konu oldu, ama öyle görünüyor ki çok eski bir gerçeklik büsbütün unutuldu: Rusya'da yaşamak her zaman zordu.

«Puşkin bu gerçekliği derinden hissediyor, Çadayev ise biliyordu, Leskov ve Çehov da öyle; ve XX. yüzyılda aklın utkuya ve büyük başarılarla ulaştığı çağda, diğerleri arasında Lev Tolstoy'un da afaroz edildiği bu özgün ülkenin tüm büyük insanları da öyle.

«Yaşamın güçlüklerinden ve yazgının acımasızlığından yakınmak Ruslar'ın çoğunun özellikle yeğlediği bir uğraş. Sayıları çok az olan kimi yurttaşlar sızlananları avutmayı görev sayıyorlar, oysa en geçerli ve en popüler avutma şu özdeyişten oluşuyor:

«'Gece ne denli karanlık olursa, yıldızlar o denli parlak olur.'

«Ben bu özdeyişi neredeyse bir belit olarak kabul etme eğilimindeyim.

«Ve aslında belki de, korkunç ve en zor yaşam koşulları, büyük bir kişiliğin gelişmesi için kaçınılmaz sayılmalı hep. İnsanlara her yandan saldırılıyor ve pek çoğu boşu boşuna ölüyor, geri kalanlar bu süreçten daha güçlü, daha büyük çıkacak belki de...»

*
**

Bir gece çok geç saatte, duvarlara yapıştırılmış gazetelerin yanında, gümüşü yeşil renkte, henüz yeni yapıştırılmış bir kâğıt dikkatimi çekti; eğer kara çerçeve içine alınmamış ve büyük harflerle «Blok» kelimesi yazılmamış olsaydı kuşkusuz, gözüme çarp-mayacaktı. İlane yaklaştım ve sonunu getiremeden bil-miyorum kaç kez dönüp baştan okudum. Ne demek istediğini derhal anlamıştım, ama her halde yanlışlığı-mı sanmak istiyordum.

«Sanatlar Evi, Bilim Adamları Evi, Yazarlar Evi, Büyük Dram Tiyatrosu, 'Dünya Edebiyatı', Grjebin ve 'Alkonost' (*) Yayınevleri, Aleksandr Aleksandroviç Blok'un 7 Ağustos günü saat 10 buçukta öldüğünü du-yururlar.

«Cenaze 10 Ağustos çarşamba günü sabah saat 10' da (Subaylar Sokağı, No: 57, Daire: 23) alınacak. Smo-lensk Mezarlığı'na gömülecektir.»

Blok çok ağır hastaydı, çoktandır bundan büyük bir endişeyle söz ediliyordu, ama ölümü herkesi şaş-kınlığa düşürdü. Bunun nedeni ne sadece fiziksel yoko-luşun ölümüne özgü anılığı, ne de büyük bir Rus şairi-nin bu kez de belli bir sınırı aşamamış olmasıydı.

(*) Alkonost, Petrograd'da özel bir yayınevi (1918-1923)

—Blok genç ölmüştü— Blok'la birlikte, devrime değin yaşayan ve izlenecek yolu göstermek istercesine devrim alanında bir tur attıktan sonra, aşılacak yol üzerindeki güçlüklerden bitkin düşen, aşılmış bir dönemin, eski bir dönemin de yok olduğu anlaşılmıştı. Artık kimsenin oradan ileriye doğru bir adım atma, en azından Aleksandr Blok'un şiirindeki kadar cesur ve geleceğe tutkun bir adım atma tehlikesini göze almayacağı açıldı. Geleceğin umut veren en yüksek noktada olduğu anlaşıyordu. Ama Blok'un geçmişin tüm trajedisini mezarına taşımayacağı, onu canlı bir ders, tarihsel bir miras olarak bizlere bırakacağı ve dolayısıyla ölümsüz olduğu da iyice hissediliyordu.

Sonra, Blok'un bu dünyadaki son günü geldi; masmavi, göz kamaştırıcı, olağandışı sakin bir gündü. Tabutunu ellerinde değil, omuzları üzerinde taşıyanlar yorgunluk duymuyorlar ya da daha doğrusu, yorgun olmalarına karşın yerlerini başkalarına vermek istemiyorlardı. Önde çıplak başıyla herkesten çok dikkat çeken Andrey Beliy (*) yürüyor ve sanki durmadan Blok ile konuşuyor, ona bir şeyler mırıldanıyordu. O kadar fazla insan yoktu, ama genellikle oldukça ıssız olan o dönem için yine de kalabalık sayılırdı. Yürümeyi çok seven Blok'un daha kısa bir süre önce dolaştığı Vasiliyevski Adası'nın kıvrıntılı kıyılarını izleyerek mezarlığa değin böyle gittik.

Blok'un ölümü, eski ve yeni edebiyat dünyasında, yaşanan kayıp bilincimizi yitirmiştesine bir tür şaşkınlığa yol açtı. Sanatlar Evi'nin odalarında ve koridorlarında sessizlik hüküm sürüyordu. Sonra konuş-

(*) *Andrey Beliy (Boris Bugayev'in takma adı, 1880-1934), yazar, simgeciliğin kuramcısı. En iyi yapıtı Petersburg adlı romanıdır (1913-1914).*

maya, yazmaya, kitaplar yayımlanmaya, makaleler basılmaya başlandı; edebiyatta devrimci sınırlamaların olduğu o dönemde, hiçbir görüş ayrılığı olmadan, Beljy⁹ nin iki sözcükle dile getirdiği şeyin bilincine varıldı: «...Sanatçılar Topluluğu içinde (Puşkin, Nekrasov, Baratsinski, Tüçev, Jukovski, Derjavin, Lermontov) Aleksandr Blok'un adı parlıyor...»

«Alkonost» Yayınları «simgeciler»in seslerini son kez Blok'un çevresine topladı; gerçi Blok'un «simgeciler»in ideolojik merkezi olduğu enderdi, ama güçlü duyarlılığı ve kişiliği ile onların temsilcilerine yaklaşımtı. Yaşam gitgide, yüzyılın son gizli köşelerinde gelişigüzel beliren ve kendilerini «çok saf» gören başka seslerle doluyordu. Zoşçenko'nun olağandışı kişiliklerinin, Vsevolov İvanov'un köylü ağzının, Luntz'un kutsal kitaba özgü nakaratlarının ve Kaverin'in Hoffmannvari cümlelerinin, pek doğal sayılmayacak bir biçimde gruplaştığı görüldü. Geleceğin buradan ya da buraya yakın bir yerlerden doğması gerekiyordu ve geleceğe yol açan değil de, yolun kenarını bırakan «Alkonost» Yayınları, «Serapyon Kardeşler»in almanağını toplamış ve basmıştı.

Günün birinde birinin işine yarayacağına bir nebze olsun inanmadan yayınlanan önemsiz kitaplardan-
dı bu. «Serapyon Kardeşler» Gorki'nin üzerinde çalıştığı derlemeyi görüp kitap sanatından doğan bu yapıtı ellerine aldıklarında, işin eksiksiz olduğunu düşündüler: Eğer bu bir başlangıç olarak görülecek idiyse parlaklıktan uzaktı.

Kronverski Sokağı'ndaki evin dar merdivenlerini hiç böyle bir ruh hali içinde tırmanmamıştım: Ekim ayında olduğumuzdan ya da hava şimdiden soğuk ve karanlık olduğundan değildi bu, hasta olduğum için de değildi, hayır, buraya son kez geldiğimi, elveda

Ölümüne geldiğimi biliyordum: Gorki tedavi için Neu-heim'a gidiyordu, sonra da her halde Finlandiya'ya ge-çecekti. Bundan daha iyi ne olabilirdi? Hiçbir iyileş-me olasılığının kalmadığı bir sınıra yaklaşmakta ol-duğunu çok iyi biliyordum. İçeriye girdiğimde beni karşılamak için ayağa kalktığında nasıl olacağı gö-zümde çok iyi canlanıyordu. Ama elveda sözcüğü aci-masız ve kaygı vericiydi, irade dışı bir bencillik, ka-cınılmaz olanı kabul etmeme engel oluyordu: Bunu Gorki için yapmak gerekiyor, bu onun için iyi olacak, ama öylesine iyi niyetle ve öylesine çabuk umut ver-diği benim için, bizim için, herkes için iyi olacak mı? Elbette ki gidip iyileşmesi gerekiyor; ölmek hiç de güç değil: Blok'un korkunç ölümü hâlâ belleklerdeydi; bu ölümün hızının verdiği şaşkınlık hâlâ sürüyordu. Ama Gorki ile son kez konuşmaya gittiğim düşüncesinin verdiği acıya, üzüntüye ne demeli?...

Gorki çok sonraları, Lenin üzerine anılarında, ken-disine sonunda yurt dışına gitme kararını aldırان Len-in'in bir mektubuna yer verir:

«... Kan tükürüyorsunuz ama gitmiyor-sunuz!! Ama insaf, akla mantığa sığmıyor bu.

«Avrupa'da iyi bir sanatoryumda tedavi göreceksiniz, o zaman üç kat fazla şey ya-pacaksınız. İnanın bana. Burada ne tedavi olanağı var, ne de çalışma: Didinip durulu-yor, hepsi bu. Akıl almaz bir biçimde didini-liyor.

«Gidip tedavi görün. İnat etmeyin, siz-den bunu istiyorum.

Lenin.»

Gorki'nin kendisinden çok başkaları, geride bıraktıkları için kaygılandığını görmek beni bir kez daha şaşırttı. Ama sıkılarak, belirsiz bir gülümsemeyle, bir sağ, bir sol omzunu kaldırarak bana kendinden de söz etti.

Yanakları daha da kırmış, çukurlaşmıştı. Gözleri daha da parlaktı, saydam denilecek kadar maviydi, ama ateş bakışının canlılığını alıyor, yalnız yorgunluğunu gösteriyordu; bu yorgunluk yüzündeki her çizgiye zorla işliyordu sanki.

— Az kalsın ölüyordum Moskova'da, inanın. Başıma hiç böyle bir şey gelmemişti. Arada bir tehlike ağırlaşıyordu, ama bunun farkına varmıyordum. Ama orada, ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğumu gerçekten hissettim.

Yaşama sevinci dolu, çocuksu bir şaşkınlıkla, gözleri iri iri açılmış, gülmeye koyuluyor ve birkaç kez yineliyor:

— Ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğumu hissettim... Tehlike büyüktü, anlıyor musunuz, çok büyük... Çok az raslanan bir kalp büyümesi buldular bende... İşin kötüsü, buna inanmak zorunda olmam...

Birden ciddileşiyor, bu kadar gereksiz bir konuşma yaptığına pişman olmuş sanki; kendini toparlıyor. Bana soruyor:

— Peki size sevgili bayım, size ne oldu?

Klinikten yeni çıkmıştım ve yakında ameliyat olmam gerekiyordu. Bunu ona söylediğimde endişelendi ve bana sorular sormaya başladı: Ameliyatı kim yapacaktı, ameliyat sonrasında bana kim bakacaktı.

— Hiç önemli bir ameliyat değil, diyor söylediğine kendisi de inanmadan ve beni avutabileceğini düşünmeden.

— Peki ameliyattan sonra ne yapacaksınız? Gere-

gi gibi beslenmeniz gerekecek, bu... can sıkıcı. Nasıl besleneceksiniz, söylesenize?...

Uzun, uzun öksürürken bir yandan da, bana aklı-na bir fikir geldiğini göstermek ve öksürürken beklememi işaret etmek için işaret parmağını hızlı hızlı sallıyor.

— Durun... demeyi başarıyor, yavaş yavaş soluk alarak. Kitaplarım yabancı ülkelerde yayımlanacak, elime para geçecek, size gönderirim. Tüm «Serapyon Kardeşler»e.

Ve birden okşayıcı ve etkileyici bir tonla şunları söylüyor:

— Kendinize dikkat edin. Yakınlarınıza söyleyin, onlar da size dikkat etsinler. Evet, evet, birbirinizi düşünün. Hepiniz yüreğimdesiniz. Sizin grubu kurtarmak, ne pahasına olursa olsun korumak gerekiyor...

Eskiden beni o kadar sıkı o çarpık gülümseme-siyle bana yöneliyor ve beceriksiz, neredeyse kararsız bir hareketle elini omzuma koyuyor, uzun uzun yok-luyor.

— Çok zayıflamışsınız, diye mırıldanıyor yarım bir sesle.

— Demek sizi Grekov ameliyat edecek? İyi bir cerrahdır, çok ustadır... Tabii Federov'un olması belki de daha iyi olurdu...

Kaygıyla bana bakıyor, ama güven verici bir ses-le hemen ekliyor:

— Önemli olan ameliyat sonrası dönemdir. Ama her şeyi yoluna koyarız. Mutlaka!...

Bir kez daha, yani son kez, bakışının içine gire-bileceğim duygusuna kapılıyordum bir an için. Sonra bu duygu yok oluyor, geçmişe gömülüyor, her şey geçmişe gömülüyor.

Çıkmadan önce beni rahatsız eden bir duygudan mutlaka kurtulmam gerekiyor beni rahatsız ediyor, çünkü nedenini anlamıyorum. Bunun için gücümü toplamalıyım, fizikgücümü yani. Sonunda bunu başardığımda, beklenmedik bir rahatlıkla kendi kendime konuşuyorum: Mutluyum. Hatta çok mutlu!...

Remizov Blok'u şefkatle seviyor, Biele'y'e ise bir ustanın öğrencisine duyabileceği hayranlığı duyuyordu; her üçünün akrabalığının kaynağında, hareket ettikleri öğeden — sözcük — çok, son derece net bir duygu olan Rusya'yı acı bir biçimde yitirmiş olma duygusu vardı. Eskinin Rusyası edebiyat tarihinde bu üç adı biraraya getirdi.

Burada, yani Remizov'un konusunun kaynağında, artık üsluplaştırma yoktu: Dostoyevski'nin *Günce'sinde* ulusallık ilkesi nasıl tüm aykırı inanışlar için bir tehdit kimliğine bürünüyorsa, Remizov'un konusu da acı çekme derecesinde ulusaldı. Remizov'u Dostoyevski'ye yaklaştıran yalnızca ulusçuluk değildi. Psikolog ve romancı Remizov, Rusya'yı gerçekten tanımayan olarak verecek bir anahtar olarak, Rus karakterleri arayıp yaratarak tanrısının izinden gidiyordu. Yaşam öyküsü Dostoyevski'ninkine garip bir biçimde benziyordu. Kuşkusuz küçük bir benzerlikti bu, bir sudamlaştırım yansıttığı bir görüntüydü, ama bu büyük bir gezegenin görüntüsüydü. Remizov kuzeye sürülüş, orada Savinkov-Ropşin ile karşılaşmış, 1905'in yergi gazetelerinde yazmış, sonra toplumsal yaşama olan ilgisinin yerini daha özel, anarşik eğilimler almış ve sonunda kendini tümüyle ulusçuluk akımına vermişti. Yaşam öyküsünün bu dönemeçleri, Dostoyevski'nin girdaplarının ve uçurumlarının yanbaşıda oluşmuş ve Remizov'u ona ebediyen bağlamıştı.

Ama Dostoyevski ile bu akrabalığı Remizov'u bir

köleye dönüştürmüyordu. Köle olmayacak kadar kap-
risliydi. Öykülerinde kullandığı çok sayıda ögenin
esirli kaynağı olan azizlerin yaşamına duyduğu aşk,
onu bir başka yazarın, Leskov'un çömezi durumuna
getirecekti; Leskov'un zenginlikleri de aynı kaynak-
lardan, fabllerden, masallardan, imgelelerden ve aziz-
lerin kitaplarından geliyordu. Remizov'un benimsedi-
ği biçim, yani Rus yaşamının kroniği, Rusya'nın aile-
lerinin, büyük isimlerinin öyküleri işte böyle doğdu.

1918 yılı yazında Remizov gidip bir süre Sokolov-
lar'ın malikânesinde kaldı. Bu ailede köylüler, din
adamları ve Smolensk Eyaleti'nin varlıklı insanları
üzerine ilginç öyküler biliniyordu; bölgenin kahra-
manlarından çok şiirsel bir dille söz etmeyi de bili-
yorlardı. Mariya İvanova Sokolova yazar ve seyyah
Sokolov-Mikitov'un annesiydi. Mikitov lirizminin tüm
çekiciliğini ona borçluydu. Remizov'un onun anlattık-
larından büyülenmemesi olanaksızdı ve orada, mali-
kânede, küçük bir mermer masaya yerleşmiş, yeni
duyduğu öyküleri, köy papazının neşeli serüvenlerini,
Smolensk Bölgesi'nin ünlü kişilerinin başlarından ge-
çen hikâyeleri deftere geçiriyor, değiştiriyor ve güzel-
leştiriyordu. Oraya pek uzak olmayan bir yerde, Eme-
lianino'da Gogol'ün bir dostu olan Mihail Pogodin'in (*)
bir zamanlar Pogodin'in evinde çalışmıştı ve aile çan
biçiminde cam bir koruyucunun altında kutsal bir anı
saklayan öfkeli yaşlıyı anımsıyordu. Bu anı Nikoloy
Vasiliyeviç Gogol-İvanovski'ye ait çiçekli bir yelekti.

Uzak malikânenin atmosferinde, yüzyıllık ıhla-
murların gölgesinde ve güneşli meyve bahçesinin ses-
sizliği içinde, bu adlar, Gogol ve Pogodin adları, ak-

(*) Mihail Pogodin (1800-1875), yazar, gazeteci, tarihçi, Moskovit
dergisinin başyazarı (1841-1858)

şamları çay içerek ve geçmişe ait insanların günlük yaşamlarını sanki hâlâ yakınlarda dolaşıyorlarmışçasına duyumsayarak sürdürülen konuşmalar, tüm bunlar, Remizov'a esin denilen müzikal atılımı veriyor, o da anavatanına duyduğu aşkla yıkanmış en iyi kroniklerini, Pogodin'in Smolensk insanlarının yazgısından söz ederkenki sanatına benzeyen bir şeyler yaratıyordu.

Remizov'un sanatının esası, Rus toprağı için beslediğı, onun tutkusu ve dişiliğıyle birleşmiş büyük sevgiydi. Hiçbir yapmacık davranış, hiçbir yapmacık sevinç ya da maskaralık, sanatının bu önemli ve temel yanını karanlığa itemiyordu. Vatanının gizli kökleri çıkmış gibiydi ve sırası gelince kendi de bir kök olmuştu; toprağın derinliklerine öylesine uzanmıştı ki artık hiçbir güç onu oradan sökemezdi.

Ve birden, insanları kendilerini göstermek istedikleri gibi gören biz genç yazarların ağızlarını şaşkınlıktan açık bırakan, kanlarını donduran bir karar aldı.

..

Sanatlar Evi'ndeki bir geceden sonra yanımda Remizov'la birlikte eve döndüm. Ellerini paltosunun kollarının içine çekmiş, iki büklüm olmuş, titriyor (bana öyle geliyordu ki Remizov ebediyen titriyordu, çünkü yüreğı üşüyordu), bana en gizli inançlarını aktarıyormuşçasına, fanatiklere özgü suratla, alçak sesle konuşuyordu.

— Bakın, yitik köşelerden, kimi bir kasabadan, kimi küçük bir kentten gelen gençler ortaya çıkıyor. Sabretmek gerektiğini, bunların kimsenin beklemediğı yerlerden çıkıp geleceklerini, tam yetkiyle mirasımızı devralacaklarını hep söyledim. Kuluçkadan çık-

mıyörlar, cüce falan da değiller, anaları babaları var, aynı zamanda Rus Devrimi'nden ve edebiyatından çıkıp geliyorlar. Haklı çıktığımı, bir ebe gibi sizi doğurtup doğduğunuzu gördüğüm için mutluyum. Mutluyum, çok mutluyum.

Hızlı bir bakış attı bana, sözlerine inandığımı derhal anladı ve daha da gizemli bir tonla sözlerini sürdürdü:

— Devrim boyunca Petersburg'da bulunduğum için mutluyum, çok mutluyum. Yazarlarımız yabancı ülkelere dağılmakla ne kazandılar? Orada ne buluyorlar? Kiminle yaşıyorlar? Onlara acıyorum. Aleksey Tolstoy'u alın örneğin. Burada yaşamak için kont unvanından vazgeçseydi daha iyi ederdi. Hem bunun yalnızca bir unvan işi olmadığını da çok iyi anlıyor!... Yurt dışına göçenler kayıptırlar, kayıptırlar...

O dönemde edebiyattan sızlanmaların yükseldiği duyuluyordu, dış gıcırdatmalarına, üzüntüye, yorgunluğa alışılmıştı. Böylesine ince bir kılıfın içinden güvenin sesinin çıktığını görmekten sevinç duymamda şaşacak bir şey yoktu. Bu iyimserlik hasta, acınacak halde ve zayıf bir adamın iyimserliği olduğu ölçüde, daha da inandırıcıydı. Ve o an bana daha güçlü, daha kararlı göründü. «Demek hepsi ağlamıyor, hepsi dişlerini gıcırdatmıyor» diye düşündüm, «topraklarına derinden bağlı, yazgılarından kaçmayan yazarlar var. Bu ulusal gururun, aslında rafine bir estetikçi olan Remizov gibi karmaşık bir yazarda belirdiğini görmek insana rahatlık veriyor.» Bu buluşu yapmaktan çok memnundum.

1921 yazının başında karşılaştığım Remizov bana «Maymunlar Sınıfı Süvarisi» unvanını almış olduğunu ve hazır olan diplomamı yakında bana vereceğini bildirdi. Gerçek bir Şansölye imişcesine büyük bir cid-

diyetle beni kutlaması durumun gülünçlüğünü daha da artırdı. Bu karar Remizov'un *Bahçe* adlı öykümü okumasından sonra alınmıştı. «Maymunlar Sınıfı Süvarisi» de olsa «Süvari» unvanına yükseldiğimi duy-maktan bir tür memnuniyet duyuyorum. Bu benim için yepyeni bir şeydi!

Çok geçmeden, Remizov'un yurtdışına kaçtığı yay-garası koptu.

Başta hiçbir genç (yazar-ç.) buna inanmak iste-medi. Olayın anlaşılması, Remizov'un yok olduğu gibi birdenbire ortaya çıkması bekleniyor, yalnızca biraz dinlenmek için ortadan kaybolduğu düşünülüyordu. Zoşçenko, bana, böyle bir adamın yurtdışına kaçtığını düşünmenin, balıkların dağlara göç ettiklerini düşün-mek kadar saçma olduğunu söyledi. Remizov bana ol-duğu gibi ona da devrimi Petersburg'da yaşadığı için mutluluk duyduğunu ve göçmenlerin kayıp insanlar olduklarını söylemişti. Ama çok geçmeden Remizov kuşkuları dağıtma kaygısına kapıldı. Ondan Revel'-den(*) gelen mektuplar alınmaya başladı; bu mektup-larda yitirdikleri için duyduğu üzüntüyü, buna mec-bur edilmemiş, hatta neredeyse kaçırılmamış olsaydı asla kaçmayacağını bir sürü anıştırma yaparak anlat-maya çalışıyordu.

Remizov, bundan sonra üzüntü ve can sıkıntısı ko-kan, kimi zaman Rusya için ağlama ve sızlanmalarını bir nakarata dönüştürdüğü umutsuz mektuplar yaz-maya hiç ara vermedi. Dışarıda da Büyük ve Özgür Maymunlar Odası'yla ilgilenmeyi sürdürdü; göğsünde içinde Rus toprağı bulunan bir muska taşıdığı söyle-niyordu. Birlikte bir Rus şeytanı da götürmüştü ve onu Paris'teki evinin mutfağında, ocağın yanında, kö-

(*) Revel, Fransa'da, Toulouse yakınlarında küçük bir kasaba.

mürün içinde sakladığı bile iddia ediliyordu; kuşkusuz bir Rus şeytanı için Fransa'daki başka her yer fazla temiz olmalıydı. Bununla birlikte, Paris'e gittiğimde, Rus şeytanının Remizov'u bir daha dönmek üzere terkettiğini farkettim, ama bundan daha sonra söz edeceğim.

Remizov Petersburg'dan göç ettiği yıl, gözümde karmaşıklığından çok şey yitirdi ve sonunda onu basit bir üslup figürüne indirgedim.

..

Gorki'nin edebiyatta düşmanlıkları, yan tutmaları, hınçları ve hatta kinleri vardı. Onun için edebiyat bir ölü, bir de yaşayan parçaya ayrılmıyordu; kendisine az ya da çok uzak olan yazarlardan oluşmuş kesintisiz bir diziden başka bir şey değildi ve Kapnist(*) ve Khemnitser'le(**) olduğu kadar, Prişvin ve Paster-nak'la da canlı ilişkileri olabilirdi. Ama nesnel olmasını istediği değerlendirmelerinde, çok öznel olabiliyordu. Yaşamı boyunca kozlarını paylaştığı isimler oldu.

Haklı olarak Dostoyevski'yi sevmiyordu. Bu yalnızca siyasal ve nesnel bir düşmanlık değil, *Bir Yazarın Günlüğü'nün* ve *Ecinliler'in* yazarına duyduğu bir hınçtı. Hayır, Dostoyevski'nin ahlağının müziğini yaratmış olan biraz içten ses perdelerini, yazarın duygu sisteminin nüansını bağışlayamazdı Gorki. Çünkü uzun ve karmaşık bir yaşamı olmasına karşın, gençliğini övünçle kaplayan şu cümleye asla ihanet etmemişti: «İnsan olağanüstü!... Gurur saçıyor!...» Oysa Dostoyevski edebiyatta kaç kez başka bir cümleyle anılmıştı: «İnsan alçaktır, her şeye alışır.» Gorki'nin,

(*) *Vasili Kapnist (1758-1823) şair, piyes ve yergi yazarı.*
(**) *Ivan Khemnitser (1745-1784), şair, fabl yazarı ve diplomat.*

onun Luka'sını tüm «uzlaştırıcılar» düzeyinde bir ser-seri olarak görmek gerektiğini söylediğini öğrendiğimde şaşırmıştım. Ama daha sonra bunda, Gorki'nin acı-masız mantığının bir örneğini gördüm. Çok ayrı bir mantık adına, Dostoyevski elbette Luka'ya karşı bu denli acımasız olamazdı.

Dostoyevski'nin ahlakını ve ulusçuluğunu benimseyen Remizov, doğal olarak Gorki'ye ters düşecekti. Yazarlık yaşamlarının başlangıcında, her ikisi de azizlerin yaşamlarını okumaktan zevk almış, her ikisi de yazma sanatı için, edebiyat için neredeyse bir yorumcunun aşkını duymuştu. Ama, aynı kitaptan çok ayrı sonuçlar çıkardılar; amaçları da birbirinden ayrılıyordu. Remizov Ruslar'da son derece hoş ve çekici özellikler buluyordu, onların ağıtçısıydı ve Rusya'yı beraberrinde bir avuç toprak götürerek terketmişti. Gorki ise Ruslar'da kimi anlaşılmaz, itici ve hayvanı özellikler buluyordu, ama yine de hep Rus toprağına bağlı kaldı, hem de simgesel biçimde değil, tutkulu, etkin bir biçimde. Ve yeniden, o soğuk mantığıyla Remizov'un düşüncesinin içeriğini, tüm esnek ve ince tekniğini reddediyordu.

Bana Berlin'den gönderdiği ve, «Serapyon Kardeşler»in üslup sorunları üzerine yaptıkları çalışmalarından söz ettiği bir mektupta, Gorki iki ustayı, Andrey Beliy ile Aleksey Remizov'u karşılaştırır.

«Beliy, çok iyi eğitim görmüş rafine bir kültür adamı, kendine özgü ve kuşkusuz başka bir dille geliştirilemeyecek özgün bir teması var. Bu anlatım tarzını, yalnızca kendisinin yapabileceği ve başarabileceği bu kurnaz manevraları istiyor. Remizov Rusça sözcüklerin zehirlediği bir adam, herbir söz-

cüğü bir imge gibi alıyor; bu nedenle sözcük dağarcığı akıl alacak gibi değil; resmetme sanatı demiyorum, sözcük dağarcığı diyorum. Yazdıkları öykü değil, mezamir, akatist (acathiste).»

Sonra yeniden Beliy'e dönerek, şunları söylüyor:

«Beliy sözcüklerinin şatafatı ve dilinin yılsı kıvraklığıyla bile dile getirilmesi güç bir şey hissediyor.»

Ama Gorki'nin burada da, ekol yaratmama, genç yazarları öykünmeye değil bağımsız kalmaya özendiren her zamanki tutumuna sadık kalarak, hemen kendini topladığını kaydetmek gerekiyor:

«Ama kesinlikle Beliy'i ve Remizov'u size birer usta olarak salık verdiğimi sanmayın! Evet şaşılacak denli zengin bir sözcük dağarcıkları var ve elbette ki bu dikkate değer bir şey, tıpkı tüm arılığı içinde Rus dilinin zenginliklerinin üçüncü ustası olan Leskov gibi. Ama kendinizi bulmaya çalışmanız gerekiyor. Bu da ilginç, önemli ve belki de çok anlamlı.»

Sevmediğine hayran olan Flaubert'in yeteneği yok mu burada? Bitmez tükenmez bir ilgi, doymak bilmeyen bir merak ve nihayet iyice ölçölüp biçilmiş, ama tümüyle yansız görünen bir mahkûmiyet: Evet, Rus dilinin hazinelerinin ustalarından biri olan Remizov ile uğraşacağım; onun sanatını inceleyeceğim ama benim sanat anlayışım ile uyummadığı için izinden gitmeyeceğim. Ve o bildik öğüt yeniden yankılanıyor: Dinleyin ama boyun eğmeyin.

Sanatçı Gorki'nin büyük ilkelerinden birisiydi bu, aynı zamanda usta Gorki'nin genç yazarlarla olan ilişkilerinde yaratıcı ilkelerinden birisiydi.

..

Obukov Hastanesi'nde yatıyordum. Ameliyattan üç gün sonra, Grekov beni görmek için odama geldi. Gülümseyerek yatağımın kenarına oturdu.

— Ee, nasılsınız bakalım? Fena görünmüyorsunuz, diye ekledi, yüreklendirici bir baş işaretiyle.

Tütün kokuyordu, gri bıyığı nikotin lekeleriyle kaplıydı. Sağlık durumunun nasıl olduğunu kestirmek için gözlerimi, zeki, sağduyulu bakışlarına diktim.

— Asistanlarım bana durumunuzla ilgili olarak bilgi verdiler. Gelip sizi göremedim, üzgünüm. Gerçi bu üç gün içinde size bir yararım da dokunamazdı. Şimdi her şey yolunda, vartayı atlattınız. Bilirsiniz, insan tanıdığı birini ameliyat etmekten pek hoşlanmaz.

Sonra her şeyin iyi gittiğini göstermek için yeniden bir baş işareti yaptı.

Doktorların hastalarına bir çocuk gibi davranma alışkanlıklarının ötesinde, kendini doğa kadar güçlü hissediyormuşcasına, yaşamdan ve ölümden çok basit bir biçimde konuşmayı da biliyordu. Bir doğa üste çıkıyordu, bir o. Ama çoğu zaman üste çıkan o oluyordu. Zaferi büyüktü. Bu eski ve büyük ölüm fabrikasında çalışırken — Obukov Hastanesi Katerina döneminden kalmaydı — cesaretini dizginlememenin zevkini tadabiliyordu; başka hiçkimseninkine benzemeyen ve bir imza gibi hemen tanınan cerrahi üslubunun oluşumuna yön veren de buydu.

Daha sonra onun ameliyatlarından birine girme fırsatını buldum. Güçlü, gözüpek, hatta kaba saba ça-

lışıyordu; birinin içini açtığında, eğlenmek istercesine barsakları avuçlayarak ve — benim büyük korku geçirmeme karşın — yağ parçacıklarını ameliyat masasından ekmek kırıntılarını sofradan silkelercesine iterek, içeride ne varsa karıştırıyordu. Sonra incelediği tüm organları el yordamıyla yerine koyuyor, sıra barsaklara gelince, hazırladığı bir kolinin boş kalan yerlerini samanla doldurur gibi, aceleyle ve göz kararıyla yerlerine itiyordu.

— Hepsi yerini bulacak, diyordu göz kırparak. Kendilerini en rahat hissettikleri yeri bulacaklardır.

Sonra bir iğne alarak bir dikiş atıyor, bir başkasını alıp hemen bırakırken ekliyordu:

— Amerika'da dikişi öğrenciler yaparlar.

Ve işi asistanları bitiriyordu: Koli çabucak dikilecekti.

Bu üslup, bu tarz çok ünlüydü. Bir gün Berlin'de bir profesöre muayene oldum. Ameliyat izlerine göz atar atmaz bana döndü:

— Grekov mu ameliyat etti sizi?

Doğrusunu söylemek gerekirse, Grekov elini pek zorlamazdı, geniş ve bol dikiş atardı. Eşi benzeri olmayan ameliyatlar yapmıştı. Şubat, Haziran ve Ekim aylarındaki devrimci savaşlar sırasında ona sokaktan toplanan yaralıları götürürlerdi. Kalplerinin yakınından yara almış birçok yaralıyı ameliyat etti; hastalar yaşadılar.

Bana şunları anlattı:

— Bu ameliyatların en şaşırtıcı yanı, cerrah değil kalptir. Ölmek üzere olan birisini getirirler size. Durum açıktır: Ya göğsünden yaralıdır, ya da kürek kemiğinin altından. Olduğu gibi ameliyat masasına yatırılır, göğüs kafesinin içinden kalbi çıkarmak için üç kaburga kemiği çıkarılır. Üzeri kanla kaplıdır, el

yordamıyla yaranın yerini araştırdığınız sırada, kalp neredeyse kıpırtısızdır. Sonunda yarayı bulup ağzını parmağınızın ucuyla kapadığınızda, kanamayı durdu-duğunuzda kalbin ellerinizde atmaya başladığını hissedersiniz, sıkıca tutmak gerekir, yoksa elinizden kaçabilir. Giderek daha güçlü atar ve inanılmaz bir güçle kanın kesintisiz dolaşımını sağlar. Olağanüstü bir şey! Hasta kendine gelip de yarayı dikmenize engel olmadan önce onu bayıltmak için elimizi çabuk tutmamız gerekir... Çarpan bir yüreği ellerinizin arasında tutarken duyduklarınızı başka hiç bir şeyle karşılaştıramazsınız...

Gözlerini, iyice açtığı elinin içine dikmiş, sessizce heyecanının geçmesini bekliyordu; onu dinleyen de bu sessizliğe ihtiyacı vardı.

Bir keresinde, büyümesi ve gelişmesi tümüyle durmuş bir genç kız getirdiler ona. Hastalığın bir doğum hatasından geldiğini buldu, leğen kemikleri birbirlerine çok yakındı. Ayırmayı önerdi. Bu düşünce ona da tehlikeli geliyordu, ama başka çare yoktu. Kız, gerçek bir ucubeye dönmüştü ve çok acı çekiyordu. Leğen kemiklerinde yeni bir oyuk açıp kalça kemiklerini birbirinden ayırdı. Hastanın bedeni bu benzersiz deneyi kaldırdı, ama Grekov ameliyatın kesin sonucunu uzun zaman öğrenemedi, çünkü ailesi genç kızı Sibirya'ya götürmüştü.

Üç yıl sonra, içinde, kollarında bir çocuk olan genç bir kadın fotoğrafının bulunduğu bir mektup aldı. Mektubu okuyunca, bunun bir zamanlar, doğanın kusuruna çare bularak, insan eliyle kalça eklemeleri yaratmayı denediği hasta kız olduğunu anladı. Genç kız ameliyattan sonra büyümüş, evlenmiş ve dünyaya bir çocuk getirmişti.

Böyle bir doktor başarılarından övünmez ve ter-

sine, bunlara kendisi de şaşıyor gibi görünürse, elbette hastalarında eksiksiz bir güven uyandırır.

• Ama t  n bedeninizi saran ağrılarının etkisiyle uyanıp,     g  n baygın kaldığınızı, Kievli zanaatkarların   rettikleri kloroformdan zehirlendiğinizi ve bir akciğer kanaması geçirdiğinizi   ğrendi inizde, doktor artık her şeyin yolunda gittiğini, kurtuldu unuzu söylerse, ona kuşkuyla bakarsınız doğal olarak. Ama bana Grekov sonucun iyi olduğuna inanıyor gibi geliyordu. Pirogov okulundan bir doktordu, bir sanatçıydı, tıp biliminin ona tıbbı sanat olarak niteleme hakkını veren özelliklerine büyük önem veriyordu. Ve elbette büyük bir önsezisi vardı.

Ama o dönemde, yani    Savaş'tan sonra, ne bilimin, ne de sanatın insan üzerinde büyük bir etkisi vardı. Her şeye karar veren yaşam tarzıydı. Kale gibi devasa olan bu hastanede, dostlarım kaldığım odayı ısıtmak için bana çalı  ırpı getiriyorlardı. Yemek yapacak tencereden tutun da, ilaçlara,  iltelere,  ar af-lara ve termometreye değin her şeyi, hasta, hastane dışından sağlayıp getirmek zorundaydı. Hastanenin verdikleri sur gibi kalın duvarlar, doktorların yaptıkları bakımlar ve hemşirelerin uykulu n betleriydi sadece.

Bir gün bana bir çanak pelte ya da etsuyuyla birlikte ambalaj ipiyle sarılmış bir paket getirdiler.   inde para vardı... Ancak bir veznedarın sayabilece i kadar çok bir yığın k  ıt para. Bir milyon ruble. Elbette bunlar enflasyon rubleleriydi, pazardan bir tavuk almak için bunlardan iki yüz bin tane gerekiyordu. Ama ne de olsa bir milyon rubleydi.   in en  a ırtıcı yanı, bu parayı bana Gorki'nin göndermiş olmasıydı.

Bu k  ıt para banyosuyla beni altınla kaplayan ve bunun yarattığı etkiden çok memnun olan Mihail

Slonimski, daha ince ayrıntılara girip bu etkiyi güçlendirmek istiyor ve gülümseyerek ekliyordu:

— Bu parayı yalnızca yiyeceğe harcamanı yazıyor Gorki, bir de kendini nasıl hissettiğini ona bildirmemi istiyor... Tüm, «Serapyon Kardeşler»e sağlığıyla ilgilenmelerini söyledi... Şimdi iki kat daha çok kaygılanıyoruz senin açından. Eğer ölseydin, gerçekten çok berbat bir şey olurdu senin adına... Bak, sana yalvarıyorum, bize yardımcı ol ve kötü bir oyun oynama...

Gerçekten de böylesi bir bakıma, düzelen bir sağlık durumuyla karşılık vermemek rahatsız ediciydi. Zaten benimsemem gereken tutumu, Gorki'nin ihtiyaç duyduğumda hayatıma nasıl bir özveriyle girdiğini göz önünde tutarak seçmek zorunda kalışım ilk değildi. Gorki'nin yeni edebiyata büyük bir dikkat gösterdiği uzun bir dönemin başlarındaydık. Heringsdorf'dan, Saarof'dan, neye ihtiyaç duyuluyorsa, çalışmaya engel olan ne varsa, kendisine bildirilmesini istiyordu. Bir gün aniden «Serapyon Kardeşler»in herbirine birer takım elbise gönderdi, ama elbiselerin ölçülerimize uygun olmadığından çözümü kesinlikle olanaksız bir satranç problemiyle karşı karşıya kalmıştık. Herkes oyun arkadaşlarıyla birlikte bir parti kaybetmek, ama aynı zamanda kazanmak durumundaydı. Vsevolod İvanov, Bilim Adamlarının Koşullarını Düzeltme Komisyonu'ndan bir üçüncü, sonra bir dördüncü çift çizme aldı ve sonunda Gorki'ye kendine acıması için yalvardı, çünkü önünde bunları eskitecek kadar zaman yoktu! Bu garip olaylar on beş - yirmi yıl sonra mizah öykülerine konu oldular. O dönemde de bu serüvenleri çok eğlenceli buluyorduk, ama o sıralarda olayın kahramanlık boyutuna çok daha fazla duyarlıydık.

Ve Gorki'yi Kronverkski Sokağı'nda, yanından ayrıldığım andaki haliyle net bir biçimde gözümün önüne getiriyordum: Kendisine soluk alıp konuşacak zaman bırakayım diye hızlı hızlı salladığı işaret parmağını kaldırırken, bir yandan da öksürüyordu.

— Bekleyin, kitaplarım yurt dışında yayımlanacak, elime para geçecek ve size göndereceğim. Tüm «Serapyon Kardeşler»e.

Ve son sözleri:

— Önemli olan ameliyat sonrası dönemdir... Ama bütün bunları yoluna koyacağız.

Gerçekten de Obukov Hastanesi'nde de hastaneden çıktıktan sonra da, hastanedeki yatağımın üzerine aniden düşen milyonlar sayesinde beslenebildim. Hayatımı kurtaran gerçekten de bu oldu.

Hastaneden çıkmadan önce Grekov'a bu paradan sözettim. Gorki'yi tanıyordu. Devrim sırasında onun yanında bulunan birçok bilim adamı gibi, Gorki'den, kötü seçilmiş bir sözle ona duyduğu minnet duygusunu zedelemekten korkarcasına, dokunaklı bir güvenle sözediyordu.

— Öyle büyük bir adam ki! dedi sonunda bana.

Hastaneden çıkarken bana eşlik etti. Çok neşeliydi ve bana yarattığı şeylerden birisiymişim gibi davranıyordu; bana karşı tutumunun Gorki'nin genç yazarlara karşı tutumunu andırdığını düşündüm.

— Beni görmeye gelin, dedi gözünü kırpıştırarak. Size telefon edeceğim ve sizi iyi dikip dikmediğime masada birlikte bakacağız.

Grekov'un evine salon denemezdi. Burası daha ziyade, evsahiplerinin içtenliğinin daha doğrusu saygısının biraraya getirdiği, sanat ve bilim dünyasından

çok çeşitli yaş ve yetenekte insanın arada bir buluştuğu bir dinlenme eviydi.

Grekovlar, ileride Dostoyevski Sokağı adını alacak olan Yamskaya Sokağı'nda oturuyorlardı. Karanlık bir mahalleydi, evler korkuya kapılmışçasına birbirine sarılmıştı, hepsi de aynı modele göre yapılmış, dik olmalarına karşın biraz eğik izlenimi veren, içlerine gizem doldurma arzusu uyandıran, aşılmaz büyük pencereleri olan Petersburg evleriydi bunlar. Dostoyevski ve kahramanları burada yaşamış olmalıydılar ve hâlâ düş gücünüzü izliyor, bu dar sokakların kurşuni gölgesi üstünüze inip de büyük yapıların aynı derecede karanlık ve yüksek açıları bir kavşakta belirir belirmez ökçelerinize sokuluyorlardı. Görünmemeye çalışarak yanınızdan geçip cinayet işlemeye giden o *adam*, oradan, kapıların birinden çıkıyor, Köşe Meydanı'na uzanan Yamskaya Sokağı'nı geçiyor, Foinlar Alanı'na giden Voznessenski Caddesi'ni izleyip oradan da daha ilerideki Sadovaya Caddesi'ne çıkıyordu. Kuşkusuz tüm bunlar düştü, ama önemli olan o adamın izlediği yolu, önce unutulup sonra yeniden bulunan o yolu Dostoyevski'nin tam buraya çizmiş olmasıydı; bu ise kurgusal olanın özlülüğüyle gerçekliği aştığını ve Yamskaya Sokağı kenarmahallelerinin bundan böyle herkes için Dostoyevski'nin mahallesi olduğunu kanıtlıyordu.

Profesörün, mahallenin geri kalan bölümüyle tuhaf bir zıtlık içinde olan dairesi oradaydı: Büyük bir bekleme salonu, evin beyinin çalışma odası, hastalarını kabul ettiği oda, dostlara ayrılan odalar, aynı dairenin içinde mükellef daireler ve bir de evin hanımına ait süslenme odası. Bütün evi saran o melodi kuşkusuz bu odadan gelmiyordu ama oradan sürekli olarak bu melodiye eşlik eden çok net bir ses yükse-

liyordu. Bu daireden çıkmadan orada oturanlar üzerine bir roman yazılabilirdi ve o zaman bu romanın sayfaları evin sakinlerinin yargısını, Yamskaya So-kağı'nda kol gezmiş olan o adın yazgısına garip bir biçimde yaklaştıran, derin ve gizemli bir mühürle dam-galanmış olurdu. Doktorun mesleki başarısı savaşta da devrimde de evi korumuştı. Daireleri, lambaları, di-vanları ve kuyruklu piyanosuyla biraz harap bir hal-de, tıpkı bir gemi gibi limana gelmiş, aile içi olayla-rın çalkantısıyla biraz sallanarak yeni bir çağa ya-naşmıştı.

Bu evden gelen melodi hiç susmuyordu. Naka-ratlar sırasıyla bir profesörün çalışma odasından, bir karısının süslenme odasından yükseliyor, devrim ön-cesinin konukseverliğinin saldırısına uğrayan ve bu saldırı karşısında yavaş yavaş geri çekilen davetlile-rin bulunduğu yemek salonunda birleşiyordu. Evin beyinin nakaratı, gerçek insanlara, büyük insanlara duyduğu sevgiydi. Evin hanımının nakaratı ise sana-ta ve üne duyduğu hayranlıktı.

Yazarlar arasında, Grekovlar'ın evine özendirici bir alayla bakanlar çoktu. Taşıdıkları önemle, ergin kişilikleriyle ya da zekâlarıyla, bu evdeki ağırlama geleneklerinin üzerinde olduklarını sanıyorlardı. Bu-na özellikle evin hanımının edebiyatla uğraşması ne-den oluyordu; tüm yaşamı boyunca belki de biraz faz-la ev kokan bir üslupla öyküler yazmıştı. Birbirini izleyen başarısızlıklarını kaldıramıyordu; hoşgörülü kocası zayıflığını kabul etmeseydi ve dostlarına do-kunaklı ithaflarla hediye edebileceği kitaplarını bas-tırmasaydı, büyük acı çekerd. Giderlerini kocanın karşıladığı bu öykü bastırma işinde ve basılan ki-tapların dairenin bir köşesinde ya da çatı arasında saklanma tarzında, tüm evin ruhuna uyan saf ve cö-

mert bir şeyler vardı. Evin hanımının edebiyat merakı ya da daha doğrusu hastalığı (edebiyatla ilgilenmeyenlerin akıllarına getiremeyecekleri kadar yaygın bir hastalık) dayanılır gibi değildi. Ama öyle sanıyorum ki bu zayıflık, kadının edebiyata olan büyük saygısının coşkusuyla dengeleniyordu. Bu kadın olgun yaşta olmasına karşın, egzotik bir tutum içinde edebiyatı donup kalmış bir öğrenciye benziyordu. Yazdığı ilk öykünün talihi, Mihailovski'nin hoşuna gitmesi oldu; bu olaydan sonra yazdıklarını pek övmeyen her değerlendirmeyi hata olarak görmemesi garip olurdu. Ama edebiyatı seven herkes gibi, edebiyatla arasında normal olan tek bağ vardı: Duygusal bağ. Edebiyat da konuşulabilirdi, ama bunun hiçbir önemi yoktu. Edebiyatı seviyordu, hepsi bu. Bir adam çıkıp da, edebiyatla uğraşmanın yalnızca kâğıt karalamak olduğunu söylemeye cüret etseydi, onu zayıf elleriyle parçalardı. Ve ben de ona hak verirdim.

Bu nedenle hiçbir zaman Grekovlar'ın evinden küçümsemeyle sözedenlerden biri olmadım. Tersine, başka bir dönem olsaydı bu evin salon olarak niteleneceği ve tüm anı kitaplarında sözünün edileceği kanısındayım.

Petersburg'un en karakteristik yerinde, Dostoyevski'nin mahallesinde bulunan bu ev, yine de pek Petersburg havası taşımıyordu. Taşra kentlerinin tüm ayrıntı özelliklerine sahipti, ama başkent ölçeğinde bir taşra kenti. Bu evde insanlarla ilgileniliyor ve çok geçmeden dostluk kuruluyordu. İçtenlik kadar sevinç de hüküm sürerdi orada; Grekovlar'ın evinde ancak doğallıktan uzak ya da kendini fazla beğenen biri rahat edemezdi.

Eski model, parlak metal çerçeveli gözlükleri olan, dudaklarını büzmüş genç bir oğlan çocuğu asık

bir suratla ve tek bir söz etmeden parmaklarının ucuna basarak koca odayı geçip büyük piyanonun başına oturduğunda, insan kendini davetliler arasında nasıl da rahat hissedirdi. Kimi anlaşılmaz çelişki yasaları sonucu, bu zayıf mı zayıf küçük çocuk, bir kez piyanosunun başına oturdu mu, yetişkin bir adam gibi çalan, ritmiyle, insanı büyüleyen, gözüpek bir müzisyen oluveriyordu. Yeni müzikten epey etkilenmiş, beklenmedik parçalarını çalıyor ve bunlar insanı gülmeden gözyaşına değin her şeyin ortada olduğu bir tiyatro gibi, sesin bilincine varmaya zorluyordu. Müziği bazen küstahça konuşuyor, tartışıyordu. Ve birden, karmaşık, uyumsuz nota bileşimleri arasından bir melodi yükseliyordu; orada bulunan herkes buna kaşlarını çatıyordu. Sonra oğlan çocuğu piyanoyu terk ediyor, yavaşça ve utangaç bir tavırla pembe yüzlü annesine dönüyordu, sanki alkışlar hâlâ dilsiz olan oğluna değil de, gülümseyen annesineymiş gibi. Herkes müzisyenin çevresini sarıyor, bir daha çalmasını istiyordu, ama o gözlerini sert bir biçimde aşağıya dikmiş, ellerini sivri dizlerinin üzerine koymuş oturuyordu. Bunun üzerine annesi:

— Haydi Mitya, git bir daha çal, diyordu.

Mitya itaatkâr bir biçimde hemen kalkıyor ve çocuklara özgü o biraz dik yürüyüşle yeniden piyanosuna yaklaşıyordu. Klavyeye dokunur dokunmaz yeniden büyük bir adam oluveriyordu, o zaman geleceği önceden tahmin etmeyi bilenler, tuhaf arayışlarının emeklemeleri arasında geleceğin Dmitri Şostakoviç'ini görebiliyorlardı.

Kimi zaman müzik yemek odasından dinleniyordu. Herkes sandalyesinin arkasına dayanıyordu. Tek bir kişi, oturuşunu değiştirmeden, gözünü önündeki tabağa dikmiş, çatalının ucuyla bir salata yaprağıy-

la oynuyor ya da bir ekmek parçasını parmaklarının arasında yuvarlıyordu. Omuzları bir güreşçininkine benzeyen üzgün havalı kişi tüm bakışları üzerine çekerken, tüm odalardan geçen müzik, çıt çıkmayan evi fethediyordu. Dinleyiciler arasında hayranlıkla dolu bir duygulanma hüküm sürüyordu. Müzik susunca herkes alkışlamaya başlıyor ve üzgün adam, bir orkestra şefinin çubuğunu gıcırtılı kürsüsüne vurma-sı gibi, çatalının ucuyla tabağının kenarına vuruyordu. Ağzını yoklar gibi, ihtiyatla ona soruyorlardı:

— Ne düşünüyorsunuz, Aleksandr Konstantino-
viç? Bu genç çocuk eşsiz bir piyanist olacak gibi gö-
rünmüyor mu?

Düşünerek ve her sözcükten sonra yeniden soluk
alarak yavaşça yanıtlıyordu:

— Sanırım... galiba... müzisyen... olacak.

Sonra burnunu çekiyor, dudaklarını ısırtıyor, ba-
şını soru sorana doğru eğiyor ve ekliyordu:

— Biraz... kuru... Ama teknik... elbette... teknik
görülüyor...

Ve insanlar hemen mırıldanıyorlardı:

— Tekniği var!... Glazunov'a göre tekniği var!

Sonra aydınlık yüzlü, dalgalı saçlı, yüz hatları
son derece düzgün, yakışıklı, sezgi ve incelik dolu bir
delikanlı olan müzisyen geliyordu.

— Bravo! Bravo Sofronitski! (*) sesleriyle karşıla-
nıyordu.

Onun ise yanakları kızarıyor, kimseyi görmüyor,
ne diyeceğini bekleyerek Glazunov'a bakıyordu. Gla-
zunov hâlâ tabağının kenarına vuruyordu, ama bu
kez anlattığı dersin nasıl olduğunu soran bir öğren-

(*) *Vladimir Sofronitski (1901-1961), büyük piyanist, Moskova
Konservatuarında profesör.*

ciye yanıt veren bir öğretmen gibi, sert bir ya da iki kısa vuruşla: Evet, iyi. Bunun üzerine Sofronistki'nin yanakları daha da kızarıyor, rahathıyor, sağından solundan yağan övgüleri yanıtlıyordu.

Gecenin en güzel anı, Pavel Zaharoviç Andreyev'in, şarkı söylemeye başlamasıydı. Alkışlara bir aktör gibi yanıt veriyordu. Evet, evet, diyordu, mutlu ve buyuran yüzü, tam da böyle, sizin alkışlamanız, benim de alkışları kabul etmem gerekiyor, ben aktör, siz de halk olduğunuz için böyle gerekiyor. Haydi, daha, daha! Şarkı söylemeyeceğim demiyorum ki, tersine zevkle söyleyeceğim, ama bunu benden bir daha ve hep isteyin. İşte böyle, çok güzel... Yavaş yavaş dikilirken şunu söylemek istiyordu sanki: Bakın, ne kadar da güzel, iri ve görkemliyim. Gerçekten de güzeldi, geniş göğüslü, dimdik ve anıtsaldı. Devlere özgü geniş göğsünde havayı biriktiriyor, güçlü bir havayla öksürüyor, dağ gibi Rus yemekleriyle içki gölleriyle örtülü masa, masanın çevresine yerleşmiş tüm ünlüler, tüm sıradan ölümlüler, büyük bir hayranlıkla onun bas sesinin krallığına doğru uzanıyorlardı. *Evlilik İlahisi*'ni öyle bir yaşama sevinciyle söylüyordu ki, hiç kuşkusuz en mutsuz, en uyumsuz çiftler bile, evlilik bağlarının hiç solmayan güllerle örüldüğünü düşünüyorlardı o an.

Tüm bu bilim adamları, profesörler, doktorlar müzik ve şarkı dinlemesini nasıl da iyi biliyorlardı! Sanatçılarla sanat arasındaki ilişkilerde, makine ustasını makinesiyle birleştiren bir şeyler var: Mekanizmayı son derece iyi anlıyor. Oysa bu yüzlerin, özellikle de Grekov'un yüzünün, sanatın büyüyle Rodin'in masklarına dönüştüğü görülüyordu, bunun özü heyecandı. Bunlar sanat tüketicileriydiler. Göz yaşları içindeydiler, pırıl pırıl parlıyorlar ve hiçbir şey din-

lemelerine engel olmasın diye kaşlarını çatıyorlardı. Ben ise yalnızca bu mutluluğu seyretmekten mutluydum. Bu insanlar günlük yaşamlarından kopuyorlardı. Krakov, üzerinde deneyler yaptığı kuşlarını, laboratuvarını ve tüm fizyoloji dünyasının yakından izlediği çalışmalarını unutuyordu. Turner ortopedisini, öğrencilerini ve Askeri Tıp Akademisi'ni düşünmeyi bir yana bırakıyordu. Genç hekimler, çalışmanın tadını aldıktan sonra, büyüklerinin yanında boş zamanlarının tadını çıkarmayı öğreniyorlardı. Onlar da sanatı zevkle tüketiyorlardı...

Bu eve girip çıkan edebiyatçı sayısı çoktu. Zamyatin, dinlenmekte olan bir satirin gülümsemesiyle ağızlığını emiyordu. Remizov şeytansı bakışlarıyla herkesi gizli gizli süzüyordu. Dünyanın en saf yarattığı ve insan kılığındaki iyilik olan Şişkov(*), kurnaz gözlerini sayısız küçük kırışığın ardında gizliyor ve sessizce gülüyordu. Vasili İvanoviç Nemiroviç-Dançenko(**), smokininden çıkan kolalı kol ağzını tabağının içine batırırken, bu tekerleğin üzerine binmiş tanrı bilir nereye kaçmaya hazırlanırcasına, aceleyle çiğnediklerini hemen bitiriyordu.

— Her zamanki canlılığında olan tek kişisiniz, diye mırıldanıyordu evin hanımı ona.

O ise kol ağzlarını takırdatarak, bir pirinç tanesi gibi belirgin ve parlak parmak uçlarıyla favorilerini düzelterek, biraz kekeleyerek ve sevimli bir küstahlıkla yanıt veriyordu:

— Nöbetçi ölür, ama teslim olmaz.

Belli bir dönemde, kişiliği hiç tartışma götürme-

(*) *Viyaçeslav Şişkov (1873-1945), Ugriyom Irmağı ile Yemelyan Pugaçev romanlarının yazarı.*

(**) *Vasili Nemiroviç-Dançenko (1848-1936), şair, yazar ve denemeci, 1927'de göç etti.*

yan genç Aleksey Tolstoy da, bir savaş kulesine yerleşmiş bir komutan gibi yukarıdan baktığı bu masaya gelip oturuyordu: İşe nereden başlamalıydı? Başka zamanlar *Sanatsal Ufuk Kulesi*'nin (*) ve *Kadın Dergisi*'nin (**) nereden çıktıkları bilinmeyen yaşlı ve yorulmak bilmez kadın edebiyatçıları da geliyorlardı.

Aralarında birkaç yaşlı Plevne malûlü kadar, evlerine diledikleri saatte dönme iznini henüz elde etmiş gepegenç delikanlıların da bulunduğu tüm bu insanlar Yamskaya Sokağı'ndaki salona pek öyle sadık değildiler. Ama konukların çoğu, Grekovlar'ın akşam toplantılarına gitmeye bir süre ara verdikten sonra, bir ya da iki yıl, hatta daha uzun bir süre sonra yeniden oraya dönüyorlardı. Bu toplantıları, sık sık yolculuk eden yolcuların, saatlerce aktarma yapacakları treni bekledikleri demiryolu kavşaklarına benzeten bir şey vardı: İstasyon lokantasının garsonu bir gün yeniden belirlemek üzere bazen yok oluveren bu yüzleri çoktandır tanımaktadır; bu arada trenler garın bulunduğu yerdeki küçük siyah deliğiyle duvarın birinde sararmakta olan aynı saat çizelgesini izleyerek aynı yönlere doğru gitmeye devam etmektedir.

Ama bu garda ölümsüz bir yolcu vardı; bu evin hiç eksik olmayan konuğu, sürekli üyesi, Akim Lvoviç Volinski.

Burada, tüm bir bölüme hatta tüm bir kitaba başlanabilir.

(*) *Sanatsal Ufuk Kulesi*, 1872-1905 arasında Petersburg'da yayımlanan haftalık dergi.

(**) *Kadın Dergisi*, 1914-1916 arasında Moskova'da yayımlanan bir dergi.

— Akim Lvoviç geldi! Akim Lvoviç geldi!

Ve tüm ev halkı girişe doğru koşuyor. Paltosunu çıkarması için yeni gelene yardım ediliyor. O ise eli-ni saçsız başında gezdiriyor, bir mendille patlak ve nemli gözlerini kuruluyor ve büyük bir görkemle her-kesi tek tek selamlıyor.

Kısa boylu, çok zayıf bir adamdı, yorgun yüzü öylesine çok ve öylesine hareketli kırıksıklıklarla do-luydu ki, insana kafa derisi çok daha büyük bir kafa için düşünölmüş gibi geliyordu. Ama kafatası küçük de değildi, alnı yüksekti, gözleri beşlik bir kapık bü-yüklüğündeydi, burnuysa görkemli ve kavisliydi. Par-dösüsü bir ihrama benziyordu, ama dikişi kötü oldu-ğundan değil (hatta zamanında mükemmel biçilmiş-ti) Akim Lvoviç sürekli olarak bir Romalı pozuna bü-ründüğünden. Sanki ayağında Eski Yunan'da trajedi oynarken giyilen yüksek kalın tabanlı ayakkabılar varmış gibi hareket ediyor, küçük dar bedenini yavaş yavaş döndürüyor, parmakları yarı bükölü, bileği yu-muşak, geniş bir hareketle açtığı kolunu sallıyordu. Kısa ve özlü konuşuyor, daha doğrusu konuşmuyor, sanki On Buyruk'ta yazılı olanları ilan ediyordu. Bir şeyi basit bir biçimde anlatması mümkün değildi, yal-nızca söylev verebilirdi, yalnızca hatiplerin üslubuy-la konuşabilirdi. Herkesle çok iyi geçiniyordu ama öyle bir hoşgörü gösteriyordu ki, bundan ancak ken-dini çok önemli bir kişi olarak gördüğü sonucu çıkarı-labilirdi. Hiç kuşkusuz La Manchalı büyük İspanyol soylusu(*) gibi seçkin bir kişi olduğu inancındaydı, ama tıpkı o unutulmaz şövalye gibi soylu ve çekici bir basitliğe de sahipti. Öyle anlaşıyordu ki, hiçbir za-man yeteneğinin büyüklüğünden asla kuşku duyma-

(*) Yazar Don Quixotte'ye atıfta bulunuyor. (ç.n.)

mişti. Bu elbette davranışlarına yansiyordu. Davranışları, sanat üzerine düşünceleriyle tam bir uyum içindeydi. Sanat onun için öylesine önemliydi ki, ona hizmet ederkenki papazvari tutumunda resmi bir hava vardı. Bir gün bana Rembrandt üzerine yazılarından söz ederken şunları söyledi:

— Bu çalışmayı Devlet'e vereceğim!

Bir an, Akim Lvoviç'i, soluklarını tutan akademisyenlerin önünde kürsüye çıkarken, görür gibi oldum: Tüm madalyalarını takmış yüksek dereceli bir devlet memuruna, görkemli bir havayla bir kâğıt tomarı uzatıyor, gururla dikilmiş başının üzerindeki defne dalından taçın yaprakları titreyerek parlıyordu. Ben ve Akim Lvoviç Griboyedov Kanalı'nın köşesinde, Devlet Yayınevi'ne pek uzak olmayan bir yerde oturuyorduk. Ama asla «Bu çalışmayı Yayınevi'ne vereceğim» diyemeyeceğini anlıyordum. Yayınevi'ne değil, Devlet'e, evet Devlet'e; sanat ve edebiyatçı olarak kendi misyonu üzerine düşünceleri bu denli seçkindi.

Ve işte bu ufak tefek adam, sırtında pardösüsü ve parmaklarının ucunda az önce gözlerini kuruldığı mendiliyle, Grekovlar'ın dairesinin girişinde kendisini sevgiyle çevreleyen dostlarının selamlarını savastaki kahramanlıkları nedeniyle taç giydirilmiş bir Romalı gibi kabul ediyor.

Bu evde herkes Volinski'ye hayrandı. Kadeh kaldırıp eğlenceli ya da çok heyecanlı bir şeyler söylemek için söz alırdı masada. Ama bu birkaç sözcüğün arasına her zaman kendisinden, sanat karşısındaki tutumundan, yeteneğinden bir şey katardı.

Bir ara Mihailovski'ye düşmanlığı ile ün kazandı; Mihailovski'ye oldukça kaçamak, ama ısrarlı bir biçimde saldırıyordu, Leskov da onu itiyor, tüm gücünü bu kavgada harcaması için teşvik ediyordu. Mi-

hailovski henüz öğrenci olduğu ve ilk öyküsünü yazdığı günlerde evin hanımından övgülerini esirgemişti. Bir gün biri Volinski ile Mihailovski arasındaki edebiyat düellolarını anımsattı; Akim Lvoviç'in inatla sessizliğini korumasına karşın, konuşmacı ona Mihailovski'ye karşı her zaman pek haklı davranmadığını itiraf ettirmek için diretiyordu. Bunun üzerine Volinski ağzını açtı:

— Parlak hasmım, müteveffa Mihailovski'ye karşı bir gün istemeyerek çok haksız davrandığım için derin bir pişmanlık duyduğumu itiraf etmek zorundayım. Yalnız dile getirdiği görüşe katılıp onu yüreklendirmekle kalmamalı, ben de onun gibi hareket etmeliydim. Ne yazık ki, ne Mihailovski, ne genç hanım edebiyatçı Elena Grekova bana o önemli gerçeği, yani Mihailovski'nin bayanın edebiyattaki ilk adımlarını övdüğü gerçeğini zamanında bildirmedi. Mihailovski'ye yaptığım tek haksızlığın sorumlusunun siz olduğunuzu söylememe izin verin, sevgili Elena Afanasyevna: Sizi kutladığı için onu kutlamadım.

Ve Akim Lvoviç, evin hanımının onuruna bardağını nazikçe kaldırdı. Biraz teatral, olmakla birlikte kimsenin poz yaptığını ileri sürmeyi aklına getiremeyeceği kadar doğal hareketleriyle, insanı hep şaşırtıyordu. Akim Lvoviç, kaybolmaya yüz tutan eski Petersburg'da, Petersburg'la, Leningrad'ın ilk yıllarıyla ilgili anılarımda tahtaya oyulup işlenmiş gibi kaldı.

Uykusuz gecelerde, hareketsizlikten donmuş Nevski Caddesi'ni izleyerek, sırtında pardösüsü, başında kocaman şapkasıyla çok etkileyici küçücük kara bir silüet halinde Grekovlar'dan Sanatlar Evi'ne giderdi. Burnunun önüne kaldırdığı parmağına hitap eder gibi görünmez On Buyruğu'ndan bir şeyler okurdu. Bunlar Antik Çağ'a, kutsal kitabın o uzak dönem-

lerine geri dönüşler, resim üzerine felsefi akıl yürütme-ler ya da dans üzerine doğaçlamalardı.

Ama bu son konuyu, çoğunlukla Nevski Caddesi'nde değil, Mari Tiyatrosu'nda bale seyretmekten dönüşünde Moyka Caddesi'nde ele alıyordu. Akim Lvo-
viç, o zaman yola gelmez ve ateşli bir düşüş kesili-yordu, çünkü bale onun tutkusuydu, ona mükemmel bir biçimde esin veriyordu, bale dini değilse bile, en azından dinlerinden biriydi.

Başka türlü de olamazdı. Beste yapmayan, yazı yazmayan, ama Dostoyevski üzerine, Leskov üzerine, Leonardo da Vinci üzerine, Rembrandt üzerine kitap-lar yazan bu adam, elbette bale üzerine bir eleştirmen ya da bir muhabir gibi yazamazdı. Onun için bale, insan ruhunun etik temelleri düzeyinde bir olguydu. Spessivtseva'nın, sahneye gelişi, onun için «Bir Tanrı-
ça'nın Doğuşu»ydu. Yaşamı Adrienne Lecouvreur'ün-künü anımsatan Lidya İvonava adlı genç balerini göksel varlıklar arasına yerleştiriyordu.

Bale üzerine bilimsel inceleme, aşk mırıltıları, la-boratuvar analizi ve dinsel ayin karışımından oluşan bir dilde ilahiler yazıyordu. Ve bu konuda da bir kitap yazmayıp sanki mitolojik bir tanrıya adanmış bir kitap derledi ve bu kitaba bir papazın yaptığı gibi «Sevin-cin Kitabı» adını verdi.

Ama kitaplar ona yetmiyordu; *Sanat ve Yaşam* dergisinde saygıyla dolu bir şaşkınlıkla, hatta biraz çekingenlikle yayımlanan, bale üzerine sayısız uzun makalesi ona yetmiyordu. Tıpkı bir papaz gibi, yalnız buyruklarla ve dua kitabı ile yetinemezdi. Ona tapı-naklar gerekliydi, bir Olimpos gerekliydi.

Ve her gün tanrısına kurbanlar sunmaya gittiği bir tapınak yarattı. Bir klasik bale okulu kurdu. Onu, sabah, Degas'ın sevimli pastellerindeki gibi sahnede

dönüp durarak şu ya da bu numaralı pozisyonları gayretle tekrarlayan küçük öğrencilerinin beden hareketlerini seyre dalmış olarak görürdüm. Akim Lvoviç geleceğin bu Adrienne'lerine, içinden tempo tutarak acılı bir heyecanla bakıyordu; güç dolu bu kasların kokusu, ona büyük bir zevk veren bir tür nektar gibiydi.

İçinde yalnızca bir mutfak masasıyla demir bir somyanın olduğu boş bir odada yaşayıp, başka bir yaşam biçimi düşlemeden ve düşleyemeden ekmek, ringa balığı ve çayla beslenirken, son kuruşlarını bu okula adıyor, bu okul için, bu okulun geleceği için, tiyatrolarla, eğitimcilerle, hatta devletle pazarlık yapıyordu.

Sanatlar Evi'nde en çok saygı gösterilen oda onun-kiydi; kapısının yanından, gürültü yapmadan geçilir, tartışmak için orada durulmazdı; eşikte Efim mırıldanırdı:

— Akim Lvoviç çalışıyor.

Akim Lvoviç hep çalışıyordu, yani yazıyordu; ışık olmadığı ya da parmakları soğuktan fazla uyduğu için yazamadığında ise, düşünüyordu, çünkü o yalnızca düşçü, kendinden geçmiş, heyecan uyandıran bir insan değildi, geçmişten kök alan, tarihsel bir ciddiyet taşıyan çok ciddi bir insandı da.

Volinski, geçen yüzyılın sonunda *Kuzey Habercisi*(*) adlı derginin yazışları müdürüydü; 80'li yıllarda Korolenko ile Mihailovski, yönettikleri dergi öylesine saygındı ki, o sırada ünlü olan Anton Çehov bile dergiden çekingenlik duyardı. Çehov, *Bozkır* ve *Ateşler* adlı öykülerinin dergide yayımlanmasından

(*) *Kuzey Habercisi* 1885-1898 arasında Petersburg'da yayımlanan haftalık edebiyat ve siyaset dergisi.

sonra, bundan böyle kendisi için «gösteriş yapma», «küçük kaba güldürüler» yazmaya karar vermenin kolay olmayacağını itiraf etti, çünkü *Kuzey Habercisi* asla onun bu tür bir hafifliğini bağışlamazdı.

Lev Tolstoy, en ünlü öykülerinden birisinin *Kuzey Habercisi*'nde yayımlanmasına razı olmuştu.

Akim Lvoviç bu çok eski olayı bana çok gururlu, hatta görkemli bir havayla anlattı. Hastane yatağı gibi düz ve sert olan yatağının üzerine oturmuş, r'leri yuvarlayarak yaptığı konuşmasının boş odada yankılanışını dinleyerek bana şunları söyledi:

— Yani, Lev Tolstoy'un elyazması yazışlarına verilmişti bile. Öykünün adı, *Usta ile İşçi*'ydi. Gözlerimiz yaşararak okumuş ve derhal dizgiye yollamıştık. Lev Tolstoy bizden dizginin provalarını istemişti. İstekleri bizim için kutsaldı. Provalar hazır olur olmaz Moskova'ya gönderdik ve geri gelmelerini sabırsızlıkla bekledik. Oysa günler ve haftalar geçiyor, provalar geri gelmiyordu. Yazışlarında çok kaygılanıyorduk. İster istemez öyküyü bir sonraki sayıya bıraktık ve Moskova'ya yazdık. Sonunda provalar elimize ulaştı. Ama aman tanrım! Neler olmuştu böyle! Öykünün ilk metninden geriye hiçbir şey kalmamıştı, Tolstoy provanın her sayfasını kendi eliyle enine ve boyuna çizmişti, düzeltmeye kesinlikle olanak yoktu. Ama işin en kötü yanı kendi öyküsüne acımayan bu yorulmak bilmeyen yazarın, bir mektupla bizden provaları bir kez daha kendisine göndermemizi istemesiydi. Öyküyü hemen dizgiye gönderdik ve olabildiğince çabuk geri göndermesini isteyerek provaları Lev Tolstoy'a ulaştırdık. Ve yeniden beklemeye başladık. Yeniden haftalar geçti, bir kez daha öykünün yayını bir sonraki sayıya erteledik. Moskova'ya mektup üzerine mektup yazıyorduk. Provalar geri geldi. Korkunç!

Tolstoy'un eklediklerini, düzeltmelerini ve üstünü çizdiklerini çözmek için yeniden canınız çıktı ve yeni isteğini öğrenince aklımızı yitirdik: Bir kez daha istiyordu provaları! Düzeltilecek çok az şey kaldığını yazıyordu bize Tolstoy, provaları uzun süre alıkoymayacaktı... Metni bir kez daha dizmesi için basımevini zorladık ve yazışleri benim provaları Tolstoy'a götürüp Petersburg'a düzeltilmiş metinle dönmeme karar verdi. Görülmemiş bir cesaret işiydi bu, ama ne yaparsın? Abone olurlarken okurlarımıza Tolstoy'un bir öyküsünü yayımlayacağımıza söz vermiştik; düşmanlarımız, rakiplerimiz, *Kuzey Habercisi*'nin abonelerini aldattığını, yazışlerinin elinde Tolstoy'un hiçbir öyküsünün olmadığı ve elbette Tolstoy'un *Kuzey Habercisi*'ne asla hiçbir şey vermeyeceği yaygarasını koparıp yaymaya başlamışlardı. Harekete geçmek zorundaydık, bu bir saygınlık sorunuydu. Bunun üzerine Tolstoy'un evine gittim. Olayın 95'te geçtiğini unutmayın. Otuz yaşımı henüz geçmiştım. İnanın titriyordum. Ama Tolstoy'un bakışıyla, içine dalan herkes için evrene açılan bir pencere haline gelen o bakışla karşılaşınca, titremem sevince döndü. Lev Tolstoy cana yakın göründü, çok yakınlık gösterdi bana. «Okuyucular bizim için ne düşünecekler diye korkuyorsunuz. Ben de. Bu öykü üzerine bu kadar uzun süre çalışmamın nedeni bu. Provaları bana getirdiğiniz için teşekkür ederim. Huzur içinde Petersburg'a dönün, yakında hepsini size göndereceğim.» dedi. Görevimi yerine getirdiğimi düşündüm ve evime çok memnun döndüm. Ama bu duygu hızla uçup gitti. Provalar bir türlü gelmek bilmiyordu. Ve sonunda elimize geçtiklerinde ne yazık ki, çok yakından tanıdığımız bir tabloyla karşı karşıya bulduk kendimizi: Her şey düzeltmelerle kaplıydı ve yazar provaların, bir kez daha kendisine gön-

derilmesini istiyordu. Belki her şeyin burada bittiğini sanıyorsunuzdur? Kesinlikle değil! Dördüncüsü bize ihanet gibi geldi, beşincisi işkenceye dönüştü. Ama her işkencenin bir sonu vardır. Provaların o kadar beklediğimiz kısa notla döndüğü gün geldi: «Baskı için iyi» ve sonunda içinde Tolstoy'un *Usta ve İşçi'sinin* olduğu *Kuzey Habercisi'ni* elimize aldık. Bu başyapıtı anımsıyor musunuz? O zaman ben öykünün beş ayrı metnini ezbere biliyordum. Size dedim ya, gerçek bir işkence. Evet, Tolstoy'u olabildiğince çabuk basma sabırsızlığımı, çılgınca arzumu başka türlü adlandırmaya olanak yok. Ama bir başyapıtın doğuşuna tanık olmuştum ve Tolstoy beş değil, yirmi prova istemiş olsaydı, bu işi büyük bir saygıyla yapmak zorunda kalacağımızı kimse benden daha iyi anlayamazdı. Bu öyküdeki kar fırtınası betimlemesini anımsıyor musunuz? İlk metinde tam iki sayfa tutuyordu. Sonra Tolstoy bunu bir sayfaya indirinceye kadar kısalttı. Ardından yarım sayfa oldu. Sonunda iki ya da üç cümle kaldı, ama ne cümleler! Kar kütlesinin toprağa çullanışını hissediyorsunuz, lapa lapa kar taneleri yüzünüze, ellerinize konuyor. Doğa güçlerine egemen olmasını biliyordu bu dev. Ben onu elementlerle oynarken görmüştüm.

Volonski bu hikâyeyi, uzun süren zoraki bir sessizlikten sonra nihayet kürsüye çıkmış bir hatibin tutkusuyla anlatıyordu. Bu denli berrak anılara sahip olduğu için safça bir mutluluk duyuyordu, edebiyatla ilişkilerinin arılığı konusunda asla uzlaşmadığı için mutluydu. Edebiyatın çıkar gözetmez bir hizmetçisi sayıyordu kendini. Aralarında kendine, Milano kentinin onur hemşehriliğini kazandıran Leonardo da Vinci üzerine kitabının da bulunduğu yapıtlarının kökeni böyle açıklanabilir ancak. Hiç kuşkusuz Remb-

randt üzerine yazacağı bir kitap da, ona aynı ünü Leyde'de kazandırabilirdi.

Sirkin karşısındaki Simeonovski Köprüsü'nün yakınında, Fontanka'nın köşesinde bulunan ve «Kitap Köşesi» tabelasını taşıyan küçük bir dükkânda bir gün yaşlı bir adamla karşılaştım; adamın katıldığı konuşma, ister istemez insanın dikkatini çekiyordu. Yaşlı adamın kendisi de dikkat çekiciydi: Parşömen gibi kuru bir yüz, ağzının kenarlarındaki iki kıpırtısız kırışığın acı katları ve açık kurşun rengi gözlerde buz gibi bir ölçülülük. Dar gözlüğünün camları bu yüze çok uygun düşen kötü bir ışık yayıyor ve gözlerinin, kurumlu ve alaycı hatları olan dudaklarının verdiği soğukluk duygusunu daha da güçlendiriyordu.

Yaşlı adam, kendinden emin bir eğitimcinin sakin ve ısrarlı vurgularıyla konuşuyordu. Bir delikanlı ise saygı, hatta çekingenlikle onu dinliyordu.

— Tüm harfleri tek tek alarak bizim yazı alfabemiz ile Latin alfabesinin özelliklerini karşılaştırm. Latince'de bir kısmı satırın üstünde kalan harflere rastlarız, örneğin l, t, d, h; bir kısmı da satırın altında kalır, örneğin f, g, p, q. Okuma sırasında göz bu değişimleri hemen kapar ve basılı bir Rusça metni okurkenki kadar çabuk yorulmaz. Bizim alfabemizde bu tür harfler Latin alfabesindekinden iki kat daha az. Sonuç olarak, göz Rusça'yı çözerken Latin alfabesini kullanan herhangi bir dilde olduğundan iki kat fazla güçlük çekiyor. Ve Rus alfabesinden b harfinin kaldırılması, görme organımıza zarar veriyor. Anladınız mı?

Delikanlı başını eğdi. Bana öyle geldi ki, bunu

hemen yapmasaydı, yaşlı adam ona: «Haydi köşeye gidin ve yüzünüzü duvara dönün!» diye bağıırdı.

Yaşlı adamın kim olduğunu sormak için, bizi belirgin bir nezaketle selamladıktan sonra, dükkândan çıkmasını bekledim.

— Fedor Sologub, dediler.

Tanışmadan önce, *Dünya Edebiyatı*'nda bir kez daha görmüştüm onu. Gariptir, o zaman da yine bir edebiyatçıya ders veriyordu; konu matematikti, bir teoremdi. Onu dinleyen adamı teoremi anımsamadığı için iyice utanmışa benziyordu, adamın hatasını yakaladığı için çok memnun olan Sologub ise şaşkınlığından gülüyordu.

Kendisini dinleyenleri köşeye sıkıştırmayı, tedirgin etmeyi seviyordu. Hazırcevap olmayan ya da çekingeng kimselerle, kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyor ve gözlük camlarının parlaklığına karşılık verir gibi görünen gözlerindeki soğuk parıltıyla, sessiz gülüşüyle, kurbanını acımasızca yeniyordu.

Belki de önünde kolayca pes ettikleri için, Sologub gençlerle konuşmayı yeğliyordu, tabii eline böyle bir fırsat geçerse ve böyle bir seçim yapabilirse. Akranlarına acımıyor ve onlara karşı hep mızıkçı davranıyordu. Sologub'un herkese üstünlüğünü gösterdiği alaycı gülümsemesinin yüzünden yok olup yerini sürekli bir dikkat ifadesinin alması için, yanında yaşlı bir bay ya da bayanın konuşmaya başlaması yetiyordu: Hasmıyla açıkça alay edebileceği anı bekliyordu.

Kılı kırk yaran, çok gerçekçi biriydi. Laf ebeliğini, durmadan cümleler yağdırmayı ve romantiklerle fantezicilerin genelinde düşüncelerini dile getirmedeki şirinlikleri küçümserdi. Akim Volinski'e bu ne-

denle katlanamıyordu, birbirlerinden akla kara kadar farklıydılar.

20'li yılların ortalarında Rusya Yazarlar Birliği'nde karşılaştıklarında Sologub ve Volinski insana şu izlenimi veriyorlardı: Geçen yüzyılın 90'lı yıllarında, Fedor Sologub takmaadının doğduğu *Kuzey Haber-cisi*'nde bazı konularda anlaşılmaya varamamışlardı ve o zamandan beri de dünya görüşleri, ün, otorite, toplantı koltukları ve tanrı bilir daha neler üzerine bir anlaşılmaya varamadan durmadan tartışıyorlardı. Volinski bir karar okuyan çok güçlü bir yargıç gibi başkanlık ediyor, önerilerde bulunuyor, kararlar açıklıyordu. Sologub, kusursuz bir nezaketle Volinski'den söz istiyor, Volinski de aynı ölçüde kusursuz bir nezaketle ona söz veriyordu. Sologub ince bir zekâ ve alaycılık törpüsüyle, yavaş yavaş, Volinski'nin çalışmasını yontuyordu. Volinski soylu bir öfkeyle Sologub'un iğneli eleştirilerine karşılık veriyordu. Beriki iyice sinirlenip hemen yanıtlıyor, gözlemlerini dile getiriyordu. Gözlüğünün camları parıltılar saçıyordu. Öylesine mutluydu ki pespembe oluyordu. Kurbanının üzerine atılmaya hazır bir örümcek gibi büzülüyordu. Volinski'nin kocaman gözlerinin dışarı fırladığını, yüzündeki binlerce kırışıklığın akerdeon gibi açılıp kapandığını görmek hoşuna gidiyordu. Tutkudan yanıp tutuşan bir yüreğin çarpıntısı, soylu bir karnın kaynaması Sologub'u sevindiriyordu. Kapkaranlık bakışı sanki şunu söylemek istiyordu: Canımın istediği gibi dalga geçiyorum, sen bir peygambersin, ben ise seni parçalayıp, küçük lokmalar halinde yavaş yavaş yiyeceğim, bitirene kadar!

Bu eskrim karşılaşmaları genellikle incir çekirdeğini doldurmayan konular çevresinde dönerdi.

Volonski: Ne denli sınırlı, hatta ne denli önemsiz

olursa olsun, biz edebiyatçıları yaşamın yeraltında(*) ne denli aşağılara indirirse indirsin, arkadaşlarımıza sağlayacağımız maddi destek sorunu, insan olarak herbirimiz için bir görevdir; onurumuzun bizi mecbur ettiği bir görev; bu sorunu Evren'deki en ufak olguları incelemekte olan araştırmacının titizliğiyle, kesinlik anlayışla ele almalıyız. Örnek olmak isteyen edebiyatçılar topluluğumuzun, mikropsi çekmeye başlaması, yani nesneleri olduklarından çok daha küçük görür duruma gelmesi ahlak dışı olurdu. Bu nedenle, bize yalnızca üzüntü verebilecek bir gereklilik nedeniyle bizden bu yardımı istemek zorunda kalan üyelerine sağlanacak maddi yardım sorununu incelemenizi isterdim.

Sologub: Size bir soru sormama izin verin.

Volinski: Söz soru sormak isteyen Fedor Kuzmiç'indir.

Sologub: Saygıdeğer başkanımız, nasıl bir yasadsılığın söz konusu olduğunu açıklığa kavuşturmak zorunda değiller mi acaba?

Volinski (Ne yapacağını bilemeyerek ama teveccühle dolu bir gülümsemeyle) : Yanlı bir biçimde yorumlamasını kabul edemeyeceğim halde, bu eğretilme kimseyi yanlışa sürüklemeyi amaçlamıyordu kuşkusuz. Bizlere «yeraltı» kadar yaygın bir sözcüğe çok belirli bir siyasi anlam verdikten alışkanlığın gücünü hesaba katmayı unuttum. Burada da başka bir eğretilme kullanacağım yaşamın en bayağı yönlerine parmaklarımızla dokunmak istiyorsak, içine dalmamız kaçınılmaz olan toplumsal yaşam deryası üzerine konuşmak istiyordum.

(*) *Podpolie:* Rusça'da alt kat, yeraltı, mahzen ve illegallite anlamlarına geliyor. (ç. n.)

Sologub: Ekmekle suda bayağı olan bir şey göremiyorum ben.

Volinski (Uzlaşıcı bir tonla) : Sözcüklerin anlamı üzerine uzun uzun tartışacak değiliz, Fedor Kuzmiç. Her şey benimsenen görüş açısına bağlıdır. Ekmekle su, İncil'e özgü basitlikte kavramlardır ama ekmek için tahtlar devrilir.

Sologub: Akim Lvoviç yine de size bir soru daha sormama izin verin. Üyelerimizden kaç tane bizden yardım istiyor?

Volinski: Elimde bir, iki, üç, dört, dört talep var.

Sologub: Şu an Yazarlar Birliği'nin elinde ne kadar para var?

Volinski: Veznedarımız Anna Vasilyevna'dan yönetim kurulu üyelerine şu anki mali durumumuzun ne olduğunu söylemesini isteyelim.

Ganzen: Kasada üç ruble, yirmi kopek var, ayrıca iki rublelik posta pulu.

Sologub: Böylece Akim Lvoviç, eğer yanılmıyorsa iki rublelik posta pulu ve nakit üç ruble yirmi kopeği alarak yeraltına ya da uçuruma inmeyi öneriyor-sunuz...

Volinski (Heyecanla) : Sizden şunu isteyecektim...

Sologub (Kıs kıs gülererek) : ...Yaşamın hem bayağı, hem de İncil'e özgü bir basitliği olan yönlerine dokunmak için posta pullarını götürmeyi...

Volinski: Sizden, çok esprili şakalarla da olsa, çalışmamızı geciktirmemenizi isteyecektim...

Sologub (birden ciddi ve buz gibi) : Size bir soru daha sormama izin verin. Akim Lvoviç, bizleri mikropsi tehlikesine karşı uyarırken, mikropsiye düşüyor musunuz, yani, nesneleri olduklarından çok daha büyük görmenize neden olan bir duruma düşmüyor musunuz?

Volinski: Başkan olarak şunu öneriyorum...

Sologub (katı): Başkan olarak sizden borç sorumu açıklığa kavuşturma olanağı vermenizi istiyorum. Meslektaşlarımızın herbiri için yalnızca nakit seksen kopeğimizin olduğu bir anda, bu sorun üzerinde karara vararak, kendimize sahip olduğumuzdan daha fazla yetke vermiş olmuyor muyuz?

Volinski: Başkanlık kuruluna sunuyorum: Bazı üyeler toplantıya son verme isteklerini açıkça ortaya koyarken toplantımızı sürdürmenin bir anlamı var mı?

Fedor Kuzmiç'in şahsında «bazı üyeler» aralarından büyük sarı dişlerin görüldüğü dudaklarından uzun süredir gitmeyen donuk bir gülümsemeyle, o neredeyse donmuş gülümsemeyle başkanın sıkıntısını izliyorlardı. Böyle anlarda Sologub'un kafasının çok net, ürkütücü bir görünümü oluyordu; bu konuda garip bir olayı anımsadım.

Lujsk'a bağlı köylerden birinde oturduğum sırada, bir yaz tarihçi Karayev'e rastladım. Köyün kilisesinin yakınından geçerken, birden kolumdan yakaladı ve bana «Girelim, size çok ilginç bir şey göstereceğim» dedi. Yarı akşam karanlığına gömülmüş olan kilisenin içinde, ıssız sahanlıkta Karayev beni kapkara büyük bir «İsalı Çarmıh»a doğru götürdü ve sarı uzun tırnaklı parmağını, haçın dibindeki «bir insan başı»na uzatarak, hızlı bir sesle kulağıma: «Fedor Sologub» diye mırıldandı. Gerçekten de bu noktadan bakıldığında kafatası Sologub'la aynı biçimde sırtıyordu; ben şaşkınlıktan geri çekilirken, yaşlı Karayev, çok memnun bir biçimde, göğsüne boylu boyunca yayılan sakalını okşamakta, kilisenin orta yerinde gülmekten kırılıyordu.

O günden beri ne zaman Sologub'u düşünsem ya da ona rastlasam, o mat ışıklı kafatasını, sonsuza de-

ğın donmuş o hatları, bir parşömen gibi sarı adam başını görüyordum hep...

Ama hayır Sologob'un yüzünün bir kafatasına benzediğini sanmamak gerekir. Şiirselliği, hatta güzelliği vardı, eşsiz güzellikte bir iç yaşamı olan insanlara özgü o güzellik. Ama bazı anlar, onda bir ölünün hareketsizliği var gibi oluyordu; ölümün şairi Sologub efsanesi bu izlenimi daha da güçlendiriyordu. Sologub tüm diğer duygularını silen alaycı üstünlüğü içinde taş kesildiğinde, adının bile (Rusça'da *gubit* - öldürtmek), ölüm, korku ve yaşam karşısında kaygıyla eşanlamlı olduğunu anımsamaya zorluyordu insanı. O zaman hayalinizde yüzünün yerini, adamın başı alıyordu.

*Çocuğun beşiğine girmesi gibi
çekinmeden kendimizi mezara bırakalım*

Sologub bu soğuk çağrıyı dizelerinde, düz yazılarında ve Beliy'in dediği gibi, sahip oldukları binlerce yüzün dondurucu arılığıyla insanı şaşırtan «fazla olgun» yapıtlarında durmadan yeniliyordu. Bu çağrı Sologub'un adının Rusya'nın gerilemiş tarihinde ölümün şairi olarak kalmasına neden oldu ve ona isteseydi bile bozamayacağı bir kişilik verdi. O kendine özgü matematiksel mantığıyla yaşamı sevdiğini kanıtlamaya çalışsaydı bile kimse inanmazdı ona. Yaşamın sevinçlerine bağlı olduğunu ve tüm varlığını onlara adamaya hazır olduğunu bağırmaya, ulumaya, inlemeye koyulsaydı, kimse dinlemezdi onu. Kendi eliyle yarattığı, hatta biçim verdiği alçıdan ölüm maskı yüzüne böyle yapışmıştı. Bir kefene sarılmıştı ve kendi elleriyle dokunduğu ölüm giysisini üstünden söküp atmak için harcadığı umutsuz çabalara kim dikkat edecekti.

Gorki devrimden dört ya da beş yıl önce, içinde şu türden dizeler bulunan şiirleriyle hayranlarını baştan çıkaran Smertiyaşkin(*) adlı bir şairi alaya almıştı.

*Nereden bakılırsa bakılsın
Çürümüşlüğü'n kurbanıyız biz.*

Sologub, kendini onu derinden inciten bu yerginin hedefi hissetmişti; Gorki'ye bir protesto mektubu bile yazmıştı. Yazar Sologub'un mezara benzetilmesini kabul edemiyor, etmek istemiyordu. Gorki onu şöyle yanıtlamıştı: Sakinleşin, sözkonusu olan siz değil, «her şeyi, bu arada düşüncelerinizi, hatta sözlerinizi de basitleştiren, her şeyi kent meydanına sürükleyen bu anonim, ama korkunç varlık...», Smertiyaşkin.

Bu yanıt, Sologub için öldürücü olan çağın yanıtının yankısıydı: Ününüzün niteliğini seçmekte özgür değilsiniz, maskeniz sizden daha güçlü, onu taktınız ve sonsuza dek sizin kişiliğinizi temsil edecektir...

Bir gün Sologub'dan kitaplarından birisini bana vermesini istedim. Odasında, kitapların durduğu rafların yakınındaydık, yalnızdık, bizi rahatsız eden kimse yoktu. Kendisinden istemiş olduğum kitabı aldı, sonra sinirli bir acelecilikle peşpeşe birçok cilt çıkarırken, bir yandan da bana şunu sordu:

— Ya bunu, biliyor musunuz? Ya şunu okudunuz mu?... Bakın şunu istiyor musunuz? Bunu da size veriyorum... Ve bunu... Şu var mı sizde peki?...

Düz yazılar ve şiirler, çeviriler, seçme yapıtlarının ağır ciltleri, Fedor Sologub'un devrim öncesinden kalma harflerle, özenli ve ince bir yazıyla ithaf ettiği bir yığın kitap.

(*) Smertiyaşkin, «smert» (ölüm) sözcüğünden geliyor.

Raflardan kitap ciltlerini alırkenki acelesinden, bu beklenmedik armağan için ettiğim teşekkürden duyduğu hoşnutluktan, Sologub'un, gizli dramını anladım: Yalnızlığa mahkûm edilmişti.

En küçük ilgi işareti, katı yürekli bu adamı tarif edilemez bir biçimde uygulandırıyordu. Sıkıntı kokan bir toplantı sırasında, masanın üzerinde bir bisküvi kutusu belirir ve bir kadın eli bir tabağa, Sologub'un en sevdiği şekerlemeden koyar. Sologub'un bakışının soğuk pırıltısı söner ve yok olur, ağzını çevreleyen kırışıklıklar yumuşar. Bu yaşlı ve sert adam, başkana bakarken bir çocuk gibi gözlerini kırıştırır:

— Ben bu bisküvilerle meşgul olurken karşı çıktığım soruları rahat rahat inceleyebilirsiniz...

Sologub'a Sovyet kitapları sergisinde, bütün bir vitrinin kendi kitaplarına ayrıldığını haber veriyorlar. Hemen dokunaklı sözlerle, teşekkürlerle dolu bir telgraf çekiyor.

Sologub ile karısını masada otururlarken gösteren bir fotoğrafa bakarken sevgi dolu birkaç söz ediyorum. Hemen bana anılarını anlatmaya koyuluyor. Anıların coşkusu, anlatımın özenli kesinliğine karşı umutsuzca mücadele ediyor.

— Evet, yalnızım, yalnızım, hiç bitmeyecek mi benim bu yalnızlığım? Kaç kez boğulmadı mı bu çılgınlık? Ve zaten bir kerecik olsun Sologub'un ağzından çıktı mı?

Bir gün benimle konuşmasını acı ve üzüntü dolu şu sözlerle bitirdi:

— Eskiden olduğu gibi, yakasında bir kasımpatı olan bir smokin giyip kulüpte bir suareye gidebilmek ne kadar iyi olurdu...

Onun üzüntüsünün artık smokin giyilmemesi ve kasımpatı alınamaması olmadığını anladım. Sologub

bumburuşuk gri takım elbisesiyle, yakasına çiçek taktıktan sonra da, büyük bir mutlulukla bir yerlere gidebilirdi, ama gidecek hiçbir yeri yoktu. Kimse onu çağırmyordu. Hiçbir yerde beklenmiyordu.

Uzun zamandır, çok uzun zamandır, yalnızca ölümden konuşarak yaşamı uzağına itmiş, yaşam da ona yüz çevirmişti.

Sologub'un dramıydı bu ve bu kadarla da sınırlı değildi. Bu dram bir trajediyle, ölüm trajedisiyle son buldu; kendisini yaşama korkusundan kurtarması için ölümü çağırmişti, ölüm ise kinci olduğunu göstermişti.

Birdenbire gelmedi ölüm, kötü bir sevinçle sinsice sokuldu, savunucusunu ilk önce kendi ölümünü yaşamaya, ardından da yavaş yavaş ölmeye zorladı.

Fedor Sologub'un karısı ve dostu, yalnızca onun adını taşıyan ve her zaman yalnız ona maledilen en önemli yapıtlarının birçoğunun ortak yazarı, popüleritesine ve acılarına, yalnızlığına ve tutkularına, inançlarına ve felsefesine kopmaz bir alinyazısıyla bağlı bir kişi olan Anastasya Çebozarevskaya, bir sonbahar günü ardında hiçbir iz bırakmadan yok oldu. O gün bir kadının bir köprüden Neva'ya atladığı ve cesedinin bulunmadığı anlatılıyordu. Sologub bu bilinmeyen kadının sonunun, karısına düşen yazgı olduğunu kabul etmek zorundaydı. Her şeyin bittiği ve oşinin kendisine elveda demeden gittiği düşüncesine alışmak için, uzun bir süre, bütün bir kış gerekti ona. Bahar gelip Neva üzerindeki buzlar eriyince, Sologub'un evinin önündeki Tuçkhov Köprüsü'nün yakınında boğulmuş bir kadın cesedi yüzeye çıktı. Sologub teşhis için gelmek zorunda kaldı. Pardösüsü baştan sona ilikli, sessizce geldi, boğulmuş kadına baktı ve «Evet ta kendisi» dedi. Döndü ve pardösüsü baştan aşağı ilikli, ölçülü adımlarla, tıpkı geldiği gibi gitti.

Tek bir hareket yapmamış, yüzünde tek bir kas oynamamıştı. Acı gösterileri boştur, çünkü yazgı acımasızdır.

Ölüm, şairini küçümseyebilirdi: Hıçkırıklarını boğabileceğini ve benim sınırsız gücüne karşı direnebileceğini mi sanıyorsun? Dostunun, ikinci «ben»inin ölümünün anılarıyla yaşa... Kendini çekinmeden mezara bırakıp bırakmayacağını göreceğiz...

Bir gün Sologub bana:

— Neden öleceğimi çok iyi biliyorum. Dekambrit'ten öleceğim.

— O da ne?

— Dekambrit, Aralık ayında ölünen hastalıktır.

Yüzündeki ifade, sanki neden öleceğini, ölümün ne olduğunu bilmenin verdiği tiksintiden hastaymışçasına hem alaycı, hem küçümseyiciydi ve ölüm karşısındaki bu iğrenme, tiksınme duygusunu bastıramadığı için bir şakayla özür diliyordu.

Gerçekten de «dekambrit»i kendine çekti: Aralık 1927'de, bir dolabın arkasındaki karanlık bir köşede, astım kriziyle yatağa çivilenmiş yatıyor, güçlkle birkaç laf edebiliyordu; bir sözcüğünün yarısı bitkin düşürücü iç çekişler arasında yitiyor, bir başka sözcüğünün yarısıyla ölümün ona nasıl işkence ettiğini, kendini nasıl camdan aşağı atmak ya da sokakta, tüm kentte çınlaması için pencereden dışarı bağırarak istediğini söylüyor; ama bunu yapabilmek için pencereye kadar tırmanacak güçte olmak gerekiyordu, oysa gücü, gücünün son damlası ona soluk almak, bir kez daha soluk almak için gerekliydi.

— Ah, azıcık soluk alabilseydim! diyordu acılar içinde.

Gözleri buz gibi ölçülülüklerini yitirmişlerdi, alev saçıyorlardı, acı alay yok olmuştu. Yaşam, normal bir

biçimde soluk almak için duyduğu şiddetli arzuyu tır-tir titriyordu. Umutsuzca tartışıyordu, doymak bilmeden mezarla tartışıyordu. Eski yaşam korkusunun yerini ölüm korkusu almıştı ve bu korku mezara yaklaştıkça daha da güçleniyordu sanki; yüzü artık adamın başına benzemiyordu, varolma, yalnızca varolma tutkusundan başka hiçbir şey seçilemiyordu yüzünde!

— Yakında sizi görmeye Yazarlar Birliği'ne geleceğim, ama bir tabut içinde, dedi yanından ayrılırken.

Ve gerçekten de o aralık ayında Yazarlar Birliği'ne gelip, bir masanın üzerine konan tabutunun içinde bir gün bir gece orada kaldı. Yanında bitmek bilmez bir gece geçirdim ve bana öyle geldi ki, yeni yüzü, aslında yaşamı ne kadar sevdiğini, uğursuz oyunun yitirdiğini, ölüme karşı oynayıp sonunda yitirdiğini söylemeye çalışıyordu.

Tabutunun üzerine çiçekler bıraktık. Pek anımsamıyorum ama aralarında kasımpatılar olduğunu sanıyorum.

*
**

Gorki'yi bir gerçeklik gibi görmeye alışmıştık. Nerede olursa olsun, nerede yaşarsa yaşasın, bizimle ilgileniyor, yaşamımıza yön veriyor, büyük bir özenle birinin bakımını üstleniyor, ötekini hiç acımadan hırpalıyor, bir üçüncüsünü cezalandırıyordu; bu arada da, sanki kendini bütününü işine vermiş bir Rus yazarı olarak kalıyordu. Yaşadığımız dönemi Gorki'siz düşünemeyiz, o dönemin bütünleyici parçasıdır; bizim zamanımızda Gorki vardı. O bize aitti. Onu bizden ayırmayı deneyin, kültürel dünyamız daralır, solar; Gorki: Bu gözüpek ve kıskırtıcı addan yoksun kitaplar arasında yaşamak iç karartıcı olurdu.

Ona öylesine alışmıştık ki, eskiden nasılsa hep öyle olmalıydı.

Ama aslında, gerçeklik maskesi altında büyük bir fanteziydi bu! Elimizi yüzümüzde dolaştırmak, bu çok fazla alışkın olduğumuz gerçeğe yepyeni gözlerle bakmak, hemen şaşkınlığa düşmemiz için yeterliydi...

Napoli Körfezi'nin kıyısında bir yerde, sessizliğin birleştirdiği suyun ve gökyüzünün mavisinde, Tas adı orada yankılandığı için ünlenmiş küçük bir köyde, bu neşe dolu denizle gökyüzünün değerini bilen, bu adın yüzyıllık gururuna haracını ödemiş, vatanından uzak kaldığında ona sığınak olan, sağlığına kavuştuğu, bu olağanüstü doğa köşesine sevgi dolu bir minnettarlık besleyen bir adam çalışıyor. Ama bu adam sığınağına duyduğu nerdeyse evlat sevgisine karşın, tüm düşünceleri ve tüm ruhuyla, denizleri ve gökyüzü bambaşka renkte, isimleri bambaşka tınıda olan, kuzeye ve doğuya doğru sınırsızca uzanan o ülkeye her an bağlıydı.

Gorki, Remizov'un yaptığı gibi, yurt dışına beraberinde bir muska içinde bir avuç vatan toprağı götürmemişti. Rus toprağı tümüyle yüreğindeydi onun. Gece gündüz ülkesinin geleceğini düşünüyor, eşinin inatla yarıştığı bir çalışmayla bu geleceğin madenini dövüyordu.

Gorki Berlin yakınlarında Saarof'a gider gitmez ülkesiyle ilişkiye geçti. Göringsdorf ve St. Blasien'de bu ilişkiler daha da yoğunlaştı; Sorrente'a yerleştiğinde ise doruğa çıktı. Bu ilişkiler, kitaplarla, gazete ve dergilerle, elyazmaları ve mektuplarla yürüyordu. Eski ve yeni Rusya Gorki'ye yazıyordu; Sovyetler Birliği yeni kurulan cumhuriyetleri kanalıyla ona yazıyordu. Sanki kültürle ya da daha basitinden yazmayla ilgilenen herkes, Gorki ile yazışmanın kendileri için ka-

cınılmaz olduğunu düşünüyordu. Tüm kültürel işleri-
mizden sorumluydu Gorki.

Mektup ve paketlerinin ona at sırtında götürül-
düğü oluyordu, çünkü postacının «Sinyor Gorki»ye
beslediği sempatiye karşın, ona yollanmış paket ve
mektup yığınının Capodi Villası'na taşıyacak gücü
yoktu.

Bu çapta bir yazışma yürütme sanatının ülkemiz
tarihinde tek olduğu söylenemez. Bu gelenek, insanlı-
ğın telefon ve radyo olmadan da mutlu yaşanabilece-
ğini yalın bir biçimde benimsediği en ileri yüzyılda,
XIX. yüzyılda doğdu. Gorki'ye en yakın örnek belki de
Korolenko'dur; Korolenko'nun on sekiz ya da yirmi yıl
boyunca edebiyat dünyasının belli başlı kişileriyle ya-
zıştığı bilinir. Aynı şey Gorki'nin sayısız elyazmasını
okumak için gösterdiği olağanüstü sabır için de söz
konusudur. Bu konuda da Korolenko onun öncüsü ya
da en azından ustasıydı. Biyograflar, Korolenko'nun
kendi notlarına dayanarak, 1900-1918 arasında 4.500,
tek bir yılda ise 500'den çok elyazması okuduğu görü-
şünde birleşirler. Gorki tüm yaşamı boyunca elyazma-
ları okudu ve bunların sayısı Korolenko'nun okuduk-
larından az değildi.

Bu her şeyden önce Rus halkının yazmaya eğilimli
olduğu gerçeğini kanıtlamakta. Bununla birlikte dün-
yada kimse bizi yazışma konusunda fazla titiz ol-
makla suçlayamaz. Yazışma anlayışımızı şöyle tanımla-
yacağım: Yazan yanıt gereksinim duyardır, yanıt
vermesi beklenen sessizliği korur.

Aramızda çoğu zaman geçerli olan bu kuralı Gor-
ki parlak bir biçimde bozdu. Ne denli ciddiyetsiz olur-
sa olsun, ona yazdıktan sonra yanıt almadığını söy-
leyen birini görmek isterdim. Kendisine yazanlara
karşı hep örnekten de öte bir dikkat gösterdi ve eğer

kinanacaksa, onlara karşı çok fazla hoşgörölü olduğu için kınanabilirdi ancak.

Çilesini inanılmaz bir tevekkülle çekiyordu ve yazmaktan ya da elyazmalarını incelemekten yorulduğundan yakındığında, bunu büyük bir alçakgönüllülikle ya da şaka olsun diye söylerdi. Gorki ile on beş yıl boyunca mektuplaştım ve yalnızca bu tür iki yakınma anımsıyorum.

Bir gün Gorki'den «Leningrad Yazarlar Yayınevi»nin yönetimini üstlenmesini istedim; bana şöyle yanıt verdi:

«Sevgili Fedin,

«Kabul edin ki yalnız ismen redaktör olabilirim, yoksa redaksiyonla gerçekten nasıl uğraşabilirim? Hem sonra işlerin ve yazışmaların başımdan aştığını gözönünde tutun. Size yazdığım bu mektup bugün on birincisi oluyor...»

Ve mektubunun sonunda özür dileyen bir tonla:

«Fedin, çok iyi biliyorsunuz ki tembel değilim, çalışmaktan kaçmam, ama bu sıralarda boş zamana öylesine ihtiyacım var ki önerinizi reddetmek için gerçekten ciddi nedenlerim var. Ayrıca, bir kez daha yineliyorum, Petersburg'da olsaydım, bu işi yine reddeddim.

«Bana kızmayın.» diyordu.

Çok sonraları bir kez daha şöyle demişti:

«Üç gün önce size bir kitap gönderdim ve mektubunuza ancak bugün yanıt verebiliyorum. Rüzgâr, aşk ateşiyle yanıp tutu-

şan on altı bin kedi gibi uğulduyor, kapılar çarpıyor, çatıda fareler cirit atıyor, iki gündür Moskova'dan hiç gazete alamıyorum ama kör şeytan bugün bana ikisi büyük, biri ise daha küçük üç elyazması gönderdi. Ne zaman okuyacağım bunları? Buna zamanım yok! Hem elyazması okumak da istemiyorum! Yeterince okudum, daha fazla okuyamıyorum!

«Size biraz dert yanmak beni yatıştı-
yor...»

Yatışmıştı ve canını sıkan elyazmalarıyla ilgili gerçek olmayan yakınmanın yerini, edebiyat yaşamına yönelik bir ilgi patlaması almakta gecikmiyordu. Sonra aynı alışkanlıkla mektubunu bitiriyordu: «Eğer bana yazarsanız... Size çok minnettar kalırım.»

Mektuplarında ne kadar da çok bu «eğer»ler!... «Eğer bu canınızı sıkmazsa, bana birkaç satır yazın!», «Bana yazın, çok mutlu olurum», «Eğer canınızı sıkmazsa, bana yazın». Yazıştığı kişilerin gönderdiği mektuplarla yetinmiyordu, daha da çok yazmaya teşvik ediyordu onları; yazın, yazın! Kendisini Rusya'ya bağlayan bu sonsuz kurdelanın akışı bir an olsun yavaşlamasın diye, onlara yalvarıyordu neredeyse.

Gorki'nin sorduğu soruları yanıtlamakta geciktiğim oluyordu, ama onun bir kez olsun bana mektup beklettiğini anımsamıyorum. Satırların düzenli saplarına kelime halkalarını özenle geçirirken, zarfların üzerine adresleri yazarken, hemen olaylar ve haberler üzerine düşüncelerini belirtiyor, tartışmalar başlatıyor, edebi ürün tasarıları, ruh halleri, kişisel yaşam dünyasına giriyordu.

«İstekler'in yeraldığı mektupları yok etmeniz doğru değil, onları bana oldukları gibi gönderseniz daha iyi edersiniz, o zaman aynı şeylerle kendinize iki ya da üç kez işkence etmenize gerek kalmazdı. 'Siz bunu gerektiği gibi' yapmasanız bile, bana söylemek istediğinizi anlayacak kadar kültürlü bir insanım ben.»

Yok edilen mektuplar için üzülyordu, beni çalışmaktan alıkoyan her tür ruh halinden haberdar edilmediği için üzülyordu, iki ya da üç eksik mektup aldığında kendini yaralı hissediyordu.

Bu mektuplaşma tutkusu, bu elyazması okuma arzusuna, bir de kitaplara olan doyurulmaz açlığı ekleniyordu. «Her kitap benim için bir harikadır», diye yazıyordu Gorki.

Kendini edebiyat tutkusuna kaptırmıştı, edebiyatta olan güvenini asla yitirmedi. Uzun sınav yıllarında, savaşın kültür adına ne varsa ezme tehdidini savurduğu anlarda, edebiyat için çalışanların, ona hizmet ettikleri halde ona olan inançlarını yitirdikleri dönemde, Andre Beliy gibi yazarların kendilerine edebiyatın hâlâ halka gerekli olup olmadığını sordukları günlerde, Gorki, edebiyatın önemine ilişkin bir kuşku gölgesi bile göstermiyor, yazarın halinin böyle olması gerektiğini söylüyordu.

Bir gün bana yüreklendirici birkaç söz söylemek isteyip şunları yazdı:

«Mektubunuz 'tutkun' bir yazar, 'yetenekli' bir yazar olduğunuzu çok iyi gösteriyor.»

Bu sözlerin bana neden alaycı geldiğini bilmiyo-

rum. Bunun üzerine bana bu düşüncesinin arkasında yatanları açıklamak için acele etti...

«'Tutkun', 'yetenekli' bir yazar oluyorsunuz derken, üstü kapalı bir kınama değildi bu, yanılıyorsunuz. Tutkun olmak, yetenekli olmak, yaptığını tüm varlığıyla seven ve kendini tümüyle ona adayan bir insan için olmazsa olmazdır. Puşkin, Dostoyevski, Shelly ve Lermontov, Lenin ve Garibaldi vb. insanlar 'tutkun' oldukları için o insanlar oldular.»

Kendini bu edebiyat tutkusuna «adayan» Gorki, kitap sanatının yazma sanatının, yaşam için vazgeçilmez büyük bir şey olduğunu söylemeyle asla durulamıyordu. Kitabın halka malolması, onun en büyük gururuydu.

Tüm yaşamını edebiyata adamaya hazırlanan bir delikanlı kendine seçiminin ciddiyetini, yararlılığını, anlamını, değerini soruyor. Yazma sanatının iş olmadığı, kâğıt karalamak değil çalışmak gerektiği ve herkesin dizeler yazabileceği düşüncesini yüzlerce kez duymuş. Başka herhangi bir meslekle uğraşan ve başka herhangi bir yeteneği olan yaşlılarından çok daha sık ve çok daha hararetli bir biçimde ahlaksal bir destek arıyor.

Öyleyse bu delikanlı, kendinden sözederken «benim için her kitap bir harikadır» diye yazan, kitap harikasının arkasında başka bir harikayı, yazarı bulmayı bilen bir yazar hakkında ne düşünülebilirdi?

Üç - dört yıl önce Rus edebiyatında kesinlikle tanınmayan, İç Savaş'ın ardından yağmurlu bir yazdan

sonra mantarların bitmesi gibi birden yeraltından çıkan adlar, adlar, adlar, onlarca ad.

Meraklı ve araştırmacı Gorki gerçek bir mantar meraklısı gibi, iki kat olmuş, gözlerini yerden kaldırmadan birinden ötekine giderek bu sık kitap ormanında ilerliyor.

«Leonov kim?» 'Edebiyata yeni başlayan' başkaları yok mu?

«Çaadayev'in *Günlük Yaşamın Ortasında* adlı küçük kitabını yeni okudum. Bunlar sanat değil, küçük gazete yazıları; ama bu hüznünlü kitap günlük yaşamı daha iyi tanımamız için ne de çok malzeme sağlıyor!

«Panteleymon Romanov'un(*) şu *Rusya* adlı kitabı da ne?

«Roman Kumov'un adını duymadınız mı? Nerede acaba? Savaştan önce küçük bir öykü derlemesi yayımlamıştı. Şimdi *Koros-tomislovlar'ın Sonu* adlı bir piyes yazıyor. İlginç.

«Gerçek edebiyattan anlayan buradaki tanıdıklarım Y. Tinyanov'un *Kuşliya'sına* büyük bir hayranlık duydular. Böyle bir kitabın yazılmış olmasından ben de mutluyum. Merejkovski'nin akılsız, Aldanov'un fazla akıllı, ama tamamen yabancı kitaplarıyla karşılaştırma bile götürmez demek gereksiz. Bundan sözünü etmeye değmez. Ama söylemek istediğim şu: *Savaş ve Barış'tan* sonra kimse öyle ve o tarzda yazmadı. El-

(*) Panteleymon Romanov (1884-1938), yazar, Sovyet iktidarının ilk yıllarını anlatan gülmece ve yergi öyküleri vardır.

bette ben Profesör Fatov değilim ve Panteleymon Romanov'u tüm Rus klasikleriyle bir tutan Fatov gibi, Tinyanov'u Tolstoy'la karşılaştırmıyorum. Ama bana öyle geliyor ki, Tinyanov, *Kuşliya*'nın başarısından sarhoş olup sendelemezse ilerleyecek.

«*Şu Şkid Cumhuriyeti* (*) ne de ilginç bir kitap...»

Ve böylece Boris Lavrenev ve Şklovski üzerine, Semenov ve Ehrenburg üzerine, onlarca ve yüzlerce değişik isim üzerine bazen kınayan, bazen öven, bazen öfkeli, bazen gülümseyen mektuplar geldi gitti. Tüm bu isimler arasında Gorki'nin ısrarla üzerinde durduğu iki isim vardı: Nikolay Tikhonov ve Mihail Zoşçenko.

Hayatımda karşılaştığım en akıllı başında kişinin adını söylemem gerekseydi Nikolay Tikhonov'un adını verirdim. Bu olağanüstü adamın dış görünüşünde bile inanılmayacak bir sebat dile geliyordu. O sırada nasılsa, yirmi yıl önce de aynıydı: Bedeni zayıf ve ince, saçları ağarmış, parlak gözleri güçlü, biraz kaba ve çok hareketli bir çenesi var. Tikhonov'un boğuk kahkahaları tartışmalarda her an çınlardı; bu kahkahalarda neşeli ve durdurulamaz bir yaylım ateşi gibi ani, neredeyse savaşı andıran bir şey vardı.

Dizelerini bize okuyuşunda da savaşı andıran bir şey vardı. Kısa dizeleri kesik kesik ve korkunç bir biçimde pathyor, sonra hızlı soluklarının kaldırdığı biraz

(*) *Şkid Cumhuriyeti*, G. Biyelih ve A. Panteleyev'in, kimsesiz çocukların Sovyet iktidarının ilk yıllarındaki yaşamlarını anlatan öyküleri.

dar göğsünün derinliklerinde gürleyerek uzaklaşıyorlardı. Şiir okurken hep acele eder, sanki koşar ve sonunu getirmeye çalışırdı; bitirdiğinde parlayan gözlerle, «Nasıl hoşunuza gitti mi?» demek isteyen bir gülümsemeyle, coşkuyla bize bakardı. Dizelerinde kusurlu, kötü bir şey bulursa, bize örnek olarak buna ilk önce kendisi güler ve sanki: Sadece bir alıştırma bu, bekleyin, yarın ciddi olarak yazacağım! diye bağırırdı.

Tam bir şiir okuluna yetecek dağlar kadar not, kitap ve anıdan, o karalanmış kâğıt yığınlarından oluşan malzemeleri parçalayıp yutarak, yeni zaferlere doğru coşkuyla önde gidiyordu.

Seçtiği edebi yol kesinlikle doğrusal değildi. Tikhonov kendini şiir gezegenine yapılan başdöndürücü yolculuklara bırakıyordu. Yolculuklarının, yazma konusundaki araştırmalarının patikaları, gezegenimizde yaptığı gerçek ve sonsuz yolculukların dolambaçlarından daha az kesişmiyor, daha az fır dönmüyordu.

Devrimden önce bir öykü yazmış ve yayımlamıştı. Ama sonradan kendini o kadar şiire verdi ki, bir daha asla düzyazıya döneceğe benzemiyordu. İlk öyküsünü anımsamaktan hoşlanmıyordu ve *Güruh* ile *Bal Şerbeti* şiir konusundaki ustalığını ortaya koyduktan sonra, artık kimse olayları anlatmaya olan merakından kuşulanamazdı. Oysa birden çok özenli bir dili olan birçok öykü yayımladı ve sonunda, olağanüstü konulara duyduğu heyecanla öykü üzerine öykü yazmaya koyuldu.

Tikhonov'u incelemek gibi soylu bir görev üstlenecek kişi, kendini, şairin çeşitli türlere olan tutkusundaki köklü değişmelerin, ürün verdiği türlere tek tek baktığında ise, hem zarif hem de kaprisli olan bi-

çimsel arayışlarındaki sayısız dolambacın karşısında bulacaktır.

Bununla birlikte siyasal alanda, Tikhonov, Sovyet Rus edebiyatı temsilcilerinin en değişmeden kalanı oldu, çünkü hiçbirimiz bulduğumuz konuya Tikhonov kadar sadık, üstlendiğimiz göreve onun kadar bağlı kalmadık. Konu savaş, görev ise bir kahraman aramayıdı.

Güçlü sesiyle henüz yeni yaşanan olayların içinde yer almış tüm bir kuşağın dikkatini çekmiş olan *Güruh*'da, sonradan Tikhonov'un yazacağı her satırda alevlenecek olan bu savaşçı ruh parıldıyordu. *Güruh* savaşın şiirsel bir dille, dahası devrimci bir dille anlatılmış sonuydu. Bu dizelerin yeni bir özelliği vardı: Savaşçı özellikleri. Tikhonov savaş silahı ile şiir silahı arasında, Rus geleneğinde garip ve az rastlanır bir tür akrabalık, savaş ile şiir arasında bir kardeşlik yarattı.

Elbette Gorki dev bir orkestra içinde çalan bu bakır çalgıların sesini hemen duydu ve bunların buz gibi titreşimlerini ulaşabilecekleri her yerde aramaya koyuldu.

Bana gönderdiği ilk mektuplardan birinde şunları yazıyordu :

«Tikhonov'un okuma fırsatı bulduğum dizeleri, kimi zaman kötü de yazsa, gözümün önüne olağanüstü yetenekte bir yazar getirdi. Örneğin küçük Hindu üzerine şiirinde olduğu gibi. Tikhonov şimdiye değin bir şeyler yayımladı mı? Yazdıklarından bana gönderebilir mi? Bunu ona bir sorun.»

Gorki bir sonraki sayfada çağın en karakteristik olaylarını anımsatıp, Toller, Sherwood Anderson,

Rolland, Pirandello'nun adlarını anarak sözü Tikhonov'a getiriyor: «Şaşırtıcı bir özelliği var: Koşarak yaşıyor ve iç yaşamına engel olan ne varsa, hepsinin üstünden atlıyor.»

Gorki bir başka mektubunda yeniden şöyle soruyordu bana: «Tikhonov ne yapıyor, yazdıklarını bana göndermeyi kabul etmiyor mu? Dizeleri harika.»

Ardından bir sonraki mektubunda: «Tikhonov'un kitaplarını aldım. Sizden ona en içten selamlarımı iletmenizi, kendisine duyduğum hayranlığı söylemenizi istiyorum: Ahenkli bir biçimde gelişen gerçek bir şair.»

Evet, eğer bundan şairin ruhsal yaşamı ile günlük yaşamı arasındaki birlik ve aralarında hiçbir uyumsuzluk bulunmaması anlaşılıyorsa, gerçek bir şairdi o.

Bana hep Tikhonov, barışa dayanamazdı gibi geldi. İç Savaş bitip de o kadar alışılan askeri giysilerin yok olduğunu ve sivil giysilerin kalabalığında yitip gidildiğini farkettiğinde, yüzünde umutsuzluk okunuyordu. Plastik bir savaş imgesi veren romantik kahraman, geçmişe doğru geri çekiliyordu sanki. Bu üzücü ayrılığa katlanamazdı Tikhonov. Günlük yaşamın binbir görünümü arasında, yavaş yavaş eski gücünü kazanan kahraman savaş arkadaşı, değerli askeri önder, yorulmaz asker için, bağı yanık, gözünü budaktan esirgemez sıra neferi için de bir yer olduğundan emindi.

NEP'in sisleri ve kalkışması içinde «bir kahramanın peşinde» (yapıtlarından birine bu adı vermişti) giden Tikhonov, birkaç kez düş kırıklığına uğradı: Eski süvariler, kir pas içindeki tezgâhlarına dönmek için körelmiş kılıçlarını alelacele bir yana atmışlardı. Güvenmek güzel olmasına güzeldi ama eski kahra-

manlar gerçekten yorgundular, Tikhonov'unkinden daha az görmüş geçirmiş biri bile bunu görebilirdi.

Bunun üzerine şair, sürmekte olan bir savaş aramak için Kafkaslar'a ve Orta Asya'ya gitti. Okudugu kitaplardan, herhangi bir coğrafyacıya göre daha iyi tanıdığı bu topraklar, geçitlerinin taze esintilerini, buzullarının rüzgârını, çağlayanlarının sesini yüzüne çarptılar. Ondan sonra tüm yaşamı yolculuklarla ve delicesine okumalarla geçti. Bu, eşsiz olana, olağanüstü olana, doğanın ve insanın damgasını vurduğu her şeye doğru gerçek bir koşuydu. Dağlara tırmanıyor ve sayısız kitap okuyordu. Gorki'yle karşılaştırıldıklarında tüm yeni yazarlarımıza merak eksikliği vardı. Tembellik ettiğimiz ve yeterince meraklı olmadığımız için pişmanlık duymalıyız. Gorki'yle yalnız Tikhonov karşılaştırılabilirdi. Yaratıcı kafasını geliştirerek, dağlar gibi malzeme ve bilgi biriktiriyordu; buluşları üzerinde, sefere hazırlanan bir ordu komutanı gibi canla başla çalışıyordu.

Daha o dönemde yani İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından yıllarca önce, Tikhonov'un trompetler çalmaya başlayınca sefere çıkmaya en iyi hazırlanmış yazar olduğunu ortaya koyacağına kesin olarak inanılabilirdi.

Nitekim öyle de oldu. Finlandiya ile savaş çıktığında Tikhonov çok iyi silahlanmış durumdaydı. Dizelerinin, şiirlerinin, öykülerinin kahramanları, «savaş atları» canlandılar ve yürüyüşe geçtiler. Karelya'nın ve Finlandiya'nın buz tutmuş ormanlarını sözcükleriyle birlikte böyle geçtiler ve bir yıl kadar sonra, unutulmaz Leningrad Savunması'na onunla birlikte katıldılar.

Tikhonov tüm yönleriyle, hatta yüce ve içten şiirinin doğasıyla, gözüpek ve atılğan düşüncelerinin

biçimiyle, silahlara olan eğilimiyle, savaş sanatını kavrayışıyla, bir savaş yazarıdır. Bir silahı hemen ötekiyle değiştirebilir. Gazeteci ya da yayıncı olmak için şiiri bırakabilir. Neşelidir, gözünden bir şey kaçmaz, arkadaşlık anlayışı ateşler içinde sınanmıştır.

Sovyet dönemi Rus şiirinin Denis Davidov'udur. (*) Tıpkı Denis gibi vatani her şeyin üstünde tutar, tıpkı Denis gibi, sadakatle hizmet ettiği orduyu anımsadığında yeteneği coşar.

Tikhonov'un şair belleğinde biriktirdiği zenginlikler şaşırtıcıdır.

Dizginsiz kalan düş gücüyle yalnız kaldığında, çalışma masasının önünde yalnız olduğunda anımsadığı bir düş onu canlandırıyor; büyük ama henüz dağınık olan ne varsa, gözlerinin dört savaş boyunca topladığı ne varsa uyumlu bir biçimde sergileyeceği bir roman yazmayı, epik bir yapıt yaratmayı düşünüyor. Tikhonov, gözlem biriktirme yeteneğine, henüz sahip olmadığı bir özellik daha eklemek zorunda: Sanatsal birleşim.

Düşünü gerçekleştirmeyi başaracak mı Tikhonov? Madem ki bu onun düşü, madem ki az rastlanır bir özelliğe sahip, elbette bunu yapmalı. Gorki onun bu özelliğini çok iyi tanımlamıştı: Canını sıkın ne varsa, hepsinin üstünden atlıyor. Engelleri böyle aşma tarzında, savaşa özgü bir şeyler, belki de bir savaş kurnazlığı var.

Tikhonov'un en iyi yapıtlarında yaşayan Rus halk kahramanlarının, bütünsel bir tablo içinde biraraya getirilmesi gerekiyor. Böylece halkın en olumlu kişilik

(*) Denis Davidov (1784-1838), şair ve askeri konular yazarı. 1812'deki Yurtsever Savaşın kahramanı ve Partizan hareketinin örgütçülerindendir.

özellikleri, büyük tehditlerin yaşandığı sıradaki, durumlarında oldukları sıradaki durumlarıyla şiirsel bir tarzda gösterilmiş olacak. Halkımızın tarihi üzerine düşünmek için bu tablonun önünde uzun uzun duracağız. O zaman Nikolay Tikhanov'u, kendi yarattığı bu tablonun içine tarihsel olarak yerleşmiş olarak yeniden göreceğiz.

«Serapyon Kardeşler»in yaşamında şakaya fazla yer yoktu. Çok gülünüyordu, ama kalem neşeli olmayı kabul etmiyordu. Sanatlar Evi Luntz'un gidişinden sonra sinema parodileri düzenlemeyi bıraktı. Ama Luntz, bir yandan *Vsevolod İvanov'un Aile Mücevherleri* türünden güldürüleri sahneye koyarken, içinde zehirler, kılıçlar, cezalar ve savaşlar bulunan trajediler de yazıyor, insanlığın en acı, en görkemli ve en iç karartıcı kitabı İncil'den esinlenerek yeni biçimler yaratıyordu.

«Serapyon Kardeşler» ünlü «Arzamas Karanlık Adamlar Derneği»ni(*) taklit etmeyi düşünmedikleri halde, birçok kez eğlenceli toplantılar düzenlediler. Bunlar küstahlık ve gençlik doluydu, ama asla neşeli değildi. Takmaadlar da pek ömürlü olmadı. Arada bir, Vsevolod İvanov'a «Aleut Kardeş», Nikolay Nikitin'e ise «Tumturakçı Kardeş» dendiği anımsanıyordu. Yalnızca hepimiz için bir cins isim haline gelen «Serapyon Kardeşler» takmaadı, kalıcı oldu, ama bunun hiçbir komik yanı yoktu, edebi bir etiketti, bir noktaydı, hepsi o kadar.

(*) Arzamas Karanlık Adamlar Derneği ya da Arzamas 1815-1818 arasında Petersburg'da etkinlik gösteren edebiyat çevresi.

Şakanın, parodinin, oyunun ayartıcılığı sanki her adımımızda gözetliyordu bizi. Herkes alaycı Remizov ile onun «Büyük Maymunlar Odası»nı gördüğünü sa-
nıyordu hâlâ. Yergici Zamyatin yeterince incelenmiş-
ti. En «doğru» geleneği bulma kaygısını taşıyan, yeni
edebiyatın ilk adımlarına yön verme yeteneğinde bir
kişi olan Viktor Şklovski, kimsenin inkâr edemeyece-
ği gibi Avrupa'nın diğer tüm edebiyatlarından çok da-
ha fazla gülme sanatına sahip olan İngiliz düzyazısın-
da mizahın ustası olan Lawrence Sterne'ı bize yorum
yerine aforizmalarla sunmuştu.

Tüm bu etkiler, sanatımızın yüzeyinde nerdeyse
hiç bir iz bırakmadan ve asla köklere değmeden dola-
şıyordu.

Gülmeye çok değer veriyorduk. Nasıl solunum bir-
birinden ayrılmaz iki evreden oluşursa — soluk alma
ve soluk verme — sanat da yalnız ciddiyet üzerine ku-
rulamaz, onun da soluk vermeye, yani gülümsemeden
kahkahaya kadar tüm nüanslarıyla gülmeye ihtiyacı
vardır. Oysa bizim kitaplarımızın ezici çoğunluğunu
«ciddi» yazarların oluşturduğu Rus edebiyat geleneği
anlayışına uygun olarak, çevrelerindeki yeni yaşamın
havasını soluyorlar ve yüklerini hafifleten soluklarını
büyük bir çaba pahasına tutuyorlardı.

Ama şunları söyleyebilecek bir yazar vardı ara-
mızda: Tamam, sizin için o kadar kaçınılmaz olan şeyi
yapıp soluk vereceğim, tüm ciddiyetinizi dengeleyecek
biçimde güleceğim.

Bu yazar Mihail Zoşçenko idi.

«Serapyon Kardeşler»in keyifleri yerinde olduğun-
da, ister istemez yineledikleri bir nakaratları vardı.
Anlamı bizim için ne denli açıksa, başkaları için de

o denli kapalı olan bir özdeyişti bu. Yeni bir öykünün sert bir biçimde çözümlenmesinden ya da kuramsal bir tartışmadan sonra, beklenmedik anda bir ses birden şu kısa uyarıyı yapardı: «Zoşçenko Kırgın.» Ve herkes gülmekten kırılırdı. Ya da neşe içinde yapılan bir tartışmanın ortasında yorgunluğun zaman öldürttüğü bir anda sessizliğin ortasında yine şu saptama yankılanırdı: «Zoşçenko'nun canı sıkkın.» Ve odada yeniden neşeli bir kahkaha kopardı.

Bu anlarda Zoşçenko'nun dudakları ağır ağır, zarifçe gevşer ve biraz küçümseyici bir gülümsemeyle sanki şöyle demek isterdi: Haklısınız, can sıkıntıma bir son verebilirim.

Zoşçenko, sihirli değnekle dokunulmuşçasına birden bire ün kazanan ilk genç yazar oldu, hem yalnızca edebiyat dünyasında değil, şaşılacak kalabalıkla bir okur kitlesi arasında da. O, güzel bir günün sabahı üne kavuşmuş olarak uyandı ve o andan sonra kendini ünün getirdiği tüm can sıkıntılarının içine dalmış buldu.

Bu can sıkıntıları, vapurlarda ve sayfiye yerlerinde, her zaman, yazar Zoşçenko olduğunu ileri süren kimi dalaverecilerin çıkmasıyla sınırlı değildi; işbilir konser ve turne düzenleyicilerini ustalıkla atlatması gerekiyormuş. Zoşçenko'nun elinden bir hırsızın ondan çalabileceği ne varsa alarak, yani giysilerini alarak, gazetelerde ve dergilerde onu taklit etmeye koyuldular; can sıkıntısı, hatta durumunun tüm dayanılmazlığı kuşkusuz yeteneğinin eksiksiz ve traji-komik bir anlayışsızlıkla karşılanmasından geliyordu.

Zoşçenko cumartesilerimizde, başta mizah dergilerinin okuyucularının hoşuna gidenlerden oldukça farklı şeyler ürettiği için beğenildi. Ustaca kurduğu öykülerde alayla içtenliği birleştirmesini bilen bu ya-

zarın olağanüstü yeteneğinin büyüüne kapılıverdik. Edebiyat araştırmalarına dalmış olduğumuzdan henüz Zoşçenko'nun özgün yanlarını bütünüyle kavramıyorduk; onu akla gelebilecek tüm benzerleriyle karşılaştırıyor, ortak noktalarla farklılıkları saptayıp, zaman zaman ciddi bir biçimde sinirlendiriyorduk. Özgünlüğünden hiç kuşulanmamakla birlikte o dönemde «Serapyon Kardeşler»den geleneğe uyan bir olgu olarak söz edildiğinden, Zoşçenko'nun değerini tam olarak anlayamıyorduk. 1920'li yılların Petersburg'u üzerine çok akıllıca ve büyük tarihsel değeri olan makalelerin yazarı Cumartesi dostlarımızdan Mariyet Şaginiyan, kendi *Edebiyat Gazetesi*'nde «Serapyon Kardeşler»in klasik Rus öyküsünü yeniden canlandırıldığını yazdı. Zoşçenko da «yeniden canlandıranlardandı.» Öyküleri çeşitlendikçe bunlarla geçmişin örnekleri arasında kurmaya çalıştığımız benzerlik, bizi XIX. yüzyılın en uzak köşelerine götürüyordu. Ama Zoşçenko kendisinden önce kimsenin yapmadığını yapıp edebiyata, kendi sesi, kendi kahramanları ve konusuyla gelmişti ve her satırında kesin olarak şunu ilan ediyordu: İşte böyle yazılır. Başka türlü yazmayacağım!

Bir gün tramvayla Politeknik Enstitüsü'nden dönüyorduk. Enstitüde bir edebiyat gecesi yapılmış, öğrenciler Zoşçenko'yu çok alkışlamışlardı — bunlar Zoşçenko'nun henüz alışmaya zaman bulamadığı alkışlardı—, Zoşçenko ile sanatı üzerine konuştuk. O sırada gazetecilik yapıyor, çeşitli konular ya da okuyucu mektupları üzerine makaleler yayımlıyordu. Ona bu tür bir çalışmanın Gorbunov'unkiler kadar evrensel tiplerin yaratılmasına ortam hazırlayabileceğini söyledim. Düşüncemi ölümsüz general Dityatin'in İvan Gorbunov'u hem tarihsel, hem de edebi bir olgu haline getirdiğini söyleyerek açıklamaya çalıştım. Ama

artık hiçbir açıklama beni kurtaramazdı: Lafı ağzımdan kaçırmış ve mahvolmuştum.

— Mümkün değil mi? dedi büyük bir kibarlıkla, ama dudaklarının ucuyla.

Başka hiç bir şey olmadı. Aradan yıllar geçtikçe ilişkimiz daha da zenginleşti. Zoşçenko bana tramvaydaki konuşmamızı anımsattığında, tartışmalarımızın ne kadar verimli olduğunu ikimiz de biliyorduk.

— Anımsıyor musunuz, dedi yüzümü daha iyi görmek için birden geriye doğru çekilerek, bir gün beni Gorbunov ile karşılaştırdığınızı anımsıyor musun?

Bu sözleri sinirini gizlemek için çaba harcayarak ve ağır, karanlık, bulanık gözlerinde buz gibi bir bakışla, benden başka kimsenin duyamayacağı bir sesle söylemişti. Ani bir soruyla beni afallatma ve böylece yıllarca önce işlemeye cüret ettiğim bir hatadan dolayı beni cezalandırmak istediğini anladım.

«Serapyon Kardeşler»in cumartesilerinde gülerek «Zoşçenko alınmış» diye bağırıyorduk. Evet tutumumuza kırılmakta çok haklıydı, çünkü ne yaptığını herkesten iyi biz biliyorduk, onu yüzeysel biçimde yargılamaya hakkımız yoktu.

Sorrent'da «heyecanlı bir sabırsızlıkla» Zoşçenko'nun kitaplarını bekleyen Gorki, öykülerinden biri üzerine bana şöyle yazmıştı:

«Eğer seçtiği dil üzerinde durur, onu derinleştirir ve geliştirirse, özgün şeyler yaratacağı kesinlikle söylenebilir. Kanımca onu Lëskov ile karşılaştıranlar yanılıyorlar. Zoşçenko başka, evet bambaşka. Yazdıkları çok iyi.»

Zoşçenko ile Lëskov'u karşılaştıran eleştirmenler, sözcüklerin yaşamına, dolayısıyla üsluba yapıtın diğer

yönlerinden çok daha fazla duyarlıydılar. Tek yanı da olsa yüreklendiriciydi bu karşılaştırma. Zoşçenko'nun yazdıklarının özünden, içeriğinden söz etmeye çalışan eleştirmenler ona cesaret verirken cimrilik yapıyor, yererken cömertleşiyorlardı.

Zoşçenko'nun kitaplarını okurken herkes gülüyor, ama yazardan duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmeyi de gerekli buluyordu. Okuyucular onu seviyorlardı çünkü onları güldürüyordu. Zoşçenko'yu şen bir keyif erbabı olarak görüyorlar, neşeli kitaplarında keyifsiz konular bulurlarsa bozuluyorlardı. Hayır, diyorlardı okuyucular, ona böyle şeyler yakışmıyor, o bir mizahçı. Aslında söylemek istedikleri şuydu: Düşünmeye gerek yok, ben gülmek istiyorum. Anlaşılabilir bir istekti bu. Ama Zoşçenko'nun buna pek dikkat ettiği yoktu. Eleştirmenler, onun bir yergi yazarı olduğunu kabullendikten sonra, büyük bir dikkatle yergisinde görmek istemedikleri şeyleri aramaya başladılar. Kimilerine göre Zoşçenko'nun acı alayı geçmişe ait olup da hâlâ yaşayan şeyleri eleştiriyordu yalnızca. Yani devrimin henüz bütünüyle kökünü kazımadığı küçük burjuva anlayışını. Onlara göre Zoşçenko bu kalıntıların önemini büyütüyordu ve gücünü değirmenlere karşı savaşta harcaması gereksizdi. Başkaları ise Zoşçenko'nun yergisinin kesin bir hedefi olmadığı kanısındaydılar. Çünkü bu yerginin dalga geçtiği kahraman yaşamıyordu, canavarlardan ve alçaklıktan arınmış toplumumuzda, Zoşçenko'nun bulmak için yırtındığı bu kahramana yer yoktu. Başkaları ise daha da ileri giderek, onun öykülerinde sözcülüğünü yaptığı bir küçük burjuva olduğunu, çevresindeki dünyayı bir küçük burjuvanın gözleriyle incelediğini, dar kafalı ve duyarsız biri olduğunu söylüyordu.

İnsan kendisine yerginin bir hedefi var mıdır yok

mudur sorusunu sorabiliyorsa, anlamasa da, görmek istemese de, bu hedef gerçekten var demektir. Zoşçenko'yla ilgili tartışmalar, toplumun kendi yergi yazarına karşı takındığı geleneksel tutumun sonucuydu. Toplum, yergi yazarının önermelerine kuşkuyla yaklaşır. Şöyle bağırabildiğindeyse keyfine diyecek yoktur: «Hesaplarını ne de güzel gördü!» Ama toplumdan aynı hoşnutlukla: «Hesabımı ne de güzel gördü!» diye bağırması beklenemez kuşkusuz.

Ama Zoşçenko «hepimizin hesabını görüyordu», benim, bizim, bizim dönemin ve insanların, toplumumuzun hesabını. Kuşkusuz başka hiçbir yazar törelerimizi, ulusal karakterimizi aydınlatmak için onun kadar bol —ve dolayısıyla aslına sadık— sanatsal tanıklık getirmede. Onun yergisi bencil bir mutluluk arayanlara yönelmişti. Herşeyi kendilerinin elde ettiğini düşünen, kendilerinden istenenin kırıntısını bile vermek istemeyen, sadece almasını bilen, tekyanlı düşünen insanlara yönelmişti. Kendi mutluluklarından başka bir şey düşünmeyenlere yönelmişti. Bunu bazen lirizmle, bazen kabaca, bazen incelikle, ama hep büyük bir beceri ve büyük bir iştahla yapıyordu. Şaşırtıcı çeşitlikteki silahlarıyla, çağımıza çimentolanmış olan bu nişan tahtasına ateş ediyordu.

Ne zaman edebiyattan söz etsem, yalnız açlık çekmiş olanların bildiği o kaygı verici zayıflığı hissederim: Her şeyi istiyorum, düş gücüm herşeyi bir defada yutuyor, sanki hiç doymayacakmışım gibi geliyor. Eleştirmen olmadığımı üzülüyorum. Eleştirmen olsaydım Zoşçenko'nun kullandığı, yapıtlarında açık bir üslup benzerliği altında saklı duran silahların zenginliğini gösterirdim. Zoşçenko'yu anlamak için, onda, temel biçimin yanında duran biçimleri görmek çok önemlidir. Yergisine, seçtiği konunun asıl amacını gös-

teren yorumlar ekler. Parodiden önce, anlatılan şeyin parodi özelliğini açıklayan bir giriş yazıp gerçek edebiyatın savunuculuğunu üstlenir. Zoşçenko, «bir yazarın edebi çalışması» üzerine kitaplar yayımlansın diye uğraşan az sayıda Sovyet yazarından, daha doğrusu birkaç Sovyet yazarından biridir. Bu uğraş yaşamının amacıdır. Henüz çok az kişinin anladığı kitaplarında genelde sanat için mücadele eder; «yeni genç eleştirmenler» olarak nitelediği düşmanlarına yönelik polemikleri Zoşçenko'yu bizim kuşağın en güçlü polemikçisi yapmıştır:

«İşte bir kez daha yazar, yeni çalışması yüzünden kınanacak.

«Yeniden, bunun insan doğasına kara çalmak, kitlelerden soyutlanmak vb. vb. olduğu ileri sürülecek.

«Ve ele alınan düşüncelerin pek bir önem taşımadığı söylenecek. Kahramanlar da gerektiği kadar önemli değil denecek. Toplumdaki yerleri pek öyle büyük değil denecek. Genelde bazı tutumları, böyle kişileri gözü kapalı izlemeyecek olan işçiler arasında sıcak bir sempati uyandırmıyor denecek.

«Kişilerin pek büyük bir kavrama güçleri olmadığını söylemeye gerek yok elbette. Kuşkusuz bunlar birer öncü değil, kendi gerçekleri, davranışları ve günlük kaygılarıyla diğerleri gibi basit vatandaşlar.

«İnsanlık konusunda atıp tutmaya gelince, elbette ki böyle bir şey söz konusu değil...»

Zoşçenko edebiyata herhangi bir «meslek» olarak yaklaşımdan diğer yazarlara göre daha az çekiniyordu. Vsevolod İvanov'un *Tepecikler Nasıl Oluşuyor*'u türünden şiirsel öykülerin yazıldığı bir dönemde, Zoşçenko, «hamamın önünde nasıl kuyruk oluşuyor» türünde bir konu işlemeye hazırdı. Bu konu üzerine yazmanın «gerçekle ilişkiyi kesmek» anlamına gelmedi-

ğini düşünen insanlar da olduğundan, bu konu Zoşçenko'ya meslek olarak değil, şiir olarak edebiyat adına savaşıma olanağını veriyordu.

Vulgarize ederek basitleştirenlere karşı mücadele etmek çok yorucu bir işti ve Zoşçenko'nun tek dayanağı doğru yolu seçtiğinden emin olmasıydı.

Neler olup bittiğini yine herkesten önce Gorki sezdi:

«Zoşçenko'nun mükemmel bir şey yazdığını görmekten çok memnunum. Bunu elbette yapacaktı, ama son zamanlarda 'mizah konusunda çalışmaktan' ve gazetedeki küçük işinden yorgun düşüp hasta olduğunı duymuştum.»

Doğruydı, Zoşçenko hastaydı ve bunda «mizah»ın payı olduğu çok açıktı. Bu hastalık ve izleyen iyileşme dönemi, yaşamında yer eden en önemli olay, yazdıklarının ana konusu haline gelmişti. Böylece bizler de çok ciddi, hiç gülmeyen bir Zoşçenko tanıma fırsatı bulduk. Hem de onu başka her yerdekinden daha iyi bir biçimde tanıdık.

Yalnızca eğlenmek isteyenlerle onda bir mizahçıdan başka hiçbir şey görmeyenler, kendilerini eğlendirmeyi reddedince Zoşçenko'ya bir döneğe gözüyle bakmaya başladılar. Zoşçenko'nun alay konusundaki yeteneğinin karmaşık otobiyografilerinde tüm bu edebi türlerin bulunduğu yanılsamasını doğurmasına karşın, *Yeniden Bulunan Gençlik* ile *Gün Doğmadan Önce* adlı öyküleri ne düşünmeyi öğreten birer el kılavuzu ve sağlık bilgileri veren birer derleme, ne de basitleştirilmiş bilimsel konulu kitaplar değillerdi. Bunlar duygusal kitaplardı.

Gorki bir gün bana eleştirmen ile sanatçı arasındaki çatışma üzerine şu satırları yazmıştı:

«Eleştirmenler Pavlov'un reflekslerle ilgili kitaplarına bir göz atmalı ve köpekler üzerinde yaptığı deneyler üzerine düşünmeliydiler; kuşkusuz bu sanatın doğuşunu daha akıllı bir biçimde açıklamalarına yardımcı olurdu.»

Elbette bu satırları yorum yapmadan anlamak mümkün değildi. Bu yorumu yıllarca sonra, fizyologların sözlerini yineleyen Zoşçenko'da buldum. Bir bilimadamı, köpeğin organizmasının üst sinirsel aktivitesini bilimin mükemmel bir biçimde inceleyebileceğini, köpeği anlamak için mutlaka onunla *konusmak* gerektiğini, bunun da sanatın alanına girdiğini söylemişti. Burada, yani köpekle konuşma düşüncesinde, bilimle sanat, birbirine başka herhangi bir yerde olduğundan çok daha fazla yaklaşıyordu; bu yaklaşma karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarıyla noktalana-caktı.

Zoşçenko hastaydı. Kendisini iyileştirecek bir ilaç aramaya koyuldu. Ve buldu da. Bilimin yardımıyla buldu onu. Bundan, bu deneyin öğretici olduğu sonucuna vardı.

Zoşçenko bir ustaydı. Durmadan yeni konular arardı. Hasta olan ve hastalığını yenen bir yazarın iç dünyasının en önemli konulardan biri olduğu kanısındaydı. Bunu öğretici buluyordu. Çünkü Gogol'de olduğu gibi hastalığını yenemeyebilir, onun kurbanı olabilirdi. Gerçekten de Gogol'ün trajedisi ne kadar acıydı.

Evet, evet, bu Zoşçenko'yu asla incitmeyecek bir karşılaştırma: Gogol'le Zoşçenko. Sadece *Duygusal Öyküler* ile *Mirgorod* ve *Petersburg Öyküleri* arasında

açık bir benzerlik olduğu için değil. Sadece Gogol *Müfettiş*'i yazarken kendi yarattığı tipin yazgısını düşünerek kendine işkence ettiği, tiyatrocuların söylevlerini dinlediği, polemiklere girdiği, kendini savunduğu halde Zoşçenko'nun yazdığı giriş yazıları, açıklamaları ve parodileriyle ne denli acı çektiğini, tanınmayı ne denli istediğini ve eleştirmenlere karşı nasıl savaştığını göstermesinden değil. Sadece Gogol, kaleminin ahlâki öğütlerde bulunmasına engel olmayıp giderek daha az güldüğü, Zoşçenko ise yergiyi bırakarak didaktik kafanın isteklerine boyun eğdiği için de değil. Hayır. Gogol kitaplarından başka, yaşamının kitabını, bir yazarın yazgısının kitabını yarattı; şimdi bu yazgıyı düşünün ve kendinize şu soruyu sorun: Zoşçenko, bizi hastalığını tümüyle yendiğine ikna ettiğinde, Gogol'un trajedisi olan o acımasız yazgıdan kurtulduğu için galip gelmiş gibi görünmüyor muydu? Elbette, elbette ki yalnızca bir karşılaştırma bu, yoksa bir benzetme değil, ama bir kez daha söylüyorum, bu Zoşçenko'yu kırmayacak tek karşılaştırma.

Yazarın iç dünyası, yıkım tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Tehlikenin gerçek olduğu ortaya çıkmıştı. Ustanın deneyimli gözü, iyileşme sürecini izliyordu. Gerçeğe ulaşmak istiyor, araştırmalarını hem bilime hem sanata dayandırıyordu. Hiç kuşku yok ki bilim, sanatın kendi deneylerini nasıl tamamladığını, yazarın köpekle olan o büyüleyici konuşmayı nasıl sürdürdüğünü olağanüstü bir merakla izleyecekti. Sanata gelince, bu yepyeni malzeme kaynağından nasıl zenginleştiğini değerlendirmemesi olanaksızdı. Yapıları temelden karşıt olan sanatla bilimin ortak bir amaçta birbirlerine yakınlaşmaları düşüncesinin Gorki gibi hem düşücü, hem de gerçekçi bir insanı heyecanlandırmaması olanaksızdı. Gorki ölümünden iki yıl önce bana şunları söylemişti:

— Zoşçenko'nun kitapları muhteşem. Örneğin *Ma-vi Kitap*'ı alın. Yalnızca yergi yok, anlatım tarzı olduğu kadar amaç da var. Sanatçı gerçek bir ustanın sahip olduğu tüm hakları kullanarak bilim adamının alanına giriyor. Buradaki yanlışların büyük bir önemi yok. Geleceğin bizler için neler hazırladığını düşünmek çok daha önemli. Anlıyorsunuzdur, yaptığı iş çok büyük, çok...

Sağlığı yerinde olan insanların hastalıktan söz etmedikleri sanılır. Bundan, Zoşçenko'nun hastalığa olan ilgisinin sağlığının bozuk olduğunu gösterdiği sonucu çıkarılmalıydı. O yazgısının anahtarını arıyordu, bu nedenle de kendisine gizemli gelen o yazgıdan kaygı duyuyordu.

O öylesine hoş, öylesine insancıl ses perdelerinde, bize «bakın, bakın, iyileştim, hasta olduğumdan apayrı birisiyim, yeni bir insanım, yeniden doğdum!» derkenki galibiyet havasında, yaşamdan ne denli hoşnut olduğunu göstermek için kendini zorladığı o biraz çekingen gülümsemesinin ötesinde, bazen yarım sesle söylenen şu cümleyi duyduğunuzu sanırdınız: Görün, görün, işte sağlıklı olmaya mahkûmum! Sağlıklı ve mutlu olduğumu, her şeyin yolunda gittiğini söylemeye ve bunu yinelemeye mahkûmum. Yalnızca irade gücü kullanarak nasıl iyileştiğimi bildiğimi söylemeye mahkûmum. Dünyanın harika olduğunu söylemeye mahkûmum.

Bu yanıltıcı bir ses perdesinden, ironi dolu üslubunun bir özelliğinden başka bir şey olmayabilir. Belki de Zoşçenko'nun sağlığı gerçekten çok iyiydi, belki dünya ona cennet gibi görünüyordu. Mutlaka böyle olduğunu düşünüyorum. Gorki'nin de dediği gibi hastalığının yalnızca ufak tefek bir sorun, iyileşmesinin ise büyük bir sanat olduğunu düşünüyorum. Bu bü-

yük sanatın kesinlikle ufak tefek soruna bağlı olmaması, iyileşme gizinin, üzerindeki sis perdesini bütünüyle kaldırıyor. Hastalık, hastanın kendini özgür bir çalışmaya adama arzusuyla yenildi. Zoşçenko'nun yazgısının sonuna geldiğine inanması başka nasıl açıklanabilir?

Zoşçenko'nun ün kazanmak, sanat dünyasında bir yer edinmek ve yaşamak için verdiği savaşımın laytmotifini insan neden unutamaz?

Sanatçı her zaman son derece alıngandır. Kolayca yaralanır. Çevreden gelen en küçük etkiye tepki gösterir. Ağırca bir darbe onu öldürebilir.

Zoşçenko'yla birlikte Liteyni Sokağı'nda yürüdüğümüz o güzel yaz gününü asla unutamam. O sıralarda oturduğu Sergiyevskaya Sokağı'na varmadan önce Zoşçenko canlandı, birden sözümü yarıda keserek el kol hareketleriyle ve sevinçle bir şeyler anlatmaya başladı:

— Bak dinle, çok eğlenceli bir hikâye anlatacağım sana. Bilmem biliyor musun, JAKT'a (Binaları Yönetme Bürosu) ait bir evde oturuyorum. Biri kafasına oturduğum dairenin benim için çok büyük olduğunu takmış. Yöneticinin teyzesi mi ne biri geldi. Tartışmalar, telefonlar, bitmek bilmeyen bir gidip gelme başladı. Bütün odalar ölçülüyor, yeni gelenin sandığı nereye konacak, benim büfe nereye itilecek diye tartışılıyor; yerleşiliyor yani! Evime kimsenin girmesine izin vermeyeceğimi söyledim. Yönetici tehdit etmeye başladı, mahkemeden söz etti, kimilerinin büyük yerlerde oturup başkalarına yer bırakmadığını, onları sokakta yaşamaya mecbur ettiğini ileri sürdü. Ne yapmalı? Anlıyorsundur, rahat bırakmıyorlar, artık çalışmıyorum. Bunun üzerine Gorki'ye dert yanmaya karar verdim. Bizim JAKT'ın onun adını taşıdığı, Mak-

sim Gorki JAKT'ı olduğu ortaya çıkamaz mı? Yetkili birine başvurdum. Ben yanıt beklerken, yönetici de zaman yitirmeyip kiracıları evime soktu. Yani artık ortak kullanılan bir dairede oturuyordum. Sonra bir gün JAKT'a Gorki'nin İtalya'dan yazdığı bir mektup geliyor! Mektubunda JAKT'ın adını taşımasına çok memnun olduğunu, ama doğrusunu söylemek gerekirse JAKT'ın ne demek olduğunu, büyük harfle mi yoksa italikle mi yazılması gerektiğini bilmediğini, ama büyük harfle yazmayı uygun bulduğunu söylüyor. Leningrad'a dönüşünde JAKT'a uğrayıp çay içeceğini ekledikten sonra, bizim evde Mihail Zoşçenko adında önemli bir yazarın yaşadığını söyleyip rahatsız edilmemesini vb. vb. isteyerek devam ediyor. Mektubun yarattığı etkiyi gözünün önüne getiremezsin! Yönetici, elinde Gorki'nin mektubu, titreyerek, özürler dileyerek, yere kadar eğilerek evime koştu. Kükreyip ayağını yere vurarak diğer kiracılara bağırđı ve sonunda hepsini kapı dışarı etti. Artık akrabaları değillerdi. Tüm binayı heyecan sardı, JAKT toplandı ve evin döşemelerinin yıkanmasına karar verdi. Toplantıda JAKT'a Gorki yerine Zoşçenko adının verilmesi bile tartışılmıştır belki. O kadarını bilemiyorum...

İnsanın yaşam yolunda ne zaman Zoşçenko'nun küçükler arasında büyük kahraman olan, ölümsüz yöneticisi gibi yöneticilerle karşılaşacağı bilinmez. Yönetici yazarın yolunun üzerindeyken, ona ne zaman el uzatmak gerektiğini bilmek daha da güçtür. Bizim kuşağın yazarları söz konusu olduğunda Gorki bu anı asla kaçırmadı.

Zoşçenko'yu kalabalık arasında gördüğümde — ayakta duruyor, üzüntülü ve zayıf, çıkardığı gürültü için özür dilemek istercesine hep yaptığı gibi uzaka bir köşe arıyor ve sanki gülünseyerek «Sizi temin

ederim ki tüm bu gürültünün içinde benim işim yok. diyor — en zayıf etkilere tepki gösterdiğini — bunu hiçbir zaman unutmamamız gerekiyor — ; biraz güçlü bir etkinin onu öldürebileceğini; Gorki'nin artık orada olmadığını ama yöneticinin yerinde durduğunu; Zoşçenko'nun edebiyat için savaşmayı sürdürdüğünü düşünüyorum.

Bunu unutmazsak, sağlığı yerinde Zoşçenko yanıl-saması yaşamaya, Zoşçenko ise tamamen iyileştiğini ve uzun zamandır artık kimseye kırılmadığını söyle-meye devam edecek.

Çok güzel bir mayıs gecesı, Nevski Caddesi yakın-larda bir yerde, bir kavşakta bir yitip bir görünen o güzelliklere susamış; Nevski yoksul, neredeyse acına-cak durumda, ama o kadar da güzel. Traitskaya So-kağı'nın köşesinde, biracıyla kahve arasında aracılık yapan bir şey var. Üzerinde bira şişeleri olan dar bir masaya yerleşmişiz, masanın üstündeki mermerden donuk bir ışık yansıyor, sıkışmışız, rahat oturamıyoruz; bizler, yani onda dokuzu hayatta olanlar, yani artık aramızda olmayacak olan hariç hepimiz oradayız. O sabah Lev Luntz'un öldüğünü öğrenmiştik.

Onunla ilgili ne kadar anımız varsa anımsıyoruz. Acı bir gülümsemeyle kendimize aramızdan ilk Luntz ayrıldığına göre sıranın kimde olduğunu soruyoruz.

Luntz'un gidişi aniliğiyle, trajikliğiyle bizi birleş-tirdi, dar bir halka içine sıkıştırdı. O sırada dostluğu-muz doruğuna ulaştı, sonuna kadar serpilip gelişti. Sonra halka gevşemeye başladı.

Gorki'den başka kimse çok yakından tanıdığı bu dostluğu daha iyi anlatamazdı.

Gorki'nin bana Saarof'tan gönderdiği ilk mektup şöyle başlıyordu :

«Bana kendinize ilişkin olarak yazdıklarınızdan, bunları yazış biçiminizden ve 'Serapyon Kardeşler'i birbirine bağlayan ruhsal bağdan büyük mutluluk duydum. Dostluğunuz gerçekten özgün ve değerli bir olay. Yetenekleriniz çok çeşitli, birbirinden çok farklı; birbirinize 'dönemin sanat akımı' ile, ortak bir felsefeyle, 'bir ekol' ile değil, gözle görülecek kadar güçlü ve derin bir dostluk duygusuyla bağlısınız; tıpkı görmek istediğim ve kuşkusuz gerçekte olduğu gibi. Sanata karşı takındığınız ciddi tutumla daha da yoğunlaşan içten bir dostluk duygusu. Bu bağı koparmayın; çalışmalarınızı dikkatle inceleyen ve dürüst bir biçimde önemini takdir eden herkesin size verebileceği en değerli öğüt budur. Dostluk Rusya'da pek bilinmeyen bir duygudur; onu uzun süre korumayı başarırırsanız hepimize yararlı doku-
nacak ve başkalarına alışılmadık bir manzara sunacaktır. Sağlam kalın!»

Yıllarca sürdü bu dostluk, ama zamanla kimi değişikliklere uğradı ister istemez; ilkbaharın saf ve göz kamaştırıcı tonlarının yerini, yazın daha canlı ve sakin renkleri, sonbaharın sıcak tonları aldı. Aşk çok renkli bir duygudur, verdiği sevinci kıskançlık zehirler, kıskançlığın altında kin yatar. Ama Gorki'nin sözünü ettiği, eleştirmenlerin ise altını çizdiği yetenek çeşitliliğinin, önüne geçilmez ayrılıkların kaynağı olduğu bu karşılaştırmalar olmaksızın da çok iyi anlaşılıyor.

Gençken olaylar adeta dalgalar gibi yayılır. Dahu dün dostumun benimle aynı estetik anlayışını savunduğunu sanıyordum. Oysa yeni çıkan kitaplarından birisini bir solukta okudum, sonra kitap elimden düştü. Korkunç bir düş kırıklığına uğramıştım: Hayır, aynı biçimde düşünmüyoruz! Ama zaman geçiyor, yeniden onun sesini duyuyor ve yeniden kendimi onunla tam bir uyum içinde hissediyorum, heyecanlıyım, ne söyleyeceğimi bilemiyorum: Hayır, yanılmamışım, dostuz biz.

Farklı biçimlerde geliştirdik, kimimiz hızlı, kimimiz daha yavaş; ama herkesin gelişimi coşku doluydu. Gorki'nin dostluğumuzu hararetle övmesinin üzerinden daha bir buçuk yıl bile geçmemişti ama dostluğumuzun geçtiği sınavları saptamaktan büyük üzüntü duyuyordum.

«Serapyon Kardeşler»in yazdıkları hızla acemilikten sıyrıldı. Bunları üslup araştırmaları olarak gören kuramcıların görüşleri, yaşamın kuralı gereği, daha doğarken yaşlandı. Vargücümüzle ve tutkuyla, sanat aracılığıyla savaş ve devrimden oluşan malzemenin şeytansı direnişini kırmaya hazırlıyorduk kendimizi. Herkes yeni bir dil, yeni bir anlatma biçimi, yeni bir içerik için savaşım vererek, kendi yolundan bu hedefe yöneliyordu.

Gogol ile Hoffmann'ı «romantizm» sözcüğüyle birleştirmek ya da bu iki yazarı birbirine kahramanlarının fantastik dünyalarının yaklaştırdığını söylemek kolaydır. Ama Zoşçenko'yu okurken Gogol'ün müziğini duyduğumuzda ya da Kaverin'in öykülerinde Hoffmann'ı bulduğumuzda, Gogol ile Hoffmann'ın düşselliklerini birbirinden ayıran şeyin daha iyi farkına varır ve Zoşçenko ile Kaerin'in kardeş eller tarafından kurulmuş bile olsa romantizm dünyasında birbirleriy-

le geçinemeyeceklerini anlarız. «Serapyon Kardeşler»in iç çelişkisi, bir edebiyat çevresinde ya da Sanatlar Evi'nde yapılan basit bir teknik tartışma olmaktan çıkıp büyük edebiyat dünyasının gündemine girdiğinde, hatta toplumsal bir olay niteliğine büründüğünde, bu tartışmalara katılanların yalnızca başkalarının başarılarından büyük sevinç duymayı değil, onların yanlışlarına ve başarısızlıklarına üzülmeyi de öğrenmeleri gerektiğini anladım.

Ama, dostluğumuzun yediği yıkıcı darbelerin her birimizin ayrı ayrı gelişmesinden kaynaklandığını anlamak, bu darbelerin bize acı vermediği anlamına gelmiyordu. Ölmekte olan bir aşk hep acı verir. «Serapyon Kardeşler» arasında beliren ilk anlaşmazlıklara dayanamıyor ve dağılma hayaletinden korkuyla kaçırıyordum.

Kaygılarımı anlatmak için sonunda Gorki'ye yazdım. Aldığım yanıt şöyle başlıyordu:

«Sevgili Fedin, hem anlatımlımla, hem de içeriğiyle beni çok duygulandıran ilginç mektubunuz için teşekkür ederim. 'Serapyon Kardeşler' de kişilik çatışmalarının 'şiddetlenmesi' sürecini anlatırken 'bütün bunlardan söz etmekten acı duyuyorum' diyor-sunuz. Bu satırları sevinçle okudum. Size kişilik çatışmasının 'şiddetlenmesi' süreci bireyselleşmenin gelişme sürecidir dersem, sevincimin nedenini anlayacaksınızdır kuşkusuz. Ve benimle aynı kanıda olacağınızdan eminim. Bu, toplumsal yaşamın olumlu bir yanısıdır. Zihinlerin uyandığı büyük dönemler, bireylerin manevi gücüyle yaratıldı, yaratılıyor ve bu daha uzun süre böyle olacak.

İtalyan yani Avrupa 'rönesans', bireyciliğin utkusuydu. Bugünkü Rus gerçekliğini, bireyciliğin rönesansı olarak görmek belki size çelişkili gibi gelebilir. Ama ben kesinlikle böyle olduğunu düşünüyorum. Rusya'da büyük bir insan doğuyor, işte bu nedenle acı çekiyor, sancılar içinde kıvranıyor.

«Kanımca, her yerde o büyük insan iş başında. Henüz Mahatma Gandi gibileri yok elbette, ama Rusya'nın büyük insanlar yaratmaya diğer bütün ülkelerden daha yakın olduğundan eminim. Bu komünizmin ve sosyalizmin önünde kesinlikle engel oluşturmıdığı gibi, onların da buna engel olacak gücü yok, çünkü bu kendiliğinden bir süreç, belli ölçülerde, yeni bir atomun oluşması gibi bir şey, çünkü bu yeni bir varlığın doğuşu.»

Demek ki umutsuzluğa kapılmamak gerekiyordu. İlkbahar geçmiş, canlı renkler parlaklıklarını yitirerek yerlerini daha karmaşık ve sıcak tonlu bir uyuma bırakmışlardı. Herbirimizin adı «Serapyon Kardeşler» adında gitgide bağımsızlaşan bir yankı uyandırmaya başladı teker teker. Bu özgürleşme, dışta, içte olduğundan daha çabuk gerçekleşti. Olaylar bizi toz haline getirmeye çalışıyordu, ama dostluğumuzun betonunu örten siva henüz dökülmeye başlamamıştı.

Bütünün ünü, bu bütünü oluşturan parçaların başarısına bağlıydı. Bireysellik kendi adına ortaya çıkıyordu, ama bireysellik bilinci gelişirken yapıtları her yıl giderek çok okuyucu kazanan ve biz «Serapyon Kardeşler»iz diyen Zoşçenko, Vsevolod İvanov ve Nikolay Tikhonov'un ait oldukları gruba ad vererek doyum buluyordu.

Bununla birlikte Aleksandr Blok'un «sanatın şimşekleri» dediği şeyin sadece tartışmadan doğabileceği giderek daha iyi anlaşılıyordu. Dostluk, sınavdan geçmekten korkmayan cesur bir duygudur; tarihsel olarak yansız bir dostluk yoktur; dostluk her şeyi toz pembe gösteren bir duygu değil, taraflı bir duygudur.

Ve nihayet ruhumun derinliklerinde yazarın tanıdık bir sesinin yankılandığını duydum: Sanat için gerekliyse, dostluk ona kurban edilmelidir. Edebiyatta ve sanat alanında düşmanlık, görüş ayrılığından kaynaklanıyorsa yazara zarar veremez. Michael Angelo ile Leonardo da Vinci birbirlerine düşmandılar. Tolstoy, Turgenyev ve Dostoyevski anlaşamazlardı. Sanat bir edebiyat salonu değildir. Görünüşteki dostluğa gelince, karşılaştıklarında insanları kucaklaştıran ve senli benli konuşturan bu dostluk, kolaylıkla ilgisizliğe, ciddi görüş ayrılıklarını önleme isteğine varabilir. Oysa düşünce ve esin kıvılcımları sadece görüş ayrılıklarından doğar.

Bu inanç giderek derinleşiyordu; bu insanın kişisel formasyonunu geliştirmesi için mükemmel bir yoldu; *Novy LEF* (Yeni Sol Edebiyat Cephesi) dergisi makalelerinden birinde: «İvanov ile Fedin artık büyük hasımlar değiller» diye yazdığında edebiyat dünyasında düşmanlığın bedelinin ne olduğunu çoktandır biliyordum ve bu açıklamayı büyük bir soğukkanlılıkla sineye çektim, çünkü LEF'in bize olan düşmanlığının bedeli ödenmişti.

Remizov, Volinski, Sologub; eski edebiyatın bize karşı tutumunu örneklemek isteseydim, edebiyat yaşamımızın başında karşılaştığımız yazarlar arasında onlar kadar yetenekli başka isimler bulmakta güçlük

çekerdim. Aralarından birisine göre sanatsal düşünce yazıdan kaynaklanıyordu ve bir labirent kadar şaşırtıcıydı. Bir diğeri, eskiden başkalarına yaşamayı öğrettiğini anımsatmaktansa, bale öğretmeni olmayı yeğleyerek sağlıklı bir bedene sahip olmanın tadını çıkarıyordu. Üçüncüsü, gözlüğünün parlak ve soğuk camlarının arkasından, ilgisiz ve kendini beğenmiş bir havayla toplumsal yaşamı izliyordu. Her üçü de, yumuşak ve iyice düşünülüp taşınılmış bir rahatlık duygusu veren birçok öğeye sahip olmakla birlikte sanatsal çalışma için gerekli başka hiçbir özelliği olmayan Grekov salonuyla yetinmeye hazırды.

Bize karşı, ellerine henüz antika olmamış yeni parçalar geçen, ama yeterince eski olmadıkları için o kadar değer verdikleri koleksiyonlarına bunları sokmayan sikke uzmanları gibi davranıyorlardı. Koleksiyoncunun ilgi ve merakla bize elini uzatmasından önce, uzun zaman hizmet görmemiz, yeniliğin bayağı parlaklığını, dış yüzümüzün pütürlerini yitirmemiz gerekiyordu. Bunu beklerken, biz sadece edebiyat yaşamına girmeyip içine atılmışız gibi bir duygu taşıyor-muşlarcasına kuşkulu bir havayla süzüyorlardı bizi.

Bizim onlara karşı tutumumuz ise bambaşkaydı. Onları, müzelerin koleksiyonlarında, kadifeler üzerinde çoktan yerlerini bulmuş, yanlarından ayak parmaklarımızın ucuna basarak geçmemiz gereken geçmişe ait sikkeler gibi görüyorduk.

Gorki her tür müzenin dışındaydı. Ayağımızda savaşın ve devrimin verdiği kaba çizmelerle onun yanında yürümeye çalıştığımızı görmekten mutluydu. Müze koleksiyonlarında yeri olan sikkelerden olacağımız anı beklemeyi aklından bile geçirmiyordu. Sikke uzmanları bize değer biçmek için, Dostoyevski ya da Çehov, Peçerski ya da Boborikin gibi eski us-

taların düzeyine gelip gelmediğimizi görmek istiyorlardı. Gorki ise yazdıklarımızda, savaş ve devrimden doğan insanın hesabına geçirilebilecek ve edebiyatta yeni bir çağ yaratan her şeye seviniyordu. Yazdıklarımızda geçmişle benzerlikten çok, benzemezlik arıyordu. Rusya'da kalan eski edebiyatın bize karşı takındığı tutum, gözlemektir. Gorki ise bize destek olmak için el uzatıyordu.

Yeni bir edebiyat yaratma görevimizi yeterince anlamadığımızı, kendimizi bu konuda usta bulmadığımızı ve edebiyat için çok az sorumluluk yüklendiğimizi düşünüyordu Gorki.

«Serapyon Kardeşler» grubunun kuruluşunun beşinci yıldönümünde bize iyi dileklerini iletti. Bana ise şu satırları yazdı:

«Bana 'edebiyat tarihine geçeceğimiz kuşku' diye yazıyorsunuz. Ben ise kuşku değilim. Evet siz 'Serapyon Kardeşler' edebiyat tarihine girdiniz. İnanılmayacak denli güç yıllarda, umut kıracak denli güç koşullar altında, sizin de yazdığınız gibi, 'beğeni yönetmelikleri' çıkaranlara karşın, ruh için toplar, daha doğrusu zincirler yaratanlara karşın 'özgür yazarlar' olarak kalmayı başardınız. Önemsiz bir iş değil bu. Unutulmayacaktır. Açlık ve soğuk yıllarında, dostluk duygusunun sizi sıkıca toprağa bağladığı ve yok olmanıza izin vermediği o yıllarda 'tutkun' olmaktan vazgeçmediğinizi unutmayın.

«Bütün bunlar geçmişte kaldı: Size olamayacak şeyler vaadederek Rusya'dan ayrıldığınızda sizin için çok korkmuştum. Rusya'dan hiçbir şey yapamadan ayrılmıştım, çün-

kü daha önce olduğu, şimdi de sık sık olduğu gibi yanılmıştım. Ama dış dünyayı yine de yendiniz işte, hayatta kalmayı başardınız, sağlığınız yerinde, seçtiğiniz yolu sapmadan izliyorsunuz. Doğru bir yol bu.»

Bu birkaç satır çok övücü bir değerlendirme gibi gelebilir. Aslında kendimize büyük görevler vermemizi ve yargıçların en sertti olan tarihten korkmamızı isteyen bir emirdi bu.

Bu yıldönümü nedeniyle dostlar arasında bir akşam yemeği düzenlemiştik. Kendimizi, insanın çok güç bir seferden döndüğünde, sevdiği insanları, kendini yeniden bulmasını sağlayan o binlerce küçük ayrıntıyı yeniden gördüğünde, her şeyi ama her şeyi eski yerinde bulduğunda tattığı o eşsiz zevke dalmıştık. Gepegenç ünümüzle, yazdığımız romanlarla, hayatımızın romanlarıyla alay ettiğimiz, bunlara güldüğümüz, tatlı anılarımızı anımsadığımız bir akşam oldu. Bir akordeon vardı; o sıralarda tüm barları ve çay salonlarını fethetmiş bir canavar olan akordeon; savaştan ve savaş öncesinin ölgün tangosundan doğan o acayip fokstrot dansı yapıliyordu; Luntz'un «Serapyon Kardeşler» hakkında yazdığı eski yergileri yeniden okuyor, yazarın o korkunç ve eğlenceli kehanetleri karşısında dehşete kapılıyorduk.

Bu tükenmez gençlik enerjisinin, öğrencilere özgü sadeliğin, tutarsız sevincin ötesinden, inançlarımızın içten ve olgun sesi duyuluyordu: Evet, iyi başladık, dostça başladık, bunu saptamaktan zevk duyuyoruz ama artık bu dostluğa özen göstermek değil verimliliğini kanıtlamak gerekiyor. Çok kitap yazdık, daha da yazmalıyız. O sırada dalga geçerek söylediğimiz, Gorki'nin ise bilinçli bir biçimde dile getirdiği şu gerçeği

gerektiğince ciddi bir biçimde ele almamıza engel olan, alçakgönüllülüğümüz değil, alaydı yalnızca: Evet elbette ki biz «Serapyon Kardeşler» de edebiyat tarihine mal olmuştuk.

Gorki 1923'ten sonra iki öyküyü Fransızca'ya çevirtmişti: Fedin'in *Bahçe'si* ile Zoşçenko'nun *Viktorya Kazimirovna'sı*. Brüksel'de yayımlanan avant-garde *Yeşil Disk* dergisinde yayımlanmışlardı. Sovyet yazarlarının Batı Avrupa'da çevirilen ilk çalışmaları bunlar oldu.

Gorki öykülerin başına, genç edebiyatımızın geleceğine duyduğu tutkulu inancı gösteren uzun bir makale yazmıştı.

«Serapyon Kardeşler» başlığını taşıyan bu makale, Gorki'nin doğmakta olan Sovyet edebiyatının özgün bir parçasını oluşturan henüz çekirdek halindeki bu hareketi nasıl titizlikle kayda geçirmek istediğini çok iyi gösteriyordu.

Gorki «Serapyon Kardeşler»in doğuş yılı olarak 1919'u veriyordu. Grubun çekirdeğini «Dünya Edebiyatı» Yayınları Çeviri Stüdyosu'nda çalışan birkaç gencin oluşturduğu görüşündeydi. Bu stüdyonun görevlerini betimliyor, yöneticilerini sayıyor, yetenekli şairlerle, yazarlarını özel bir grup içinde nasıl sivrildiklerini anlatıyor ve daha sonra kendisine yaklaşanların adlarını sıralıyordu.

«... Grup 'Serapyon Kardeşler' adını, romancı ve kurgusal yayınlar yazar Hoffmann'dan aldı. Hepsi işe öykü ve şiir yazmakla başladı; bu arada çalışmalarını karşılıklı olarak acımasız bir biçimde eleştiriyorlar ve yöneticilerinin değerlendirmesine sunuyorlardı. Bu

eleştirilerden esinlenerek çok geçmeden şu sloganı ürettiler:

«Yazmak çok zordur.»

Bunu hiç akıllarından çıkarmıyorlar ve karşılaş-tıklarında birbirlerine şaka yollu şunu söylüyorlar : «Merhaba kardeş, yazmak çok zor.» Bu gençlerin ye-teneği ile onlara yön verenlerin bilgisi, iki yıllık bir işbirliğinden sonra eşsiz diye nitelendirebileceğim so-nuçlar verdi. «Serapyon Kardeşler» yazarlık işini çok seviyorlar. Gençliğin verdiği tüm enerjiyle yazma sa-natını incelemeye koyuldular. Hepsi de son derece güç koşullar içinde yaşıyorlardı; bu koşullar açlıktan ve soğuktan tükenen bazılarını, açlığın verdiği o acıma-sız acıyı daha fazla çekmemek için günler boyu ya-taktan çıkmamak zorunda bırakıyordu. Haftalar boyu yalnızca kuru sebzeyle beslenen bu insanlar için, ek-mek ve ringa balığı lükstü. Tüm bunların savaş sıra-sında gazla zehirlenmiş olan Bay Zoşçenko gibi sağ-lığı zaten iyi olmayan kimi gençler üzerinde yıkıcı so-nuçları oldu. Henüz edebiyatın cazibesine kapılmadık-ları dönemde de hemen hemen hepsi büyük güçlük-ler çekti. Bununla birlikte edebiyat dünyasına, büyük ilgi duydukları benzerlerini iyice tanıyarak, çok genç ama olgun insanlar olarak geldiler.

«Serapyon Kardeşler» birbirlerine derin ve içten bir dostluk duygusuyla bağlı olmasalar ve en ufak bir çıkar gözetmeden birbirlerine yardım etmeyi bilme-selerdi, hiç kuşkusuz bu zor yıllarda içlerinden çoğu açlıktan ve soğuktan ölürdü. Bunu biliyorlar. Acılı Rus edebiyatı tarihinde, başkalarının yeteneği ve başarısı karşısında azıcık bile olsun kıskançlık duymayan, bir-birlerine böylesine derin bir dayanışma duygusuyla, mesleklerine ise benim, başka sözcük bulamayarak kutsal diye nitelediğim böylesine çıkar gözetmez bir

aşkla bağlı, böylesine kardeşçe yaşamış tek bir yazarlar topluluğu bilmiyorum...

«Serapyon Kardeşler»in düşünsel gelişmelerini çok yakından izliyorum ve onlar için büyük umutlar besliyorum. Bana öyle geliyor ki bu gençler, Rusya'dan Lev Tolstoy'un dinginciliğinin pasif anarşizminin, Dostoyevski'nin koyu karanlıklarla ve sadizmle dolu engizisyoncu kafasının, Turgenyev'in ölgün lirizminin olmadığı bir edebiyat yaratabilecek yetenekteler. «Serapyon Kardeşler» arasında ne Rus «İskitler»in partizanları, ne «Avrasyacılık» ne de Slavofilizm'in başka gizli görünümlerine rastlanacak.

Gorki daha ileride, «Serapyon Kardeşler»in her şeyden önce insana ilgi duydukları, «Batı anlayışı ve dehası» ile ilişki kurmak gerektiğini onayladıklarını gösteriyor ve genç yazarların belirgin özelliklerine geçerek önce Lev Luntz'dan ve onun çok cesur, ama pek az ikna edici bulduğu «Batıya Doğru!» makalesinden söz ediyor. Gorki, Luntz hakkında söylediklerini bir yıl sonra yineleyeceğini, ama bu kez bir ölüm yazısında yineleyeceğini o sırada tabii ki öngöremezdi:

«'Serapyon Kardeşler' arasında çok ilginç bir kişi var. Bu yazar, bir kurgucu, bir Hoffmann hayranı, imgelem gücü ve mizah bakımından çok yetenekli, ama henüz kendi diline sahip olmayan Venyamin Zilber. Çok genç ama özgün bir yazar olmak için gereken her şeye sahip.

Vatandaş Sinebriyukov'un Öyküleri adını taşıyan özgün dizinin yazarı, dilini ve üslubunu bulmuş, olgun sayılabilecek bir yazar olan Mihail Zoşçenko'nun önemini de belirtmek gerekir. *Viktorya Kazimirovna* (*Apollon ile Tamara* adıyla çevrildi) adlı öyküleriyle dikkatinizi çekeceğini sanırım. Sinebriyukov, Avrupa'

daki korkunç savaşa katılmış bir Rus askeridir, Don Quixotte'yi tanımadan önceki Sanço Pança'dır.

Mihail Slonimski çok şey vaad ediyor. O da henüz kendi yolunu bulmadı, ama araştırmacılara özgü temkinli ve inatçı bir kişiliğe sahip. *Altıncı Silahendaz Alayı* adını taşıyan öykü derlemesi büyük başarı kazandı.

Vsevolod İvanov ile Nikolay Nikitin'in daha şimdiden çağdaş Rus edebiyatında kesin bir yerleri var, her ikisi de özellikle İvanov çok yazıyor. Son derece popüler olan bu gençlerin Rusya'nın kaotik yaşamı üzerine zengin izlenimleri var ama henüz zengin malzemeye egemen olmayı beceremiyorlar. Taşra ağızlarıyla dolu dillerinin inceliği onları rahatsız ediyor. Neredeyse her bölgenin kendine ait bir dili olduğu Rusya'nın yerel sözlük dağarcığıyla çok ilgileniyorlar. Bu nedenle öykülerinin Avrupa dillerine çevrilmesi neredeyse olanaksız. Ama başarı başlarını döndürmüyor, tersine bundan ürküyorlar. Bana, «Çok pohpohlanıyoruz ve bunun bize zarar vermekten başka bir işe yaramadığını çok iyi hissediyoruz» diye yazdılar. Bunda çok içtenler. Bir kaos halindeler, izlenimlerini derleyip toparlamak için nasıl çaba harcadıklarını görüyorum...

Konstantin Fedin, ciddi, akli başında ve temkinli bir yazar. Söyleyeceklerini dile getirmek için acele etmeyen ama karar verince bunu iyi yapanlardan. Şu sıralarda büyük bir roman yazıyor; çalışmalarının iyi gittiğini duydum. Öğrenimini bir Alman üniversitesinde yaptı ve bir süre Belçika'da yaşadı...

Kendimi Rus şiiri konusunda uzman görmüyorum, ama şiirimizi tanıyan herkes Tikhonov'un büyük bir yetenek olduğu görüşünde birleşiyor. Güçlü insanlar, kahramanlar, etkinlik, Rusya için kaçınılmaz olan

ama eski edebiyatın Rus halkı içinde bulamadığı ne varsa onu kendine çekiyor...

Toplumsal yaşamın sorunlarını aydınlatmak için büyük çaba harcayan ama insana çok az ilgi gösteren Rus edebiyatını yenileştirmelerini beklediğim bu insanların, en temel özellikleri kısaca bunlar işte. Günümüzde kişiliğin tarihsel süreçte taşıdığı önem gidecek büyüyor; yaşamakta olduğumuz zor dönemin tarihi, buna güçlü bir biçimde tanıklık ediyor.»

*
**

Gorki yaşamında olduğu kadar, yapıtlarında da romantikti. Hep biraz düşseldi, olağanüstü olanı sever ve çoğu zaman onu olmadığı yerde görmek isterdi. Genç edebiyata göre önemsiz yanlışlar yapıyor, kuşkusuz onu güzelleştiriyordu, ama çok bilge insanların öykü anlatırkenki muzip gülümsemesiyle. Hoşunuza gitmiyorsa dinlemeyin.

Benim öğrenimimi bir Alman üniversitesinde yaptığımı düşünürdü hep. Kim bilir bunu nereden öğrenmişti! Belki de bunu Belçikalı okuyucunun genç Rus edebiyatçısına duyduğu merakı artırmak için uydurmuştu. Ya da uzun süre Bavyera'da, Saksonya'da ve Silezya'da kalmam ona Alman üniversitelerini düşündürmüştü. Belki de yapıtlarını Kaverin adıyla imzaladığı halde Zilber'i ısrarla küçük adıyla çağırmaya devam etmesi gibi basit bir yanlışlıktı bu.

Onunla mektuplaşmamızın başlangıcında, «yazmak zor» dediğimde, Gorki beni şöyle yanıtlamıştı:

«Yazmak çok zor», bu çok iyi bir slogan, bilge bir slogan; bunu terketmeyin, her şey çok iyi gidecek. Bu sizi yetkinliğe götürecek çok güvenilir bir yol.»

Gorki makalesinde anarak ve fırsat düştükçe yineleyerek, bu slogandan bir çeşit selam gibi söz edilmesine bahane yarattı ve çok geçmeden buna kendisi de inandı; ondan sonra insanlar, bizim aramızda, Gorki'nin anlattığı gibi konuştuğumuzu söylemeye başladılar: «Merhaba Serapyon kardeş. Yazmak çok zor!»

Genç yazarların böyle idealleştirilmesinde uzun vadeli pedagojik niyetler vardı kuşkusuz. Ama bize bazı romantik özellikler verme eğilimi, Gorki'nin kendi romantizmine uygun düşüyordu. Bizi gerçekte olduğumuzdan çok daha güzel göstermek istiyordu.

Yaşam ustası Maksim Gorki biyografisinin yaratıcısı, bizim biyografilerimizden şaşkınlığa düşüyor, onları daha da göz kamaştırıcı, daha da anlamlı kılma düşüncesi hoşuna gidiyordu.

Yazarın biyografisi sorunu bizim için yöntemsel bir ilke olmuştu. Biçimsel ekol eleştirmeni şu soruları soruyordu: Bir yazarın biyografisi nasıl olmalıdır, bir yazarın kaç tane biyografisi olmalıdır, bir mi, iki mi, yoksa daha fazla mı? Burada şaka falan söz konusu değildi çünkü eski Rus edebiyatında yazarlık yaşamını anlatan biyografisinden başka, bir de kırdan yaşayan bir soylunun, bir pedagogun biyografisine sahip olan Lev Tolstoy'un yarattığı karmaşık bir örnek vardı; Tolstoy, bundan başka, geleneksel «evde» edebiyat yaşamı akımının, yerine emekçi yaşamını geçirerek, yoketmeye çalışıp, emekçi ve zaantkâr biyografisi için de mücadele etmişti. Tarihimizde buna benzer birçok örnek vardır:

Çehov doktor, Levmentov subay, Saltikov memur, Koltsov tüccardı; Gorki edebiyata, müziğin muhasebeye olduğu kadar uzak bir sürü meslek denemişti.

Birinciye beslemek için ikinci bir biyografiye sahip olmak, yaşamı yazarlık mesleğiyle değil, edebi çevrelerin dışında, kitabî betimlemelerin dışında tanımayı öğrenmek demektir. Bu ise bizi, daha fazla deneyim kazanmak ve edebiyat alanındaki çalışmalarımızı iyileştirmek umuduyla köylü, mühendis, gezgin, işçi vb. olmak zorunda bırakıyordu.

Böyle bir yöntem, yazarlık mesleğinin özünün, yani düşünme, tasarlama sanatının hakkını tam olarak vermeye engel oluyor, ve o sırada devrimci Rus yazarlar kuşağının önünde duran en önemli görevi yani kültürün özümleme görevinin istemeden de olsa ihmal edilmesine neden oluyordu.

Bir biyografi bolluğu vardı. «Serapyon Kardeşler» birçok öykü yayımladıktan sonra, hemen kendi yaşamlarını yazmaya giriştiler ve bu genç insanların sadece eski mesleklerinin listesi, bu son derece ilginç biyografilerin yayımlandığı *Edebi Notlar* dergisinin tüm bir sayısını doldurdu.

Tüm bunların içinde kültürün yeri neydi?

Savaştan ve devrimden doğan kuşak öncüllerinin yerini almalıydı. Eski Rusya, hızla ve bir daha dönme umudu olmadan yitip gidiyordu. Boş ellerle onun yerini alamayacağımızı anlıyorduk. Yeni bir şeyler yapmamız gerekiyordu. Ama yeni hiçbir şey kendiliğinden ortaya çıkamaz. Öte yandan, öncüllerimizinkiyle karşılaştırıldığında bizim ne kültürümüz vardı ki?

Lenin, kültürel mirasla, geçmişten gelen birikmiş bilgilerle kurulması gereken ilişkileri tanımlarken öz-lü bir formül vermişti: «Bir mirası korumak, kesinlikle onunla sınırlanmak anlamına gelmez.»

Bu mirası korumak ve sağduyulu bir biçimde kullanmak için yeterince kültürlüydük. Ama kendimizi

bununla sınırlandırmamak, bu büyük yapıyı daha da yükseltmek için yeterince gücümüz var mıydı?

Öncüllerimize örnek olarak sadece, daha devrim sırasında olgun ustalar olan sembolistleri ve onların çalışmalarının ikinci bir yönünü, çeviriyi ele alacağım. Briyusov, Blok ve Balmont; bu üç şair sayesinde Rus kültürü yeni isimler tanıdı: Verhaeren ve Ermeni şiiri, Edgar Poe ve Rustaveli, Whitman ve Wilde; Doktor Faust ve Heine, Shelley, Calderon ve Grillperzer ise yeniden gençleştiler.

İskandinav edebiyatı ve İskandinavya gibi çok geniş bir konuyu alacak olursak, bu konudaki bilgilerimizi iki ya da üç çevirmene bunların arasında da A. Ganzen ile K. Jikhareva'ya borçlu olduğumuzu kabul etmemiz gerekecektir.

Maksimilyan Voloşin(*), Fedor Salagub sayesinde «Verlaine bir Rus şairi oldu» derken, onun yeteneklerini parlak bir biçimde dile getiriyordu. Tek bir insan çok şey başarabilir. Öteyandan boşluğu dolduramaz değerlerden yoksun kalmak için fazla bir şey gerekmez. Bunun için bu bir tek adamı yitirmek yeter. Mihail Lozinski usta dizeleri ve düzyazı konusundaki şaşmaz beğenisiyle, yıllar boyu İspanyollar, Fransızlar, İngilizler hakkındaki bilgilerimizi tamamlayıp yetkinleştirdi ve birdenbire İran dilini öğrenerek Firdevsi'yi Rus dilinde ölümsüz kıldı. Yine onun sayesinde *İlahi Komedya*'yı yeniden keşfettik.

Rus kültürü yalnızca benzersiz ve zengin örneklerle değil bizleri zenginleştiren yeteneklerin bolluğuyla da tanınmıştır.

Gorki «Dünya Edebiyatı» Yayınları'nda yüze yakın yazarı, Batı dilleri çevirmenlerini ve yaklaşık elli

(*) Maksimilyan Voloşin (Karpenko-Voloşin'in takmaadı) (1873-1932), sembolistlere yakın bir şair.

Doğu uzmanını biraraya getirdi. Bu kültür ordusu yayımlanması gereken binlerce kitapla mücadeleye atılabilirdi. Gorki bu mücadeleyi yaptığı bir açıklamada şöyle dile getirmişti:

«İnsanlar, hayvanlar şenliğinde, kendi yüzyıllarına hizmet ediş biçimlerinde, dahilerin ve yeteneklerin dünyayı eğitiş tarzında gerçekten insanca olan ne varsa anımsasınlar.»

Tanrı genç yazarlara güçlü ellerin kendilerine uzattığı mirası almalarını öneriyordu. Gorki, bizimle ilişkilerinde bu nedenle o kadar ciddiydi. Yazdığı mektuplar sabırla bizleri çalışmaya ve daha da çalışmaya teşvik ediyordu. Bizden, kendisinin ve bizim güçlük çekmeden, hatta zevkle yaratabileceğimiz ikincil biyografiler değil, derin kültürlü bir Rus yazarının biyografisini bekliyordu doğal olarak.

*
**

20'li yılların ortalarında Dorogobuj Bölgesi'nin iç kesimlerinde iki kez uzun süre kaldım. Neredeyse balta girmemiş rengârenk ormanlarda avlanmak, Ugra'nın küçük kollarının oluşturduğu ufak koylarda balığa çıkmak, köylü yüzleri ve köylü yaşamı, her şeyin üzerini örten o yalınlık perdesi, insana düşüncelerden uzaklaştırarak ruhunu dinlendirme fırsatı veriyordu. Dostum Sokolov-Mikitov'un evi, gerçek bir doğa hayranı olan Aksakov'un(*) damgasını taşıyordu. Kuşkusuz soylular gibi yaşamıyordu burada. Ama iş ağır değildi. Dinginliği ve rahatlığı mutlaka yapılması gerekmesindendi. Her zaman inandırıcı olmasa da, top-

(*) *Sergey Aksakov (1791-1858), Aile Günlüğü (1856) ve Torun Bagrov'un Çocukluk Yılları'nın (1858) yazarı, büyük doğa uzmanı.*

rak her şeyi açıklıyordu. Çevremizi saran sessizliği kırmak için, Uzakdoğu ve Batı gezilerinde görülenler üzerine tartışmalar açıyor, akşamları turnabalıklarına olta attıktan sonra, Londra, İskenderiye, Nurnberg, Atina, Dresden ve İstanbul isimlerinin çağrıştırdığı ortak noktalar üzerine konuşuyorduk.

O sırada Smolensk Eyaleti adeta bir hummaya tutulmuştu. Bir barajın yıkılması nedeniyle, köylüler ücra çiftliklere çekilmek üzere köylerini terk ediyorlardı. Bataklıklarda ya da ormanın orta yerinde kötü bir toprak parçası ele geçiren köylü, oraya gidiyor ve toprağı kurutmak için var gücüyle kanallar açmaya ya da yabancı birini bu yeni mülke ulaştırabilecek yol izlerini kapatarak, eline ne geçerse onunla ormanı kesmeye koyuluyordu. Köylülerin temel düşüncesi yaşamlarını toplum dışında örgütlemektir. Bu düşünce tarzını, köylünün kendine yepyeni gözlerle bakmasını sağlayacak biçimde değiştirmek olanaksız gibiydi. Ne denli çeşitli olursa olsun, bu düşüncelerin en önemlisi ve değişmezi, kendine ait bir çiftliğin insana kesinlikle mutluluk getireceğiydi.

Beni ilgilendiren bunun toplumsal yönü değil, köylünün duygularının biyolojik, öze ilişkin sırrı, düşlerinin inatçı niteliği, kendilerini ormanın orta yerinde doğan bir masalın kahramanı olarak görme umutlarıydı. Köylü yaşamının korkunç yönleri onlara bir tür ululuk veriyor ve tek bir yazarın bile buna gözlerini kapatmasını olanaksız kılıyordu. Köy konulu kitabımdaki *Transvaal* adlı öykü onlara olan borcumu ödüyordu.

O sırada Gorki, belleğini geçmişin olağanüstü yükünden kurtarmak için kılı kırk yaran bir çalışmaya girişmişti. Peşpeşe, geçmiş üzerine öyküler, anılar, günlüklerden alınmış notlara dayalı kitaplar yazıyordu.

Ülkesinin yollarında yıllarca birlikte yolculuk ettiği Rus insanı gelip onu Sorrent'da buluyordu. Gorki daha önce hiç bu kadar çok portre çizmemiş, hiç böylesine bir aşkla tablolar yapmamış, eski Rusya'nın yaşamında farkedilebilecek taşlaşmış çelişkileri, düşle bayağılık arasında mücadeleyi hiç bu kadar renkli bir biçimde, geçmişe elveda dediği o dönemde olduğu kadar iyi göstermemişti. Rusya mıknatısı onu karşı durulmaz bir kuvvetle kendine çekiyordu ve dünya üstünde Gorki'yi bu mıknatısın cazibesinden kurtaracak güç yoktu. Rusya'yı ilgilendiren her sorun, Rusya ile ilgili her konu, tıpkı bir kasırga gibi onu tartışmalara, usavurmalara sürüklüyor, büyük bir aşk ve zevkle yazıyordu. O yılların tarihini taşıyan mektupları, gerçek birer tutku destanıydı.

Köylülere ilişkin izlenimlerimle dolu mektuplarımı uzaklardaki Sorrent'a yolluyordum. Mektuplarım sadece karşılaştığım olayların çözümlenmesinden oluşmuyordu, bunlar daha çok aralarından, taze ve canlı gözlemlerin, tıpkı bir zamanların köyünde ölmekte oldukları gibi bende de ölmekte olan inançların belirdiği şekilsiz bir duygu kaosuydu.

Gorki'nin İtalyanlar Sokağı'nda, Proletkult üyeleri önünde yaptığı konuşmayı anımsayıp Rus insanı üzerine söylediklerini, Smolens Bölgesi'nden beraberimde getirdiğim oldukça karışık ve açıklanması güç izlenimlerle karşılaştırırken, kendimi farkına varmaksızın ona yanıt verir buldum. Böylece aramızda, köylüler, yazarlar, sanat akımları ve ahlâk üzerine felsefi bir tartışma başlamış oldu.

*
**

«Sevgili Fedin, dün ilginç mektubunuzu aldım.

«Haklı olarak, benim köylüler üzerine düşüncelerimde hem haklı hem de haksız olduğumu söylüyorsunuz. Kuşkusuz hatalarımızla haksızlıklarımızın kardeş olduğunu biliyorsunuz, gerçekleri keşfetmenin ve doğrulamanın yazarın ne işi ne de görevi olmadığını da. Hakikat bir dizi yeni olgudan doğan canlı bir şey olacakken 'kurmaca' nın ölmekte olan ve zamanını doldurmuş bir hakikat olması tamamen anlaşılabilir bir şey. Bu pek yeni olmayan hatta beceriksizce usavurmalara, 'kendisini dürtenlere sürekli olarak direnen' köylü hakkında söyledikleriniz yol açtı. Hata yaptığınızı düşünmüyor musunuz? Aslında 'dürtenler' yeni ve yaşayan bir hakikatı ortaya çıkarırlar ve bu nedenledir ki, kültürün yaratıcılarıdır. Evet, ta kendisidirler. Bu hep böyleydi ve böyle sürecek. Şahsen bu 'sürekli direniş' in, insanlardaki rahat olma, 'az çok emin bir denge' nin tadını çıkarma arzusundan geldiği kanısındayım. Yalnızca insanlar değil, 'cansız madde' denen şey de bu 'denge' ye doğru yönelir. Maddenin varolmadığını ve yalnızca enerjinin, olduğunu savunan bilginler bile, bu enerjinin de dingin bir duruma yöneldiğini inkâr edemezler. Kuşkusuz ben de bu duruma erişmek istiyorum; 'dürtenler' den yana olduğumu ve köylünün tarihin isteklerine sürekli direnmesinin bana yapısal olarak yabancı geldiğini düşünmeyi sürdürme karşın bunu çok açık bir biçimde istiyorum.

«Bütün bunları size, mektubunuzda ger-

çeğе boyun eğmiş gibi göründüğünüz için söylüyorum. Öz bakımından 'dürtenler' den olan bir yazar için kötü bir şey bu. Gerçek bir yazar tam olarak böyledir, hizmet etmesi gereken sanat böyledir. Yazmakta olduğum romanın kahramanlarından biri 'Gerçek sanat felsefe yapmaz, öğüt vermez, yalnızca sever' diyor. Ben buna şunu ekleyeceğim: Ve nefret eder.»

Demek ki gerçek yazar, öz bakımından «dürtenler»dendir, yani tarihi yaratan güçlere aittir, yeni bir dünya oluşturanlar arasındadır. Ama o bir peygamber, bir filozof değildir, yalnız kendisinin sahip olduğu aşk ve kin gücüyle tarihi yaratır. Onun alanı duygulardır, yaşamdır, ruhtur. Olaylara boyun eğmeye, yani gerçeğin kendiliğinden akışını kabullenmeye hakkı yoktur. Hem sevmeli, hem nefret etmelidir. O zaman yeni bir dünyanın oluşumunu zorlarken gerçekten kendi tarihini de yaratacaktır.

Dorogobuj kırlarının bana dayattığı izlenimleri kabul etmiş miydim? Elbette ki hayır. Gorki de bunu inkâr ediyordu. O yıl yayımladığım *Narovçants Günlüğü*'nü okumuş, öykümü pek övücü bir biçimde değerlendiren, «olaylara kayıtsız şartsız boyun eğdiğim»in ileri sürülemeyeceğini söylemişti.

«Hem zaten boyun eğebilecek bir kimse olabileceğinize de inanmıyorum. İnatçı bir insansınız, sessizce inatçı. Yavaş yavaş yazar oluyorsunuz. Veşnev'in *Novy Mir*'de yazdığı gibi sizde her şeyin 'kararsız' olduğunu söylemek gülünç. Değişken olan madde, siz değilsiniz. Hemen hemen tüm çağdaş genç yazarlar ve bir yerde tüm eleştirmen-

ler, şu anda yazarın hareketli, değişken, kı-
zılı karayla olağanüstü bir biçimde birleşti-
ren bir malzeme üzerinde çalıştığını anlaya-
mazlar. Yalnızca olağanüstü bir biçimde de-
ęil, özölmez bir biçimde birleştiren. şu
anda söz sanatı, içinde yalanla hakikatin ka-
ranlık ve karışık bir dans yaptıkları yaşa-
mın karmaşıklığını aşacak denli güçlü ve
otoriter değil. Ve unutmayın ki böyle bir dö-
nem hiç yaşanmadı. Öte yandan en büyük
sanat yapıtları, betimledikleri dönemde ya-
zılmamıştır. *Savaş ve Barış*, yazıldığı döne-
min çağdaşı bir yapıt mıydı? Ya *Faust*, ya
Don Quixotte?

Evet, evet, güncelliğin malzemesi kararsızdır; ben
bunu bedensel bir acı çekecek kadar duyuyordum.
Bunda yalnız değildim, tüm genç edebiyat aynı du-
rumdaydı. Bu malzemeyi onlarca kez, elinizin içinde
sıktığınız halde avucunuzu kapadıka akıp giden ku-
ru kumla karşılaştırdım. Güncelliğin sunduğu malze-
menin o aldatıcı ve alaycı yönünü, yalnızca yıllar boyu
geçmişin mermeri üzerinde çalışmanın büyük çekici-
liğine karşı, akıp giden günlerden avuçladığı alabil-
diğince çok kumu elinde tutmaya çalışmış olanlar ya-
kından tanır. Klasikleşen *Savaş ve Barış* örneği ü-
rütülemez niteliğiyle bizi hem kendine çekiyor hem de
canımızı sıkıyordu. Güncelliği temsil eden bir yazarın
uğradığı büyük bir başarısızlık bir sanat yapıtı yaz-
mak için, yazarla anlattığı dönem arasında bir uzak-
lık bulunmasının zorunlu olduğu yolundaki görüşü-
müzün doğruluğunu kanıtlıyordu. *Savaş ve Barış*,
Faust, *Don Quihotte*, bizim anlayışımızı destekleyen
kanıtlar vermekle kalmıyor, denemelerimizi, Flaubert'

in ağzından şu sözleri onaylayan, babalarımızın ve dedelerimizin deneyimlerine yaklaşıyordu: «Kalıcı bir şey yaratmak için, sağlam bir temele sahip olmak zorunludur, gelecek bizi kaygılandırır, geçmiş ise zapteder. Bu yüzden bugün gözümüzden kaçır.»

Ama biz devrimin çocuklarıydık ve belki de gücümüzün üstünde ama kaçınılmaz olan bir işi kabul ediyorduk. Doymak bilmez bir biçimde ne yaşıyorsak ondan konuşmak istiyorduk, ondan konuşmak zorundaydık ve nihayet onu arzuluyorduk. Heyecanlarımızın temelinde savaş ve devrim vardı. Tüm bu heyecanları sanata geçirmek, kendimize verdiğimiz görev buydu. Bu görev hazır bir şemaya göre değil, eksik bir biçimde, el yordamıyla, yanlışlarla yerine getirildi. Çoğu zaman sıcaktan kavruluyorduk, ama bu yüzden soğuk sudan korkacak değildik, bir daha kavrulmaktan bile korkmuyor, yanmaya devam ediyordum. Belki de bu biçimde ısrar etmekle ben de yanlış yapıyordum. Belki de sanatın ya da daha doğrusu yazarlık mesleğinin yararı için, bugüne daha az bağlı bir malzemeye örneğin tarihe başvurmalıyım. Gerçi bu yol da o sıralarda güllerle kaplı değildi ya (bu noktaya yeniden döneceğim). Kısırlığa mahkûm olmak istemiyorsa yazarın kendi dönemine bağlı kalması gerektiğine derinden inanmıştım. Kendimi yanlışlardan, yanlışlıklardan korkmamak gerektiğine inandırmaya çalışıyordum, çünkü çevresini saran dünya konusunda yanılmayan büyük bir yazar olmamıştı ve yoktu. Kendimi aldatmak zorunda olduğumu söylüyordum kendi kendime. Gerek çağa bağlı olmanın gereğini şiddetle hissettiğimden, gerekse hata yapmayı istemeyerek mermerin soğukluğunu kumun aldatıcı sıcaklığına yeğleyen yazarı tehdit eden boşluk ve ölüm, önüm-

de iç karartıcı bir biçimde parladığından bu paradoks tan çekinmiyordum.

«Sessizce inatçı» olduğum bir şey varsa o da gerçeklikle olan ilişkilerim, yüreğimin yaşamı, aşk ve kindi. Ama tanrım, büyük laflar etmek ne kadar kolay, bu sözlerin betimlediği ruh haliyse ne kadar karmaşık!

Sanat, sever ve nefret eder. Aşk ne denli basit ve apaçık ortada! Peki yazarın aşkı neye ve kime yönelir? Sempati, merhamet, acıma, şefkat, sevgi, hayranlık, tutku, minnet, özveri ruhu, peki ya aşkın müziği neden oluşur?

Hâlâ kırım etkisi altında olduğum bir sırada tartışmayı sürdürerek, insan sevgisinden söz etmek için Gorki'ye yazdığımduan duygularımı henüz ona bütünüyle açmıyordum. Bu onların doğasını kestirmek için bir deneme de değildi. Onlara bir uygulama bulmak için yaptığım araştırmalardı. Bana öyle geliyor ki, duygularım beni basit insana, sokaktaki insana, isimsiz emekçi insana, çağlar boyunca koşulduğu ağır yükü çeken zavallı beygire doğru itiyordu. Bu adama olan üstünlüğümden gelen, pişmanlık getiren bir soyunun durumunu andıran rahatsızlığımın birleştiği acıma, minnet ve minnettarlık duygularımı aşk sanmış olabilirdim. Oysa tersine, bütün ödülleri kazanmaya alışırken, hipodromu temizlemekte olan beygiri aşağı bir ırkın üyesi olarak gören at gibi, evrenin ortasına yerleşmiş ve talihin iyi gitmesinden şırmamış insanın hoşnutluğu bende tiksinti uyandırıyor.

Gorki tartışmayı şu biçimde sürdürüyordu :

«Canınızı sıkan at ile sizi heyecanlandıran 'zavallı beygir' üzerine çok ilginç şeyler yazıyorsunuz. Burada çok eski ve çok Hiris-

tiyanca bir şey var gibi geliyor bana. Turgenyev'in Mumu'su, Gogol'ün Akaki Akakiyeviç'i ve diğer tüm 'beygirler' artık gerekli değiller. Bu öylesine acı olan yaşamımızı tatlandıramayacak bir melas, çağdaş devlet biçimlerinin çatlaklarını gizleyemeyecek bir macun. Ama 'yarış atı' da yazarın gözbebeği olmamalı. Hayır, yazar kendi kendine diyor ki :

*Anayoldaki yolcular gibi
Yüreğimin en derininden geçti.
Acılar, kaygılar, kuşkular içinde
Yeryüzünün binlerce çocuğu (*).*

Ve bunların hepsi 'benim malzemem'dir. Hepsi bu.

«Öyle sanıyorum ki 'insana olan gerçek aşkım' — bunlar sizin kendi sözleriniz —, hiç kuşkusuz bir efsane. Gerçeklik, hakikat ve insan acı çektirecek kadar ilgilendiriyor beni, rahat vermiyor, onu anlamamı ve gerektiği gibi betimlememi istiyor. Ve bu açıdan bakılırsa, bence, evren üzerindeki tüm tasarımlarımızı kökten değiştirmeye çalışan Einstein, Gruzdev'in bana Kovş'un dördüncü sayısı için yolladığı *Softalar Üzerine* öyküsünün kahramanına benziyor. Yeni olmayan birkaç sözcükle özetlersek yazarın görevi hiçbir şeyi eleştirmeden, hiçbir şeyi övmekten dünyayı gördüğü gibi betimlemektir; aslında eleştiri haksız, olgunlaşmamış övgü-

(*) Gorki'nin Tiflis Defteri'nden alınan şiiri (1892); yalnızca bu dizelerin bulunduğu tek yaprağı saklayıp defteri yakmıştı. (K. Fedin)

dür, çünkü parçasını oluşturduğumuz bir kaos içinde yaşıyoruz hâlâ...»

Şu birkaç satır hızla okunsa bile göze çarpması gereken şey anlaşılıyor: «Hiçbir şeyi eleştirmemek, hiçbir şeyi övmemek.» Nasıl? Yazar sever ve nefret eder! Eleştiri nefret, aşk da övgü değil midir? Evet, evet, kuşkusuz. Ama çok hızlı gitmeyelim, sakın olalım. Yazar sever ve nefret eder, ama sanat «felsefe yapmaz, öğüt vermez» ve dolayısıyla, eleştiren ve öven, sanatı yaratan değil, ondan sonuçlar çıkaran kişidir. Sevmek ya da nefret etmek sanatın işidir. Eleştiri ve övgü, yazar içinde duygularını dile getirdiği kadarıyla doğal olarak sanat yapıtında yer alır.

Burada, tüm çağlarda ve tüm halklar için, diğer halklardan çok Rus halkı için daha önceki herhangi bir dönemin Rus sanatından çok devrimci Sovyet sanatının karşısına dikilen bir soruna yaklaşıyorduk: Sanatta akımlar sorunu.

Kanımca bu konuda doğan tartışmaların nedeni, akımlardan söz ederken, kimilerinin bundan yazarın niyetlerini anlaması, diğerlerinin ise bunu sanata özgü niteliklerden biri sayması. Sanat akımlıdır. Bu demektir ki, her sanat yapıtı bir akımın damgasını taşır. Ama yazar akımsızdır... Bu sanatını zorla bir akıma bağlama niyeti olamaz anlamına gelir. Bu düşünce sanat pratiğimden geliyordu ve bana çalışmak için gereksinim duyduğum «hava»yı veriyordu. Sonradan Stanislavski'nin ünlü kitabında düşüncemin açıklandığını görünce mutlu oldum. Stanislavski, Gorki'nin *Ayak Takımı Arasında* piyesinde, Satin'in rolünden söz ederken şu sonuca varıyor: «... Stockmann(*) ro-

(*) *Henrik Ibsen'in Bir Halk Düşmanı'nda.*

lünde bilinçsizce vardıklarına, Satin rolünde bilinçli olarak varamıyordum. Satin'le akımın kendisini yorumlamak istiyor ve piyesin toplumsal ve siyasal anlamını düşünüyordum, gerçi bunu tam olarak açıklayamıyordum. Stockmann rolünde ise tersine, siyaseti ve akımını düşünmüyordum, o sevgi yoluyla kendini yaratıyordu.»

Yazarın akım dışı özelliği, bundan daha anlamlı bir biçimde anlatılamaz...

«Sevgili Fedin, sanat üzerine söyleşimi-
zi, Ruslar'a özgü bir tarzda ahlak sorunla-
rına getirdik. 'Zavallı Beygir' e duyduğunuz
şefkat ve 'yarış atını görerek duyduğunuz
kızgınlık', bütün bunlar ahlakın parçasını
oluşturuyor ve bu yolun, sanatta akımın ge-
reğini kabul etmeye, bunun dönemin istek-
lerine bir ödün vermeye varmasından kor-
kuyorum. *Akaki Akakiyeviç, Posta Müdürü, Mumu* ve tüm diğer 'aşağılanmışlar ve onu-
ru kırılmışlar' Rus edebiyatının eski bir has-
talığıdır; bunun ağırlıklı olarak insanlara
özellikle mutsuz olma sanatını öğrettiği söy-
lenebilir. Biz bunu kolayca ve bilinçle öğren-
dik. Başka hiçbir yerde Aziz Rusya'da oldu-
ğu kadar zevkle acı çekilmez. Doktorlar bize
uyguladıkları tedavilerde, bedensel acılarını-
mızı dindirmeye yönelik yeni yeni başarılar
kazanıyorlar; ruhsal acılara gelince, Tolstoy-
lar, Dostoyevskiler ve bu bağlamda 'şifa ve-
rici' diye adlandıracağım tüm diğerleri bilge
ve yetenekli kişiler olmakla birlikte çoğu za-
man hastalığı daha da ağırlaştırıyor, iyileş-
tirmiyorlar. İster bedensel olsun, ister ruh-
sal, uzun süredir acılardan nefret ediyorum.

Birincileri kadar ikincileri de, ister öznel, ister nesnel olarak ele alınsın bende hoşnutsuzluk, bıkkınlık, hatta öfke yaratıyor. Acılardan mutlaka nefret etmek gerekir, çünkü onları yoketmenin tek yolu budur. Acı, insanı, o büyük ve trajik varlığı alçaltıyor. 'Beygir' bir dilenci gibi yaralarını göstermekten hoşlanıyor, öte yandan 'beygirler' Lomonosov, Puşkin, Tolstoy ve diğerleri gibi 'yarış atları'nın yaşamına son veriyor. Merhamet harika bir şey, evet! Ama bana 'beygirler'den gelen bir merhamet örneği verin! 'Yarış atları'nın insanlara duydukları merhamet ve aşkın dünyada bizi neşelendiren ve gurur duyduğumuz ne varsa yarattı, yaratmaya devam ediyor.

«Edebiyatçılarımızın Rus halkı ve yaşam üzerine yazdıklarından aldığımız hümanizm zararlıdır ve anlaşılan sadece Aleksandr Blok bunu anlamaya yakındı.

«Hayır sevgili dostum, sizinle aynı kanıda olamam. Bana göre acı çekenlerin eski püskü giysilerini çekip çıkarmak gerekiyor, çünkü bu giysilerin altında çoğu kez bir tembelin ve acı çekme oyunu oynayan bir komedyenin sağlıklı bedeni hatta daha da kötüsü bulunuyor.

«Bana öyle geliyor ki, siz 'yazar'a gözlemini yaşartacak kadar dokunan 'beygirler' değil, 'beygir'in yaşamının anlamsız olduğunu yeterince anlamadığınız için duygunlaşıyorsunuz. Beni iyi anlayın, tüm bu karışımı toplumsal açıdan değil, bende her tür acıya karşı düşmanlık uyandıran güdünün, biyolojik gücün gözlemiyle ele alıyorum.»

Evet, «sanat üzerine bu söyleşiyi ahlak sorunlarına getirdiğimiz» çok açık. Bu hatayı işlemediğimi söyleyemem, ama Gorki'nin de suçlu olduğu açıktı; zaten nasıl başka türlü olabilirdi? Rus edebiyatı, sanata ahlak sorunlarını sokma eğilimiyle diğer edebiyatların üstünde yükseldi hep. Evet yazarlarının ve kahramanlarının ağzından «felsefe yapıyor, öğüt veriyordu.» Gorki gene edebiyatçıları ve kendini, sanat alanında öğüt vermeyi kahramanlara bırakmak gerektiğine ve yazarın kendini her tür akımdan kurtarmak zorunda olduğuna ikna etmeye çalışıyordu ama çağın en büyük ahlakçılarından biri olan o, silahları bırakamazdı ve yapıtlarında yer vermemeye hazır olduğu derslere, mektuplarında ve gazetecilik çalışmalarında yeterince yer buluyordu. Mektupları, tüm yaşamı boyunca kendisine rehberlik eden ahlak ilkelerini özlü formüllerle dile getirmesine olanak veriyordu: «Acılardan mutlaka nefret etmek gerekir, çünkü onları yoketmenin tek yolu budur. Acı insanı, o büyük ve trajik varlığı alçaltıyor.»

Gorki'nin, karşıtı Dostoyevski ile ilişkilerindeki tutarlılık ve acı çekmenin «arındırıcı» değeri üzerine düşünceleri, burada kendini açık bir biçimde ortaya koyuyordu. Dostoyevski'nin yadsınması, doğal olarak Gogol'ün yadsınmasına varacaktı, çünkü Dostoyevski'nin dediği gibi «hepimiz Gogol'ün *Palto*'suyla başladık.» Ve Gorki darbelerini *Akaki Akakyeviç*'e o acıma ve merhamet parolasına yöneltiyordu.

Mektuplarında birçok kez Gogol'ün adını andı, ama hep yakınlık duymaksızın. Ahlak açısından asla kabul edilmeyecek bir akımın yaratıcısı olarak görüyordu onu. Nasıl Dostoyevski'ye yalnızca *Bir Yazarın Günlüğü*'ndeki siyasal görüşleri nedeniyle değil, acılarla dolu bu kahramanların, şehitlerin ahlaki nede-

niyle de yabancı idiyse, aynı şekilde onu, Crogol'den uzaklaştıran yalnızca «*Dostlarıyla Mektuplaşmaları*» değil, Crogol'ün *Akaki Akakyeviç'e* duyduğu acımanın ta kendisiydi.

Ama Gorki'nin Gogol ve Dostoyevski (ve ardından Remizov'un) geleneklerini reddetmesi yalnızca siyasal ayrılıklara dayanıyor idiyse, Gorki niçin hiçbir zaman tutucu romanların yazarı Leskov'a antipati duymadı? Tersine, ona duyduğu sempati ve hayranlığın ifadesine her yerde rastlanır. Çünkü Leskov yaşama sevinciyle doludur, yapıtlarının her yerinde yaşama sevincini ve mutluluğunu ortaya koymuş bir yazardır. Leskov'un yazdıklarının müziği, Gorki'nin yaşama sevincini aldığı kaynaktan olmasa bile, onun yanıbaşındaki bir başka kaynaktan doğar ve umut ve cesaret doludur.

Dostoyevski acı insanı arındırır diyordu. Gorki ise hayır onu alçaltır diyor. Gorki «Acıya karşı bu nefreti», 1913'de, «*Karamazovlar Üzerine*» adlı makalelerinde dile getirmiş, bunlardan birinde şöyle bir açıklamada bulunmuş, hatta bunda ısrar etmişti : «Ahlaksal sağlık, cesaret, aklın ve iradenin yaratıcı güçlerine inanç sahibi olmak, başka herkesten çok bizim için gereklidir. » On yıl sonra, *Yaşlı Adam* adlı piyesinin Amerika baskısının önsözünde şunları söylüyordu: «Rusya, acıya karşı tükenmez bir nefret duymak için şimdiye kadar yeterince acı çekti.» Ardından üç yıl sonra, öfke dolu bir inançla bana şunları yazıyordu: «Bedensel ve ruhsal acılardan hep nefret ettim.» Gorki'nin «mutsuz olma sanatı»na karşı mutlu olma sanatının tarafını tutmaya başladığı, izleyen yıllardaki tüm etkinliklerinde benimsediği tutum buydu.

Gorki ile mektuplaşmalarımın felsefi bölümünün sonucu budur. O imgelem gücümü, eski edebiyatın acı-

ya ve günlük yaşama duyduğu geleneksel ilgiden uzaklaştırdı ve beni aklın ve iradenin yaratıcı güçlerine inanan «o büyük ve trajik varlığı» yani insanı sevmeye teşvik etti.

*
**

İnsan sanat alanında çalışmaya çağırıldığına sonunda kendini nasıl inandırır? Yeteneği nasıl ortaya çıkar?

Çok genç yaşlarda, henüz hayatta ne yapacağımı bilmediğim ve bir çocuk gibi günü gününe yaşadığım sıralarda *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı okumuştum. Başka kitaplar da biliyordum. Ama bu kitap hiçbir şeyle karşılaştırılmayacak, olağanüstü bir etki bıraktı bende. Ondan sonra yaşamım yeni bir içerik kazandı. Günlerimi dolduran şeylere, başka yerden, kitaplardan edinilen uzak ve yoğun bir şey eklendi. *Mirgorod* tek başına, ders programımı oluşturmaktan çıktı. Yavaş yavaş annemin ilgi duyduğu şeyleri paylaşmaya başladım. Onun sevdiklerini okudum: *Plodomasovo Köyünde Geçen Yıllar*(*). Şu kitap şok yaratacak kadar büyüleyici bir evren oldu benim için: *Budala*, sonra tüm Dostoyevski.

O zaman, ancak yazmaya koyulursam yaşamımın bir anlamı olacağını anladım. Bu gelişme elbette sanıldığından çok daha karmaşık oldu, çünkü edebiyatın bana sunduğu örnekleri izlemekle yetinmiyordum. Tiyatro ile resim ruhuma girmişti ve onu bir an rahat bırakmıyordu. Ama galip gelen kitap oldu.

Savaşım bambaşka bir biçimde bitebilirdi. Tiyatroda, resim alanında ya da belki müzikte, ilk zaman-

(*) N. Leskov'un romanı (1897).

lar karşına çıkanlardan farklı modellere rastlasaydım, nasıl bir insan olurdum bilmiyorum.

Söz konusu olan bir yeteneğin, anlaşıldığı andan başlayarak uyanmasıdır. Bir şeyi değil de bir başkasını yapma yeteneğine sahip olma bilinci, bir modelle karşılaştırma yaparak doğar. Bu nedenle yeteneğin uyanması için en önemli an, seçilen modelin özelliğidir. Eğer yeteneğin tam olarak gelişmesini istiyorsak, önüne büyük ve soylu bir örnek koymalıyız. İnsanın beğenilerinden ve yeteneklerinden uzak bir model onda yetenek uyandırmayabilir. Çok zayıf bir model insanı ciddi bir göreve itmek bir yana, yeteneğini boğar.

Bu yalnızca yazarla değil, yaratan herkesle ilgili, aına bunun yazarla muhakkak ilgili olduğunu düşünüyorum ben. Yetenek uyandıktan sonra gelişir ve kendine örnek aldığı modellerin etkisinden kurtulmayı başarır. Yazarın özgünlüğü ve bireyselliği o zaman belirir. Örnekler almak ya da reddetmek, onları kendi «ben»inin gücüyle yenmek. İşte yetenek sahibi yazarın çalışması böyle olur.

Bununla birlikte, en az örnek kadar yazarın öncüllerinin kişiliği de önemlidir. Öğreten yalnız sanat değildir, onu yaratanlardır da. XVIII. yüzyıl sonu edebiyatı üzerinde kimin daha çok etkisi oldu? *Candide*'in mi, yoksa Voltaire'in mi? *Yeni Heloiz*'in mi, yoksa Rousseau'nun mu? Yazar yapıtını kendi yaşamıyla açıklıyordu. XIX. yüzyıl Rus yazarları, yapıtlarında herhangi birisinin etkisini kaç kez yadsıdılar. Rilevey ve Küchelbecker gibi Dekambristler'in eylemleri, şiirlerinden çok daha büyük bir tarihsel öneme sahiptir. Herzen'in yaşamı, *Geçmiş ve Düşünceler*'den geri kalmayan bir sanattı. *Ne Yapmalı?* romanının Alekseyevski Tabyası'nda yaratılış öyküsü ve Çernişevski'nin trajik yazgısı, romanın kendisiyle karşılaştırılmaya-

cak kadar şaşırtıcıdır. Rus edebi düşüncesini, Dostoyevski ve Tolstoy'un yapıtları kadar yaşamları da oluşturdular. Edebiyat kuramcılarının bile, edebiyatın gelişme yasalarını incelerken, yazarın yeni bir biyografisi olmadan yeni bir edebiyat olamayacağını söylemeye başlamaları dikkat çekicidir.

Genç yazar kendine, araştırmalarının yazgısını kim me emanet etmesi gerektiğini soruyor. Elyazmasının yapraklarını ilk kim karıştıracak? Ve işte zayıflamış yüreğiyle, başlangıçta nasıl kitaplar dünyasına girdiyse öyle, öncellerinin, çağdaşlarının, büyüklerinin dünyasına giriyor.

Akim Volinski'nin edebiyat yolu üzerinde birçok eksiklik ve kusur bulunabilir kuşkusuz. Dünya görüşü pek net değildi; düşüncenin mantığından çok, renkliliği çekiyordu onu, lafazanlığı fazla seviyordu. Eleştirmenlerin en iyilikseveri olsaydım bile onun boş sözlerle dolu öykülerini örnek olarak göstermezdim.

Ama işte, Volinski'nin, Grekov'un ona bir oda ayarladığı Obukov Hastanesi'ne götürülüşünü görüyorum, onu, patlak, nemli ve iri gözleriyle bir daha dönmek üzere terkettiği duvarlara, son sığınağının, yuvasının duvarlarına, tüccar Eliseyev'in oda hizmetçisinin boş elbise dolabına, bitmemiş bir *Rembrandt*'a, bir mürekkep hokkasına son kez bakarken görüyorum. Yazarı hastaneye orada ölsün diye götürüyorlar, yazar tüm yaşamına, arkasında bıraktıklarına son kez bir göz atıyor.

Belki de pişmanlık duyuyor? Gazeteciliğe özgü onlarca kavgadan, provaları düzelttiği uzun gece çalışmalarından, buz gibi kitaplıklardaki sonu gelmez araş-

tırmalardan sonra, bu kadar klasik ve sefil bir sona varmaktan üzüntü mü duyuyor acaba?

Hayır. Böyle bir sonu sefil bulmuyor. Başka tür-lüsünü istemezdi. Yolunu tam da böyle bitirmeyi düş-lüyordu. Savaş alanında yaralanmış bir galip gibi ta-şıyorlar onu. Perdenin kıvrımları bir antik trajedi kah-ramanının üzerine inercesine, ağırbaşlı bir sadelikle ama görkemle alçalıyor. Küçük bir Romalı gibi yürür-dü, şimdi ise bir Spartalı gibi ölmeye hazır.

Ölüm efendisinin, Volinski'nin sadık dostu oldu-ğu ölüm fabrikasında yani Obukov Hastanesi'nde yal-nızca birkaç gün kaldı.

Elbette Grekov elinden gelen ne varsa yaptı. Vo-linski'nin ölümünün, önemli bir dönemin kapanması anlamına gelmediğini çok iyi biliyordu. Ama Volinski'nin Saint-Petersburg'un Dostoyevski'ye ait o köşesin-de, Yamskaya Sokağı'nda yazılmış olması gereken o kitabın önemli bir bölümünü birlikte götürdüğünü çok daha iyi biliyordu. Kuşkusuz orada yine bir ünlüler çevresi oluşturacak ve *Evliliğe İlahi* söylenirken yine bardaklar kaldırılacaktı. Ama evin girişinde kimse bir daha asla: «Akim Lvoviç geldi, Akim Lvoviç geldi!» di-ye bağırmayacaktı. Ve Grekov'un salondaki baş köşe-ye, onur köşesine bir daha asla kimse oturmayacak, gemi denize ana direği olmadan açılacaktı.

İşte bu nedenledir ki, Volinski, Katerina zamanın-dan kalma bu büyük pencere bembeyaz odanın için-de hiç sızlanmadan, belki de hiç üzülmeden öldüğün-de — hayır, daha doğrusu kendisinin söyleyeceği gibi ruhunu teslim ettiğinde — bu pencerelerin altında da-ha nice insanın son nefesini verdiğini görmüş olan Grenkov, göz yaşlarını tutamadı. Ölünün iri gözlerini kapadı, yerinde durmak istemeyen göz kapaklarını tutmak için parmağıyla yavaşça bastırdı ve ağlama-

ya başladı. Birer birer direklerini yitirmekte olan gemiyi, ne karısının ne de kendisinin olmayacağı evini görüyordu. Bir gün olacaklar için, doğal ve kaçınılmaz olan bir şey için ağlıyordu.

Sonra parmağını dostunun gözlerinden kaldırdı: Volinski'nin gözkapakları bir daha açılmadı...

Volinski'nin mezarı başında söz aldığım da onun «Son Don Quixotte» olduğunu söyledim. Bunun için kimse beni kınamadı. Bana öyle geliyor ki, bu sözleri duymak onun da hoşuna giderdi. O bizim için her şeyden önce Don Quixotte'tu, bir kâhin, mizacıyla kendini bütününüyle yönelimine adanmış bir varlık, sözle düello yapan bir şövalyeydi. Sanırım bizim kuşak onun kitaplarıyla hiç ilgilenmiyor ve pek tanımıyordu. Ama onun yaşam tarzı bizlere öncülük edecek yazarların yaşam tarzıydı. Onun gibi yazarları taklit etmek ya da onların yanında öğrenmek niyetinde değildik. Onları nerdeyse roman kahramanları gibi ya da edebiyatın geçmişi gibi incelemiştik. Çünkü Akim Volinski'nin giysilerinin her kırışığına, yüzünün her çizgisine XIX. yüzyılın havası işlemişti. Öykülerinden birini okuduktan sonra: «Onu bana getirin de bir öpeyim!» diye bağırmıştı. Bu Volinski'nin beni bir tür genç Dostoyevski olarak gördüğü anlamına gelmiyordu kesinlikle. Ama kuşkusuz kendini Belinski'den daha az büyük görmüyor ve romantiklerin soylu tarzından başka türlü yaşamasını bilmiyor, yaşayamıyordu. Kendi döneminin bir İspanyol soylusu olmak için gereken her şeye sahipti, tek eksiği üdü. Ama doğuştan bir Don Quixotte olduğuna göre, onun ününe de sahip olduğunu düşündüğünden eminim. Tabutunun içinde yüzü sanki şöyle söylüyordu: Her şeye eriştim ve eşsizim.

Grekov onunla vedalaşırken yanılmıyordu. Sana-
ta ve bilime duyduğu hayranlık dolu saygıyla, Gre-
kov'un salonuna başka herkesten daha parlak bir bi-
çimde kendi kişiliğine özgü bir nitelik vermiş olan bu
kafa artık geçmişin parçasıydı. Grekov. Volinski'ye ke-
sinlikle benzemiyordu ama yeteneğe karşı tutumuyla
ona çok yakındı. Gösteriş nedir bilmezdi, hareketleri
cesur ve yalındı, Çehov'un öykülerindeki doktorları
anımsatırdı biraz.

Bir bakarsınız yaşlı bir arabacının üstü açık fay-
tonunun içine büzülmüş, bir hastadan ötekine gitmek
için sisli caddelerden geçiyor. Bir bakarsınız, duvarla-
rı tablolarla kaplı salona açılan muayene odasının ka-
pısını açıyor ve kıpırtısız duran hastalarına sakın bir
bakışla: «Lütfen sıra kimdeyse gelsin» diye sesleniyor.
Bir bakarsınız, Devlet Yayınları'nın elli ya da yüz nu-
maralı salonlarından birinde bir masaya yerleşmek
için soluğu kesilmiş bir halde yavaş yavaş merdiven-
leri çıkıyor ve çantasından *Cerrahlık Postası*'nın pro-
valarını çıkarıyor. Bir bakarsınız, yaşlı hademe göm-
leğini giymesi için kendisine yardım ederken, bir yan-
dan parmaklarıyla posbıyıklarına yapışmış buz parça-
cıklarını temizliyor ve yineliyor: «Bugün amma da so-
ğuk, Sidorîç!», «Ocak ayı yortusu soğukları bunlar
İvan İvaniç, sırasındır.» Bir bakarsınız, ameliyathane-
nin karşısındaki odada hemşire kendisine sterilize
edilmiş bir gömlek giydirirken, kollarını uzatmış: «Bu-
gün kaç tane var?» diye soruyor. Hemşire «Sadece do-
kuz» diye yanıtlıyor. «Sadece mi» diye yanıtlıyor gü-
lererek: «Pekâlâ, teşekkür ederim, beni sevindirdiniz...»
Bir bakarsınız, Pirogov(*) Derneği'ne gidiyor ve dok-
torlar hastaneye hastalarını ziyarete gittiğinde yaptık-
ları gibi başkanlarının çevresini sarıyorlar.

(*) Nikolay Pirogov (1810-1881), ünlü Rus cerrahi.

Grekov Volinski'nin ölümünden beş yıl sonra Pi-rogov Derneği'nin bir oturumuna gitti. Merdivenleri çıktı ve bilginlerle konuşurken, yerine bile varamadan öldü.

Önce öldü, sonra düştü. Bu biraz savaşın orta yerinde ölen bir askerin ölümü gibiydi.

Evet, ölümüne o kadar çok ağladığı dostu nasıl bir edebiyat neferi idiyse, o da konusundaki yeteneğiyle bir tıp neferiydi.

Tıpkı Volinski gibi, Grekov için de bana şunlar söylenebilirdi: «Ama dinleyin, sizin yaptığınız idealleştirme, onların hatalarından söz etmiyorsunuz ama biz olumsuz yanlarını da biliyoruz.» Grekov kusursuz değildi, ama onu idealleştirmiyorum. İnsanda kötü olanı bulmaktan daha kolay hiçbir şey yoktur ve olumsuz bir özelliğin yazarın gözünden kaçabileceğini sanmam. Ama ben, geçmişin insanların en olumlu özelliklerini, gençlerin öncülerini inceledikleri, öykünmek için örnekler, modeller aradıkları zaman buldukları özellikleri öne çıkarıyorum.

Ve yinelenmeye değer özelliklere sahip olanlar bir daha dönmemek üzere gittiklerinde beni genellikle hayranlığa boğuyorlardı: Gerçek insan, doğumunun gizemiyle, bazen neşeli ve göz alıcı bazen ölçülü ve düzgün plan, büyük ve zeki yaşamıyla, ölümünün edebi trajedisıyla ne kadar da görkemli! İnsanların en iyilerinin yanında en iyi olanı öğrenmek için yaşamak ne güzel...

Ama bu adamlar mesleklerine, Volinski gibi Don Quixotte'vari bir yaşam sürdürerek keşişçe, bazen de Sologub gibi ilham perisine sadık kalıp, soğukluğa varan bir sadelikle, paylaşma nedir bilmeyen bir sada-

katle bağılı oldukları halde, üzerimizde hiçbir etki yaratmadılar.

Bu yazarların son yıllarında, Sovyet edebiyatı yavaş yavaş kendinin bilincine varıyor, Rus şiirinde ve düzyazısında bütünüyle yeni bir dönemi temsil ettiğini kavırıyordu. Gorki bunu eşsiz bir biçimde gösterdi. Benzersiz yaşam deneyi her söylediğini son derece inandırıcı kılıyordu. Eski toplumun pek dokunmadığı, yeni kültür çalışmasına katılan yepyeni insanları Gorki'den ayıran hiçbir duvar yoktu: O da onlar gibi devrime aitti. Onlara yakındı ve geleneksel Rus edebiyatıyla başlayan hareketin kesintisiz bir biçimde sürmesini sağlıyordu. Öte yandan yalnızca yazarlığı, savaşım ve çalışma deneyimi ile değil, kişiliğiyle de, sanatın gizemlerini keşfetmeyi başka herkesten daha iyi bilen bir usta olarak gençlerin göz bebeği idi. Böyle bir birlik başka bir yerde düşünülemezdi. Gorki'nin yeni edebiyatın ilk ismi olması gerekiyordu. Ve tam anlamıyla öyle oldu.

Gorki'ninki ile karşılaştırıldığında, tüm etkiler geri planda kalıyordu.

Edebiyat alanında bir tür iktidar savaşımı vardı: Sanatsal yaratının, gizlerine kim sahipti? Devrim öncesi edebiyatçılardan Sovyetler Birliği'nde kalanların bir kısmı, yergiciler ve Don Quixote'lar, kendini beğenmişlik ve kuşkuyla olup bitecekleri izleyerek kenarda bekliyorlardı. Devrim yıllarında doğan ve «biçimciler» adıyla bilinen genç eleştiri ekolü, sanat sanatla başlar görüşüne dayanan iddialar atıyordu ortaya. Proletkult'den «evrenselcilik»den(*) ve RAPP'dan

(*) *Evrenselcilik: «Dünya Proleter Devrimi»nin büyüklüğü ve gücü düşüncelerini basitleştirilmiş bir biçimle aktarmaya çalışan proleter şiir üslubunun belirleyici özelliği (1918-1921).*

(Rusya Proleter Yazarlar Birliği) geriye kalanların oluşturdukları pek farklı olmayan edebiyat grupları onlara m¼cadeleci gazetecilik ile karşı ¼ıkıyorlardı. Onlara g¼re edebiyat da sanat gibi ideolojik bir alan-
dı, bu nedenle de savaşım, her şeyden ¼nce i¼erik i¼in verilmeliydi. F¼t¼rizm, t¼m uzantılarıyla birlikte ol-
gunluk ¼ađının g¼zelliklerini tadamadan yaşlanıp git-
mişti. T¼m bunlar, birlikte alındıklarında hen¼z tarih-
¼inin elini değdirmedeği bir edebiyatın karmaşasını
oluşturuyordu. Tarih¼inin başlayacağı ¼alıřmayı nasıl
da kıskanıyordum!

Gorki iki temel akımın, bi¼imle i¼erik arasındaki
şiddetli savaşımın bireşimiydi. Sanat a¼ısından en
¼nemli m¼cadelelerden biri olan bu m¼cadelede, her
zaman olduğu gibi yazarın ruhsal yaşamının dostu ol-
du. Bunu, yazarın ¼zsaygısı ¼l¼¼l¼yse onu yaralama-
dan, ama masal kurbağası gibi b¼y¼y¼p şişinmektey-
se alttan almadan yapıyordu.

Sanat nasıl yaratılıyor? Gorki bu konuda ne d¼-
ř¼n¼yordu?

«Sizi kaygılandırıran nasıl yazmalı soru-
nu, zamanla ve yazma aşkıyla ¼öz¼l¼r. Tols-
toy mu? Biliyorsunuz onun ‘yalınlığı’ sert
inat¼ı bir ¼alıřmanın meyvesiydi. Tolstoy’un
sanatının bi¼im g¼zelliđi, heykelsi g¼r¼n¼-
m¼ hi¼ de «yalın» değildir. Diğer bir s¼z kur-
banı olan Flaubert daha da «yalın» gibi g¼-
r¼n¼yor...»

«‘Yazmak ¼ok zordur’, bu ¼ok iyi bir slo-
gan, bilge bir slogan; bunu terketmeyin, her
şey iyi gidecek. Bu sizi yetkinliğe g¼t¼recek
¼ok g¼venilir bir yol. Biraz kaba gelebilir
ama hepinize yararlı olacak bir ¼ğ¼t verme-

me izin verin: Edebiyat dünyasında 'babalarınıza,' büyüklerinize fazla boyun eğmeyin. Hep yararı dokunsa bile, kendi başına yanılmak başkalarının yanlışlarını yinelemekten daha iyidir...»

«'Genç' yazarlar 'yaşlıları' çok temkinli bir biçimde okumalıdır. Her yerde olduğu gibi olumluluklar kusurlarla birlikte incelenmelidir. Artık aşılmış, birçok olumluluk ayıklanmalıdır.»

«Tümcelerine biçim güzelliği yerine yalancı bir parlaklık vermek için kendilerini zorlayan gençlerin dile ne denli az dikkat ettiklerini üzüntüyle görüyorum; insanı 'nadir'en şaşırtıyorlar ve nerdeyse hiçbir zaman inandırıcı olamıyorlar.»

«Sık sık 'nasıl yazmak gerekir' diye sorduğunuzu söylüyorsunuz. Yirmi beş yıldır bu sorunun insanlara nasıl işkence ettiğini ve çoğu kez nasıl zarar verdiğini gözlüyorum. Evet, evet bu ciddi bir sorun; ben de kendime işkence ettim, işkence ediyorum ve son günlerime değin de hep işkence edeceğim. Ama ben sorunu şöyle formüle ediyorum: Nasıl yazmalı da, biri öyküyü okuyup bitirdiğinde onun düşsel gerçekliğini nerdeyse fiziksel olarak ve de benimle aynı güç ve inançla duysun. İşte benim için söz konusu olan bu, işte işin sırrı bu. İnsanın tüm kusurlarının ve erdemlerinin canı cehennem! Benim için insanın değeri bundan değil, yaşama arzusundan, kendini aşma, geçmişin düğümlerinden, dar halkalarından kurtulma, hep daha yükseğe çıkma, en eksiksiz

uyuma yönelir gibi görünürse de gerçekte insanın kendini içine kapattığı sakın bir hücre yaratmaya yönelen, aklın oyunlarını aşma inadından gelir.

«İnsanın gerçek tarihini yazan tarihçi değil yazardır. Doktor Faust'u, Don Quixote'yi, İvan Karamazov'u, Platon Karatayev'i, ne Solovyev yazabilir, ne de Monzen; Nibur'lar ve Kliuçevski'ler (*) için malzeme yaratılar tam da bu insanlardır. Büyük Petro, kalemle değil de balta ve sopayla çalışan bir Fyodor Dostoyevski'dir.

«Burada söz konusu olan ne sözcükler, ne de sözcüklerin uyumla cınlayacak ve insanları hipnotize edercesine ikna edebilecek biçimde kullanılması. Dahı yazarların hemen hepsinin üslubu kötüdür, vasat mimarlardır, ama onlarda insan plastiktir, nerdeyse gözle görülürdür. Aralarından yalnızca birkaç tanesi kahramanlarını sunma tarzlarındaki şaşırtıcı inandırma gücüyle söz sanatını, birleştirmesini bildi; örneğin Flaubert.

«'Nasıl yazmalı?' Bana öyle geliyor ki, bu sorunu çözmeye yakınsınız. Dikkatli bir okuyucuyum ve bana yabancı olsalar bile, sözünü ettiğiniz insanları çok iyi anlıyorum. Örneğin Alman sanatçıyı. (**) Söylediklerim 'psikolojik' romana öncelik verdiğim anlamına mı geliyor? Kesinlikle hayır. Edebiyat ekollerinin, akımlarının benim için önemi

(*) Vassili Kliuçevski (1841-1911), büyük bir burjuva tarihçisi, başlıca yapıtı *Bir Rus Tarihi Dersi*'dir.

(**) Benim *Kentler ve Yıllar* adlı romanımda (K. Fedin)

yoktur ve bunlar çalışma arzusunu olabilir-
diğince iyi gösterdikleri, kişinin gerçek ve
insani özünü bulmaya yönelik sayısız çaba-
yı dile getirdikleri kadarıyla yalnızca görü-
nüşte eğiticidirler.

«*Werther* ilginç, Novalis çok iyi bir ro-
man yazdı, ama *Yeraltından Notlar* ya da
Büyülenmiş Yolcu'nun bize çok daha coşku
uyandırıcı kişiler verdiklerini kabul edin; bi-
ze yakın oldukları, Rus oldukları için değil,
daha insani oldukları için.»

«'...Arı düşsel yaratı okuyucuyu çok da-
ha fazla etkiliyor' diye yazıyorsunuz. Bu
doğru bir düşünce; ama belirsiz bir biçimde
dile getirilmiş. Liyapedin, Schenäu, Mord-
ve (*) tüm bunlar 'arı düşsel yaratı' değil.
Yalnızca sanatın yaratabileceği gerçeklik,
gerçekliğin 'sureti', yazarın imgelem gücü-
nün gizemli çalışmasıyla ulaşılan doruk. Us-
taysanız, tüm öğrendiklerinizi farkına var-
madan, 'arı düşsel yaratı' dediğiniz şeye dö-
nüştüreceksinizdir. Liyapedin'in özellikleri
şimdiye değin karşılaştığımız binlerce insa-
nın özellikleri, bunların sizde yarattığı etki-
lerin tozları; tüm bunlar bir bütün oluşturu-
du ve Liyapedin doğdu. Onun küçük naka-
ratı, çok özgün bir politika ve ahlak inceleme-
si. Bu şarkı geliştirilirse, savaştan sonra sa-
vaş üzerine yazılmış o çok sayıdaki kitaptan
biri çıkar ortaya...

«Eğer sanat dürüst ve özgürse, asla key-
filiğe bağlı değildir. Bunlar yaşamın kutsal

(*) *Kentler ve Yıllar* romanının kişileri.

kitaplarıdır; onları yaratan insanın, hem büyük ve sefil, hem de neşeli ve trajik olan o insanın kutsal kitaplarıdır.»

«Mektuplarımın hoşunuza gittiğini görmekten çok mutluyum ama size yine de asla hiçbir şeyi harfi harfine almamanızı salık veririm. Yabancı bir sözün, yabancı bir düşüncenin 'ben' ininize girmeye çalıştığını, sizi rahatsız ettiğini hissettiğiniz an, bu onunla aranızda hiçbir 'kimyasal kaynaşma' yok demektir; onu geri püskürtmeli ve zorla ruhsal yaşamınıza sızmasına izin vermemelisiniz. İzlenimler ve olgular biriktirerek öğreniyoruz, yoksa onlardan bir sistem oluşturarak değil. Bununla şunu söylemek istiyorum: Olgulara ve izlenimlere inanmamak, bunları çözümlenmemek ama özgürce dinlenmeye bırakmak, yalnızca o zaman Don Quixotte, Oblov, Onegin, Liyeperin —kim olduğu önemli değil— gibi değerli bir kişilik elde edilir!»

«Çok haklısınız, dil üzerine, biçim üzerine çalışmak, yazarın yaşamının amacıdır...»

«Yazar için özümleme süreci çok zahmetlidir. Deneylerle yazarı verimli kılan yaşam, numara yapmaz, onun ruhunu çekip çevirmez, ama ona yaratma isteği veren de budur.»

**

Gorki'nin bu sözleri kuramlaştırma mıydı? Elbette hayır. Bu sözler yazarlık deneyine dayanıyordu ve bunları sürekli olarak yazınsal yaşamın olgularına, kitaplara, geleceğe yönelik planlara bağlıyordu.

Benimle yazışırken dile getirdiği tüm bu düşünceler ya bir mektuba yanıttı ya da romanlarım ve öykülerim nedeniyle kağıda dökülmüştü. Bu yüzden çok somut düşüncelerdi ve benim için bir öğüt kadar önemliydi. Bir mükemmelleşme aracıydı. Gorki belli bir önem taşıyan yapıtlarımdan bir tekinin bile üzerinde durmamazlık etmedi. Ona öykülerimden herhangi birini okuyup okumadığını sorduğumda, biraz kırgın bir biçimde şöyle yanıtlardı: «Elbette!» Kafamdaki bir tasarıyı açtığımda, bu kez de o konuyla ilgili tüm düşüncelerini iletir, böylece düşüncelerimi geliştirir ve derinleştirirdi. Açıkyürekliği asla konu önermeye kadar vardırılmazdı ama gerçeklik karşısındaki tutumu insana bakışlarını nereye çevirmesi gerektiğini çok iyi gösterirdi.

Her zaman olduğu gibi yine o güzel Smolensk Bölgesi'nde uzun süre kaldıktan sonra, günlerini köyde geçiren yaşlı bir büyücüden söz etmek için bir gün Gorki'ye mektup yazdım. Büyücü çok yaşlı ve ağır hastaydı. Isınmak için arada bir güneşe çıkıyordu. Hüzünlü bir havayla, tüm bedeni şişmiş bir halde, düş kurarak ya da solgun ve sıtmalılı bakışlarını çevrede dolaştırarak oturuyordu. Kimsenin ona ihtiyacı yoktu. Köyün artık kullanılmayan ve küf tutmuş acayip hamamını içinde yaşasın diye ona vermişlerdi. Sonra da adamı unutmuşlardı. Bazen merhametli bir yaşlı kadın ona bir parça ekmek ya da bir avuç bulgur çorbası getiriyordu. Doğa ve insan üzerinde bir güce sahip olduğuna artık kimse inanmıyordu, o da bunu biliyor ve kabul ediyordu. Arkasındaki köyün üzerinden çocuk çığlıkları, ağlama sesleri, genç kızların tiz sesleri, kişnemeler, değirmenin yanındaki suyun gürültüsü yükseliyordu. Kurtların kemirdiği ağaç kütüklerinin yanına onlar gibi hareketsiz oturuyor ve kendi

kendine yiyecek mi getirecekler, yoksa ölmeye mi ter-
kedecekler diye sorup bekliyordu...

Mektubum baştan sona köy üzerindeydi; Gorki be-
ni hemen yanıtladı. büyücüyle ilgili olarak şunları söy-
lüyordu:

«Açlıktan ölmekte olan bir büyücü, ne
fantastik bir konu! Açlıktan ölmemiş olmak-
la birlikte, yine de Piyotr Kropotkin'i anım-
sattı bana. Şaşırtıcı bir trajik bir şey bu!
Büyücüler mültecilikte ruhsal açlıktan ölü-
yorlar. Profesör İlin, İncil'e dayanarak bir
'intikam dini' yazdı. Struve cambazlıklar ya-
pıyor. Vladimir Khodaseviç Paris'e vardığın-
da basına mülteciliğe bağlılığını açıkladı.
Tuzlanmış hıyarların çoktan küflendiği bir
mahzendeki gibi ölüm kokuyor bu.»

Mültecilik olayını büyük bir dikkatle incelemiş ve
kendisine yabancı bu olaydan acımasız ve öfke dolu
sözlerle söz etmişti. «Serapyon Kardeşler»in 'yaptık-
ları her şey'in övüldüğü çağdaş Rus edebiyatı konulu
Prag Raporu'ndan söz ederken şöyle diyordu:

«Tüm gerçek mülteciler, kendilerini hay-
vanlar gibi raporu okuyanın üzerine atmış-
lar ve kemiklerine kadar kemirmişlerdi. Şu
anda da gazetelerde kemiklerine kadar ke-
mirmeyi sürdürüyorlar... Rusya'dan gelen
bir şeyi övmek bağışlanmaz bir suçtur. Da-
ha düne kadar 'kültürlü' olan insanların na-
sıl iğrenç bir biçimde çürüdüklerini şaşkın-
lıkla ve nerdeyse korkuyla izliyorum. B. Za-
yitsev azizlerin yaşamları üzerine sıradan ki-
taplar yazıyor. Şmelev dayanılmayacak, çıl-

gınlıklar yapıyor. Kuprin yazmıyor, içiyor. Bunin (*) *Kreutzer Sonat'ı Mitya'nın Bir Aşk*ı adı altında yeniden yazıyor, Aldanov da Tolstoy'u yeniden kopya ediyor. Merejkovski ile Gipyus'dan söz etmeyeceğim. Tüm bunları görmek ne kadar güç, düşünemezsiniz. Ne yapalım, olsun. Sonunda her şey değişecek. Her şey. Romancıya iyi bir malzeme sağlayacak bir sürü şey var. Fazla bile!»

Burada Gorki'nin Prag Kongresi'nden yedi yıl aşkın bir süre sonra bana anlattığı bir başka bölümü anmak uygun olur.

«Paris, Marina Tsvetayeva'nın sergisi: 'Bilincin Işığında Sanat'. Eski hukukçu Stremoukov eski bir hikâye anlatıyor: Cennetin kapısındaki ruhun hikâyesini. Bilmem bilir misiniz? Aziz Pyotr sorar: 'Haydut musunuz?' 'Evet.' 'Adam öldürdünüz mü?' 'Evet'. 'Pişman mısınız?' 'Evet'. 'Cennete girin'.

«Stremoukov hikâyeyi değiştirerek şöyle anlatıyor: Lev Tolstoy ya da başka bir yazarın ruhu, Adam öldürmemiş, ama yoldan çıkarmış. Pişmanlık getirmiyor. Ölümünden iki yüz yıl sonra da insanları yoldan çıkarmayı sürdürüyor. Aziz Piyotr onu cehenneme gönderiyor: 'İki yüz yıl katranda kaynayacaksın'. İşte bu baylar, mülteci aydınlar nelerle uğraşıyorlar. İşte çıkardıkları kölece sesler.»

Gorki yurt dışında yaşamayı sürdürdükçe oradaki yaşamı tüm olumsuz yanlarıyla daha iyi tanıyordu.

(*) İvan Bunin (1870-1953) şair, çevirmen, yazar. 1920'de yurt dışına göç etti.

Kuşkusuz yalnızca mülteci çevrelerin yaşamını değil, Batı Avrupa'daki egemen sınıfların yaşamını da tanıyordu. «Avrupa'nın bir bütün olarak ele alındığında, yaşamak isteyen ve yaşayacak uyanık ve akıllı, büyük bir varlık olarak kaldığını saptıyor ve «burada yararsız hale gelen her şeyin hızlı bir dağılma süreci içinde olduğunu» onaylıyordu. Bununla birlikte, yurt dışında kaldığı süre içinde, onda, bana ilk mektubu ilet-tiği bir duygu gelişti.

«Yurtdışındayken, insanın keyfi hiçbir zaman yerinde olmuyor, Çünkü her şey ağır ağır da olsa kesinlikle çürüyor. Bununla birlikte burada insan rahat çünkü bütün 'büyük' sorunları derinlemesine düşünüyor. Çünkü burada her şey utanmadan ve acımadan cırıl çıplak soyuluyor.»

Gorki'nin bilincinde giderek kök salan ve dallanıp budaklanan tek umut Rus insanıydı. Bir gün şöyle demişti: «Rusya'da büyük bir insan doğmak üzere, Rusya bu yüzden acı çekiyor, çırpınıyor.» Gorki bu yürekli sözlerini hiçbir zaman geri almadı.

«Bilimler Akademisi Sergisi'nde, Elkin ile Smotritskaya'ya yapılan övgüleri ve teşekkürleri bulabilirsiniz. Melanezya adalarından 79 sandık ayın eşyasıyla alet edavat toplamışlar. Bu iki kişiyi iyi tanıyorum: Erkek metal işçisi, kadın öğretmen. Kolçak'tan kaçmış ve yaşamlarını kazanmak için dört yıl dolaşmışlardı. Kadın yabancı dil dersleri veriyor, erkek metallürji ile uğraşıyordu ve, Akademi'nin dediğine göre, yol boyunca şaşırtıcı zenginlikte bir koleksiyon toplamışlar.

«İşte çağımızın insanları! Atlas dağlarında, Numidya'da, Brezilya'da ve Patagonya'da yaşıyorlar. Ayda bile yaşayabilirlerdi. Mektuplarını okuyor, fotoğraflarda Donlu, Kubanlı, Nijni-Novgorodlu dolgun ve kızarıklı güzel yüzlerini görüyor, bundan sevinç duyuyorum. Şaşırtıcı bir halk bu, her şeyi emen bir halk. Bundan bir şey çıkacak. Şöyle ya da böyle, bundan bir şey çıkacak!

«Rusya'da edebiyat yapıtlarının çeşitliğini ve bolluğunu görmekten ne kadar sevinç duyduğumu bilseniz.

«Siz benden yakınsınız, hatta içindesiniz, bu yüzden iyi göremezsiniz, bense sadece uzak bir okuyucu olduğumdan daha iyi görüyorum. Memnunum. Çok memnunum.

«20 Mayıs'a doğru Rusya'ya dönüyorum. Önce Moskova'ya gideceğim, sonra da her yere biraz uğrayacağım. Kaluga'ya mutlaka gideceğim. Daha önce orada hiç bulunmadım ve bu kentte Tsyolkovski adında birisi 'Evren'in ilkesi'ni keşfedene kadar varlığından bile biraz kuşku duyuyordum! Ah işte! Geçenlerde 15 yaşında bir genç kız bana: 'Yaşamak öylesine sıkıcı ki, sonunda edebiyat yeteneğimin olduğunu hissettim.' diye yazmış. Bu sözlerde 'Evren'in ilkesi' ile ortak bir yan buldum.

«Zaten bizim Rusya'mız evrên'in en neşeli yeridir. Kısa bir süre önce biri bana 'Artık genç biri değilim ama yine de oyun yazmayı deli gibi seviyorum' dedi. Dünyada başka kimse böyle şeyler söylemez!

«Hoşça kalın! Mutlaka görüşeceğiz, değil mi?»

Gorki gençlik ve mutluluk taşan bu sevincini bastıramıyordu, zaten bastırmak da istemiyordu. Bu mektubu uzun mu uzun bir ayrılıktan sonra vatana dönmekten az önce yazmıştı ve aklına yalnızca eğlendirici şeyler geliyordu. Sandıklar çoktan hazırlanmış, götürülecek kitaplar çoktan seçilmişti. Hem öyle az da değil, tüm bir yaşam boyunca kurulan beşinci ya da altıncı kitaplıktı bu. Tüm elyazmaları çoktan yeniden gözden geçirilmiş ve sıra pasaporta gelmişti. Haydi, dünyada benzeri olmayan o olağandışı ve şaşkınlık verici ülkeye doğru, daha sonra, iyice inceledikten sonra haklarında şunları söyleyeceği insanların yaşadığı o ülkeye doğru: «Sovyetler ülkesi hakiki insanlar doğuruyor sevgili Fedin, onlara duyduğum hayranlık bitmek bilmiyor ve ne olacaklarını, ne yapacaklarını görmek için hiç değilse beş yıl daha yaşamak istiyorum...»

Yazarlığa yeni başlayan Sovyet edebiyatçılarına, tüm öncüllerimiz arasında en güzel modeli oluşturan bu adamın, bu yazarın sevgisi ve nefreti böyleydi. Aramıza yeniden döndüğünde, gerek yaşlılar, gerekse gençler arasında kimse ona yerini bırakmak durumunda kalmadı: O hakettiği tek yere geçip oturdu.

*
**

1928 yılı Haziran ayının başında iki kelimelik bir telgraf aldım: «Gelin. Peşkov.»

Moskova'ya gitmem gerekiyordu. Maksim Gorki hep Peşkov diye imzalardı. Ertesi gün evindeyim.

Maşkov Sokağı'nda, Pavlovna'nın dairesine çıkarken Kronverski Sokağı'na yaptığım ilk ziyareti anımsadım. Gorki'yi görmeyeli nerdeyse yedi yıl olmuştu ama, gerek yaşamımda oynadığı rolün kesintiye uğramamış olmasından, gerekse bu dönem boyunca onu

ayakta tutan her şeyi bildiğimi sandığımdan, onu hiç terketmemiş gibiydim. «Delikanlı» muamelesi gösterdi diye az kalsın Gorki'ye kırılacak olan, çıraklık dönemindeki o yazardan farklıydım kuşkusuz. Bu değişme için ona ne kadar çok şey borçluydum! Hiçbir ayrıntısını öngöremeyeceğimi bilmeme karşın, önceden yaşar gibi, tüm benliğimle biraz sonraki karşılaşmanın havasını yaşıyordum.

Küçük yemek odasına henüz girmiştik ki, Gorki kapıyı aralayıp bitişik odadan çıktı. Bir an hareketsiz kaldıktan, sonra iki elini bana doğru uzattı.

Zayıflamış, çok incelmış, hatta, başka sözcük bulamıyorum, zarif göründü bana; öylesine büyüktü ki oda küçücük geldi. Birbirimizi sessizce incelerken, yaşlanmış olduğunu farkettim. Yüzünde hiçbir yaşlılık gölgesi farkedilmiyordu ama kırışıklıkları daha da belirginleşmiş, saçları ağarmıştı, zaman yumuşak bir biçimde de olsa renklerini değiştirmişti. Gücü hep aynıydı, bunu beni kolları arasında sıktığında farkettim, gözlerim ona henüz alışmıştı ki şunu düşündüm: Sanki gençleşmiş.

— Eh işte, görüyorsunuz... dedi yavaşça.

Sesi nasılsa değişmemişti, dudaklarının köşesindeki gülünseme ile bakışı aynıydı! Sözlerin pek önemli olmadığını belirtmek ister gibi kasıntı bir havayla, önemsiz ve alaycı sözler söylüyordu; ama gerekli olmasa bir tekini bile söylemezdi. Bu da söylediklerinin çekiciliğini daha da artırıyordu. Bütününü etkisi altına girmiş ona bakmayı sürdürüyordum ve duygularımın ona gitgide daha fazla dokunduğunu görüyordum. Sonunda biraz kabaca beni kapıya doğru itti:

— Haydi, rica ederim, odama geçin...

Girdiğimiz oda, yemek odasından daha da küçüktü. Durmadan omuzlarını kaldırıyor ve sanki onları

dik tutamıyormuş gibi, bir kalkıyor bir oturuyordu; kısa bir süre sonra benim de içim daraldı. Odada geçirdiğimiz uzun süre boyunca yazı masasıyla üzeri dört bir yandan gelen olağanüstü hediyelerle kaplı küçük bir masa arasında yerimizde saydık adeta.

Kronverkski Sokağı'ndaki karşılaşmamızdan bu yana akıp giden yılları, geçmişi hızla geçiverdik. Onu ilgilendiren geçmiş değildi. Odanın açık penceresinden Moskova'nın birbirinin üzerine yığılmış çatıları görünüyordu. Hemen yakındaki Çistye Prudi Bulvarı ile Pokrovka Bulvarı'ndan trafik gürültüsü bir uğultu gibi yükseliyordu. Ufukta dumanlar dalgalanıyor, rüzgâr aralarına bulutlar katıyordu.

— Bizde çok şey yapıldı, yürek isteyen çok şey, hayret! diye yineliyordu Gorki.

Parmaklarıyla masanın üzerine vuruyordu. Bu tanıdık hareketi izliyor ve doğulu bir tambur ustası bu darbe ve fiskelerin dilini kuşkusuz zevkle çözer diye düşünüyordum.

Gorki Moskova'daki yaşamına yeni eğitim yöntemlerini incelemekle başladı. Her şeyin yeni bir tarzda, bilinçli bir biçimde, cesurca, ama bilgiçlik taslamaksızın, bilimsel olarak düzenlediği Çalışma Enstitüsü'nden bana büyük bir ilgiyle söz etti.

Parmakları neşeli ve hızlı bir marş çalıyor ama kısa bir süre sonra yerini düşünceli bir ritme bırakıyor: Coşkusunu denetliyordu.

— Belki de böyle işi böyle düzenlemek gerekmiyor? İnceleyip doğruluğunu denetlemek gerek. Belki de böyle çalışmamak yeğlenebilir... Ama ne dikkate değer bir deney, bu yüzyıllık karanlık ormanda ne alanlar açılıyor... Olağanüstü cesur bir iş, inanın.

Kent-kır ilişkisine duyduğu eski ilgi daha konuşmanın başında kendini hissettiriyor.

— Görüyor musunuz kır şimdiye kadar olduğundan çok daha fazla yazıyor. Kültür konusunda da çok şey istiyor artık. Artık kitaplar yetmiyor, tablolar da gerekli, okullar yetmiyor, kulüpler, film makinesi de gerekli. Kent çırpınıp didinmeli, öyle değil mi? Homurdanarak, üsteleyerek istiyor, ona hiçbir şey vermeme-yi deneyin bir! İşte, işler böyle gidiyor...

Parmağıyla masaya ani bir darbe vuruyor ve tam-burun sesi daha da kınayıcı, sabırsız ve öfkeli oluyor. Çünkü Gorki her zamanki düşmanından, maskesini NEP'in çalkantılı sularında, yeni bir Şeria'da yıkar gi-bi yıkanmış olan küçük burjuvadan söz ediyor.

— Bu bayın belli bir kahramanlık gösterdiğini farkettiler mi? Şimdi mesih rolünü oynama iddiasın-da. Ona hayatta bir yer yapmak yetmiyor, kurtarıcı olarak kabul edilmeyi istiyor. Evet kahramanlığın ta-dına vardı. Devrim nelere kadir! Buna dikkat edin, iyi-ce dikkat edin...

Gorki'nin adetidir, konuştuğuna bir şeyler vermek-le yetinmez, ondan da bir şeyler bekler, canlı olayları dinlemeye doymaz. Onun gibi konuşmak gerekirse, hele bu istediklerini ona vermemeyi bir deneyin! Ko-nuşma hızla, kesik kesik geliyor; her şeyin imalar-dan oluştuğu, dereden tepeden söz edilen, kesik ke-sik bir ilk karşılaşma konuşması bu. İzlenimleri ne ka-dar da iç açıcı, umut dolu, duru bir aydınlıkla yıkan-mış; söylediği her şey gülüş ve sevinle bezeli.

— İnsan yığınları görüyorum. Her çeşit. Etnolog-lar gelip beni buluyorlar. Toplantılarında konuşmamı istiyorlar. Karşı koyuyorum: Size neden söz etmemi istiyorsunuz? Ben yaşamım boyunca etnolojiyle değil insanın incelenmesiyle uğraştım. Gülüyorlar. Ama bi-zim eksikimiz tam da bu diye yanıtlıyorlar. Evet, in-sanın incelenmesi... Sovyet ülkesinde insan hızlı bü-

yüdü, olağanüstü hızlı. Hatta büyük harfle İnsan. Sizde ne söylemek istediğimi biliyor musunuz Fedin? Bunu çok iyi anlıyorum ama sindiremiyorum. Evet öyle, sindiremiyorum... Bu benim için henüz çok fazla yeni...

Küçük bir masaya dönüyor, bir hediye yığınının bakıyor, kalkıyor, onlara yaklaşıyor, gülümsüyor, başını sallıyor, bana bakıyor ve gülmeye başlıyor.

— Bana durmadan bunlardan getiriyorlar, görüyorsunuz... Ne yapabilirim bunları? Bir mağaza mı açayım?...

Yağ içinde parlayan küçük çaplı bir tüfeği alıyor eline.

— Bunu getirenler Tula'lılar. İşçiliği çok iyi. Tula babasının ününü sürdürüyor, yaptığı işi seviyor... Kullanılması kolay, bir zevk...

Tüfeği omuzuna koyuyor, pencereden nişan alıyor. Sonra dipçiği kaldırıyor, tüfeğin ağırlığını ölçüyor, incecik namluyu okşuyor ve birden sert bir tonla şunları söylüyor:

— Bizim halk bu nesneyi sıkı sıkı tutuyor, ne dersiniz?

Tüfeği bana uzatıyor:

— Tutun, nişan alın...

Gorki'nin babacanlığı, işte onun pek tanımadığım yeni bir özelliği. Ailesinin arasındayken çok mutlu; yemek odasında geçen her şeyi sezen mutlu ve iyi yüzünü görüyorum. Gerçekten de her şey ne kadar güzel: Masa Moskova'daki bir eve kurulmuş, herkes verilen saatte gelmek için acele ediyor, sandalyeler kırmılıyor, bıçaklar çınlıyor, bardaklar doluyor. Oğlu yemeğe geç mi kalmış? Önemli değil o aileden. Hatta

hoş bile, çünkü yel gibi içeri girip biraz serbest bir tonla «Sanırım yine geç kaldım» dediğinde Gorki sert bir havayla kaşlarını çatacak, bıyığını sıvazlayacak ve tabağının içine bakarak tehditkâr ve kalın bir sesle «Bana da öyle geliyor» diyecek. Sonra tehditini yumuşatarak: «Evet bayım, artık merhaba da mı denmiyor?» diye soracak. Oğlu da aynı ses tonunda oyuna katılarak, çocuksu bir şakınlıkla: «Nasıl, merhaba demedim mi?» diyecek. Sonra baba sert bir tonla aile kavgasını sürdürecektir: «Evet, önce anneye merhaba demek gerekir, sevgili bayım! Ama bekleyin, sonunda bu evde düzeni sağlayacağım. Eğitiminizle ilgileneceğim. Evet hem de tamamen bilimsel bir biçimde.» Oğul: «Bir Laboratuvar mı kuracaksınız?» Baba: «Bir Enstitütü açacağım, size de kan analizleri yaptıracağım. Evet kan!» Masadakiler büyük bir rahatsızlıkla: «Aman tanrım, ne korkunç!» diyecekler Evin efendisiyse halinden hoşnut: «Evet, evet!» diyecek.

Tüm cümlelerde Moskova var: Moskova inşa ediyor, Moskova'da konuşuluyor, Moskova dinleniyor, Moskova'da yaşıyor. Tüm ev halkı Moskova'dan sonu gelmeyen haberler veriyor. Gorki bu haberleri ya bir çırpıda ya da süzüp yumuşatarak yutuyor. Ve yemek böyle sona eriyor.

Neşesi hep yerinde olan Gorki, yemekten sonra aşağıya iniyor. Bir araba onu bekliyor, bugün iki toplantıya katılması gerekiyor. Sürekli Moskovalılar'la buluşmaktan başka bir şey yapmıyor, henüz neyin önemli neyin önemsiz olduğunu açıkça göremiyor, her şey ona acil geliyor, hiçbir şey ertelenemez, planlardan ve tasarımlardan başka bir şey yok.

Bulvarlar boyunca gidiyoruz, Trubnaya Sokağı'ndan Petrovka Sokağı'na iniyoruz. İhlamurların taze

ve parlak yaprakları sallanıyor, çocukların giysileri yollarda renkli benekler oluşturuyor.

Petrovka Sokağı'nın köşesinde trafik bizi durduruyor. Sokağa bir evden ötekine kırmızı üzerine devasa beyaz harflerle şu iki kelimenin yazılı olduğu bir pankart asılmış: «Yaşasın Gorki!» Rüzgâr şeridi bir yelken gibi şişiriyor, muzipçe sallıyor, gürültüyle hışırdatıyor. Çerçevesiz ya da çerçevesiz, birbirine az ya da çok benzeyen «Gorkiler» pencerelerden bakıyorlar: Moskova henüz onu karşılamayı bitirmemiş.

Gülümseyerek şöyle diyor bana:

— Bana bu ben değilim gibi geliyor. Ne dersiniz?... Hakkımda ne yazıldıysa okudum ve düşünüyorum da bu ben değilim, hayır. Görüyorsunuz, çok benziyor ama sanki benden değil de, kardeşimden söz ediyorlar. Belki de yeğenimden. Bazen böyle bir izlenime kapılıyorum, bilmem anlıyor musunuz...

Devlet Yayınları'nın girişinde durur durmaz, insanlar arabaya doğru koşuyorlar: Uzun saçlı bir adam, elinde yuvarladığı okul defteriyle genç bir çocuk, siyah kehribardan işlemeleri dökülmüş eski çantalı bir kadın, devasa avucunun içinde küçük bir zarf tutan çok uzun boylu bir adam, saçları çok kısa kesilmiş, enseleri traşlı iki üç genç kız. Biri kapıyı açıyor ve geçişi kapıyor. Birdenbire ortaya çıkan bu engeli güçlüklerle aşıyoruz. Birisi çok yüksek bir sesle: «Gorki» diyor. Geçenler yayınevine girmemize engel oluyorlar. Her yandan Gorki'ye mektuplar, defterler, zarflar uzatılıyor.

Gorki geniş kenarlı siyah şapkasını iyice başına çekiyor. Baş kalabalığın üstünde kalıyor, her yana bakıyor, çevresindekiler sıkıştırıyor. Herkes ona kendinden söz ediyor, birbirlerinin konuşmasına engel oluyorlar, eller birbirini iteliyor. Gorki'nin mucizeler

yapmasını, tüm işlerini derhal yoluna koymasını istiyorlar sanki. Kalabalık beni Gorki'ye doğru itiyor. O ise yalnız şu kadarını söyleyebiliyor:

— Çok saygıdeğer vatandaşlar, beni öldüreceksiniz. Zaten ne söyledığınızı de anlayamıyorum...

Yayınevinde çalışanlar Gorki'nin imdadına yetişiyorlar. Beni kolumdan tutuyor ve kalabalığın arasından ustaca sıyrılıyor. Yayınevinin girişinde kendine geliyor ve gülerek bana dönüyor:

— Yanılmıyorum, sağ ve selimim. Ya siz?... İyi, çok iyi... Beni bağışlayın lütfen, isteyerek yapmadım...

*
**

Akşam, «Kransnaya Nov»un yazıişlerinde buluşuyoruz. Kontraplakla ayrılmış küçük koridorlar, küçük odalar, geçitler, merdivenler, her yer insan dolu: Yazarlar Gorki ile edebiyat konulu ilk görüşmelerini yapmak için toplanmışlar.

Yazıişleri odasına zor sığıyordu bu kadar insan. Gorki insanlara sinirli bir biçimde uzun uzun bakıyordu. Gelenlerin listesini çıkarmak için alfabenin tüm harfleri gerekecekti. Gorki adlarını kitaplardan ve dergilerden biliyordu. Şimdi ise ete kemiğe bürünmüş bir halde önünde idiler ama çoğunun yüzünü tanı-mıyordu. Yeni edebiyattı bu, yedi yılda, inanılmaz bir hızla ortaya çıkan Sovyet edebiyatı. Gorki istemeden geçip gitmesine gözyumduğu şeyleri yakalamaya, belki de iyi anlamadığı ya da uzaktan gözünün önüne getiremediği şeyleri yeniden anlamaya çalışıyordu. Yeni oluşan bu toplumun kendisine anlatmaya çalıştığı ne varsa, yaşam anlayışının tüm coşkusu, arzuları ve umutlarıyla kavramak için kendini zorluyordu.

Başta, yenemediği bir öfkeyle, sinirli, sinirli yanıt

veriyordu, ama az sonra, söylediklerinin bir toplantı konuşması değil ,yaşamın ta kendisi olduğu anlaşıldı.

«Ben yaşlı yazar, sizinkinden ayrı bir deneyin insanıyım ve bugünkü edebiyatımızı, daha doğrusu onun duygusal motiflerini her zaman net bir biçimde göremiyorum. Edebiyatçı olarak konuşuyorum. Ben edebiyatı devrimci bir şey olarak görmeye alışığım. Ne zaman edebiyattan söz etsem, saldırıya geçtiğim izlenimine kapılıyorum. Zaman zaman benim için her şeyden daha değerli olan, her şeyin üstünde tuttuğum insan adına, gerçekliği protesto etmeye hazırım.

«Bizde yeni bir insan tabakası oluşuyor. Kahraman mizaçlı ve saldırma gücüne sahip bir küçük burjuva bu. Kurnaz, tehlikeli, tüm deliklerden sızabilir. Bu yeni küçük burjuvalar tabakası içten eskiye göre daha iyi örgütlenmiş ve benim gençlik dönemime göre daha tehlikeli bir düşman.

«Edebiyat o dönemde içinden daha da devrimci olmalıdır. Mücadele etmek, bu acı gerçeği edebiyat içi bir eleştiriye tabi tutmak gerekiyor.

«Ama, yeni insanın olumlu özelliklerini aydınlığa çıkarmak, keşfetmek araştırmak da gerekiyor. Dün yeni bir insan doğdu. Doğduğu dünya da yeni. Kendini görmüyor, kendini tanımak istiyor, edebiyatın ne olduğunu anlatmasını istiyor; edebiyat bunu yapmalıdır. Hangi yollardan?»

Gerçekçilikle romantizmin birleştirilmesine ilişkin bu sözlerde, Sovyet yazarlarının aradan geçen yıllar içinde tüm yaptıklarının bir değerlendirmesini, Rus edebiyat yaşamıyla ilgili derin düşüncelere dayanarak varılan bir sonucu görüyordum. Ve bence bu iki ilkenin birleştirilmesi, Gorki'nin halkımızın büyük geleceğiyle ilgili düşlerinin romantizmiyle, bu geleceğin

kuruluşunun gerçekçiliğiyle onun belirgin niteliklerini daha da iyi ortaya koyuyordu.

Bu kez ondan uzun bir süre için ayrılıyordum. Gorki ülke içinde uzun bir yolculuğa hazırlanıyordu, ben ise o yaz yurt dışına gitmek zorundaydım.

Moskova'da onunla geçirdiğim o yaz günü, Rusya imgesine kopmaz bağlarla bağlı Gorki'nin yanın- da katedilen uzun yolun sonunu belirleyen unutul- maz bir gün oldu, benim için. Sovyet kültürünün ge- lişmesinde oynadığı tarihsel rol her geçen gün daha da fazla belli oluyordu. Sovyet edebiyatının bilinç- lenmesindeki yeri her geçen gün büyüyordu. Bir gün genç bir şaire söylediği sözler, şiirle ilgilenen tüm gençler arasında yankılandı:

«...Eğer ciddi bir şey yapacak gücünüz varsa, ucuz şeylere alışmayın. Daha çok çalışın, okuyun ve insan- ları gözleyin, sinirlenin. Ve sonra, sanatçı olmaya ka- rar verirsiniz gücünüzü sakınmayın!

«Bu işte, yürek titremeli ve tutkun olmalıdır.»

Gorki'nin böyle bir çağrı yapmaya hakkı olup ol- madığından kimse kuşkuya düşmedi, çünkü sanatla uğraşan bizler Gorki'nin titreyen ve tutkun yüreğinin atışını, hiç sönmeyen bir ateş gibi hissetmiştik.

Türkçeye Çeviri Tarihi
Eylül-Aralık 1980

GORKİ ARAMIZDA KONSTANTİN FEDİN

“ **G**orki'nin yeni edebiyat üzerine yaptığı olağanüstü etkinin kökenindeki iki nedene okuyucunun dikkatini özellikle çekmek istiyorum: Gorki tarihsel görüşlere sahipti ve yeni bir ahlakın itici gücüydü. Onun karşıtlarına karşı koyarken, bu düşünceyi edebiyat alanında dile getirmeye çalıştım. Gorki yaşıyor, Remizov yaşar gibi yapıyordu. Gorki kendini tümüyle yeni Rusya'ya vermişti, Remizov kaçmıştı, dışarı göç etmişti. Remizov'un muskasının içinde ülkesinin toprağından birazcık vardı; ama, bu bir yaldızdı, yapay bir nesneydi. Oysa ülkesinin iyiliği için Gorki'den esinlenen her çalışma yüksek bir olguyu oluştuyordu.”

Ceviren: Hüsen Portakal

5500-